DOAMNA DE SEVIGNE
SCRISORI
Traducere, prefaţă şi note de IRINA MAVRODIN
1971
BUCUREŞTI
EDITURA UNIVERS

Coperta colecţiei: Al. Salhrnary

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI
Scrisorile doamnei de Sévignâ au fost selectate .şi traduse dup& textul ediţiei Pleiade {trei volume), publicată in 1963 sub îngrijirea lui Gdrard-Gailly.
Notele au fost alcătuite tot după ediţia Plâiado, eu unele completări sau supresiuni.
Scrisorile, numerotate conform ediţiei Pleiade, sini date in întregimea lor.
TRADUCĂTOAREA

DOAMNA DE SfiVIONfi ŞI BUCURIA DE A SCRIE
Scrisorile „divinei marchize" ocupă un loc eu totul particular printre capodoperele clasicismului francez. Autoarea lor nu e scriitoarei şi nu are conştiinţă scriitoricească. Scrisorile ei au utilitatea lor proprie şi imediată: doamna deSévignâ comunică fiicei sale, fiului său, cîtorva rude şi prieteni foarte apropiaţi, gînduri şi sentimente intime, impresii dintre cele mai variate, amănunte banale sau curioase privitoare la cele mai importante evenimente ale zilei, dar şi la mărunte întîmplări domestice, noutăţi despre cunoştinţe comune (adică despre toată aristocraţia regatului), judecăţi pe marginea unei cărţi sau a unei piese de teatru ete.
Sînt un jurnal intim, o adevărată autobiografie spirituală, dar şi cronică, ţinută aproape la zi, a vieţii de la curte, din Bretania sau din Provenţa, din cutare localitate la modă etc. Materia acestei corespondenţe imense — valoarea ei constă şi în proporţii, în masa acumulată a detaliilor — este constituită dintr-o puzderie de fapte cotidiene (evenimentul istoric este trăit de contemporanii lui ca fapt cotidian) haotic notate, dar care se organizează treptat în tabloul unei epoci. Totul în aceste scrisori îl poate interesa pe cititorul modern, cu deosebire atras de documentul autentic, defaptul brut, mai elocvent în nuditatea lui decît orice comentariu.
Cea de a doua jumătate a secolului al XVlI-lea, pe care ne obişnuisem să o cunoaştem, din sintezele propuse da către istorici, esla aici văzută din îăuntrul ei, de către un spirit dotat cu o mare mobilitate intelectuală, cu o imaginaţie remarcabilă şi cu un deosebit simţ al observaţiei, capabil totodată să-şi zugrăvească impresiile în culori pe care timpul nu le-a alterat.
Sînt scrisori cu un caracter foarte intim, uneori foarte confidenţiale. Abundă nesfîrşitele lamentări suscitate de despărţirea dintre mamă şi fiică, sfaturile medicale, reproşurile în legătură cu viaţa prea fastuoasă de la castelul Grignan, cu banii risipiţi pe mese şi petreceri

prea costisitoare, cu pierderile uriaşe la jocul de cărţi. Marchiza scrie şi despre subiecte politice cu caracter delicat, ca procesul lui Fouquet, tngăduindu-şi maliţiozităţi la adresa unor persoane influente, şi chiar la adresa regelui şi a favoritelor acestuia (ştiind că secretul

corespondenţei nu e garantat, lucru la care de altfel face adesea aluzief recurge uneori la porecle şi la iniţiale).
Asemenea scrisori, este evident, nu sînt scrise nici cu gîndul la posteritate, nici spre a îi făcute să circule. 8-a discutat foarte mult intenţionalitatea lor. Unii critici şi istorici literari nu pot admite că magistralele pagini au fost scrise aproape întotdeauna în cea mai mare grabă, adeseori fără a mai fi recitite, după cum reiese din propriile mărturisiri ale doamnei de Sévigné. „Las să curgă torentul", spune ea. Sau: „îmi las pana să zburde în voie"... Sau: „Scriu repede şi totul ţîşneşte pe neaşteptate din imaginaţia mea". Sau: „Ştii ce-o să fac? Ce-am făcut şi pînă acum. încep întotdeauna fără să ştiu cînd o să termin; nu ştiu dacă scrisoarea mea va fi lungă sau scurtă; scriu atît cît îi place penei mele să scrie şi ea e cea care hotărăşte totul". Sau: „Sînt uimită ca întotdeauna do vorbele bune po caro mi le spui despro scrisorile mele; Ic scriu atît de repede, încît nu ştiu niciodată nici cît preţuiesc, nici cît nu preţuiesc".
Criticii şi istoricii literari de care vorbeam mai sus le vor pe îndelete elaborate, compuse, corectate. Dar fio şi numai cantitatea imensă a scrisorilor — îa ediţia Plâiade trei mii do pagini, care nu reprezintă poate decît jumătate clin totalul lor, restul fiind distrus sau pierdut — le infirmă presupunerile. Să nu uităm că se scria în maro grabă şi pentru că aproape totdeauna sînt relatate veşti importante chiar sub raport practic, iar curierul, care pleacă de două ori pe săptămînă, la zi şi oră fixă, nu trebuie pierdut. Improvizaţia se simte ta amploarea"detaliilor, în unele scăpări de sintaxă, în neglijeaţa compoziţiei. „Dacă poşta ar şti cu ce fleacuri sînt pline scrisorile noastre, spune doamna de Sévigné, le-ar părăsi la jumătatea drumului."
S-a invocat argumentul că unele dintre scrisorile doamnei de S£vigné au circulat într-un cerc de cunoştinţe încă din timpul vieţii ei, că iacă din acea vreme ele erau foarte apreciate, şi că marchiza ştia acest lucru. Argumentul însă nu este hotărîtor, deoarece el nu se aplică decît la o anume categorie de scrisori, foarte restrînsă, ca aşa numita lettre de la prairie, ca scrisoarea despro moartea lui Vatel sau c ea despre eşecul proiectului de căsătorie a lui Lauzun cuMademoisc llc,
Dar aceste scrisori, majoritatea trimise unor prieteni (nu doamnei da Grignan, care a primit foarte puţine asemenea scrisori), axate pe

un singur eveniment, cu un caracter relativ neutra (nu privesc intimităţile familiei de Sévigné sau do Grignan şi nici nu pot antrena complicaţii de ordin politic), evident „compuse" cu pretenţii literaro, de obicei foarte scurte dacă le comparăm cu „volumele" adresate doamnei de Grignan, sînt o excepţie în raport cu marca cantitate a celorlalte, în care doamna de Scvignfi îşi lasă pana să alerge în bună voie, sărind de la un subiect la altul fără nici o tranziţie, îngrămădind totul într-o marc.dezordine supusă unui mereu acelaşi ritm impetuos, nepreţuită dezordine pentru că în ca pulsează însăşi viaţa.
Intre cele cîteva scrisori „literare", care, aşa cum s-a mai remarcat, au un anume apret, o strălucire oarecum artificială, dar care atestă, neîndoielnic, o pană foarte exersată, şi celelalte, atîtde numeroase, îe preferăm pe acestea din urmă (aici intervine, desigur, şi o optică a secolului nostru).
O intenţionalitate hibridă, paralizant cenzuratoare, arfi dat ceea ce a dat o astfel do intenţionalitate în cazul unor autori de corespondenţe cu renume în secolul al XVII-lca, ca Voitureşi Guoz de Balzac: pagini „bine scrise", înlr-un stil afectat, pagini false, pentru că se simte poza autorului în faţa posterităţii, pagini lipsite pînă şi de interes documentar, căci în aceste scrisori nu este fardată numai realitatea interioară ci, implicit, şi cea exterioară. C ei doi autori de corespondenţe pomeniţi mai sus îşi strîng de altfel scrisorile şi le publică ei înşişi, în timp ce doamna de 86vigné n-a arătat niciodată intenţia de a face acest lucru.
Prin toate acestea nu vrem să spunem că scrisorile doamnei de Sévigné nu sînt literatură. Sînt, şi în cel mai înalt grad. Sainte-Beuve le pune, şi pe bună dreptate, alături de comediile lui

Moli6re şi de fabulele lui La Fon taine, cu care în multe privinţe pot fi asemuite. Vrem doar să spunem că această chestiune nu trebuie discutată în funcţie de o anumită intenţionalitate artistică, în cazul carene preocupă e vorba do un gen cu totul particular, şi a cărui primă regula este spontaneitatea, îndemnul lui Boileau: „Vingt fois sur lemfitier remettez votre ouvrage" nu-şi poate găsi aplicaţia aici. O condiţie ca producţiile acestui gen să se constituie în literatură de mare clasă este, credem, aceea ca ele să nu f i fost intenţionate ca atare (în discuţia noastră nu intră, evident, proza epistolară de ficţiune).
Explicaţia noastră implică, fără îndoială, şi în primul rînd, un factor indeîinisabil: talentul doamnei de Sévigné, forţa ei de imaginaţie şi capacitatea ei dea da expresie acestei imaginaţii. Nu e vorba de o imaginaţie care inventează — „je n'invente rien", spune ca — ci de o imaginaţie cu o mare putere de reprezentare. S-a observat că

majoritatea evenimentelor pe care doamna de Sévignâ le povesteşte
— procesul lui Fouquet, moartea lui Turenne, moartea lui Vatel etc,
— i-au fost ei însăşi povestite, deşi ea Ie relatează cu un relief care dă iluzia desăvîrşită că s-a aflat de faţă la ele.
Simţim la doamna de Sévignâ o mare bucurie de a scrie, de a serie bine, bucuria de a fi găsit tocmai forma de care are nevoie, altfel spus, spre a utiliza cuvîritul pe care însăşi marchiza îl întrebuinţează de mai multe ori reîerindu-se la scriitura ei, tocmai forma firească, Stilul ei e un stil natural, opusul stilului preţios. Rarele exemple de preţiozitate ce se pot întîlni la ea şi care, de altfel, nu o dată, dacă citim mai cu atenţie textul, ne apar tocmai ca o parodie la maniera preţioasă, sînt un neînsemnat tribut plătit epocii. Ironia, umorul doamnei de Sévigné pot fi foarte subtile, şi trebuie să fim totdeauna în gardă, pentru a nu o înţelege greşit.
Doamna de Sévigné ştie că scrie bine, şi în protestele ei modeste la laudele pe care i le transmite fiica sa percepem o notă orgolioasă. Este mîndră ca orice doamnă din marea aristocraţie sau burghezie a timpului, căreia i se laudă stilul.
In cea de-a doua jumătate a secolului al XVIÎ-lea, întreaga societate înaltă din Franţa — şi mai cu seamă femeile — îşi face o glorie din a mînui pana cu virtuozitate. S-au comparat scrisori dintre cele mai anodine din această perioadă cu scrisori din perioada Frondelor, Ultimele folosesc o limbă greoaie şi neîndemînatecă, plină de obscurităţi şi de solecisme, chiar cînd au fost scrise de celemai distinse doamne din înalta aristocraţie, ca doamna de Longueville, de Sabla sau de Hautefort, în timp ce primele sînt, invariabil, excelent scrise, într-un limbaj de o mare eleganţă, proprietate şi claritate.
Există în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în cadrul societăţii elegante, o adevărată emulaţie în a serie şi în a vorbi bine. Arta conversaţiei, concepută ca un suprem agrement, atinge acum perfecţiunea în ceea ce are ea mai specific francez, iar doamna de Sévigné e unanim admirată de către contemporani ca una dintre femeile cu cea mai spirituală şi aleasă conversaţie.Toată această societate rafinată cultivă gratuitatea, diletantismul, profesionalismul fiind privit ca un semn de ro ture,
Doamna de SévigaiS s-a format în această societate — este într-un sens produsul ei cel mai reprezentativ — la şcoala unor retori de frunte, ca Chapelain sau Mânage, care s-au ocupat îndeaproape şi ani îndelungaţi de educaţia ei. Studiile ei umaniste sînt foarte solide, foarte îngrijite. Şi-a însuşit bine latiaa, spaniola, italiana, îi cunoaşte în original pe Vergilva, pe Tasso, i-a citit cu mare atenţie pe Rabelafe

şi pe Montaigne. Va păstra pînă la moarte, aşa cum se vode din nenumărate scrisori, un gust profund pentru lectură. Lecturile ei vor rămîne totdeauna sobre şi substanţiale, în afară de aventurile romaneşti din LaGalprenede, care-i exaltă imaginaţia, de cîţiva poeţi latini şi italieni, preferă cărţile de istorie, pe Tacit, pe Quintilian, tratatele de morală şi de religie,

predicile marilor oratori religioşi ai epocii. Sfîntul Augustin, Pascal, Nicole sînt pentru ea o inepuizabilă materie de meditaţie (o anume înclinare către jansenism este indiscutabilă la ea, şi cu toate că latura robustă şi echilibrată a temperamentului doamnei de Sévigné nu se poate împăca pe deplin cu severitatea sumbră a doctrinei janseniste, tot ea este cea care a scris: „Trebuie să cuget la voinţa Domnului foarte stăruitor ca să întîmpin fără deznădejde tot ceea ce mi se arată").

Doamna de Sévigné este, aşadar, o femeie foarte cultivată, cu preocupări constante pentru literatură, frecventînd cercuri pe care le frecventează şi Boileau, Racine, Bourdaloue, Corneiiîe, Pascal, Nicole, Bossuet, LaFontaine, fiind prietenă intimă cu Doamna de La Fayette, La Rochefoucauld, Arnauld d'Andilly, cardinalul de Retz. Din societatea ei obişnuită fac parte filozoful Corbinelîi şi abatele La Mousse, oameni de o rară erudiţie. Ea asistă la naştereamarii literaturi a secolului, citeşte tot ce merită să fie citit, este la curent cu ultima comedie a lui Moliere sau cu ultima piesă de teatru a lui Racine. îi preţuieşte cu deosebire pe Corneiiîe — pe Racine nu-1 poate gusta, socotindu-1 cu mult mai prejos de idolul ei, Corneille, ceea ce i-a făcut pe unii exegeţi să decreteze că doamna de Sévigné este o fire prepon. derent intelectuală — pe Nicole, po Pascal. Scrisorile ei abundă în judecăţi literare, dovedind în general un spirit suplu şi profund, pentru care lectura nu e o îndeletnicire frivolă, ci un exerciţiu plin de gravitate, care-i pune pe cei ce o practică la adăpost de „trîndăvie şi urît".

Toată această îndelungă disciplină de studii şi mondenă are drept rezultat în cazul ei, un caz de excepţie, un stil care, depăşind regula comună, nu va mai ţine seama decît de propria-i regulă. E un stil de o mare originalitate (şi îşi poate îngădui această originalitate, fiind vorba de genul epistolar), care, într-unsecol clasic, ce proscrisess termenii familiari, pitoreşti, dialectali, populari, uzează din plin de ei, creează chiar termeni noi sau chiar un fel da limbaj cifrat cunoscut doar de cei doi corespondenţi, fără ca textul să cadă vreodată în vulgaritate, ci, dimpotrivă, asigurîndu-i, chiar şi în situaţiile limită,

o anume ţinută ce decurge din plenitudinea de viaţă exprimată şi din însuşi bucuria exprimării totale.

Meditaţia gravă despre bătrîneţo, despre moarte, despre voinţa divină, se învecinează CU episodul comic — posedă o mare ştiinţă a dialogului, a notaţiei concise, eliptice, şi povestirile eiisînt totatîtea mici drame ca şi fabulele lui LaFontaine — fraza burîescă, cu notaţia melancolică.

Căci doamna de Sivignâ nu este numai scriitorul clasic cu cel mai nuanţat simţ al naturii, dar şi cel mai dotat pentru a resimţi acele stări intermediare, vagi, care vor invada literatura o dată eu romantismul: malancolia, tristeţea, urîtul. Deşi îi place şi viaţa de Societate, cultivă reveria, singurătatea. Temperamentul ei nu o chiar atît de linear pe cît s-a grăbit o parte din critică să-1 vadă. E veselă, energică, cu mult bun simţ practic, cu o anumită aparenţă de făceală şi insensibilitate, dar şi exaltată — toate scrisorile ei către doamna de Grignan o dovedesc — dar şi bîntuită de gînduri negre, de melancolie, din care se salvează în cele din urmă prin credinţa în Dumnezeu, dar şi prin propensiunea ei către viaţa activă {la Leş Rochersse ocupă ea însăşi de grădinărit şi de tot felul de treburi domestice), prin bucuria de a vedea, de a asculta, de a vorbi, de a scrie {doamna de Sâvignâ vorbeşte cum scrie şi scrie cum vorbeşte — toato scrisorile ei dau senzaţia că BÎnt vorbite; „hai să stăm de vorbă", spune ea acolo undo ne-am aştepta să găsim „îţi scriu").

Proust scrie despre doamna de Sévigné: „Ca Elstir, ca Dostoicvski, în loc să ne prezinte lucrurile în ordinea logică, adică începind cu cauza lor, ne arată mai întîi efectul, iluzia aparentă". Şi iutr-alt loc, reterindu-se iar la Elstir (adică la Claude Monet): „îmi dau seama ia Balbec că, la f el ca şi el, ea ne prezintă lucrurile în ordinea percep t/ii!or noastre, în loc să ni

le explice mai întîi prin cauza lor". Spre ilustrare citează cunoscutul text: „Des moines blancs et noirs, plusieurs eeligieuscs grises et blanches, du linge jetâ par ci, par ia, des liommes onsevelis tout droits contre des arbres"...
Dintre toţi comentatorii, relativ numeroşi, ai Scrisorilor, Prousfc reuşeşte astfel să surprindă cel mai exact — sau poate doar intr-un limbaj mai modern, care în noi are mai mare răsunet, dat fiind şi referirea extraordinară la Dostoievski, căci şi o parte din critica tradiţională nota caracterul primcsautier, brusque, adică de notaţie foarte spontană, al stilului Scrisorilor — ceea ce e caracteristic în arta doamnei d.e Sâvigné'.

Ca şi arta lui însuşi, ca şi arta marilor maeştri pe care îi admiră, arta doamnei de Se vignâcstopenlruProust o artă impresionistă, o artă care notează impresii într-o inarc învălmăşeală, adică înainte ca ele să fi fost în vreun fel ordonate după o logică a intelectului, a raţiunii (şi asta se îatîmplă într-un secol clasic, în care raţiunea domină în artă); dar această mare învălmăşeală pe care noi, cititorii, o înregistrăm la primul contact cu textul dacă-1 măsurăm tot cu măsura raţiunii, cu al te cuvinte atî ta vreme cît păstrăm o anumită detaşare faţă de text şi nu intrăm pe deplin în universul lui, ni se dezvăluie a fi, de îndată ce ne-am indenlificat cu universul doamnei de Sévignfi, cu dispoziţia momentului în care ea scrie, structurată după o logică mai subtilă şi rnai ascunsă, aceea a afectului.
Spuneam că Scrisorile doamnei de Sévigné sînt o cronică atotcuprinzătoare a epocii surprinsă în aspectele sale cele mai variate. Dar sensul termenului de cronică arc aici o coloratură puternic subiectivă, în Scrisori trăieşte o lume, dar c o lume văzută prin ochii doamnei de Sévignfi (văzută, pentru că facultatea vizuală e la ea cea mai dezvoltată): aceeaşi lume nu mai trăieşte întru totul la fel fa Memoriile lui Saint-Simon, alt scriitor de căpătîi al lui Proust, şi care, alături do doamna de S-ivign^, a exercitat neîndoielnic o influenţă asupra marelui romancier, el însuşi „cronicar" al unei societăţi de mari aristocraţi şi mari burghezi.
Paradoxal însă, tocmai aceste cronici „subiective" sînt cele mai interesante; spiritul pasionat şi independent care Ic-a creat le insuflă o viaţă pe care celelalte nu o au. Timpul e învins. Prin intermediul lor viaţa închisă în ele e re-creată, rc-lrăităde noi în plenitudinea şi savoarea ei originară.
Orice artă a. notaţiei impresioniste presupune un simţ foarte profund al timpului perceput ca succesiune şi durată, ca mişcare. Scrisorile doamnei de Sévigné ne lasă această impresie de curgere nestăvilită, de precipitare iminentă — cîrmuita de Providenţa în faţa căreia doamna de Sévigno se înclină — către un sfîrşit funest. Pe măsură ce anii trec, averi şi glorii cad în ruină, frumoasele şi tinerele doamne, cavalerii străluciţi de altă dată îmbătrînesc, bîntuietot mai des molimele ucigătoare şi bolile cumplite, războaie caro nu se mai termină nimicesc toată floarea regalului. Se moare foarte mult în aceste scrisori, mor prieteni, mor rude, şi totu!3 boală, moarte, înmormîntarc este descris cu dc-amănuntul. Tot mai mult. pe măsură

ce anii trec, se face un mare gol în jurul odinioară atît de veselei marchize. Imbătrînesc, se îmbolnăvesc şi mor, după agonii cumplite şi resemnate, şi pline de creştinească speranţă, aşa cum va muri şi doamna de Sâvigné, prinşi în mişcarea timpului care devoră totul, ca şi personajele dia în căutarea timpului pierdut sau din Ghepardul, Peste această mare şi strălucită scenă cade o umbră tot mai neagră, de sfirşit de lume sau de epocă.
IR1NA MAVRODIN

NOTĂ DESPRE VIAŢA DOAMNEI DE SEVIGNE ŞI DESPRE EDIŢIILE SCRISORILOR

Mărie do Rabutin-Chantal, viitoarea doamnă de Sévigné, s-a născut la Paris la 6 februarie 1626.
Este fiica unică a lui C else-Benigne de Rabutin, baron de Cliantal (fiul Sfintei Chantal, întemeietoarea ordinului de călugăriţe La, Visitalion), descendent al unei foarte vechi şi foarte nobile familii din Burgundia, şi al Măriei de Coulanges, odraslă a unei foarte bogate familii burgheze (căsătorindu-se cu fiica lui Philippe de Coulanges, îmbogăţit în funcţia de perceptor al impozitului pe sare, Celse-Benigne de Rabutin, baron de Chantal, făcuse o mezalianţă). Baronul moare în 1627, luptînd eroic în insula R6 împotriva englezilor, iar Mărie de Coulanges şase ani mai tirziu. Rămasă orfană de ambii părinţi la vîrsta de şapte ani, Mărie de Rabutin-Chantal va trece sub tutela bunicului său din partea mamei, Philippe de Coulanges, şi, la moartea acestuia, la zece ani, sub tutela unchiului său (fiul mai mare al lui Philippe de Coulanges), Philippe de La Tour de Coulanges, care poseda la Sucy, la patru leghe de Paris, un castel nude micuţa Mărie îşi va petrece o bună parte din copilărie şi din adolescenţă. C el de al doilea f iu al lui Philippe deCoulanges, Christophe de Coulanges, abate de Livry, supranumit de doamna do S' vigné le bion Bon, care-i arată încă de pe acurn o mare afecţiune, şi de care doamna de Sévigné vafi foarte ataşată toată viaţa, o va ajuta pînă la moartea ei, cu un desâvîrşit devotament, să-şi administreze averea.
Doamna de Sévigné va fi, aşadar, crescută nu de familia Rabutin, ci de burgheza familie Coulanges.
I se dă o educaţie foarte aleasă, sub supravegherea lui Menage şi a luiChapelain.
Frecventează, deasemenea, curtea Anei de Austria,
La optsprezece ani, în 1644, se căsătoreşte cumarchizul de Sévigné, coborîtor dintr-o veche şi nobilă familie bretonă, rudă cu cardinalul

de Retsî, şî care poseda în Brctania, lingă Rennes şi în preajma localităţii Vitre, domenii foarte întinse. Căsătoria nu a fost fericită, marchizul fiind mare amator de aventxiri galante, dueluri şi jocuri do noroc.
După şapte ani de căsătorie, pe care în bună parte doamna de Sfivignâ i-a petrecut singură la castelul din Leş Rochers, în timp co marchizul îi risipea averea la Paris, în 1651, Henri de Sévigné este ucis în duel de cavalerul d'Albret, rivalul său pe Ungă frumoasa doamnă de Gondran.
Rămmeau doi copii: Franţjoise, născută in 1646, viitoarea contesă de Grignan, şi Charles, născut în 16i7, care va servi în armată, în Germania şi în Flandra, dar fără a face carieră. Rămasă văduvă la douăzeci si cinci de ani, doamna de S<5 vigni se consacră în întregime educaţiei copiilor ei, mai cu seamă a fiicei, pe care o idolatrizează. Frangoise capătă o instrucţie aleasă, studiază italiana şi latina, ştiinţele exacte şi teologia, şi, sub îndrumarea abatelui La Mousse, metafizica lui Descartes.
„La plus jolie f iile de France", cum o numea vărul doamnei de Sévigné, Bussy-Rabutin, se căsătoreşte în 1669, la douăzeci şi trei de ani, cu contele de Grignan, coborîtor dintr-o ilustră familie provensală. Contele are patruzeci de ani şi este la a treia sa căsătorie.
Din această căsătorie se vor naşte un fiu, Louis-Provence, care va intra în armată, şi două fiice, Marie-Blanche, preferata doamnei 4Îe Sâvigné, care de foarte tînără se va călugări, şi Paulinc, viitoarea doamnă de Simiano.
In 1&71 tînără contesă e silită să părăsească Parisul spre a se duce la soţul ei, numit locotenent general (locţiitor al guvernatorului) în Provenţa. Despărţirea marchizei de Sévigné do fiica ei e peste măsură de dureroasă. Cele mai numeroase şi cele mai izbutite scrisori le datorăm acestei împrejurări şi simjămmtelor exaltate ale marnei pentru fiică. Timp de douăzeci şi cinci de ani (de fapt, jumătate din acest răstimp mama şi fiica au fost împreună, vizitîndu-se una pe alta fie la Paris, fie în Bretania, fie în Provenţa) are loc între mamă şi fiică o corespondenţă susţinută, o „conversaţie de la distanţă" pe tern ole cele mai variate.

Din aceste scrisori vedem cît de simplă şi do sobră este viaţa pe care o duce doamna de Sévignâ: din cînd în cînd cîte o vizită la curte sau la prieteni, lecturi serioase, conversaţii cu doamna de La Fayette, domnişoara de Scudâry, cardinalul de Retz, La Rochefoucauld, Pomponne, Arnaud d'Andilîy. îi place viaţa în aer liber şi o bună parte din timp şi-o petrece la Livry, lingă Paris, la abatele Ghrâtoplio de

Coulanges, la domeniul său din Leş Rochers sau la castelul Grignan, la fiica ei. Călătoreşte cu plăcere (dar călătoriile fiicei o înspăimîntă căci vede în elo o mare primejdie pentru sănătatea foarte precară a acesteia, veşnic prilej de îngrijorare pentru doamna de Sévigno) neîntrerupînd nici o olipă corespondenţa cu doamna de Grignan.
Reşedinţa ei obişnuită e la Paris, unde închiriază in 1077 palatul Carnavalet (azi muzeu al oraşului Paris), în care va locui pînă la. moarte. Ultimii ani ai doamnei de Sévigné sînt trişti. Asistă neputincioasă la ruina ginerelui şi a fetei sale, care, în castelul lor de laGrignan, duc o existenţă regală, în mijlocul unei numeroase societăţi (familia de Grignan nu se va putea salva din deruta financiară decit prin mezalianţa lui Louis-Provencecu o bogată moştenitoare burgheză). Fiul ei Charles, înainte de a se căsători şi de a deveni «n foarte cumsecade gentilom de provincie, risipeşte, de asemenea, o bună parte din averea marchizei. Toată viaţa ei doamna de Sévigné va face economii spre a-şi putea ajuta cu bani fiul, şi, mai cu seamă,fiica şi ginerele urmăriţi de creditori. Multe dintre scrisorile ci no arată că şederile prelungite la Livry sau la Leş Rochers au şi temerari economice. -
Doamna de Swvignfi face trei-călătorii în'Provenţa (-1672-73, 1690-91,1694-96). în 17 aprilie 1696 moare la castelul Grignan, după biografi, de vărsat.
Scrisorile doamnei de S5vign>5 au avut o soartă ciudată. Vreo gută dintre ele sînt pentru prima oară publicate în 1697 şi 1709, împreună cu Memoriile şi Corespondenţa lui Bussy-Rabutin.
Cîţiva ani mai tîrziu, Pauline de Simiane, nepoata doamnei de Sivigné, îi trimite vărului ei Bussy, fiul corespondentului bunicii sale, o selecţie de 137 de scrisori, curînd urmată de încă 50.
Fără ştirea doamnei de Simiane, care, cuprinsă dintr-o dată de diferite scrupule, nu mai vrea să publice corespondenţa bunicii sale, apare la Rouen, în 1726, sub îngrijirea lui Thieriot (însărcinat <Ee Bussy), o ediţie din Scrisori sub titlul Lettres de Mărie de RabutinChantal, Marquise de Sâvignâ, â Madame la comtesse de Grignan, Sa f iile (in 1725 se tipărise la Troyes o ediţie princeps, la iniţiativa indiscretă a lui Voltaire, căruia Bussy îi comunicase confidenţial scrisorile, suprimată înainte de a fi publicată, la cererea lui Bussy, sub titlul: Lettres de la Marquise de SévignA & Madame de Grignan, sa fille, qui contiennant beaitcoup de particularitis de l'histoire de Louis XIV).

de Retz, şi care poseda in Bretania, lingă Ronnes şi în preajma localităţii Vitrd, domenii foarte întinse. Căsătoria nu a fost fericită, marchizul fiind marc amator de aventuri galante, dueluri şi jocuri do noroc.
După şapte ani de căsătorie, pe care în bună parte doamna <ie Sévigné i-a petrecut singură la castelul din Leş Rochers, în timp co marchizul îi risipea averea la Paris, în 1651, Henri de Sévigné este ucis în duel de cavalerul d'Albret, rivalul său pe lîngă frumoasa doamnă de Gondran.
Rămîneau doi copii: Francoise, născută în 16i6, viitoarea contesă de Grignan, şi Charles, născut în 16i7, care va servi in armată, în Germania şi în Flandra, dar fără a face carieră. Rămasă văduvă la douăzeci şi cinci de ani, doamna de Sévigni so consacră în întregime educaţiei copiilor ei, mai ca seamă a fiicei, pe care o idolatrizează. Franţoise capătă o

instrucţie aleasă, studiază italiana şi latina, ştiinţele exacte şi teologia, şi, sub îndrumarea abatelui La Mousse, metafizica lui Descartes.
„La plus jolie f iile de France", cum o numea vărul doamnei de Sévigné, Bussy-Rabutin, se căsătoreşte în 1669, la douăzeci şi trei de ani, cu contele de Grignan, coborîtor dintr-o ilustră familie provensală. Contele are patruzeci de ani şi este la a treia sa căsătorie.
Din această căsătorie se vor naşte un fiu, Louis-Provcnee, caro va intra în armată, şi două fiice, Marie-BJanche, preferata doamnei tîe Săvignâ, care de foarte tînără se va călugări, şi Pauline, viitoarea doamnă de Simianc.
în 1S71 tînără contesă e silită să părăsească Parisul spre a se duce la soţul ei, numit locotenent general {îocţiitoral guvernatorului) în Provenţa. Despărţirea marchizei de Sévigné de fiica ei e peste măsură de dureroasă. Cele mai numeroase şi cele mai izbutite scrisori Io datorăm acestei împrejurări şi simţămintelor exaltate ale marnei pentru fiică. Timp de douăzeci şi cinci de ani (de fapt, jumătate din acest răstimp mama şi fiica au fost împreună, vizitîndu-se una pe alta fie la Paris, îie în Bretania, lie în Provenţa) are loc între mamă şi fiică o corespondenţă susţinută, o „conversaţie de la distanţă" pe temele cele mai variate.
Din aceste scrisori vedem cît de simplă şi de sobră este viaţa pe care o duce doamna de Sévignâ: din cînd în cînd cîte o vizită la curte sau la prieteni, lecturi serioase, conversaţii cu doamna de LaPayette, domnişoara de Scud<5ry, cardinalul de Retz, La Rochefoucauld, Pomponne, Arnaud d'Andilly. îi place viaţa în aer liber şi o bună parte din timp şi-o petrece la Livry, îîngă Paris, la abatele Ghristophe de
(.0

l

Coulanges, la domeniul său din Leş Rochcrs sau la castelul Grignau, la fiica ci. Călătoreşte cu plăcere (dar călătoriile fiicei o înspăimîntă căci vede în ele o maro primejdie pentru sănătatea foarte precară a acesteia, veşnic prilej de îngrijorare pentru doamna de Sévigné) neîntrerupînd nici o oîipă corespondenţa cu doamna de Grignan.
Reşedinţa ei obişnuită c la Paris, unde închiriază în 1077 palatul Carnavalet (azi muzeu al oraşului Paris), în care va locui pînă la. moarte. Ultimii ani ai doamnei de Sâvignâ sînt trişti. Asistă neputincioasă la ruina ginerelui şi a fetei salo, care, în castelul lor de laGrignan, duc o existenţă regală, în mijlocul unei numeroase societăţi {familia de Grignan nu se va putea salva din deruta financiară decît prin mezalianţa lui Louis-Provence cu o bogată moştenitoare burgheză). Fiul eiCliarles, înainte de a se căsători şi do a deveni un foarte cumsecade gentilom de provincie, risipeşte, do asemenea, o bună parte din averea marchizei. Toată viaţa ei doamna de Sévigné va face economii spre a-şi putea ajuta cu bani fiul, şi, mai cu seamă,fiica şi ginerele urmăriţi de creditori. Multe dintre scrisorile ei ne arată că şederile prelungite la Livry sau la Leş Rochers au şi temeiuri economice. -
Doamna de Swvignă face trei-călătorii în'Provenţa (1672-73, 1690-91,1694-96). în 17 aprilie 1696 moare la castelul Grignan, după biografi, de vărsat.
Scrisorile doamnei de Sivigné' au avut o soartă ciudată. Vreo sută dintre ele sîut pentru prima oară publicate în 1697 şi 1709, împreună cu Memoriile şi Corespondenţa lui Bussy-Rabutin. Cîţiva ani mai tîrziu, Pauline de Simianc, nepoata doamnei de Sévign.6, îi trimite vărului ei Bussy, fiul corespondentului bunicii sale, o selecţie de 137 de scrisori, curînd urmată de încă 50.
Pară ştirea doamnei de Simiane, caro, cuprinsă dintr-o dată de diferite scrupule, nu mai vrea să publice corespondenţa bunicii sale, apare la Rouen, în 1726, sub îngrijirea lui Thieriot (însărcinat de Bussy), o ediţie din Scrisori sub titlul Lettrcs de Mărie de ftabutinChantal, Mar/iuise de Sévigné, ă Madame la comtasse de Grignan, sa fille (în 1725 se tipărise la Troyes o ediţie princeps, la iniţiativa indiscretă a lui Voltaire, căruia Bussy îi comunicase

confidenţial scrisorile, suprimată înainte de a fi publicată, la cererea lui Bussy, sub titlul: Leltres de la Marquise de Sévigné & Madame de Grignan, sa fille, qui contiennent beaucoup de particulariMs de l'histoire de Louis XIV).
2 _ I7

In anii imediat următori apare o nouă ediţie, de dala aceasta la Haga, care conţine pe Ungă textul ediţiei de la Rouen, încă aproape 50 de scrisori, al doilea lot trimis de Pauline lui Bussy).
Aceste trei ediţii — Troyes, Rouen, Haga — aproape simultane şi provenite din aceeaşi sursă, ne dau o imagine aproape exactă a scrisorilor autentice ale doamnei deSavigné (intervenţiile în textul originar sînt puţin numeroase).
Următoarea ediţie, cea a cavalerului Perrin, căruia doamna de Simiane îi încredinţează publicarea scrisorilor (triate, cenzurate de ea), apare în 1734,1738, 1754. La indicaţiile exprese ale doamnei de Simiane, Perrin intervine abundent pe textul originar, suprimind paragrafe întregi, înlocuind o parte din numele proprii prin iniţiale şi „stilizînd" ori de cîte ori sintaxa i se pare incorectă sau termenul prea vulgar.
Pe patul de moarte, Pauline de Siiniane îi cere ginerelui ei, marchizul Gastellane Esparron, să distrugă întreaga corespondenţă autografă, aflată atunci la cavalerul Perrin. Castellaae Esparron amînă executarea acestei dorinţe, dar, cincizeci de ani mai tîrziu, în 1784, el însuşi simţindu-şi sfîrşitul aproape, îl pune pe tînărul său văr, contele Castellane Saint-Maurice, să ardă în faţa lui întreaga corespondenţă adresată de doamna de Sévigné doamnei de Grignan precum şi scrisorile acesteia. Astfel, nu mai avem astăzi decît cîteva scrisori autografe, trimise altor corespondenţi.
în 1818-19, Moumerque dă o nouă ediţie, în care încearcă să restabilească textul autentic.
In 1862-67 apare, sub îngrijirea lui Monmerque şi a lui Adolphe Regnior, o monumentală ediţie în 14 volume, în colecţia Leş Grands Ecrivaîns de la France, pe baza unei copii (manuscrisul Grosbois) recent descoperită.
în 1963, în urma descoperirii manuscrisului Capmas — copie făcută cîndva la ordinul doamnei de Simiane după scrisorile originare, după care fusese incomplet şi cu greşeli transcris manuscrisul Grosbois— apare ediţia Pttiade, sub îngrijirea luiGe>ard-Gailly, comportînd, faţă de ediţia anterioară, numeroase fragmente inedite şi restituiri de lexic.
I,M.

SCRISORI

19 - CONTELUI DE BUSSY BABUTLN1
Paris, 2-5 noiembrie (>.(J-jă)
Faci pe grozavul, domnule conte. Fiindcă ştii să scrii ea un mic Cicero, îţi închipui că, ţi-e îngăduit să-ţi baţi joc de oameni. într-adevăr, fraza pe care ai remarcat-o m-a făcut să rid din toată inima; dar m-am mirat că. e singura frază ridicolă; căci dacă mă gîndesc la felul in care ţi-am scris, e o adevărată minune că ai putut înţelege ce voiam să-ţi spun, şi văd b ine că eşti într-adevăr inteligent, sau co, scrisoarea mea e mai bună decît credeam: oricum ar sta lucrurile, sînt foarte bucuroasă că te-ai folosit de sfătui pe care ţi 1-am dat.
Mi s-a spus că ai cerut să rămîi la frontieră în iarna asta. Fiindcă, după cum ştii, bietul meu văr, te iubesc fără să te cruţ, aş vrea să ţi se facă pe plac; căci se spune că nu se află prilej mai bun de avansare, şi cred că nu te îndoieşti de înflăcărarea cu care îţi doresc o soartă strălucită. Dar, orice s-ar întîmpla, tot voi fi mulţumită. Dacă rămii la frontieră, prietenia noastră cea aspră nu va avea decît de cîştigat, iar dacă te întorci, mulţumită va fi prietenia cea duioasă.

Se spune că Doamna de CMtillon2 se află la aliatele Foucquet3, ceea ce tuturor le pare cît se poate de hazliu.
1 Roger de Busay liabutin (1SJS—1693), membru aj Academiei franceze Pîna în 1605, închis la BastHla, apoi exilat pe domeniile sale din Burgundia. Autor al unei Ilistoire amoureuse des Gaules, cu succes prodigios. Corespondenţa sa în şase volume este una dintre cale mai importante ale secolului.
"-" Ducesa de Qhătillon, născuta Montmorency-BouSsBiUe, sora ^mareşalului deîiuxerabourg. Soţul eif usese ucis In timpul atacului de la Charenton(lebruaric 1619).
Abatele Baslle Foiquet, fratele ministrului de finanţe. Bussy a povestit aventurile scandaloase als ducesei .şi şederea ei ia abatele Fouquet în Bistoire amoureuse des Gaules,
21

Doamna de Roquelaure1 s-a întors atît de frumoasă, încît ieri întreg Lu vrui a rămas cu gura căscată: d in care pricină frumoasele de acolo sînt atît de geloase îricît, înciudate, au hotărît să nu o invite să rămînă la petrecerile de după cină, care sînt, după cum ştii, atît de vesele şi de elegante. Doamna de Fiennes a vrut ieri să o reţină; dar din răspunsul reginei, toată lumea a înţeles că trebuie să se retragă.
Prinţul d'Harcourt2 şi La Feuilîade3 s-au certat ieri la Jeannin4. Prinţul spunînd că de Gramont5 avea nu de mult buzunarele pline cu bani, îl luă drept martor pe La Feuilîade, care spuse că nu e adevărat, şi că nu avea nici o para. „Ba da. — Ba nu. — Taci, La Feuilîade. — Ba nicidecum." Drept care prinţul îi azvîrle cu o farfurie în cap, celălalt cu un cuţit; nici unul, nici celălalt nu-şi nimeresc ţinta. Sînt despărţiţi, apoi siliţi să se îmbrăţişeze; seara, la Luvru, îşi vorbesc ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Dacă ai văzut vreodată cum se poartă academiştii6 cînd sînt în recreaţie, vei găsi cu siguranţă că această ceartă aminteşte cît se poate de bine de ei.
Adio, scumpul meu văr, scrie-mi dacă e adevărat că vrei să-ţi petreci iarna la frontieră, şi socoteşte, mai cu seamă, că-ţi sînt cea mai credincioasă prietenă din lume.
31 — DOMNULUI DE POMPONNE7
Paris, 17 noiembrie 1664
Astăzi luni 17 noiembrie, domnul Foucquet s-a înfăţişat pentru a doua oară în banca acuzaţilor8. S-a aşezat în chipul
1 Cliarlotte-Mărie de Daillon, foarte fcînara ducesă de Roijuelaure.
a—•—* Carol II de Lorena, prinţ d'Harcourt înainte de moartea tatălui săn. Fmncois d'Aubmson, duce de la Feuilîade, mareşal al Franţei în 1675. Nicolas Jeannin de Castilia.
"Eroul Memoriilor lui Harnilton (1646—1720).
• Tinericarefrecventau „academiile de echitaţle".
' Simon Arnauld de Pomportne, fiu al iui Arnauld d'Andiîly şl nepot al marelui Ajnauld. Prieten al lui Poucquet, i-a împărtăşit dizgraţia»fiind exilat la Verdun în martie 1662. Dupâ aproape trei ani a căpătat încuviinţarea de a locul pe domeniile sale din Pomponne (lingă Meaux), unde doamna de Sévigné îi va trimite scrisorile în legătură cu procesul lui Fouequet. Poniponne va deveni ambasador în Suedia, apoi, cu începere din 1671, ministru al Afacerilor externe. Se pare că d in oorespondenţa în legătură cu procesulFoucquet l ipşeste prima scrisoare.
• După ce fusese inatruit timp de trei ani, procesul ministrului de finanţe NicolasFoucqttet (1665—1680) s-a deschis la 14 noiembrie 1664, io faţa camerei de Justiţie de la Arsenal, prezidată de cancelarul Seguier.

cel mai firesc, ca şi prima oară. Domnul cancelar i-a spus din nou să ridice mîna: el i-a răspuns că mai spusese pricinile care-1 împiedicau să depună jurămînt; că nu era nevoie să le mai spună o dată. Atunci domnul cancelar a început să vorbească cu mare însufleţire, vrînd să

arate puterea legitimă a camerei; că regele o statornicise, şi comisiile fuseseră verificate de companiile suverane1. Domnul Foucquet a, răspuns că adesea se făceau, prin hotărîre arbitrară, lucruri care, uneori, după oarecare chibzuinţă, nu mai erau găsite drepte. Domnul cancelar 1-a întrerupt: „Cum! spuneţi, aşadar, că regele abuzează de puterea sa?" Domnul Foucquet i-a răspuns: „Dumneavoastră spuneţi asta, domnule, nu eu: nu acesta mi-e ghidul, şi sînt uimit că, în starea în care mă aflu, vreţi să-1 aţîţaţi pe rege împotriva mea; dar, domnule, ştiţi prea bine chiar dumneavoastră că oricine se poate înşela. Cînd semnaţi o hotărîre, o credeţi dreaptă; a doua zi o casaţi; vedeţi, aşadar, că e cu putinţă să ne schimbăm gîndul şi părerea. — Totuşi, a spus domnul cancelar, deşi nu recunoaşteţi Camera, îi răspundeţi, îi înfăţişaţi cereri, şi acum iată-vă în banca acuzaţilor. — E adevărat, domnule, i-a răspuns, mă aflu aici; dar nu din propria-mi voinţă; sînt adus cu sila, există o putere căreia trebuie să-i dau ascultare, şi văd în toatecîte mise întîmplă o ispăşire pe care mi-o trimite Dumnezeu, şi pe care o primesc din mîna lui. S-ar fi putut poate să fiu cruţat, după toate serviciile pe care le-am adus, şi după toate funcţiile pe care am avut cinstea să le îndeplinesc." Apoi domnul cancelar a continuat interogatoriul în legătură cu venitul de pe impozitul pe sare2, la care domnul Foucquet a răspuns cum nu se poate mai bine.

Interogatoriile vor continua, iar eu voi continua să vi le relatez cu fidelitate. Aş vrea doar să ştiu dacă scrisorile mele vă sînt mmînate in chip sigur.

1 Parlamentul din Paris, adică tribunalul suprem, înainte de 4789, parlamentul avea în primul rtad atribuţii judiciare.

s Foucquet fusese acuzat că a primit suma de 120 000 de livre de la funcţionarii însărcinaţi oustrîngerea impozitului pe sare.

Doamna sora dumneavoastră1, care se afla la maicile din cartierul Saint-Jacques, a semnat; le vede acum pe călugăriţe şi pare foarte mulţumită. Doamna mătuşa dumneavoastră2 nu pare mîniată împotriva ei. Nu credeam că tocmai ea va lua această hotărîre; mai este încă una care a făcut la fel.

Aii aflat fără îndoială de înfrîngerea pe care am suierit-o la digeri, şi de felul în care cei care au dat poveţele8 vor să arunce vina pe cei care au făptuit: e vorba ca Gadagne să fie dat în judecată pentru că nu s-a apărat bine. Sînt unii care-i vor capul: toată lumea e totuşi convinsă că nu putea face altminteri.*

Se vorbeşte mult aici de domnul d'Aleth, care i-a excomunicat pe ofiţerii subalterni ai regelui care au vrut să-i silească pe clerici să semneze. Iată un lucru cc-1 va pune rău cu domnul tatăl dumneavoastră, dar care va fi pe placul părintelui Annat.5

Adio, simt cum mă cuprinde dorinţa de a mai sta de vorbă, dar nu vreau să mă las în voia ei: stilul acestor relatări trebuie să fie concis.

82 - DOMNULUI DE POMPONNE

Marţi scara, ÎS noiembrie (1664)

Am primit scrisoarea dumneavoastră şi văd intr-adevăr că nu mă strădui pentru un ingrat: n-a.ni văzut nicicîiid ceva mai plăcut şi mai îndatoritor. Ar trebui să fiu cu totul lip-

1 Maris-Angillque, sora lui Pomponnc, încMsă împreună cu mătuşa sa la aiiaastirea Bunel Vestiri din cartierul Saint-Jacques, tocmai semnase formularul care recunoştea drept eretice cele cinci propoziţiuni extrase din cartea lui Jans6nius.

0 Maica, Agnls, sora lui Arnauîd d'Andllly,

• Printre alţii şi Colbert,

• «O armaţi de 6 000 de oameni, comandata de ducele de Beaufort şi de Gadagne, pornită în expediţie împotriva corsarilor berberi, cucerise Gigeri, localitate de pe coasta Algerului, de unde fusese izgonită la 30 octombrie 1664, suferind foarte mari pierderi în material şi în oameni.

6 Frazaironica.- Nlcolas Pavilion, episcop do Aleth, era apărător al jansenismului, pe oare îl combătea părintele jezuit Annat, duhovnicul lui Ludovic al SiV-lea,

sită de amor propriu ca să nu fiu simţitoare la nişte laude ca aîe dumneavoastră. Vă mărturisesc aşadar că sînt încîntată că aveţi o atît de bună părere despre sentimentele mele, şi, mai mult, vă asigur, fără a vrea să răspund la un compliment printr-un alt compliment, că vă preţuiesc cu mult deasupra cuvintelor de care ne slujim de ob'icei pentru a arăta ceea ce gîndim, şi că aflu bucurie şi adevărată mîngîiere în a vă vorbi despre un lucru caro ne interesează atît de mult pe amîndoi. Sînt foarte mulţumită că şi scumpul nostru solitar1 citeşte aceste scrisori. Socotesc, de asemeni, că o ţineţi la curent şi po neasemuita dumneavoastră vecină2, îmi daţi o veste plăcută scriindu-mi că am făcut un oarecare progres în inima ei; în nici o alta nu sînt mai bucuroasă să înaintez; cînd vreau să am o clipă de bucurie, mă gîndesc la ea, şi la palatul ei fermecat. Dar să mă întorc la ceea ce ne preocupă; pe nesimţite m-ani luat cu vorba despre simţămintele pe care le ana pentru dumneavoastră şi pentru minunata dumneavoastră prietenă.
Astăzi scumpul nostru prieten a apărut din nou în banca acuzaţilor. Abatele d'Effiat 1-a salutat pe cînd trecea pe lîngă ci. El i-a spus răspunzîndu-i la salut: „Domnule, sînt prea umilul dumneavoastră servitor", cu acea expresie surizătoare şi spirituală pe care i-o ştim cu toţii. Abatele d'Effiat a fost năpădit de o asemenea înduioşare, încit nn-şi mai venea în fire.
De îndată ce domnul Foucquct s-a aflat în faţa Camerei, domnul cancelar i-a spus să se aşeze. El i-a răspuns: „Domnule, ieri v-aţi grăbit să trageţi foloase fiindcă m-am aşezat: socotiţi că astfel recunosc Camera. De vreme ce aşa stau lucrurile, vă rog foarte mult a-mi îngădui să nu mă aşez in banca acuzaţilor". La aceasta domnul cancelar i-a spus că poate să se retragă. Domnul Foucquet i-a răspuns: „Domnule, nu vreau să pricinuiesc astfel un nou incident. Vreau numai, dacă-mi îngăduiţi, să protestez ca şi pînă acum,
1 Tatăl lui Pompoane, Arnauld d'Andilly.
8 Elisabclh de Clioiseul, fiica mareşalului de Clioiseul-I'raslin, căsătorită cu Henri GuSnâgaud, senior du Plessis. Fratele acestuia, Olanda de Gutnigaud, amestecat în procesul Foucquet, a fost închis la Bastilia şi obligat sa restituie aume considerabile. Familia du Plessis-Gue'ne'gaud avea un minunat castel la Frcsr.es, Ungă Meaux, la care colaboraseră, între aif ii, Mansart şi Poussin,

protest de care vă rog să se ia, act: după care voi răspunde". S-a făcut aşa cum a dorit; s-a aşezat, şi interogatoriul in legătură cu venitul de pe impozitul pe sare a continuat, la care a răspuns cuin nu se poate mai bine. Dacă va răspunde tot aşa, interogatoriile vor îi cu totul în sprijinul său. Se vorbeşte foarte mult la Paris despre minunata sa inteligenţă şi despre tăria de care dă dovadă. A cerut un lucru care mă face să mă cutremur: o roagă fierbinte pe o prietenă să-i facă ştiută, pe o cale miraculoasă, sentinţa, bună sau rea, după cum va voi Dumnezeu, fără alte vorbe, ca să aibă timpul să se pregătească spre a primi vestea de la cei ce vor veni să i-o dea; a adăugat că, dacă are o jumătate de oră spre a se pregăti, e în stare să primească fără tulburare orice veste, oricît de rea. Aceste cuvinte mă fac să plîng şi sînt sigură că şi dumneavoastră vă sfîşie inima.
Al i'.rcuri
Astăzi Camera şi-a suspendat activitatea din pricina bolii reginei, care a fost în primejdie de moarte; acum se simte ceva mai bine.1 Ieri-seară a primit sfînta împărtăşanie. Am văzut lucrul cel mai măreţ şi cel mai jalnic din cîte se află pe lume: regele şi întreaga curte, cu luminări de ceară şi torţe nenumărate, mergînd să capete şi întovărăşind pe drum sfînta cuminecătură, care a fost întîmpinată cu altă puzderie de lumini. Regina s-a ridicat cu ultimele puteri şi a primit-o cu o smerenie care i-a făcut pe toţi să izbucnească în lacrimi. Nu fără greutate a fost adusă la

asemenea simţăminte. Numai regele a izbutit să o convingă; tuturor celorlalţi le spunea că vrea să se spovedească şi să se împărtăşească, dar nu să moară: i-au trebuit două ore ca s-o hotărască.
Aprobarea deplină cu care smt primite toate răspunsurile Domnului Foucquet nu-i cîtuşi de puţin pe placul lui Petit2; se teme că va cuceri de partea lui multe inimi. Se crede chiar că-1 va sili pe Ptiis să facă pe bolnavul, spre a

1 Regina născuse cu trei zile in urmă,
3 Petit, poreclă data de către Doamna de Sé\-ign£ lui Colbert.
Vezi mai jos şi Pais, poreclă dată cancelarului Siîguier.

zăgăzui valul crescînd de admiraţie, şi pentru a avea răgazul să-şi mai tragă puţin sufletul şi după celelalte întîmplări nenorocite. Sînt preaumila slugă a scumpului nostru solitar, a doamnei soţia dumneavoastră şi a adorabilei AmaltheV.

33 - DOMN U LUI DE POMPONNE

Joi, 20 noiembrie (1664)

Domnul Foucquet a fost interogat azi-dimineaţă în legătură cu marca de aur2 ; a răspuns cît se poate de bine. Mai mulţi judecători 1-au salutat. Domnul cancelar i-a mustrat, spunîndu-le că obiceiul nu o îngăduie, iar consilierului breton3: „îl salutaţi atît de adînc pe domnul Foucquet fiindcă sînteţi din Bretania". Trecînd prin Arsenal pe jos, pentru a-şi face plimbarea, a întrebat ce fel de lucrători sînt aceia pe oare-i vede: i s-a răspuns că sînt nişte oameni care lucrează la un havuz. S-a dus lingă ei, şi-a spus părerea, şi apoi s-a întors rizînd către d'Artagnan4, şi i-a spus: „Nu vă miraţi că mă amestec în asemenea lucruri? Altădată eram destul de priceput în acest fel de treburi". Cei care-1 iubesc pe domnul Foucquet găsesc că asemenea calm e vrednic de toată admiraţia; şi eu zic tot aşa. Ceilalţi spun că doar se preface: iată cum e lumea. Doamna Foucquet mania i-a pus reginei o cataplasmâ care a vindecat-o de convulsiile de care suferea, datorate aburilor otrăvitori din sînge. Cei mai mulţi, fiindcă aşa îşi doresc, îşi închipuie că regina se va folosi de acest prilej spre a-i cere regelui să-1 ierte pe bietul prizonier; dar eu, care mai ştiu cîte ceva despre blîndeţea ce domneşte într-un anumit loc, nu cred nimic din toate

1 Nume dat doamnei do Plcssis-Gui5négaud de către domnişoara de Scudery In romanul CUHe,
3 E vorba de impozitul încasat la fiecare schimbare do titular al oricărei funcţii.
a Consilierul Ayrault.
• B vorba de celebrul căpitan de muşchetari, pe adevăratul său nume Ohartes de Batz-Castelmare. îl arestase pe Foucquet la Nantes, în septembrie 1661, şi U Păzea de trei ani,

astea. Uimitoare este insă vîlva pe care toată îumea o face în legătură cu acea cataplasmă, spunind că doam'na Fouequet e o sfîntă şi că poate săvirşi minuni.

V intri, 21 noiembrie

Astăzi vineri 21, domnul Foucqucfc a fost interogat In legătură cu impozitul pe ceară şi pe zahăr. Şi-a pierdut cumpătul din pricina unor învinuiri ce i se aduceau şi care i-s,u părut ridicole. Asta s-a văzut cam prea mult, deoarece a răspuns luînd o înfăţişare trufaşă, care n-a plăcut. Se va schimba, căci felul acesta de a răspunde nu-î cel mai bun; dar la drept vorbind nu poţi să-ţi păstrezi răbdarea la nosfîrşit: socot că şi eu as face tot ca el.
Am fost la mănăstirea Sainte-Marie, unde am văxut-o pp doamna mătuşa dumneavoastră, care mi-a părut adlncită cu totul în contemplarea lui Dumnezeu; în timpul liturghiei era ca în extaz. Doamna sora domneavoastră mi-a părut tare drăgălaşă, cu ochi frumoşi, cu trăsături spirituale. Biata copilă a leşinat azi-diinineaţă; se simte foarte rău. Mătuşa ei se poartă la îeî de blînd cu

ea. Arhiepiscopul de Paris1 i-a dat un fel de contrascrisoare'3 cu care i-a cucerit inima: prin asta a silit-o să semneze blestematul aeoîa do formular: n-a,m putut vorbi nici cu una, nici cu cealaltă; arhiepiscopul a interzis acest lucru. Dar iată încă o pildă de ceea ce poate să însemne o idee preconcepută; călugăriţele de la Sainte-Marie mi-au spus: „în sfîvşit, fie Domnul lăudat! Dumnezeu a pogorît în inima bietei copile; iat-o pe drumul supunerii si al mîntuirii". De acolo mă duc la Port-Royal, mide-1 întîlnesc pe un anume solitar de seamă3, pe care îl cunoaşteţi prea bine, şi cave, de cum mă vede, îmi spune: „Biata gisculiţă, a, semnat; Dumnezeu a părăsit-o, şi iat-o săvîrşind nebunia", în ceea ce niă priveşte am crezut că mor de rîs, cugetînd la cîte poate face un gînd care nu-ţi dă tihnă. Iată lumea, aşa cum este ea. Cred că tot calea de mijloc rămîne cea mai bună.

1 Ilarâouin de Perefixe, arhiepiscop de Paris,

* Act aeerct eare-1 anulează pe unul public,

»E vorba tot do .VrnauM d'Andilly, tatăl lui Pompouno.

Domnul Foucquel s-a înfăţişat azi-dimineaţă la Cameră. A fost interogat în legătură cu impozitele percepute la intrarea mărfurilor de consum local1; a fost atacat foarte neîndemînatce, iar el s-a apărat foarte bine. între noi fie spus, e unul din punctele cele mai delicate ale procesului. Nu ştiu ce înger bun i-a spus că fusese prea raîndru; căci azi şi-a schimbat purtarea, după cum sJ-au sehunbat-o şi cei ce-! salutaseră.

Camera nu-şi va relua lucrările clocit miercuri; de aceea îiu vă voi scrie decît în acea zi. De altminteri, dacă veţi continua să mă plîngcţi atîta pentru osteneala pe care mi-o dau scriindu-vă, şi să mă rugaţi să nu o.mai fac, voi socoti că, vă plictisiţi cilindu-mi scrisorile şi că vă oboseşte să-mi răspundeţi, drept care vă făgăduiesc să vă scriu scrisori mai scurte, dacă voi putea; şi sa. vă iert de osteneala de a-mi 'răspunde, deşi îmi plac nespus de mult scrisorile dumneavoastră. După aceste declaraţii, nu cred că mai nădăjduit i să;curmaţi mersul gazetelor mele. Numai Io ghidul că vă fac puţină plăcere, simt nespus de multă. Avem atît de puţine prilejuri de a ne arăta preţuirea şi prietenia, încît nu trebuie să. ie pierdem atunci cînd ni se înfăţişează. Va rog din suîlcl să transmiteţi complimentele mele celor din familia dumneavoastră şi vecinei dumneavostră. Regina se simte mult mai bine.

Si - DOMNULUI DE POMPONKE

••' • • Luni, 24 twicjr.lric (1GG4)

Dacă e sa-mi ascult inima, vă slnt cu adevărat îndatorată că primiţi atît de bine strădania pe care mi-o dau de a vă trimite veşti. Credeţi oare că nu aflu şi eu mîngîiere scriindu-vă? Vă încredinţez că aflu nespus de multă, şi că vă scriu cu aceeaşi plăcere cu care dumneavoastră îmi citiţi scrisorile. Toate simţămintele pe care le aveţi în legătură cu ceea ce vă scriu sînt fireşti: ca şi dumneavoastră, nădăjduim cu toţii, fără să putem spune de ce; dar nădejdea întăreşte inima. Acum două zile am luat prînzul la mănăstirea SainteMarie de Saint-Antoine. Maica stareţă mî-a povestit cu de-amănuntul cele patru vizite pe care Puis i le-a făcut în ultimele trei luni, vizite ce m-au uimit nespus. A venit să-i spună că din mila preafericitului întru Domnul episcop de Geneva1, pogorîse asupra lui asemenea har dumnezeiesc în timpul bolii de care suferise astă vară, încît nu se putea îndoi că-i este pe veci îndatorat; că o ruga să dea poruncă să se roage pentru el întreaga mănăstire. I-a dat o mie de scuzi pentru a-i îndeplini dorinţa. A rugat-o să-i arate inima preafericitului, în faţa gratiilor s-a aruncat în genunchi, plîngînd cu hohote mai bine de un sfert de oră, vorbind inimii şi cerîndu-i o scînteie din focul pe care-1 aprinsese în ea dragostea de Dumnezeu. Maica stareţă plîngea şi ea; i-a dăruit o raclă, pîinS cu

• Aşa-numilul cctroi.

moaştele preafericitului. O poartă neîncetat asupra lui, şi a părut în timpul acestor vizite atît de pătruns de dorinţa de a se mîntui, atît de scîrbit de curte, atît de stăpînit de gîndul de a se converti, încît chiar şi o femeie mai ageră decît maica stareţă s-ar fi lăsat înşelată. I-a vorbit cu îndemînare despre procesul domnului Foucquet; el i-a răspuns, ca un om care nu 1-ar avea în suflet decît pe Dumnezeu, că oamenii nu-1 cunosc, că va vedea ce trebuie făcut, în sfîrşit. că va face dreptate după porunca Domnului, fără a ţine seama de nimic alt decît de voia Lui. în viaţa rnea n-am fost mai uimită ca la auzul acestor cuvinte. Dacă mă întrebaţi ce cred despre toate astea, vă voi spune că nu ştiu ce să cred, ca nu înţeleg nimic, şi că pe de altă parte nu pricep la ce poate sluji această comedie; şi dacă nu se preface, atunci cum se împacă tot ce-a făcut de atunci încoace cu nişte vorbe atît de frumoase? Iată nişte întîmplări pe care trebuie să le lămurească doar timpul, căci în ele însele sînt nelămurite: totuşi nu mai vorbiţi despre ele; căci maica stareţă m-a rugat să au mai raspîndesc această istorioară.

1 âfîntul Francois do Salea, mort în 1622, beatificat în 1661, canonizat în 1685, — Amintim că Pitiş ante porecla cancelarului Siâguier.

Am văzut-o pe mama domnului Foucquet: mi-a povestit în ce chip îi dăduse reginei, prin Doamna de Charost1, acea eataplasmă. E sigur că a avut un efect uimitor. In mai puţin de o oră şi-a simţit capul uşurat, şi a dat atît de mult afară din ea, şi ceva atît de stricat, şi care i-ar fi adus neîndoielnic moartea in noaptea următoare în urma unui nou acces, încît ea însăşi a spus aşa fel încît să fie auzită de toată lumea, că doamna Foucquet o lecuise; că numai cele ce lepădase afară din ea îi pricinuiseră acele convulsii de care crezuse că va muri cu o noapte înainte. Regina mamă socoti şi ea la fel şi i-o spuse regelui, care nu o ascultă. Medicii, care nu fuseseră întrebaţi cînd se pusese cataplasmă, nu-şi spuseră ghidul, îinguşindu-1 pe rege în dauna adevăru'ui. în aceeaşi zi, regele nici măcar nu se uită la bietele femei, care i se aruncaseră la picioare. Totuşi adevărul acesta este în inimile tuturor. Iată nişte întîmpîări a căror urmare trebuie aşteptată.

Miercuri, 26 noiembrie

4zi-dimineaţâ domnul cancelar 1-a interogat pe domnul Foucquet; dar altminteri; se pare că-i este ruşine că-şi primeşte zilnic lecţia prin B***2. I-a spus raportorului3 să citească articolul în legătură cu care voiau să-i ia interogatoriul acuzatului; raportorul a citit, şi lectura a ţinut atît de mult încît era ora zece şi jumătate cînd s-a terminat. A spus: „Să intre Foucquet", şi apoi s-a corectat: „Domnul Foucquet"; dar sa întâmplat că nu spusese să fie adus; astfel că se afla încă la Bastilia. Au trimis aşadar după el; a venit la ora unsprezece. A fost interogat în legătură cu impozitul pe mărfuri: a răspuns foarte bine; totuşi s-a încurcat în privinţa unor date in legătură cu care domnul cancelar]-ar fi putut pune la mare încurcătură dacă ar fi fost mai iscusit şi mai treaz; dar în loc să se arate plin de agerime, domnul

l

* Mărie Foucar'tet, fiica diu prima căsătorie a lui Foucquet,
8 Lnm's Berrier, consilier de stat, de origine oliscură. Omni Iul Colbert.
" Olivier Le F&ore d'Orrrusson, rudă prin alianţă cu domiiul de Scvigné, de o integritate absoluta. Rapporteur: judecătorul însărcinat cu expunerea procefu-lui in faţa tribunalului.

eancela? mo£ă,ia alone. Toată lumea schimba priviri, şi socot că bietul nostru prieten ar fi ris de toate astea daoă ar fi îndrăznit, în cele din urmă s-a trezit şi a continuat interogatoriul; şi deşi domnul Foucqitet a întîrziat prea muît asupra acelor fapte care 1-ar fi putut pune în

primejdie, s-a întîmplat totuşi să spună tocmai ceea ce trebuia spua; căci, în nenorocirea lui, se ivesc uneori asemenea întimplări norocoase, de care nu-i este dat decît lui sa aibă parte. Dacă lucrurile vor merge în fiecare zi tot atît de încet ca azi, cine ştie cît va mai ţine procesul.

Vă voi scrie în fiecare seară; dar nu vă voi trimite scrisoarea decît sîmbaţa seara sau duminica, poyestindu-vă cele petrecute joi, vineri şi sîmbătă; şi ar trebui să vă mai ajungă încă una joi, prin care să aflaţi ce s-a întîmplat Juni, marţi şi miercuri; şi astfel scrisorile nu vor aştepta multă vreme la dumneavoastră. Vă rog din suflet să transmiteţi complimentele mele scumpului nostru solitar şi scumpe» voastre jumătăţi. Nu vă spun nimic pentru vecina dumneavoastră, în curind va fi rîndul meu să vă dau veşti despre ea.

35 - DOMNULUI DE POMPONNB

Joi, 27 noiembrie {1Q64)

Au a continuat interogatoriul in legătură cu impozitul pe mărfuri. Domnul cancelar era liotărit să-1 încolţească pe domnul Foucquet, t ăindu- i orice scăpare; dar nu i-a venit de hac. Domnul Fouccpiet a seos-o foarte bine la capăt. N-a intrat decît la ora unsprezece, pentru că domnul cancelar i-a poruncit raportorului să citească, aşa cum v-am mai scris; şi în ciuda minunatei sale cucernicii1, nu contenea a spune cele mai rele lucruri împotriva sărmanului nostru prieten. Raportorul îi sărea întotdeauna în apărare, pentru că domnul cancelar nu vorbea decît pentru o parte, în cele din urmă a spus: „Iată o întrebare la care acuzatul nu va putea răspunde". Raportorul a spus: „O, domnule, dacă de întrebarea

1 Vezi scrisoarea elin 24 noiembrie.

asta-i vorba, iată eatapîasma care-1 va lecui", şi a adus un argument foarte puternic. După care a adăugat: „Domnule, de la locul unde mă aflu, voi spune întotdeauna adevărul, sub-orice înfăţişare îl voi întîmi". S-a zîmbit k euvîntul eatapîasma, care le-a amintit tuturor de cea care făcuse atîta, vîlvă1. Apoi 1-au adus pe acuzat, caro a stat mai puţin de o oră în faţa Camerei; şi, ieşind, mo.i mulţi l-a,u felicitat pe T"1"1"1"2 pentru curajul său.

Trebuie să vă povestesc ce-am făcut. Inehipuiţi-vă, că nişte doamne mi-au propus să merg într-o casă, ca.re dă drept către Arsenal, spre a-1 vedea întorcîndu-se pe bietul nostru prieten. Eram mascată, 1-am văzut venind de la destul de mare depărtare. Domnul d'Artagnan era lingă, el; în urma lui, la treizeci sau patruzeci de paşi, cincizeci de muşchetari. Părea gînditor. Gind î-am zărit, picioarele au început să-mi tremure, şi inima mi-a bătut atît de tare, încît nu-mi ma.i puteam veni în fire. Pe cînd se apropia de noi, spre a intra in temniţa în care e ţinut, domnul d'Artagnan 1-a atins cu mina, arătîndu-i că ne aflam acolo. Ne-a salutat, luindu-şi acea înfăţişare suvîzătoare pe care o cunoaşteţi. Nu cred să mă fi recunoscut; dar mărturisesc că, am fost peste măsură de tulburată cînd 1-am văzut intrînd pe acea portiţa. Dacă aţi şti cît de nenorocită sînt cu o inimă, ca, a mea, sînfc sigură că v-ar fi milă de mine; dar cred că tot astfel aţi fost zămislit şi dumneavoastră, după cît vă cunosc.

I-am făcut o vizită iubitei dumneavoastre vecine; shifcera tot atît de fericiţi că o avem aici, pe cît vă pling că nu o mai aveţi lîngă dumneavoastră. Am vorbit împreună despre scumpul nostru prieten; a văzut-o pe Sapbo3, care a ineura,jat-o. în ceea ce mă priveşte, o voi vizita, mîine, ca să ma.i capăt curaj de la ea; căci din cînd în cînd simt nevoia să fiu îmbărbătată. E drept că se spun nenumărate lucruri care trebuie să ne facă să nădăjduim; dar, Dumnezeule, ana b imaginaţie atît de vie, încît tot ce-i nesigur mă umple de o spaimă de moarte.

1 Vezi scrisoarea din 24 noiembrie.

• Tobis, poreclă dată lui Oliviei- d'Ormesson.

» Domnişoara de Scu&ru <şi-a făcut ea însăşi portretul sub acest nume J« romanul Le Grcmd Cyrus). • ..,,,,

Vineri, 28 noiembrie:
încă de dimineaţă. Camera şi-a început lucrările. Domnul cancelar a spus că e timpul să se vorbească despre cele patru împrumuturi1; la aceasta T+++ a spus că lucrul e fără însemnătate, şi că în privinţa asta nu i se poate aduce nici o învinuire domnului Foucquet; că o spusese încă de la începutul procesului, Â vrui să-1 contrazică: a rugat să i se îngăduie să explice lucrurile aşa cum le înţelege el, şi 1-a rugat pe colegul său să-1 asculte. I s-a dat ascultare, şi i-a convins pe cei de faţă că învinuirea e lipsită de însemnătate. Apoi a fost adus prizonierul: era ora unsprezece. Aţi băgat de seamă că nu e niciodată ţinut în banca acuzaţilor mai mult de o oră. Domnul cancelar a vrut să vorbească de cele patru împrumuturi. Domnul Foucquet 1-a rugat să-i îngăduie să spună ceea ce nu putuse spune în ajun în legătuiă, eu impozitul pe mărfuri; a fost ascultat, iar el s-a apărat de minune; şi cînd cancelarul i-a spus: „Ai avut un act prin care să fii descărcat de această sumă?" el i-a spus: „Da, domnule, dar o dată cu alte snme", pe care le-a pomenit şi de care va vorbi la timpul cuvenit. „Dar, a spus domnul cancelar, cînd ai căpătat hîrtiile prin care erai descărcat, nu clieltuiseşi încă banii. — E adevărat, a spus el, dar destinaţia sumelor era hotarîta. -— Nu-i de ajuns, a spus domnul cancelar. — Totuşi, domnule, a spus domnul Foucquel, cînd vă plăteam dumneavoastră leat'a, primeam cîte o dată hîrtia de descărcare cu o lună înainte; şi cum destinaţia acelei sume era dinainte hotarîtă, era ca şi cum ea. ar fi fost plătită". Domnul cancelar a spus: „E adevărat, şi vă eram îndatorat." Domnul Foucquet a spus că nu vorbeşte de toate acestea spre a-i face vreun reproş, şi că e fericit că i-a putut fi de folos în acea vreme; dar că exemplele îi vin în minte după cum are nevoie de ele.
Dezbaterile nu vor fi reluate decît Juni. E sigur că se pare că vor să. tărăgăneze procesul. Puis a făgăduit că-1 va sili pe acuzat să vorbească cît mai puţin cu putinţă. Găsesc că se apără prea bine. Ar vrea să-i pună întrebări fără însemnătate, şi care să ocolească o parte din învinuiri. Dar el vrea

mata 34

1 Avansuri băneşti făcute regelui, la care Foucquet era acuzat că luase ca-

să, vorbească, despre toate, şi nu vrea să i se judece procesul pe temeiul unor capete de acuzaţie în legătură, cu care să nu se fi dezvinovăţit. Puis se teme într-una că nu va fi pe placul lui Petit, l-a cerut iertare zilele trecute pentru că domnul Foucquet a vorbit prea mult, arătlndu-i că nu-1 putuse întrerupe. In timpul interogatoriilor Ch*4"1"1 stă după paravan; ascultă ce se spune, şi se oferă să meargă pe la judecători să le arate motivele pe care s-a întemeiat eînd a ajuns la concluzii atît de grave. Felul acesta de a proceda este împotriva legii şi dovedeşte cît sînt de îndîrjiţi împotriva bietului nefe-
e
'cit. Jntruclt mă priveşte, vă mărturisesc că nu-mi aîîu nistea,. Adio, sărmanul meu domn, pînă luni; aş vrea să ffuteţi cunoaşte simţămintele pe care le nutresc pentru dumneavoastră,; aţi fi atunci încredinţat de o prietenie pe care spuneţi că o preţuiţi întrucîtva.
36 - DOMNULUI D K POMFONNB
Luni, l decembrie (1664.)
Acum două zile toată lumea credea că vor să tărăgăneze procesul domnului Foucquet: acum însă lucrurile nu mai stau la fel, ci tocmai dimpotrivă: interogatoriile se desfăşoară în cea mai mare grabă. Azi-dimineaţă domnul cancelar şi-a luat hîrtiile şi a citit, aşa cum ai da citire unei liste, zece capete de acuzare, nelasind nici un răgaz pentru răspunsuri. Domnul Foucquet a spus: „Domnule, rai vreau cîtuşi de puţin să tărăgănez lucrurile; dar vă rog să-riii daţi răgazul să răspund. Mă întrebaţi, şi totodată se pare că nu vreţi să-iui ascultaţi răspunsul; ţin nespus de mult să vorbesc. Există mai multe puncte pe care vreau să le lămuresc şi e drept sa răspund la

toate cîte se aîîă în procesul meu." A trebuit deci să fie ascultat, împotriva dorinţei celor ce-i voiau răul; căci e sigur că altminteri n-ar îngădui să se apere atît de bine. A răspuns foarte bine la toate învinuirile. Şedinţele se vor ţine lanţ, şi lucrurile vor merge atît de re-

1 Ckamillard, procurorul general.

&

pecie, îi'ioîţ cred cu, interogatoriile vor lua sfîrşit săptămîna asta.

Ara luat cina ia palatul Nevers; stupina casei1 şi cu mine am stat mult de vorbă despre proces. Sîntem amîndouă cuprinse de o nelinişte pe care numai dumneavoastră o puteţi înţelege, căci în întreaga familie a nefericitului nostru prieten domneşte liniştea şi speranţa. Se spune că domnul de Nesmond a mărturisit pe patul de moarte că cea mai mare nefericire a sa este aceea de a fi fost împotriva recuzării celor doi judecători2; că dacă ar fi ajuns pînă la sfîrşituî procesului, ar fi îndreptat această greşeală; eă-1 roagă pe Dumnezeu să-i ierte greşeala pe care o făcuse.

Ara primit tocmai acum scrisoarea dumneavoastră; e mai preţioasă decît tot ceea ce aş putea eu vreodată scrie. îmi puneţi modestia la prea mare încercare, scriindu-mi cît mă preţuiţi, dumneavoastră şi scumpul nostru solitar. Mi se pare că-1 văd şi că-1 aud spunîndu-rni ceea ce îmi scrieţi. Sînt cu totul nefericită că nu eu am spus metamorfoza lui Pietroi în Tartuffes. E spus atît de firesc îneît, dacă aş fi atît de spirituală pe cît socotiţi că sînt, as fi aflat cuvintele astea în vîrful penei mele.

Trebuie să vă povestesc o mică istorioară, pe deplin adevărată, şi care vă va înveseli. Regele face în ultima vreme versuri; domnii de Saint-Aigan şi Dangeau4 îl învaţă arta de a Ic compune. Acum cîteva zile a făcut un mic madrigal, pe care nici chiar el nu 1-a găsit prea izbutit, într-o dimineaţă îi spune mareşalului de Gramont: „Domnule mareşal, vă rog citiţi acest mic madrigal, şi spuneţi-mi dacă aţi mai văzut vreodată un altul mai prost scris. Pentru că se ştie că de cîtăva vreme îmi plac versurile, mi se aduc şi bune şi rele." Mareşalul, după ce citeşte, îi spune regelui: „Sire, majestatea voastră judecă cum nu se poate mai bine în toate privinţele; e adevărat că e madrigalul cel mai neghiob şi mai ridicol pe care 1-am citit vreodată". Regele începe să

1 Doamna de

8 Neemond, unul dintre judecători; moare la 29 noiembrie, în cursul procesului. Fusese înipotrlvarecMSrîJ judecătorilor Volsin şi Piissort, ceruli de Foii:* qiiet.

• Pierrot e o altă porcoiă a canceiarului Picrre S<5guier. Ia legătură cu „tart uf eria"Ba, a ee vedea scrisoarea 34.

' Autorul unu! Jurnal.

rida şi-i spune: „Nu-i aşa că acela care 1-a făcut nu-i decît un nerod " — Sire, iatu singurul nume ce i se potriveşte. — Minunat, spune Regele, sînt încîntat că mi-ai vorbit atît de sincer; eu 1-am făcut. —Ah! Sire, ce trădare! Rog pe majestatea voastră să mi-1 dea din nou; 1-am citit prea repede. — Nu, domnule mareşal: primele sentimente sînt întotdeauna şi cele mai adevărate". Regele a rîs nespus de mult de această farsă, şi toată lumea găseşte că e cea mai crudă glumă ce i se poate face unui bătrîn curtean. Eu, care sînt pornită să trag învăţăminte din orice, aş vrea ca şi regele să facă la fel in această împrejurare, şi să-şi dea seama astfel cît e de departe de a cunoaşte vreodată'adevărul.

Sîntem pe calo de a avea parte de unul nespus de crud; răscumpărarea rentelor noastre1 la un preţ ce ne va trimite de-a dreptul la spital. Tulburarea e mare, dar asprimea hotă,rîrii e şi mai

mare. Nu găsiţi că se pun la cale prea multe lucruri deodată? Cel ce mă nelinişteşte cel mai mult nu e cel ce mă face să pierd o parte din averea meii.

Marţi, v decembrie.

Iubitul şi nefericitul nostru prieten a vorbit azi-dimineaţă două ore, dar atît de minunat de bine, încît mai mulţi nu s-au putut împiedica să-1 admire. Domnul Rena,rd, intre alţii, a spus: „Trebuie să recunoaştem că omul acesta e fără de pereche; n-a vorbit niciodată atît de bine in faţa Parlamentului, e mai stăpîn pe el însuşi decît va fi fost vreodată". Era vorba tot de cele şase milioane şi de cheltuielile sale. Nimic mai vrednic de admiraţie decît ceea ce a spus despre asta. Vă voi scrie joi şi vineri, care sînt ultimele două zile de interogatoriu, şi voi continua pînă la sfîrşitul procesului.

Dea domnul ca ultima mea scrisoare să vă aducă vestea pe care o doresc cu o înflăcărare cu care nu-mi doresc nimic alt pe lume. Adio, iubite domnule; rugaţi-1 pe solitarul nostru să se roage la Dumnezeu pentru sărmanul nostru prieten. Vă îmbrăţişez pe arnîndoi din toată inima, şi din modestie o alătur şi pe doamna soţia dumneavoastră.

1 îa I33i a f ost suprimat un sfert din rentele acordate (ie prinîărîe.

Miercuri, 3 decembrie

Domnul Foucquet a vorbit astăzi două ore întregi despre cele şase milioane. S-a făcut ascultat, apărîndu-se cum nu se poate mai bine; toţi erau tulburaţi, fiecare în felul său. l'ussort făcea nişte strimbături de dezaprobare şi de negare care i-au scandalizat pe toţi oamenii de bine. Gînd domnul Foucquet a terminat de vorbit, Pussort s-a ridicat repede şi a spus: „Slavă Domnului, nu se va mai plînge nimeni că n-a fost lăsat să vorbească atît cît pofteşte". Ce părere aveţi de aceste preafrumoase cuvinte? Nu aparţin ele unui foarte bun judecător? Se spune că domnul cancelar e foarte înspăimîntat de erizipelul din care i s-a tras moartea domnului de Nesmond; se teme să nu păţească şi el la fel. Dacă asta ar putea să-i dăruie simţămintele unui om care stă să se înfăţişeze înaintea Domnului, tot ar mai fi ceva; dar trebuie să ne temem că se va spune despre el ca şi despre d'Ajgant: E mori come visse1.

37 - DOMNULUI DE POMPONNB

Joi, 4 decembrie (1664)

în sfîrşit, interogatoriul a luat sfîrşit. Azi-dimineaţă domnul Foucquet s-a înfăţişat înaintea Camerei; domnul cancelar a cerut să se dea citire proiectului2 în întregime. Domnul Foucquet a luat apoi cuvîntul primul, şi a spus: „Domnule, cred că lectura acestei hîrtii nu poate avea altă urmare decît aceea pe care a şi avut-o, şi anume de a mă face să mă simt cît se poate de ruşinat". Domnul cancelar a spus: „Totuşi, aţi auzit şi aţi putut vedea astfel cum acea mare rîvnă pentru binele statului, de care ne-aţi vorbit de atîtea ori,

1 Şi a murit cum a trăit (Tasso, Ierusalimul eliberat, XIX, 26), ' Proiect de rezistenţă şi de fugă în străinătate, datînd pe de vremea Frondeîor(1649), redactat de Foucquet pentru cazul că ar f i pierdut favoarea cardinalului Mazarin. Descoperit în casa lui Foucquet, la Saint-MandiS, îndărătul unor oglinzi, acest proiect a constituit acuzaţia majora ce i s-a adus.

n-a fost chiar atît de nemărginită incit să mi vă gîmliţi să-J învrăjbiţi de la un capăt la altul. — Domnule, a spus domnul Foucquet, sînt gînduri care mi-au venit pe cînd eram în culmea deznădejdii, căreia îi cădeam cîteodată pradă din pricina domnuiui cardinal1, si mai cu seamă atunci cînd, după ce contribuisem, mai mult ca nimeni altul, la întoarcerea sa în Franţa, m-am văzut răsplătit printr-o atît de neagră nerecunoştinţa. Am o scrisoare de la, el şi una de la regina mamă, care dovedesc cele ce spun; dar mi-au fost luate din hîrtiile mele, o dată cu alte cîteva. Nenorocirea mea este că n-am ars acest nefericit de proiect, care îmi ieşise îatr-atîta şi din amintire şi din minte, încît au trecui doi ani fără să mă gîndesc la el şi fără să ştiu că-3 mai

am. Oricum ar fi, mă lepăd de el din toată inima, şi vă rog să mă credeţi, domnule, că rîvna mea pentru persoana şi pentru serviciul regelui n-a scăzut întru nimic." Domnul cancelar a spus: „E greu de crezut, cînd vezi cum acelaşi gînd este exprimat cu îndărătnicie la anume răstimpuri." Domnul Foucquet a răspuns: „Domnule, întotdeauna, ei chiar cu preţul vieţii mele, am fost alături de persoana regeîui; şi în acele vremi dumneavoastră eraţi, domnule, şeful consiliului duşmanilor săi, iar prietenii dumneavoastră lăsau liberă trecere armatei care-i era potrivnică2.
Domnul cancelar a simţit din plin lovitura;dar sărmanul nostru prieten se înfierbîntase, şi nu mai era cu totul stăphi pe sine. Apoi i s-a vorbit despre cheltuielile pe care le făcuse; el a spus: „Domnule, sînt gata să arăt că n-am făcut nici una pe care să nu o îi putut face, fie fiindcă mi-o îngăduiau veniturile mele, de care domnul cardinal avea cunoştinţă, fie leafa mea, fie averea soţiei mele; şi dacă nu pot dovedi ceea ce spun, consimt să fiu tratat cît de rău cu putinţă".
Acest interogatoriu a ţinut două ore; domnul Foucquet a răspuns foarte bine, dar cu înflăcărare şi mînie, pentru că lectura proiectului îl tulburase peste măsură.
După ce a. plecat, domnul cancelar a spus: „E ultima oară cînd îl interogăm". Domnul Poncet s-a apropiat şi i-a spus:
1E vortta de Mazarin.
* în timpul Frondei, S<5guier era în sluji/a prinţilor, împotriva regelui. Fusese de părere să fie cedat Nantes, pentru a lăsa litieră trecere trupelor spaniole, conduse de Conde1,

„Domnule, nu i-aţi vorbit de probele care arată că şi începuse să-si pună in faptă proiectul". Domnul cancelar s. răspuns: „Domnule, ele nu sînt îndeajuns de puternice, i-ar fi fost prea uşor să răspundă". La aceasta Sainte-Helenc şi Pussort au răspuns: „Nu toată lumea socoteşte astfel". Iată totatîtea pricini de gîndire şi de meditaţie. Restul pe rnîine.
Vineri, 5 decembrie
S-a vorbit azi-dimineaţă de recurs, care nu are mare însemnătate, doar că oamenii de bine vor voi să judece ei singuri cum stau lucrurile. Acum totul e hotărît. Marţi e rîndul domnului d'Ormesson să vorbească; trebuie să recapituleze întregul proces: asta va dura încă toată săptămîna care vine, ceea ce înseamnă că în tot acest timp numai viaţă nu se va putea numi cea pe care o vom trăi noi. în ceea ce mă priveşte, greu mă mai cunoşti, şi nu cred că voi mai ajunge pînă atunci. Domnul d'Ormesson m-a rugat să nu-1 mai văd pînă cînd procesul nu va fi fost judecat; face parte din conclav, şi nu vrea să mai aibă nici o legătură cu lumea. Se arată foarte rezervat; nu vorbeşte, dar ascultă, şi am avut plăcerea, luîndu-mi rămas bun de la el, să-i spun lot ce gîndesc. Vă voi scrie tot ce voi afla, şi dea Domnul ca ultima veste să fie cum o doresc eu I Vă încredintex că sînt era cu toţii vrednici de plîns: vreau să spun dumneavoastră si cu mine, şi toţi cei care fac din proces propria lor cauză, alături de noi. Adio, iubitul meu domn, în seara a,sta sînt cum nu se poate mai tristă şi mai nefericită.
88 - DOMNULUI DE POMPONNE
Marţi, 9 decembrie (1661)
Vă, asigur că aceste zile îmi par nesfîrşite şi că nesiguranţa e un lucru înspăimîntător: e un rău pe care nimeni d ia familia bietului prizonier nu-1 cunoaşte. I-am văzut, i-am admirat. E ca şi c«m n-ar fi aflat şi n-ar fi citit nici-

odată cele întîmplatc în vremurile trecute. Ceea ce mă miră încă şi mai mult e că Sapho gîndeşto la fel, ea, a cărei inteligenţă si pătrundere nu au margini. Cînd cuget din nou la toate, mă mint pe mine însămi, şi sînt convinsă, sau cel puţin vreau să mă conving, că ele ştiu mai mult decît mine. Pe do altă parte, cînd judec împreună cu alţi oameni mai puţin părtinitori, şi a căror judecată e vrednică de toată admiraţia, găsesc că lucrurile sînt într-adevăr pe muche de

cuţit şi că va fi o adevărată minune dacă totul va merge cum dorim noi. întotdeauna pierzi din pricina unui singur vot, căci acel vot hotărăşte totul, îmi amintesc de recuzarea judecătorilor de care bietele femei1 erau atît de sigure: e adevărat că n-am pierdut-o decît cu cinci voturi contra şaptesprezece. De atunci, siguranţa lor mă umple de neîncredere. Totuşi, în adîncul inimii mele am un grăunte de încredere. Nu ştiu de unde vine, nici încotro se îndreaptă, şi nu-i nici măcar atît de maro încît să-mi dea un somn liniştit. Vorbeam ieri de proces cu doamna de Plessis; nu pot să văd şi nici să sufăr în preajma mea decît oameni cu care pot vorbi despre toate astea, şi care simt la fel ca şi mine. Ea nădăjduieşte cum nădăjduiesc şi eu, fără a şti de ce. „De ce nădăjduieşti? — Pentru că nădăjduiesc." Iată răspunsul pe caro ni-1 dăm: nu e oare plin de înţelepciune? îi spuneam, cu cea mai mare convingere, că dacă s-ar da sentinţa pe care o dorim, cea mai mare bucurie a mea este să mă gîndesc că v-aş trimite un călăreţ în galop, care să vă aducă această veste plăcută, şi că plăcerea de a-mi închipui plăcerea pe care v-aş priciniii-o, ar face-o pe a mea desăvîrşită. Ea m-a înţeles, şi imaginaţia noastră ne-a dat mai bine de un sfert de oră de linişte.
Vreau totuşi să vă povestesc mai amănunţit ultima zi a interogatoriului în legătură cu crima împotriva statului. V-am scris despre asta ceea co mi se spusese; dar aceeaşi persoană şi-a amintit mai bine, şi mi-a povestit din nou cele ce vă voi spune. Toată lumea a fost informată despre toate acestea de către mai mulţi judecători. După ce domnul Foucquet a spus că singura consecinţă a proiectului este aceea de a-1 fi făcut să se simtă ruşinat ascultîndu-1, domnul cancelar i-a spus: „Nu puteţi spune că nu e o crimăîm-
4Haiaa şl soţia Iul Fouequef. •-.,••

potriva statului". El a răspuns: „Mărturisesc, domnule, că e o nebunie şi o rătăcire, dar nu o crimă împotriva statului. îi rog pe aceşti domni, a spus el Intorciridu-se către judecători, să îngăduie să arăt ce înseamnă o crimă împotriva statului: nu pentru că nu ar fi mai pricepuţi decît mine, dar eu am avut mai mult răgaz decît ei să cuget la asemenea lucruri. Săvîrşeşti o crimă împotriva statului atunci cînd ai o slujbă de seamă, cînd eşti omul de încredere al prinţului, şi cînd dintr-o dată te pui în fruntea consiliului duşmanilor săi; cînd îţi îndemni întreaga familie să te urmeze; cînd porunceşti să fie deschise armatei duşmanilor porţile oraşelor pe care le guvernezi şi cînd le închizi înaintea adevăratului tău stăpîn ; cînd destăinuieşti celor ce te susţin toate secretele de stat: iată domnilor, ce înseamnă o crimă împotriva statului." Domnul cancelar nu ştia pe unde să mai scoată cămaşa, iar judecătorii cu greu se stăpîneau să nu rîdă. Iată cum s-au întîmplat lucrurile cu adevărat, Veţi recunoaşte că nu se află ceva mai spiritual, mai subtil, si chiar mai hazliu.
Toată Franţa a ştiut si a admirat acest răspuns. Apoi s-a apărat cu dc-arnănu ritul, si a spus ce v-am scris. Mi-ar fi stat pe inima dacă n-aţi fi ştiut faptele aşa cum s-au petrecut: scumpul nostru prieten ar fi avut mult de pierdut.
Azi-dimineaţă domnul d'Ormesson a început să recapitu-. leze întregul proces; a vorbit foarte bine si foarte limpede. Joi îşi va spune părerea. Colegul său va Vorbi două zile: se zice că mai e nevoie de încă vreo cîteva zile pentru celelalte păreri. Unii judecători vor să vorbească pe larg, aşa că mai avem încă de lîncezit pîna săptămîna viitoare, întradevăr , via ! a noastră de acum numai viaţă nu se poate numi.
Miercuri, 10 decembrie
Domnul d'Ormesson a continuat să recapituleze procesul * a vorbit minunat, cu o precizie, o inteligenţă şi o capacitate extraordinară. Pussort 1-a întrerupt de cinci sau de fiase ori, fără alt gînd decît să-1 împiedice să vorbească atît de bine. I-a spus în legătură cu un fapt care i-a părut în ayantajul Domnului Foucquet: „Domnule, vom lua fi noi cuvîntul după dumneavoastră, vom lua şi noi cuvîntul după dumneavoastră".

39 - DOMNULUI DE POMPONNE
Joi, îl decembrie (166-1)
Domnul d'Ormesson a continuat să vorbească. Cînd a ajuns la învinuirea în legătură cu marca de aur, Pussort a spus: „Faptele sînt împotriva acuzatului. — E adevărat, a spus domnul d'Ormesson, dar nu există dovezi. — Cum? a spus Pussort, nu au fost interogaţi cei doi funcţionari? — Nu, a spus domnul d'Ormesson. — Nu se poate, a răspuns Pussort. — Nu aflu nimic în această privinţă în proces, a spus domnul d'Ormesson. La aceasta Pussort a spus plin de mînie: Domnule, ar fi trebuit s-o spuneţi mai devreme: iată o greşeală gravă". Domnul d'Ormesson n-a răspuns nimic; dar dacă Pussort i-ar mai fi spus un singur cuvînt, i-ar fi răspuns: „Domnule, eu sînt judecător şi nu delator". Vă mai amintiţi de ceea ce v-am povestit odată la Fresnes? Iată, aşadar: domnul d'Ormesson n-a descoperit faptul de eît cînd a fost prea tîrziu.
Domnul cancelar 1-a mai întrerupt încă de cîteva ori pe domnul d'Ormesson. I-a spus că nu trebuie să vorbească despre proiect, şi asta din viclenie; căci unii vor socoti că e o mare crimă, şi cancelarul ar vrea ca domnul d'Ormesson să nu arate dovezile, care sînt vrednice de rîs, ca să nu slăbească astfel părerea pe care a vrut s-o răspîndească cu acest proiect. Dar domnul d'Ormesson va vorbi, de vreme ce e vorba de unul din capetele de acuzaţie. Va termina mîine. Sainte-Helone va vorbi sîmbătă. Luni, cei doi raportori îşi vor spune părerea, iar marţi se vor aduna cu toţii încă de dimineaţă şi nu se vor despărţi pînă nu vor fi dat o sentinţă. Mor de teamă cînd mă gîndesc la acea zi. Totuşi familia are mari speranţe. Foucaut1 umblă şi aţîţâ peste tot, arătînd un înscris al regelui prin care acesta spune că se va mînia foarte dacă se vor afla judecători care-şi vor sprijini părerea pe sustragerea hîrtiilor2; că el este cel ce a poruncit să fie luate; că nici una din ele nu poate sluji întru apărarea acuzatului;
1 Grefierul marii Camere,
s Boucliart şl Pelor, oamenii lui Colbert, erau acuzaţi de a M sustras, înainte detneiieierea inventarului, o serie de hîrtii ale lui Foucguet care i-ar fipuii.it veni în apărare,

că sînl liîrtii- care privesc statul său, şi că declară aceasta pentru ca nimănui să nu-i treacă prin gînd să-şi sprijine judecata pe ele. Ce părere aveţi de această frumoasă manevră? Nu sînteţi deznădăjduit cînd vedeţi în ce chip îi sînt arătate lucrurile unui prinţ care ar iubi dreptatea şi adevărul, dacă le-ar cunoaşte? Acum eîteva zile, la sculare, spunea că Foucquet e un om primejdios: iată ce i se bagă în cap. Duşmanii noştri nu mai păstrează nici o măsură: acum s-au dezlănţuit fără ruşine; se folosesc de orice, de ameninţări ca şi de făgăduieli. Dar dacă Dumnezeu va fi de partea noastră, tot noi vom fi cei mai puternici. Veţi mai primi poate încă o scrisoare de la mine, şi dacă vom' avea veşti bune, vi le voi trimite anume printr-un om, în cea mai mare grabă. Nu sînt în s tare să spun ce voi f ace dacă nu va f i aşa. Eu singură nu-mi pot închipui ce se va întîmpla cu mine. Multe complimente solitarului nostru şi scumpei dumneavoastră jumătăţi. Spuneţi-i să se roage Domnului.
Simb&lă, 13 decembrie
S-a hotărit, după ce au tot schimbat de citeva ori, ca domnul d'Ormesson să-şi spună părerea astăzi, pentru că mi inc fiind duminică, lucrurile se vor mai uita pină luni, cînd Sainte-Helene, luînd totul de la capăt, va face mai mare impresie. Domnul d'Ormesson a propus surghiunirea pe viaţă şi confiscarea bunurilor în folosul regelui. Domnul d'Ormesson şi-a încununat prin aceasta buna reputat ie. Propunerea este cam severă, dar dea Domnul să fie urmată. E întotdeauna frumos să porneşti primul la atac.
40 - DOMNULUI DE POMPONNB
Miercuri, 17 decembrie (1664)

Tînjiţi in aşteptare, sărmanul meu domn, dar şi noi iînjim. Mi-a părut rău că v-am scris că marţi vom avea sentinţa» căci, neprimind nici o veste.de la mine, veţi fi crezut că totul e pierdut; totuşi noi ne-sm păstrat încă întreaga

nădejde. V'-am scris sîmbătă cum a recapitulat domnul d'Ormesson procesul şi ce a propus; dar nu v-am vorbit îndeajuns despre nemărginita preţuire pe care şi-a dobîndit-o prin această faptă. Am auzit oameni de meserie spunlnd că e o adevărată capodoperă ceea ce a făcut el, explicînd faptele atît de limpede şi sprijinindu-şi părerea pe argumente atît de solide şi de temeinice; a ştiut să fie elocvent, şi chiar plăcut. Nicicînd un om aparţinînd profesiei sale n-a avut mai bun prilej să se pună în valoare, şi nicicînd vreunul nu s-a slujit mai bine de un atare prilej. Dacă ar fi vrut să-şi deschidă uşa laudelor, casa lui nu s-ar mai fi golit de lume; dar el a vrut să fie modest, şi s-a ascuns cu grija.
Preanevrednicul său coleg Samte-Helene a vorbit luni şi marţi: a reluat întregul proces în chip stîngaci şi jalnic, citind ceea ce.spunea, şi fără să-i adauge nimic precum şi fără să-i dea o nouă întorsătură. A propus, fără să se sprijine pe nimic, ca domnului Foucquet să i se taie capul, din pricina crimei împotriva statului; şi pentru a atrage mai multa, lume de partea lui, rămînînd totodată nu îndeajuns de limpede, a spus că era de crezut că regele îl va graţia; că numai el o poate face. Ieri a fost ziua cînd a făcut această prea frumoasă faptă, de care toată lumea a f ost tot atît de zguduită pe cît de bucuroasă fusese de propunerea domnului d'Ormesson.
Azi-dimineaţă Pussort a vorbit patru ore în şir, dar cu atîta vehemenţa, şi atîta foc, cu atîta pornire, cu atîta furie, încît mai mulţi judecători s-au arătat scandalizaţi, şi se crede că asemenea ieşire pătimaşă poate să-i aducă rnai mult bine dcclt rău sărmanului nostru prieten. S-a întrecut pe sine către sfîrşit, spunînd, în legătură cu acea crimă împotriva statului, că trebuie să ne fie ruşine la gîndul că un anume spaniol simţise asemenea silă. faţă de un răzvrătit incit îşi dase foc casei cînd Garol de Bourbon trecuse pe acolo'; că, cu atît mai mult, ar trebui să urîm de moarte crima domnului Fouequet; că singura pedeapsă ce i se cuvine este spînzurătoarea; dar, dat fiind funcţiile pe care Io avusese, şi dat fiind rudele sale de seamă, se mulţumeşte să-şi însuşească propunerea domnului de Sainte-IIeîfine. ' Ce ziceţi de atîta cumpătare? A ţinut să se poarte cu atîta bun-simţ fiindcă e unchiul domnului Colbert, şi fiindcă a
* VoitaJre neagă această anecdotă.

fost recuzat. Eu una simt eă-mi pierd cumpătul cîiid mă gîiidesc la această mîrşăvie. Nu ştiu dacă mîine va avea loc judecata sau dacă procesul nu va f i tărăgănat întreaga săptămînă. Mai avem încă de suîerit atacuri puternice; dar poate că se va găsi cineva care să reia propunerea bietului domn d'Ormesson, atît de puţin urmată pînă acum. Dar ascultaţi, vă rog, eîteva mici îapte foarte adevărate, şi cu totul neobişnuite.
Mai intîi, de patru zile s-a ivit o cometă. La început au vorbit de ea doar eîteva femei, de care toţi şi-au bătut joc; dar acum toată lumea a văzut-o. Domnul d'Artagnan a stat de veghe noaptea trecuta şi a văzut-o cum nu se poate mai bine. Domnul de Neure, mare astrolog, spune că e de o mărime uriaşă. L-am văzut pe domnul de Foix1, care a văzut-o împreună cu trei sau patru savanţi. Eu însămi am poruncit să se stea de veghe în noaptea asta, ca s-o văd: se iveşte spre ora trei; vă dau de veste, fie că o să vă facă sau nu plăcere.
Berrier a înnebunit, dar dc-a binelea, căci nebunia nu i s-a potolit nici chiar după ce i s-a luat sînge din belşug. Vorbeşte de spînzurătoare, de roată, îşi alege copacii; spune că vor să-1 spînzure: face o zarvă atît de mare incit trebuie ţinut şi legat. Iată o pedeapsă cerească lesne de văzut şi care vine la timpul potrivit.2
Un anume La Mothe8 a spus, cu puţin înainte de a i se rosti sentinţa, că domnii Bezemaux* şi Chaillard şi Berrier (se vorbeşte şi de Poncet, dar nu sînt chiar sigură) îl siliseră de mai multe

ori să vorbească împotriva lui Foucquet şi a lui de Lorme5; că dacă vorbeşte ii vor scăpa de osîndă, şi că el n-a vroit, şi o declară înainte de a i'i judecat. A fost osîndit la galere. Doamnele Foucquet au obţinut o copie după această depoziţie, pe care o vor înfăţişa mîine la Cameră-
1Gaston de Foix, duce de Bandam.
8 Nebunie reală sau contrafăcută? D'Onnesson o da drept reală t jind „o pedeapsă cerească lesne <îe văzut".
* La Mothe Hardy, acuzat de a f (falsificat bani.
* Guvernatorul Bastiliei.
* Om de încredere al lui Foucquet. Fusese şi el arestat.

Poate că acum e prea tlrziu şi tiu va fi primită; dar vor putea totuşi vorbi; şi cum zvonul s-a răspîndit, el va face probabil
0 mare impresie asupra judecătorilor. Nu-i aşa că toate astea sînt cu totul neobişnuite? Trebuie să vă povestesc o fapta eroică a iui Masnau. Acum opt zile era bolnav de moarte de o colită la rinichi; a luat mai multe medicamente şi la miezul nopţii a pus să
1 se ia sînge. A doua zi la ora şapte, s-a tîrît pînă îa Camera de justiţie, deşi suferea de dureri îngrozitoare. Domnul cancelar, cînd 1-a văzut că păleşte, i-a spus: „Domnule, vă e foarte rău, puteţi pleca". El i-a răspuns: „Domnule, e adevărat, dar trebuie să mor aici". Domnul cancelar, văzînd că aproape a leşinat, i-a spus, văzindu-1 că se încăpăţînează: „Daeă-i aşa, domnule, vă vom aştepta". El a ieşit pentru un sfert da oră, şi în acest răstimp a făcut două pietre atît de mari încît cu adevărat asemenea întîmplare ar putea trece drept o minune, dacă oamenii ar fi vrednici ca Dumnezeu să mai vrea să facă minuni. Omul nostru s-a întors vesel şi înzdrăvenifc, şi fiecare s-a minunat de cele întimplate.
Iată tot ce ştiu. Toată lumea se interesează de proces. Nu se vorbeşte de nimic altceva; toţi îşi dau cu părerea, prevăd urmările, numără pe degete; se înduioşează, speră, se tem, tună si fulgeră, doresc, urăsc, admiră, sînt trişti, sînt deznădăjduiţi: în sfîrşit, bietul meu domn, starea în care ne aflam acum e un lucru cu totul neobişnuit; dar resemnarea şi tăria nefericitului nostru prieten e un lucru dumnezeiesc. Ştie zilnic tot ce se întîmplă, şi zilnic ar trebui acrise volume întregi întru lauda lui.
Vă rog din suflet să-i mulţumiţi domnului tatăl dumneavoastră pentru bileţelul amabil pe care mi 1-a scris şi pentru frumoasele scrieri pe care mi le-a trimis. Vai! Le-am citit, deşi nici nu mai ştiu pe ce lume mă aflu. Spuneţi-i că sînt peste măsură de fericită că mă iubeşte puţin, adică mult, şi că eu îl iubesc încă şi mai mult. Am primit ultima dumneavoastră scrisoare. Mă plătiţi mai mult decît merit pentru ceea ce fac pentru dumneavoastră: tot eu vă rămîn datoare.

41 - DOMNULUI DE PQMPONNE
Vineri, 19 decembrie (1664)
Cată o zi care ne dă mari speranţe; dar trebuie să ia« lucrurile mai de departe. V-ani înştiinţat că domnul Pussort a propus miercuri pedeapsa cu moartea J joi, Noguez, Gisaucourt, Feriol, Ileraut, tot pedeapsa cu moartea. Roquesante a luat cuvîntul spre prînz; şi după ce a vorbit timp de o oră minunat de bine, s-a arătat de părerea domnului d'Ormesson. în dimineaţa de azi împrejurările ne-au fosfc prielnice, căci doi sau trei şovăielnici s-auhotărît, şidintr-o dată i-am avut pe La Toison, Masnau, Verdier, La Baume şi Catinat, care s-au arătat cu toţii de părerea domnului d'Ormesson. Era rîndul lui Poncet să vorbească; dar socotind că cei care rămîneau erau aproape toţi împotriva pedepsei cu moartea, n-a mai vrut să vorbească, deşi nu era decit ora unsprezece. Se crede ca pentru a avea răgaz să întrebe ce trebuie să spună, şi pentru că n-a vrut să se compromită şi să ceară pedeapsa cu moartea zadarnic. Iată care e situaţia, situaţie atît de favorabilă încît bucuria nu ne poate fi întreagă ; căci trebuie să vă spun că domnul

Colbert e atit de furios, incit ne aşteptăm la cine ştie ce lucru cumplit şi nedrept care ne va azvîrli din nou în deznădejde. Fără asia, sărmanul meu domn, vom avea plăcerea şi bucuria să-1 vedem pe prietenul nostru, deşi foarte nefericit, măcar scăpat cu viaţă, ceea ce înseamnă mare lucru. Vom vedea miine ce se va întîmpla. Noi avem şapte, ei au şase. Iată cine a mai rămas: Le Feron, Moussy, Brillac, Benard, Renard, Voisin, Ponchartrain şi cancelarul. Buni printre aceştia sînt mai mulţi decît ne trebuie.

S îmbată, 20 decembrie

Lăudaţi-1 pe Dumnezeu, domnule, şi mulţumiţi-i: sărmanul nostru prieten e salvat. Treisprezece au fost de părerea domnului d'Ormesson şi nouă de cea a lui SainteHelone. Sînt atît de bucuroasă încît nu-mi mai vin în fire.

42 - DOMNULUI DE POMPONNE

Duminică seara, 21 decembrie (1664)

Muream de teamă că altcineva decîfc mine vă, va fi pricinuit plăcerea de a afla vestea, cea bună. Curierul meu nu se arătase prea zelos; mi-a spus la plecare că nu vrea să tragă peste noapte decît la Livry1. în sfirşit a sosit primul, după cîte mi-a spus. Dumnezeule, ce balsam va fi fost această veste pentru dumneavoastră, şi ce fericire de neînchipuit simţi în acele clipe în care inima şi mintea sînt dintr-o dată izbăvite de o atît de cumplită suferinţă! Multă vreme nu-mi voi veni în fire după bucuria pe care am avut-o ieri; a fost prea desăvîrşită; întrecea puterile mele. Bietul om a aflat vestea cea bună pe calea văzduhului2, puţine clipe mai tlrziu, si nu mă îndoiesc că i-a simţit întreaga însemnătate. Azi-dimineaţă regele 1-a trimis pe cavalerul de gardă la doamnele Foucquet ca să le poruncească să plece amîndouă la Montlucon în Auvergne, marchizul si marchiza de Charost3 la Ancenis, şi tinărul Foucquet4 la Joinville în Champagne. Biata femeie51-a încunoştinţat pe rege că are şaptezeci şi doi de ani, că b roagă în genunchi pe majestatea sa să i-1 lase pe fiul cel mai mic să,-i fie sprijin la sfîrşitul zilelor sale, care, fără doar şi poate, vor fi puţine la număr. Prizonierul nu ştie încă ce s-a hotarît în privinţa lui. Se spune că mîine va fi dus la Pignerol8, căci regele schimbă surghiunul în închisoare. E despărţit de soţia lui, împotriva oricărui obicei. Dar toate acestea să nu vă micşoreze întru nimic bucuria; a mea e tocmai de aceea eu atît mai mare, dacă, mai e cu putinţă, căci văd astfel şi mai bine însemnătatea victoriei noastre. O să vă scriu în. amănunţime urmarea, acestei înţîmpîări: e ciudată: • -

1 Pomponc era atunci exilat la Verdun; Livry, unde locuia abatele de Cotijangcs, unchiul Doamnei de Sévigné', trebuia să fie prima etapă a curierului {la aproximativ 15 kilometri de Paris).

• Prin semnale.

5 Ginerele şi fiica lui Foucquet.

• Cel raai;tinăr frate al lui Foucguet.

• Hama lui Foucquet.

.. 'Azi oraş în Italia; sub ocupaţie franceză din 1630 plnă în Î696; tot aici 4 l ost întemniţat Lauzun.

4 " " " : ' ' '.49

Non da. vino in convito Tanto gioir, qual de'nemicî U lutto1

fată cele petrecute azi, restul pe mline.

Luni

seara

Azi-dimineaţă la ora zece 1-au dus pe domnul Foucquet la capela Bastiliei. Foueaut ţinea sentinţa în mînă. I-a spug; „Domnule, trebuie să-mi spuneţi numele dumneavoastră, ca să ştiu cui ii vorbesc". Domnul Foucquet a răspuns: „Ştiţi prea bine cine sînt, iar cît priveşte numele meu nu-1 voi spune nici aici aşa cum nu 1-am spus nici în faţa Camerei; şi ca să urmez aceeaşi rînduială, protestez împotriva sentinţei pe care rni-o veţi citi". Spusele sale au fost scrise, şi în acelaşi timp Foueaut şi-a acoperit creştetul şi a citit sentinţa. Domnul Foucquet 1-a ascultat cu capul descoperit. Apoi Peequet* şi Lavalee3 au fost despărţiţi de el, si strigătele şi plînsetele bieţilor oameni au zdrobit inima celor ce nu o au de piatră. Făceau o zarvă atît de mare, încît domnul d'Artagnan a fost silit să meargă să le spună vorbe de mîngîiere; căci se purtau ca şi cum st ap inului lor i s-ar fi citit osînda la moarte. Au fost băgaţi amîndoi într-o camera din Bastilia; nu se ştie ce se va face cu ei.
în acest timp Foucquet s-a dus în camera domnului d'Artagnan. Pe cînd se afla acolo, 1-a văzut pe fereastră trecînd pe domnul d'Ormesson, care tocmai luase cîteva hîrtii din mîna domnului d'Artagnan. Domnul Foucquet 1-a zărit j 1-a salutat cu o privire deschisă, plină de bucurie şi de recunoştinţă. I-a strigat că e preauinilul său servitor. Domnul d'Ormesson i-a răspuns la salut cu cea mai mare politeţe, şi a venit cu inima strînsâ să-mi povestească ce văzuse,
La ora unsprezece a tras o caretă în care s-a urcat domnul Foucquet împreună cu patru oameni; domnul d'Artagnan era călare, urmat de cincizeci de muşchetari, îl va însoţi pînă la Pignerol, unde 11 va lăsa în închisoare sub paza
* Vinul la ospăţ îţi dăruieşte mai ţnţ'-nâ, bucurie decît supărarea, duşmanilor. 2—' Jean Pecquet, celebru anatomist şi medic al Iui Foacţuet şî al doamnei <* fMvalte, valetul lui Foticqttet.

unui anume Saint-Mars1, om foarte de treabă, care va, lua cincizeci de oameni spre a-1 păzi. Nu ştiu dacă i-au dat un alt valet. Dacă aţi şti cît de crudă le pare tuturor porunca pi'in care a fost despărţit de cei doi oameni ai săi: Pecquet şi Lavalee; e un lucru de neînchipuit; unii se gîndesc chiar la urmări nefericite, de care Dumnezeu îl va păzi, aşa cum a făcut-o şi pînă acum. Trebuie să ne punem t<?a%ă nădejdea în El, şi să-1 lăsăm sub ocrotirea, Lui, eare i-a fost atît de priincioasă. Tot nu i se îngăduie să stea cu soţia lui. Mama sa a căpătat îngăduinţa să meargă la Parc, la fata ei, care e stareţă acolo2. Scutierul8 o va urma pe cumnată-sa4; a spus că în altă, parte n-are din ce să trăiască. Domnul şi doamna de Charost merg tot la Ancenis. Domnul Bailly, avocat general, a fost destituit, pentru că i-a spus lui Gisaucourt5, înaintea judecării procesului, că ar trebui să spele cinstea celor din Marele Consiliu, si că vor fi cu toţii dezonoraţi dacă Chamillard, Pussort şi el vor continua în acelaşi chip. Asta mă supără căci mă gîndesc la dumneavoastră; iată o dovadă de mare asprime.
Tantoi'ine animis coclestibus irae6?
Dar nu. nu de atît de sus vin toate astea. Asemenea răzbunări grosolane şi josnice nu ar putea izvorî dintr-o inimă ca aceea a stăpînuîui nostru. Se slujesc de numele său şi îl pîngăresc, după cum vedeţi. Vă voi îricunoştinţa de cele ce vor mai urma: ar fi multe de spus în legătură cu toate acestea; dar e cu neputinţă s-o fac îritr-o scrisoare. Adio, sărmanul meu domn, nu sînt atît de modestă ca dumneavoastră; şi fără să mă ascund în mulţime, vă încredinţez că vă iubesc şi că vă preţuiesc din toată inima.
Am văzut azi-noapte cometa: are o coadă minunat de lungă; îmi pun în. ea o parte din nădejdile mele.
Multe complimente iubitei dumneavoastră soţii.
1 Muşchetar, a dev«nit mai tîrzlu guvernatorul Basliliei, a Marie-Elisabeth Foucquet, staref.ă la mănăstirea Parc-aux-Itemes d« lîngS. Sefilis.
* Gillee Foucguet, prim-geutier aî regelui, fratele condamnatului,

* Sofia lui Fouctjuet.
6 Consilier în Marele Consiliu.
* Sufletele zeilor pot fi cuprinse de v atît de mare ură'f (Virgjîlu. Eneida, I, V3 H.)
4* Si

— DOMNULUI

i'OMPONNl?;

Joi seara (25 decembrie)
iu si'îrsit, mamei, surorii, nurorii şi fratelui li s-a dat voie să rămîriă împreună: se duc la Montlucon. în fundul Auvergnci. Mama avea îngăduinţa să meargă la Parc-auxDames împreună cu fata ei; dar nora o ia cu ca. Domnul şi doamna de Charost au plecat la Ancenis, Pecquet şi Lavalee sînt încă la Bastilia. Se afiă oare pe lume ceva mai cumplit decît această nedreptate? Nefericitului i s-a dat un alt valet. Domnul d'Artagnan este singura sa mîngîiore în timpul călătoriei. Se spune că acela care-1 va avea în pază la Pignerol e un om foarte de treabă. Dea Domnul! Sau, şi mă i bine încă: aibă-1 Domnul în paza lui! L-a ocrotit atît de vădit, încât s-av părea că-i poartă în chip deosebit de grijă. La Forel1 s-a apropiat de el în clipa în care pleca; Foucquct i-a spus: „Sîot fericit că te văd, cunosc credinţa şi iubirea ce-mi porţi. Spune femeilor să nu-şi piardă curajul, spune-le că cu am cu prisosinţă, şi că sînt sănătos". Iată nişte cuvinte cu adevărat minunate. Adio, scumpul meu domn, să fim ca el, să avem curaj, şi sa nu ne deprindem cu bucuria pe care ne-a pricinuit-o minunata sentinţă de sîmbătă.
Doamna de Grignan a murit."
Vineri scara ('26 decembrie)
Prin frumoasele dumneavoastră mulţumiri păreţi a vă lua rămas bun de la mine, dar eu nu-mi iau încă de la dumneavoastră. Vreau să vă scriu ori de cîte ori voi dori, şi de îndată ce voi avea versuri de pe Pont-Neuf3 sau de aiurea mă voi grăbi să vi le trimit. Iubitul nostru prieten e încă pe drum. S-a zvonit pe aici ea e foarte bolnav. Toată lumea spu-
'.Servitor al tui-Fouoquet. In 1670 va încerca zadarnic sâ.-l ajute pe Toucqticl să evadeze din închisoarea Pignerol. Va fi arestat şi spînzurat.
8 Ang^ligue-OJariea d'AnjjenJtes, fiica doamnei de Rambouillct, prima dintre cele trei goţii ale contelui de Grignan. A treia va fi fiica Doamnei de ••- 'Cfntece populare ce se cîntau pe Pont-Neuf de'către poeji ca ?is şi L» Savoyftrct.

nea: „Cum l Atît de repede!" Se mai spunea că domnul d'Artagnan trimisese un om care să întrebe la curte ce să facă cu prizonierul său bolnav şi că i se răspunsese cu asprime să-1 ducă mai departe, în orice stare ar fi. Toate aceste zvonuri sînt mincinoase; dar se vede din ele ce se ascunde în inimi, şi cîţ e de primejdios să dai temeiuri născocirii, de la care pornind, lumea va face întotdeauna din ţînţar armăsar. Pecquet şi Lavalee sînt tot Ia Basţilia. Purtarea lor e într-adevăr vrednică de toată admiraţia. Camera îşi începe din. nou lucrările după Bobotează. Cred că sărmanele femei surghiunite au ajuns acum Ia adăpostul lor. Cînd prietenul nostru va ajunge la al său, vă, voi încunoştinţa, căci trebuie dus pînă la Pignerol, şi dea Domnul ca de la Pignerol să-1 putem aduce unde vom voi noi! Dar dumneavoastră, sărmanul meu domn, cît veţi mai rămîne surghiunit? Mă gîndesc adeseori la asta. Multe complimente domnului tatăl dumneavoastră. Mi s-a spus că doamna soţia dumneavoastră e aici, mă voi duce s-o văd. Am cinat ieri cu prietena dumneavostră; spuneam că vom veni «ă vă vedem.
4i - DOMNULUI DE POMPONNB
Marţi (30 decembrie M<)4)

Iată ceva cu care să vă petreceţi in chip plăcut citeva clipe; sînt sigură că veţi găsi cele ce vă trimit frumoase şi plăcute. E o adevărată faptă bună să vă ajut pe amîndoi să vă treceţi vremea în singurătatea în care vă aflaţi. Dacă prietenia pe care p am pentru tată şi pentru fiu v-ar îi un leac împotriva plictiselii, n-aţi mai fi de plîns. Vin dintr-un loc unde am reînnoit-o, mi se pare, vorbind despre dumneavoastră cu cinci sau şase persoane care, ca şi mine, vă sînt prieteni şi prietene, într-un cuvînt, de la palatul Nevers. Doamna soţia dumneavoastră se afla acolo; vă va scrie despre minunaţii actori pe care i-am văzut acolo.
Cred că iubitul nostru prieten a ajuns; nu am veşti sigure. S-a aflat numai că domnul d'Artagnan, purtîndu-se la, fel de

îndatoritor, i-a dat toate blănurile de care avea nevoie spre a trece munţii fără a avea de suferit. Am aflat de asemenea că primise scrisori de la rege, şi că îi spusese domnului Foucquet că trebuie să se bucure şi să nu-şi piardă curajul, fiindcă totul merge bine. Se nădăjduieşte într-o uşurare a pedepsei, ceea ce nădăjduiesc şi eu; speranţa m-a slujit prea bine pînă acum pentru a mă lepăda de ea. Şi totuşi, ori de cîte ori, în timpul baletelor, îl privesc pe stăpînul nostru, îmi vin îri minte aceste două versuri din Tasso:
Goffredo ascolta, e in rigida sembiansa Porge piti di timar che di speranza1
Dar mă feresc să-mi pierd curajul; trebuie să urmăm pilda sărmanului nostru prizonier; e vesel şi liniştit, să fim şi noi la fel.
Voi avea o mare bucurie cînd vă voi vedea din nou aici. Nu cred că surghiunul dumneavoastră mai poate ţine multă vreme, încredinţaţi-1 pe domnul tatăl dumneavoastră de toată dragostea mea, aşa trebuie să-i spuneţi; şi scrieţi-mi părerea dumneavoastră despre stanţe. Unele' dintre ele sînt mult admirate, ca şi despre cuplete2.

72 - LUI COULANGES3

Paris, luni 15 decembrie (1670)
îţi voi scrie lucrul cel mai uimitor, mai surprinzător, mai minunat, mai fermecat, mai de seamă, mai năucitor, mai neauzit, mai ciudat, mai neobişnuit, mai de necrezut, mai neprevăzut, mai mare, mai mic, mai rar, mai de rlnd, mai răsunător, pînă astăzi mai tăinuit, mai strălucit, mai vrednic

1 Gofjredo ascultă; şi înfăţişarea lui severă inspiră mai eurînd teamă dedt speranţă (Tasso, Ierusalimul eliberat, V. 35).
a Stanţe şi cuplete tri legătură cu afacerea Foucquet, Foucţuet va muri Sn 1680 în închisoarea Pignerol.
3 Cristophe de Coulanges, abate de Livry, unchiul Doamnei de Sévign£ din partea mamei şi prietenul ei intim. Supranumit le bien Bon,

de invidie: în sfirşit, xm lucru cum nu s-«. mai întîmplat decit o singură dată în vremurile trecute1, şi încă nici atunci chiar aşa; un lucru pe care la Paris nu-1 poate crede nimeni, (cum 1-ar crede cineva la Lyon2?); un lucru ce le smulge tuturor strigăte de uimire; un lucru ce le umple de bucurie pe doamna de Rohan şi pe doamna d'Hauterive3; un lucru, în sfîrşit, care se va săvîrşi duminică, iar cei care-1 vor vedea vor crede că au orbul găinilor; un lucru care se va săvîrşi duminică, şi care nu va îi poate săvîrsit luni. Nu mă pot hotărî să-1 spun; ghiceşte-1; mă prind că n-o să poţi. Te laşi păgubaş? Ei bine? Atunci o să ţi-1 spun: domnul de Lauzun4 se însoară duminică la Luvru, ghiceşte cu cine? Mă prind o dată, mă prind de zece ori, mă prind de o sută de ori că nu ghiceşti. Parcă o aud pe doamna de Coulanges spunmd: Nu-i uşor lucru de ghicit; e doamna de La Valîiere. — Nicidecum, doamnă; — Atunci e domnişoara de Retz6? — Nicidecum, se vede că stai in provincie. -- într-adevăr, sîntem nişte proşti. Spune, e domnişoara Colbert6? — Nici atît. — Atunci e fără îndoială domnişoara de Crequi7? — Nici

pomeneală. N-am încotro, trebuie să vă spun: se însoară, duminică, la Luvru, cu îngăduinţa regelui, cu domnişoara, domnişoara de... domnişoara.., ghiciţi-i numele: se însoară cu Modemoisdle*, pe legea mea! pe sfînta mea lege! pe prea sîînta mea lege! Cu Mademoiselle, cu la grande Mademoiselle; cu Mademoiselle, fiica răposatei alteţe; cu Mademoiselle, nepoata lui HenriealIV-lea, Mademoiselle d'Eu, Mademoiselle de Dombes,

* Doamna ote Sévigng se gînde^te poate la Mai'ie d'Angieierre, văduva lui Ludovic al XII-lea, cares-a miritat a doua oară cu ducele de Suffolie.

a Coulanges era atunci la Lyon, la socrii săi.

3 Ducesa de Ronan, prinţesă de Lyon, şi doamna d'Hauterive, fiica ducelui de Villeroi, se căsătoriseră cu gentilomi de origine foarte obscură.

' Lauzun, conte de Puyguilham (1633—1723), era colonel general de dragofli. B făcut duce în 1692.

* O nepoată a cardinalului de Retz.

" Una dintre f icele primului-ministru.

* Fiica duoejui de Credul.

* Ma,âeffl.<)iseUe, titlu dat fiicei celei mari a fraţilor sau unchilor regilor Francei, Aici e vorba de Mademoieelle de Montpansier, fiica lui Gaaton d'Orleans, fratele lui Ludovic al XHI-lea. Titlul de yi-ande Mademoiselte o distingea 4e Marie-Louise, fiica lui Philippe d'Orlians.

K

Mademoiselle de Montpensier, Mademoiselle d'Orleans; cu Mademoiselle, vara primară a regelui; cu Mademoiselle, sortită tronului; cu Mademoiselle, singura partidă din Franţa vrednică de fratele regelui. Iată un minunat prilej de flecăreală. Dacă strigaţi, dacă, vă ieşiţi din fire, dacă spuneţi c-am minţit, că nu-i adevărat, că ne batem joc de voi, că nu-i decît o glumă bună, că lucrul n-are nici un haz; dacă, în sîîrşit, ne veţi copleşi cu ocări: vom socoti că aveţi dreptate; am făcut la fel ca şi voi.

Adio, scrisorile ce vor fi aduse prin acest curier vă vor nruta dacă spunem adevărul sau nu.

73 - LUI COULANGES

Paris, vineri 19 decembrie (1670)

Ştii ce înseamnă să te prăbuşeşti din înaltul cerului? Asta s-a întîmplat ieri seară la Tuiîleries; dar să iau lucrurile mai de departe. Ai rămas la bucuria, la înflăcărarea, la încîntărea prinţesei şi a preafericitului ei iubit. Aşadar lucrul a fost anunţat luni, aşa cum ai aflat. Ziua de marţi a trecut în flecăreli, în uimire, în complimente. Miercuri, Mademoiselle i-a făcut o donaţie domnului de Lauzun, cu gîndul de a-i dărui titlurile, numele şi podoabele ce se cuveneau a îi înşirate în contractul de căsătorie, care a fost făcut în aceeaşi zi. I-a dăruit deci, pînă una alta, patru ducate: primul este comitatul d'Eu, prima pairie a Franţei, care-i dă celui ce-1 are primul rang; ducatul de Montpensier, al cărui nume 1-a purtat toată xiita de ieri; ducatul de Saint-Fargeau, ducatul de Châtellerault: toiul preţuit la douăzeci şi două de milioane. Apoi a i'ost alcătuit contractul, în care a luat numele de Montpensier. Joi dimineaţă, adică ieri, Mademoiselle a nădăjduit că regele va scrima, aşa cum spusese; dar către orele şapte seara, majcs;t.itea sa fiind convinsă, de către regină, de către fratele lui, şi de cîţiva bătrîni bărboşi că această căsătorie va dăuna faimei r-ule, s-a liabărît s-o rupă, şi, chemîndu-i înaintea sa pe Made-

moiselU şi pe domnul de Lauzun, ie-a declarat in faţa domnului prinţ că le interzice să se mai gîndească la acea căsătorie. Domnul de Lauzun a primit ordinul cu tot respectul,toată supunerea, tot curajul, şi toată deznădejdea pe care le cerea o atare prăbuşire. Mademoisellc însă, după cum îi e firea, a izbucnit în plînsete, în strigăte, în văicăreli înfricoşătoare, în

gemete cumplite; şi ziua întreagă n-a coborît din pat şi n-a înghiţit decît supă. Iată un vis minunat, un preaminunat subiect de roman sau de tragedie, dar mai cu seamă un minunat subiect de nesîîrşite cugetări şi vorbe: asta şi facem zi şi noapte, seara şi dimineaţa, într-una, la nesfîrşit. Nădăjduim că veţi face la fel, c fra tanto ci baeio U mani1.

75 - LUI COULANGKS

Paria, miercuri 2f decembrie (1670)

Ştii acum povestea romanţioasă a lui Mademoisellc şi a domnului de Lauzun. E numai bine subiectul unei tragedii după toate regulile teatrului, îi orînduiam actele şi scenele acum cîteva zile luam patru zile în loc de douăzeci şi patru de ore, şi era o piesă desăvîrşită. Nicicînd nu s-au văzut mai mari schimbări într-un timp atlt de scurt; nicicînd n-ai văzut atîta lume tulburată; nicicînd n-ai auzit o veste atît de neobişnuită. Domnul de Lauzun şi-a jucat personajul în chipul cel mai desăvîrşit; şi-a înfruntat nenorocirea cu o t ar ie, cu un curaj, şi în acelaşi timp cu o durere plină de un adînc respect, care a cucerit admiraţia tuturor. A pierdut un lucru fără de preţ; dar favoarea regelui, pe care a păslrat-o, este de asemenea fără de preţ, şi soarta sa nu pare vrednică de pi Ins. Mademoisclk, de asemenea, a făcut ce se cădea să facă: a plîns din belşug; azi a început să-şi îndeplinească din nou îndatoririle la Luvru, din partea căruia primise toate vizitele cuvenite.Aşa, că lotul s-a terminat. Adio,

1 în italUni îa text: st aeeslea-ltitolsyiKc-, văe&nilcu umiKnjă-mîinite.

76 - LUI COULANGES

Paris, miercuri 31 decembrie (1670)

Ţi-am primit răspunsurile la scrisorile mele. înţeleg uimirea pe care ţi-a pricinuit-o tot ce s-a petrecut de la 15 pînă la 20 ale acestei luni: întîmpîarea o merită din plin. Admir de asemeni mintea-ţi sănătoasă, şi cît de drept ai judecat socotind că toată această poveste o să se dezumfle de luni pînă duminică. Modestia mă împiedică să-ţi înalţ cele mai mari laude în această privinţă, pentru că şi eu am gîndit şi am scris aceleaşi lucruri ca şi tine. Luni i-am spus fetei mele: „E cu neputinţă să nu se dea totul peste cap pînă duminică"; şi am vrut să pun rămăşag, deşi peste tot nu se vorbea decit de nuntă, că ea nu seva săvîrşi. într-adevăr, joi timpul s-a înnorat, şi seara la zece s-a dezlănţuit furtuna, cum ţi-am mai scris.în aceeaşi joi m-am dus încă de la nouă dimineaţa la Mademoiselle, căci aflasem că se ducea să se mărite la ţară, şi că slujba urmaşă fie făcută de coadjutor. Aşa se hotărîse miercuri seara; dar pentru Luvru lucrurile se schimbaseră încă de marţi: Mademoiselle scria ; mi-a spus să intru, şi-a terminat scrisoarea, şi apoi m-arugat să mă aşez în genunchi Ungă patul ei. Mi-a spus cui îi scrie, şi de ce, şi frumoasele daruri pe care le făcuse in ajun, şi numele pe care-} dăruise; că nu se află nici o partidă vrednică de*ea în Europa, şi ca vrea să se mărite. Mi-a povestit cuvînt cu cuvînt o conversaţie pe care o avusese cu regele; mi-a părut in culmea bucuriei că poate să facă un bărbat atît de fericit; mi-a vorbit cu dragoste despre meritele şi despre recunoştinţa domnului de Lauzun; şi după toate acestea, i-am spus: „Mademoiselle, iată-vă acum foarte mulţumită; dar de ce n-aţi încheiat această căsătorie încă de luni? Ştiţi că o Intîrziere atît de mare dărăgaz întregului regat să vorbească, şi că a vrea să mergi pînă atît de departe cu o faptă atît de neobişnuită înseamnă a-1 ispiti pe Dumnezeu şi pe rege?" Ea mi-a spus că am dreptate; dar era atît de încrezătoare încît vorbele mele n-au tulburat-o prea mult. A început din nou să-mi vorbească despre familia şi despre înaltele calităţi ale domnului de Lauzun, I-am spus aceste versuri rostite de Severe în Polyeucte:

Du moins ne ta pcut-on bldrner d'un mauvais choixi Polyeuete a, du norn, et sort du sajig des rois1.

M-a îmbrăţişat din tot sufletul. Conversaţia noastră a ţinut o oră; e cu neputinţă să ţi-o repet în întregime; dar i-am plăcut, cu siguranţă, foarte mult, în tot acest timp, şi spun asta fără să mă laud; căci era bucuroasă să vorbească cuiva: inima ei era prea plină. La ora zece a primit restul Franţei, care venea s-o felicite. A aşteptat toată dimineaţa veşti, şi nu le-a primit. După-amiază şi-a trecut vremea orînduind ea însăşi apartamentul domnului de Montpensier. Seara, ştiţi ce s-a întîmplat. A doua zi, adică vineri, m-am dus la ea; am găsit-o în pat; văzîndu-mă, s-a pornit şi mai tare să plîngâ; m-a chemat lingă ea: „Vai! îţi aminteşti de cele ce mi-ai spus ieri?Ah!Cîtă prudenţă plină de cruzime! ah! prudenţa asta!" Tot plîngînd astfel, m-a făcut şi pe mine să plîng. Am mai fost la ea de două ori; e foarte nenorocită, şi s-a purtat de fiecare dată cu mine aşa cum te porţi cu cineva care-ţi împărtăşeşte durerile; nu s-a înşelat, în această împrejurare mi-a fost dat să încerc simţăminte pe care cu greu le simţi pentru persoane de un asemenea rang. Asta rămîne între noi şi doamna de Coulanges; căci îţi dai seama că o asemenea conversaţie ar fi pe de-a-ntregul ridicolă cu alţii. Adio.

77 - CONTELUI DE GRIGNAN

Paris, vineri 16 ianuarie (1671)

Vai! e încă la mine, biata copilă; şi, oricîts-a străduit, n-a stat în puterea ei să plece în ziua de 10 a acestei luni, aşa cum plănuise. Ploile au fost şi sînt încă atît de mari, încît ar fi fost o adevărată nebunie să pornească la drum. Toate rîurile s-au revărsat; apa a înecat toate drumurile;

1 Act II, scena I v. 419—420. (în CorneUle primul vers este: Je ne la puis moins blâmer...) Cel -puţin nu poate fi osîndită că a făcut a alegere rea: Polyeuete ore un nume, şl se trage din slnge de regi. Lauzun pretindea că se trage din regii Scoţiei,

nu se mai zăreşte nici un făgaş; poţi foarte bine să te răstorni trecînd prin orice vad. Lucrurile stau in aşa fel încît doamna de Rochefort, care se află la ea îa ţară, care arde de nerăbdare să se întoarcă la Paris unde bărbatul ei o vrea lingă el şi unde maică-sa o aşteaptă cu o nelinişte fără de margini, nu poate porni la drum, pentru că ar fi primejdios şi pentru că iama aceasta e cu adevărat înspăimântătoare. N-a îngheţat nici măcar o singură dată, şi a plouat în fiecare zi cu găleata. Nu mai trece nici o corabie pe sub poduri; apa a acoperit aproape cu totul arcadele de la Pont-Neuf. Rar s-a mai văzut asemenea lucru, îţi mărturisesc că vremea aceasta atit de cumplită m-a hotărît să nu-i îngădui să plece decît peste cîteva zile. Nu-i cer să se ferească de frigu], noroiul sau osteneala călătoriei; dar nu vreau să se înnece.

Această pricină, deşi foarte puternică, n-ar mai impiedica-o acum, dar îl aşteaptă pe coadjutor, care pleacă împreună cu ea, si care trebuie s-o cunune pe vara sa d'Harcourt. Slujba are loc la Luvru; domnul de Lyonne1 este împuternicitul mirelui. Regele i-a vorbit (vreau să spun domnului coadjutor) despre asta. Cununia s-a animat de pe o zi pe alta şi nu se va face poate decîfc peste opt '/Ale. O văd pe fata mea atît de nerăbdătoare să plece, încît timpul pe eare-1 petrece acum aici e un adevărat chin; dacă coadjutorul nu lasă baltă toată cununia, o văd în stare să facă o nebunie şi să plece fără ci. Ar îi un lucru atît de cumplit să plece singură, şi e o asemenea fericire că poate pleca o data cu cumnatul ei, încît voi face tot ce-mi va sta în putinţă ca să nu se despartă, în timpul ăsta apele vor mai scădea puţin.

Vreau să-ţi mai spun că acum nici nu mai simt plăcerea de a o avea lîngă mine; ştiu că trebuie să plece; nu-si petrece timpul ce i-a mai rămas decît cu tot felul de îndatoriri şi de treburi. Nu ne ispiteşte nici un fel de societate; nimic nu ne mai face plăcere; sintem tot timpul cu inima strînsă; nu vorbim decît de drumuri, de ploi, de întîmplări nenorocite cu oameni care au îndrăznit să înfrunte vremea, într-un cuvînt, deşi o iubesc aşa cum ştii, starea în care ne aflăm acum ne apasă şi ne plictiseşte. Ultimele zile n-au avut nici un haz.

de Lyontw, ministru al Afacerilor externe. Era împuternicitul ducelui de Caclava!, cîsitorit prin procura. :

îţi sînt foarte îndatorată, iubitul meu conte, pentru prietenia pe care mi-o arăţi şi pentru toată mila pe care mi-o porţi. Poţi mai bine ca nimeni altul să înţelegi cit sufăr şi cît voi suferi. Sînt mîhnită totuşi că bucuria pe care o vei ayca văzînd-o va fi tulburată de acest gînd. Iată schimbările şi amărăciunile din care este făcută viaţa. Adio, preaiubitul meu conte, te ucid cu scrisorile mele atît de lungi; nădăjduiesc că vei vedea pricinile adînci care mă silesc să ţi le scriu.

78-CONTELUI DE BUSBY RABUTIN

Paris, 23 ianuarie 1671

Iată, vere, tot ce ştie abatele de Goulanges despre familia noastră, a cărei istorie ai de gînd s-o alcătuieşti. Aş vrea să nu fi scris nicicînd o alta decît aceasta1, îi sintcm foarte îndatoraţi domnului de Bouchct: limpezeşte multe lucruri ce ne privesc şi ne aduce laude în împrejurări care fac plăcere, într-adevăr, c prea puţin să nu mă ai decît pe mine spre a reprezenta aici neamul Rabutinilor. Şi apoi cu m-am smuls din locul meu de baştină, iar ceea ce spui singur despre tine însuti, fără a mai pune la socoteală că nu întotdeauna vrei să vorbeşti despre asta, nici nu face prea mare impresie,

Mi s-a povestit o întîmplare neobişnuită care s-a petrecut la palatul Conde, şi pe care ar merita să ţi-o scriu chiar şi dacă nu am avea pricinile pe care le avem de a fi interesaţi de ea in chip deosebit. lat-o: doamna prinţesă3 îiind de cltăva vreme cuprinsă de iubire pentru unul dintre valeţii săi numit Duval, acesta a fost îndeajuns de nebun ca să nu îngăduie bunăvoinţa pe care ea i-o arăta tînăruîui Rabutin, care-i fusese paj3, într-o zi, pe cînd se aflau ainîndoi în camera ei, Duval spunînd ceva lipsit de respect la adresa

1 In tlistoirs des deux Gaullcs Bassy Tlaitilin Si făcuse veri^oare* sale un Portret de Joc raâgulltor.

8 Qlairc-GMmcnce da Maille~Br6z£, soţia mareiu! ConJe.

• Jean-Louis da Rabutin, dla ratnura Rat»utţn-Cliamuigny. Vâr at .Doamnei flc StoigQd şl al lui Bussy.

prinţesei, Rabutin trase spada spre a-1 pedepsi; Duval şi-o trase pe a lui, iar prinţesa, aşezîndu-se între ei spre Vi despărţi, fu uşor rănită la sin. Duval a i'ost arestat, iar Rabutin e fugar; toate astea fac mare vîlvă pe aici. Deşi pricina gîlcevei le face cinste, nu vreau ca numele unui valet să l'ie rostit alături de cel al unui Rabutin. îţi mărturisesc că nu sînt de loc umilă şi că aş fi fost nespus de fericită dacă ai fi l'ăcut din numele nostru tot ceea ce-ţi sta în putinţăAdio, sărmanul meu Rabutin, nu cel care s-a bătut împotriva lui Duval, ci un altul, care ar îi făcut multă cinste părinţilor săi, dacă soarta ar fi voit. îţi doresc să filozofezi mai departe, iar mie, să-mi fii mai departe prieten; prietenia noastră nu poate pieri, orice am face noi. E de nezdruncinat, şi o avem In sînge. Fata mea îţi trimite muîte complimente, spunindu-ţi de o mie de ori adio: se duce tocmai la dracu-n praznic, în Provenţa; despărţirea de ea mă lasă nemîngîiată. Le îmbrăţişez pe iubitele mele nepoate.

79--DOAMNEI DE GH1GNAN1

Paris, vineri 6 februarie (1671)

Durerea mea n-ar fi prea mare dacă as putea să ţi-o zugrăvesc; de aceea nici n-o să încerc.'Zadarnic îmi caut fata iubită, n-o mai găsesc, şi fiecare pas pe care-1 face o îndepărtează de mine. M-am dus aşadar la Sainte-Marie2, plîngînd într-una şi murind de durere: mi se părea că mi se smulge inima si sufletul; şi, într-adevăr, ce cumplită despărţire! Am cerut să fiu singură; m-am dus în camera doamnei de Housset, mi-au făcut focul; Agnos raă privea fără să-mi vorbească, căci aşa ne învoisem; pînă la ora, cinci nu rn-ani oprit o clipă

din plîns: toate gîndurile mele mă făceau să sufăr de moarte. I-am scris domnului de Grignan, îţi închipui pe ce ton. M-am dus apoi ladoamna, de LaFayeitc,

'• Cu aceasta scrisore începe vasta corespondenţi dintre doamna de Sévigné?l fiica ei, contesa de CrHsnan.eare părăsise Parisul la i februarie. • Miaistire din cartierul Saint-Jacques.

care, ĭtnpărtăşindu-mi durerea, mi-a sporit-o. Era, singură, şi bolnavă, ai tristă din pricina morţii unei călugăriţe: era cum mi-o puteam dori. A venit şi domnul de La Rochefoucauld; n-arn vorbit decît despre tine, despre pricina pe care o aveam de a i'i mihnită, şi despre gîndul meu de a-i vorbi lui Merlasine1 aşa cum se cuvine. Te încredinţez că-i voi trage un perdaf zdravăn. D'Haequeville2 îţi va povesti totul amănunţit. La ora opt m-am întors de la doamna de La Fayette; dar intrînd aici, sfinte Dumnezeule! încearcă să înţelegi ce-arn simţit urcînd aceste trepte. Am găsit, văii deschise, uşile camerei în oare intram întotdeauna; dar am văzut totul pustiu şi în neorînduială, şi pe sărmana ta fetiţă care mi-o amintea pe a mea. înţelegi oare tot ee-am suferit? Trezirile din timpul nopţii au fost cumplite, iar dimineaţa sufletul meu nu-şi găsise mtru nimic odihna. După-amiaza mi-am petrecut-o cu doamna de La Troche la Arsenal3. Seara ţi-am primit scrisoarea, care mi-a răscolit din nou durerea, iar în seara asta o voi termina pe aceasta Ia domnul de Coulanges, unde merg să aflu veşti; căci mtrucît mă priveşte, iată tot ce ştiu, precum şi suferinţa tuturor celor pe care i-ai lăsat aici. Toată scrisoarea mea ar fi plină de complimente dacă aş vrea.

Vineri seara.

Veştile pe care ţi le scriu le-arn auzit la doamna de Lavardin*; şi am aflat de la doamna de La Fayette că au avut5 ieri o discuţie cu Merlusine, ale cărei amănunte nu-s uşor de scris; a fost dată de gol şi încolţită din toate părţile, iar

1 Fnmpotse de Montallals, văduva contelui de Marans. Prietenă a doamnei , a lui La Rochefoucald, a Doamnei de La Fayette, dar poreclită Merfa*3me(numeleunei zînerele) pentru că o bîrfisepe doamna da Grignan cu prilejul unul avort al acesteia.

'Abatele d'Hisiuevilie, consilier al regelui, prieten al Cardinalului de Retz, prieten devotat al Doamnei de Sévignâ.

• Mărie Godde de Varmnes, marchiz* de La Trocne. E vorba aici de grădinile dela Arsenal, care constituiau un loc de plimbare publică.

4 Mîrgueritte-Renie de Roataiiig, văduva lui Henri de Beaumanoir, marchiz aeLavardin. una dintre prietenele cele mai intime ale doamnei de Sévigné1.

8 Ea şi La Rooliefoucauld.

grozăvia purtării ei i-a fost arătată fără nici o cruţare; e toarte fericită de propunerea ce i se face, cu care s-a învoit: să tacă mîlc, dacă nu vrea să fie încolţită din toate părţile. Ai prieteni care îţi apără interesele cu multă căldură; nu văd decit oameni care te iubesc şi te preţuiesc, si care-mi înţeleg uşor durerea. N-am vrut să mă duc încă decît la doamna de La Fayette. Toţi se grăbesc să mă caute, si vor să mă cheme la ei, şi eu mă tem de asta ca de moarte.

Te rog stăruitor, fata mea, ai grijă de sănătatea ta: pazeşteţi-o in numele iubirii ce mi-o porţi, şi nu te lăsa în voia'acelei crîncene nepăsări ale cărei urmări' mi se par a nu mal putea fi niciodată îndreptate. Te îmbrăţişez cu o dragoste care nu-si mai are perechea, orice ar zice toate celelalte.

Căsătoria domnişoarei d'Houdancourt şi a domnului de Ventadour1 a fost semnată azi-dimineaţă. Abatele de Chambonnas a fost numit tot în dimineaţa asta la episcopatul din Lodene. Doamna prinţesă va pleca miercuri delaCendres la Châteauroux, unde domnul prinţ doreşte ca ea să rămînă un timp2. Domnul de La Marguerie a căpătat locul din consiliu al domnului d'Estampes, care a murit. Doamna de Mazarin3 soseşte în seara asta la Paris; regele

s-a declarat protectorul ei, si i-a trimis în întîmpinare la Lys* un subofiţer de cavalerie şi opt soldaţi din gardă, împreună cu o caretă cu mulţi cai.
Iată o dovadă de ingratitudine care-ţi va îi pe plac, şi pe care vreau s-o folosesc cînd îmi voi scrie cartea despre marile ingratitudini. Mareşalul d'Albret a dovedit fără tăgadă nu numai legăturile galante ale doamnei d'Heudicourt cu domnul de Bethune, de care el voise întotdeauna, să se îndoiască; dar şi că a spus despre el şi despre doamna de Scarron lucrurile cele mai rele ce se pot închipui. Nu se află rău pe care ea să nu fi încercat să-1 facă şi unuia şi celuilalt, şi lucrul e atît de vădit, incit doamna Scarron

._..,. j, do La Moths-llmdansrM'l, fiica mareşalului, s-a căsătorit la limartiecutiouisde Lsvis, duce de Ventadour, vestit pontru âcsfrînarea şi pentru urîţenia sa.
• După scandalul Rabutln-Duval (vezi scrisoarea 78). Va rămîne sechestrată 'acolo pînă la moarte <169i).
e-4 Ducesa de îlazarin,nepoată nebună a cardinalului, şi care se căsătorise cu îiul mareşalului de la Heilleraye, nebun şi el, de care fugea, călătorind din loc In loc. A. lăsat Memorii. Abaţia ciaterciană din.I,ya se afla aproape de IKlun.

nici nu vrea s-o mai vadă, şi nici întreaga familie Richelieu1. Iată, o femeie cu adevărat nenorocită; dar se poate cel puţin mîngîia că nu şi-a făcut-o cu mîna ei!

80 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, luni 9 februarie (1671)

îţi primesc scrisorile, draga mea, cum rni-ai primit tu inelul; izbucnesc în lacrimi citindu-le; pare că inima ar sta să mi se frîngă în două; pare că mi-ai scris cuvinte de ocară sau că ai fi bolnavă sau că ţi s-ar fi întîmplat vreun rău, şi e tocmai dimpotrivă: mă iubeşti, scumpa mea copilă, şi mi-o spui într-un fel care mă face să izbucnesc într-un potop de lacrimi. Călătoreşti fără vreo întâmplare neplăcută; şi al'lînd asta, adică tocmai ce-mi pot dori mai mult, iată-mă în ce stare sînt. Nu uiţi, aşadar, să te gîndeşli la mine, vorbeşti de asta, şi îţi place mai mult să-mi scrii simţămintele tale decît să mi le spui prin viu grai. Pe orice cale mi-ar veni, sînt primite cu o dragoste şi o emoţie care nu sînt înţelese decît de cei ce ştiu să iubească aşa cum iubesc eu. Mă faci să simt pentru tine toată iubirea pe care o poate cineva simţi; dar dacă te gîndeşti la mine, sărmana mea copilă, fii încredinţată că şi eu mă gîndesc neîncetat la tine; e ceea ce oamenii cucernici numesc un gînd obişnuit; e ceea ce ar trebui să simţim pentru Dumnezeu, dacă ne-am împlini datoria. Nimic nu mă abate de la gîndurile mele: sînt neîncetat cu tine; văd careta aceea care merge tot înainte şi care nu se va apropia niciodată de mine: sînt într-una pe drumurile ceîe mari; mi se pare chiar că uneori mă cuprinde teama să nu se răstoarne; ploile care nu se mai opresc de trei zile mă umplu de deznădejde; Ronul îmi

1 Bonne de Pons.rudă ou raareşuîul d'Albret, căsătorită eu marchizul d'Heiidicourt, vestită pentru frumuseţea şi spiritul, dar şi pentru răutatea ci. După ce va divulga secretele doamnei de Montespan, va fi exilată pentru un timp. DoamnaScarron (de Maintenon) o va lua din nou sub protecţia ei. Ducesa do Richelieu fusese căsătorită cu primulfrate al mareşalului d'Albret.

face o frică ciudată. Am înaintea ochilor o hartă; ştiu toate locurile unde tragi peste noapte; în seara asta eşti la Nevers, si duminică vei fi la Lyon, unde vei primi această scrisoare. N-am putut să-ţi scriu decît la Moulins prin doamna de Guenegaud. N-am primit decît două din scrisorile tale; poate că va veni şi a treia; e singura mîngîiere pe care mi-o doresc; altele nu'mai caut. Nu mai sînt de loc în stare să văd multă lume deodată; cu timpul va veni şi asta poate, dar pînă acum mi-e cu neputinţă. Ducesele de Verneuil si d'Arpajon vor să mă înveselească; le rog să mă ierte: n-am întîlnit nicăieri suflete mai minunate decît cele de aici. Sîmbătă toată ziua am fost la doamna de Villars, unde am vorbit tot timpul despre tine, şi am plîns; ea îmi înţelege foarte bine simţămintele. Ieri am fost la predica domnului d'Ao-en1 şi la

slujba de seară; la doamna de Puisieux, la domnul d'Uzes, şi la doamna du Puy-du-Fou, care îţi transmite multe complimente. Dacă ai avea o mantie de blană, aş fi cu sufletul liniştit. Astăzi voi cina la doamna de La Fâyette, între patru ochi. Iată cum sărbătoresc eu carnavalul, în fiecare zi pun să se facă o slujbă pentru tine: e o faptă evlavioasă, care îşi are temeiul ei. Nu 1-am văzut pe Adhemar2 decît în treacăt; o să-i scriu ca să-i mulţumesc pentru pat; îi sînt mai îndatorată decît tine. Dacă vrei să-mi faci cu adevărat plăcere, îngrijeşte-ţi sănătatea, dormi în patul acela frumos, mănîncă supă, şi află în tme tot curajul care-mi lipseşte mie. Le voi da tuturor veşti despre sănătatea ta. Scrie-nii ca şi pînă acum. Toate simţămintele de prietenie pe care le-ai lăsat aici au sporit: n-aş mai termina transmiţîndu-ţi complimente şi spunîndu-ţi cît de neliniştită e toată lumea în legătură cu sănătatea ta. Domnişoara d'Harcourt s-a măritat alaltăieri; seara s-a dat o mare masă de post în cinstea întregii familii; ieri un mare bal şi o mare masă în cinstea regelui, a reginei, a tuturor doamnelor celor mai de seamă: a fost una dintre cele mai frumoase serbări ce se pot vedea. Doamna d'Heudicourt a plecat în culmea deznădejdii*, după ce şi-a pierdut toate prietenele, dovedită a fi vinovată

« Glande Joia, episcop d'Asen, predicator celebru.

* Joseph de Griancm, unul dintre fraţii mai mici ai contelui do tolgnan.

* A ae- vedea scrisoarea precedentă.

de lucrurile de care doamna Scarron nu îngăduise niciodată să fie învinuită, şi de toate trădările cu putinţă.

Scrie-mi cînd vei fi primit scrisorile mele/0 voi închide chiar acum pe aceasta, înainte de a merge la doamna de La Fayette.

Luni seara

Fac pachetul şi îl adresez domnului intendent la Lyori1. Atenţiile din scrisorile tale m-au încînţat; vai! dragostea pe care ti-o port le merita din plin.

Doamna de Fontevrault a fost făcută stareţă ieria; domnii prelaţi au fost cam supăraţi că n-au avut dreptul decît la taburete.

Iată ce-am aflat despre serbarea de ieri; toate curţile palatului Guise erau luminate cu două mii de lampioane. Regina a intrat mai întîi în apartamentul domnişoarei de Guise, foarte luminat, foarte împodobit; toate doamnele s-au aşezat în genunchi în jurul ei, fără deosebire de rang: s-a cinat în acest apartament. La masă au fost patruzeci de doamne; cina a fost strălucită. Regele a venit şi a privit totul cu mare gravitate, fără să se aşeze la masă; au urcat apoi sus, unde totul era pregătit pentru bal. Regele a condus-o pe regină, şi a onorat adunarea cu trei sau patru dansuri, după care s-a dus să cineze la Luvru, în societatea sa obişnuită. Mademoiselle n-a vrut să vină la palatul Guise3. Asta-i tot ce ştiu.

Vreau să-1 văd pe ţăranul din Sully care mi-a adus ieri scrisoarea ta; îi voi da de băut: îl socotesc tare fericit că te-a văzut. Vai! cum aş preţui o singură asemenea clipă, şi cît de rău îmi pare după toate cele pe care îe-am irosit! îmi fac tot felul de gînduri năstruşnice, ca şi ceilalţi. D'Irval a auzit vorbindu-se de Merlusine: spune că bine i s-a făcut, că el îţi spusese de toate glumele pe care le-a făcut la

1 Socrul Iul Couianges,

" Mărie-Madeleine de Roehechouart, stareţă, la nianăstireaFontevrault, soră «ducelui de Vivoime, a doamnei de Montespan şi a doamnei de Thianges, călugărita împotriva voinţei ei.

3 Era certată cu ducesa de Guise, sora ei,

prima ta naştere; că n-ai binevoit să-1 asculţi; că de atunci n-a rnai fost la tine. E multă vreme de cînd această făptură josnică vorbeşte foarte urît despre tine; dar trebuia să te încredinţezi cu ochii tăi. Nu vrei să-1 îmbrăţişezi, de dragul meu, pe scumpul nostru coadjutor? Nu-i, pentru

tine, tot Seigneur Corbeau1? îţi doresc din tot sufletul să fii iar sănătoasă cum erai înainte. Oh, sărmana mea fată! oh, Doamne ! eşti îngrijită cum se cuvine? Să nu te înerezi niciodată prea mult în sănătatea ta: aşa a fost şi cu patul acela pe care nu-1 voiai; totul e cum a spus doamna Robinet3. Adio, scumpa mea copilă, singura iubire a inimii mele, bucuria şi durerea vieţii mele. lubeşte-mă totdeauna, iată singurul lucru care mă poate mîngîia.

82 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, joi 12 februarie (1671)

Voi aşterne doar cîteva raiduri în fugă, căci nu-ţi voi scrie de-a binelea decît mîine; dar vreau să-ţi scriu chiar acum ce am aflat.

Preşedintele Amelot, după ce a făcut ieri o mulţime de vizite, s-a simţit spre seară cam rău, şi a făcut o apoplexie înspăimântătoare, din pricina căreia a murit azi-dimineaţă la ora opt. Te sfătuiesc să-i scrii nevestei lui: întreaga familie e adînc îndurerată.

Ducesa de La Valliere i-a transmis regelui, prin mareşalul de Bellefonds, în afară de o scrisoare pe care nimeni n-a văzut-o: „Că ar fi părăsit mai de mult curtea, după ce pierduse cinstea favorurilor salo3, dacă ar fi putut să se hotărască să nu-1 mai vadă; că slăbiciunea aceasta o stăpînisepînă într-atîta, încît abia de era acum în stare s-o aducă

1 tu franceza populară veche cu sensul de preot (sensul propriu: jupînul corbi. Mumele cu care ora răsfăţat în familie eoadjutorul de Arles, Jean-Baptiste de Grignan, fratele contelui. 3 Moaşa care asistase la naşterea Mariei-Blanche de Grignan. • 3 Doamna de Montespan „domnea" la curte <Je trei ani.

jertfă lui Dumnezeu ; că voia totuşi ca iubirea ce i-a mai rămas pentru el să-i slujească întru pocăinţă, şi că după ce-i dăruise întreaga tinereţe, socotea că nu-i prea mult să-şi închine zilele ce-i mai rămîneau mîntuirii sufletului". Regele a plîns mult, şi 1-a trimis pe domnul Golbert la Chaillot1, să o roage stăruitor să vină la Versailles, ca să-i mai poată vorbi. Domnul Golbert a însoţit-o aici; regele a stat de vorbă cu ea o oră, şi a plîns mult, iar doamna de Montespan i-a ieşit întru întîmpinare cu braţele deschise şi cu ochii îri lacrimi. Nu mai înţeleg nimic din toate astea. Unii zic că va rămîne la Versailles şi la curte; alţii că se va întoarce la Chaillot. Vom trăi si vom vedea.

83 - DOAMNEI DE ftRIGNAN

Vineri, 20 februarie (1671)

Iţi mărturisesc că doresc peste măsură să ştiu ce faci; gîndeşte-te, draga mea, că n-am mai avut nici un fel de veste după cele pe care mi le-ai trimis de la Palice. Nu ştiu ce s-a rnai întâmplat în timpul călătoriei tale pînă la Lyon, nici de acolo pînă în Provenţa: înlr-un cuvînt, nu-mi găsesc pacea; mă roade o nerăbdare care-mi tulbură liniştea. Sînt încredinţată că-mi vor veni scrisori; nu mă îndoiesc că mi-ai scris; dar le aştept, şi nu le am: trebuie să mă mîngîi şi să-mi înşel aşteptarea scriiudu-ţi.

Vei şti, fetiţa mea, că alaltăieri, miercuri, după ce m-arn întors de la domnul de Coulanges, unde ne facem pachetele2 în zilele de poştă, m-am dus să mă culc. Nimic neobişnuit în asta; dar foarte neobişnuit este că la ora trei după miezul nopţii am auzit strigînd că au năvălit hoţii, că a luat casa foc, şi strigătele erau atît do apropiate şi se înteţeau într-atîta, încît nu m-am îndoit o clipă că totul se întîmplă aici; oii s-a părut chiar că aud vorbindu-sc de nepoata mea3;

* Doamna de la Valliere se retrăsese ia mănăstirea Sainte-Marie, la Chaillot. "Scrisorile erau legate în pachete înainte de a fi înraînate curierului. ' Marle-Blanche de Grignan, născută la 15 noiembrie 1670, rămasă la bunica ei,

şi am fost sigură că a ars. M-am sculat cu teama asta, pe întuneric, tremurlnd în asemenea hal încît aproape nu mă mai puteam ţine pe picioare. Am alergat la apartamentul ei, adică la al

tău: totul aici era cufundat într-o linişte desăvîrşită ; dar am văzut casa Guitaut arzînd toată ; flăcările erau mai înalte decît casa doamnei Vauvineux. Curţile noastre, şi mai cu seamă cea a domnului de Guitaut, erau scăldate într-o lumină înspăimîntătoare: peste tot strigăte, învălmăşeală, zgomote cumplite, grinzi şi bîrne care se prăbuşeau. Am poruncit să se deschidă poarta, am trimis slugile într-ajutor. Domnul de Guitaut mi-a trimis o casetă cu ce aveau mai preţios; am aşezat-o în cabinetul meu, şi apoi m-am dus în stradă să casc gura alături de ceilalţi; i-am întîlnit acolo pe domnul şi pe doamna de Guitaut, aproape goi, pe doamna de Vauvineux, pe ambasadorul Veneţiei cu toţi oamenii săi, pe micuţa Vauvineux, pe care o duceau pe jumătate adormită în casa ambasadorului, unde erau cărate de asemeni, spre a fi puse la adăpost, cîteva mobile şi vase de argint. Doamna de Vauvineux îşi golea casa. Eu eram ca pe o insulă, dar mi-era tare milă de bieţii mei vecini. Doamna Gueton şi fratele ei împărţeau sfaturi înţelepte; încremenisem cu toţii: focul era atît de mare încît nimeni nu îndrăznea să se apropie de el, şi nu nădăjduiam ca vîlvătaia să se stingă înainte ca palatul sărmanului Guitaut să fi ars din temelii. Acesta îţi făcea milă ; voia să alerge s-o scape pe maică-sa care ardea la etajul al treilea; nevastă-sa se agăţa de el din răsputeri, nelasîndu-1 să plece ; era prins între durerea de a nu-si ajuta rnama şi teama de a-şi lovi soţia, însărcinată în luna a cincea: iţi făcea o milă nespusă. M-a rugat să o ţin cu de-a sila pe nevasta lui, ceea ce am şi făcut: a putut astfel afla că maică-sa trecuse prin flăcări şi că scăpase. A vrut să mai scoată din casă cîteva hârtii; i-a fost cu neputinţă să se apropie de locul unde erau. în sfîrşit, s-a întors lîngă noi, în strada unde o silisem să şadă pe nevastă-sa. Cîţiva călugări capucini, plini de milostenie şi de îndemînare, au lucrat atît de bine încît au izbutit să stingă focul1. Peste rămăşiţele incendiului s-a aruncat apă, şi, în cele din urmă,

1 în vremea aceea nu existau pompieri. Cei care dădeau de obicei ajutor la stingerea incendiilor erau călugării capucini,

Le combat finit faute de combattants1

adică după ce anticamera, şi camera cea mică, şi cabinetul de la primul şi de la al doilea etaj, care se află pe mîna dreaptă faţă de salon, au ars cu totul. Toţi au spus că e un mare noroc ca n-a ars decît atîta, deşi bietul Guitaut e păgubit cu mai bine de zece mii de scuzi; căci are de gînd să zidească din nou apartamentul, care era împodobit cu picturi şi suflat cu aur. Se mai aflau aici şi cîteva frumoase tablouri ale domnului Le Blanc, proprietarul casei: mai erau de asemeni cîteva mese, şi oglinzi, miniaturi, mobile, tapiserii. Le pare foarte rău după scrisori: îmi închipui că sînt scrisori de la domnul prinţ2. Către ora cinci dimineaţa a trebuit să ne gîndim la doamna de Guitaut: i-am oferit patul meu; dar doamna Gueton a culcat-o într-al său, căci are cîteva camere mobilate cu toate cele trebuincioase. Am pus să i se ia sînge; am trimis după Boucher: el se teme că din pricina emoţiei prea mari va naşte în următoarele nouă zile (mare noroc dacă nu se întîmplă aşa). Acum se află aşadar la biata doamnă Gueton; toată lumea vine să Ie vadă, iar eu am ca şi pînă acum grijă de ea, pentru că am început prea bine ca să nu duc lucrurile pînă la capăt.

Mă vei întreba cum de s-a aprins casa; nimeni nu ştie să spună; în apartamentul care s-a aprins cel dintîi nu era nici urmă de foc. Dar gîndeşte-te ce portrete am f i putut face dacă am fi fost în stare sărîdem într-o împrejurare atît de tristă. Guitaut era numai în cămaşă şi în nădragi: doamna de Guitaut era cu picioarele dezgolite pînă la genunchi, şi îşi pierduse un papuc; doamna de Vauvineux în jupon, fără rochie de casă; toţi valeţii, toţi vecinii, cu scufii de noapte. Ambasadorul în halat de casă şi cu perucă, păstra neştirbită faima serenisimei republici.' Dar minunea cea mare era secretarul sau; pieptul lui Hercule nu era nimic pe lîngă al lui! Căci al lui era alb, gras, rotunjor, şi mai cu seamă pe de-antregnl dezgolit, deoarece şiretul cu care fusese legată cămaşa se pierduse în bătălie. Iată tristele veşti de pe aici. îl rog pe domnul Deville3 să dea în fiecare seară o

1 Lupta luă s/trşzf din Kpsă de luptători (Cornelii*, Le Gid, act IV. scena III).
» Prinţul de Conde.
' Majordomul contelui de Grignan,

raită spre a vodca dacă focul e stins pretutindeni • nici o prevedere nu e de prisos spre a te păzi de o asemenea nenorocire, îţi doresc, draga mea, să nu fi avut prea mult de suferit din pricina creşterii apelor; într-un cuvînt, îţi doresc toate bucuriile, şi-1 rog pe Dumnezeu să te ferească de toate relele.

Domnul de Ventadour trebuia să se însoare joi, adică ieri; s-a îmbolnăvit de friguri: maresala de La Mothe a pierdut peşte de cinci sute de scuzi.

Morinville se însoară cu fata răposatului Launay Grave1 şi a doamnei de Piennes. Are o zestre de două sute de mii de franci. Domnul d'Alby ne-a încredinţat că ginerelui i s-ar cuveni şi cinci sute de mii; dar e adevărat că se va bucura de protecţia domnului şi doamnei de Piennes, care, neîndoielnic, vor şti întotdeauna să se facă bine văzuţi la curte.

L-am văzut de curînd la doamna de Lavardin pe domnul d'Uzes2 cu care am vorbit mult despre tine; mi-a spus că cererea pe care aţi înfăţişat-o Statelor va căpăta dezlegare fără greutate: dacă e într-adevăr aşa, domnul de Marseille nu va strica lucrurile. Trebuie să 'termini odată cu toată povestea asta, fetiţa mea; fă o ultimă sforţare, poartă-te cu atenţie cu domnul de Marseille. Coadjutorul3 să-şi joace bine rolul; şi scrie-mi cum se va petrece totul: nu-i greu să-ţi închipui cît mă interesează.

Adineaori, la masă la domnul du Mans4, Courcelles6 a spus că-şi făcuse două cucuie în creştet, care-1 împiedicau să-şi pună peruca: prostia asta ne-a silit să ne ridicăm de la^ masă înainte de a fi isprăvit de mîncat fructele, de teamă să nu izbucnim în rîs în nasul lui. Puţin după aceea a sosit d'Oîonne; domnul de La Rochefoucauîd mi-a spus: „Doamnă, nu pot încăpea amîndoi în această cameră"6, şi, într-adevăr, Courcelles a plecat.

1 Un foarte bogat financiar,
2 Unchiul contelui de (Jrignan,
3 Frate al contelui de Grignan şi ajutor al episcopului de Arles, unchiul lor. * în fiecare vineri Doamna de Sévigné cina împreunî cu La Rochefoucauîd
şi doamna de La Fayette la do Mans, Philibert de Beaumanoir de Lavardin.
' Charles de Ghamplais, marchiz de Courcelles, căsătorit în 1606 cu frumoasa Sklonie de.Lenoncourt, tn vîrstS de şaptesprezece ani, care-1 înşela în mod public.
6 Aluzie la f aptul ca şi Louis de La Tremouille, conte d'Olonne, ca şi Courcelles, era înşelat de soţia lui.

Făgăduinţa ce pare ai se fi dat coadjutorului că acela ce o va cununa pe verişoara sa va primi în dar un diamant n-a fost decît o vorbă goală; a căpătat tot atît cit şi cel care a făcut logodna. Asta mă bucură nespus. D'Hacqueville a uitat să-ţi scrie asta în scrisoarea lui.

Nu e cu putinţă să-i pomenesc pe toţi cei care-ţi trimit complimente; sînt fără de număr, e Parisul, curtea, universul; dar La Troche ţine să aibă întîietate, şi Lavardin.

Ţi-am scris o mulţime de fleacuri, draga mea; dar te-ar plictisi dacă ţi-aş spune într-una că te iubesc, că nu mă gîndesc decît la tine, că nu am în minte decît ceea ce are vreo legătură cu tine, că eşti farmecul vieţii mele, că nimeni pe lumea asta n-a fost iubit aşa cum eşti tu. îl îmbrăţişez pe iubitul meu Grignan şi pe coadjutor.

N-am primit încă scrisorile pe care le aşteptam; domnul de Couîanges le-a primit; şi ştiu, draga mea, că ai ajuns la Lyon sănătoasă şi mai frumoasă decît un înger, dacă e să-1 cred pe domnul de Gue.

88 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Marţi 3 martie (1671)

Dacă ai fi aici, draga mea, ai rîde de mine; îţi scriu cu două zile înainte de plecarea curierului, dar pentru o pricină cu totul deosebită de cea de care îţi spuneam să te foloseşti spre a le cere iertare: atunci o făceam pentru că puţin îmi păsa de acei oameni şi pentru că peste două zile n-aş mai fi avut să le spun nimic nou. Acum, lucrurile stau dimpotrivă; şi asta pentru că îţi port mult de grijă, pentru că îmi place să stau de vorbă cu tine în fiecare clipă, şi pentru că scrisul e singura mîngîiere pe care o mai pot avea acum. Astăzi m-am închis în camera mea, fiindcă sînt nespus de tristă. Totul mă oboseşte; mi-am făcut o plăcere din a cina aici, şi îmi fac o alta din a-ţi scrie de dragul de a-ţi scrie: dar vai! draga mea, tu n-ai asemenea răgazuri. Scriu în linişte, şi nu cred că tu mă poţi citi tot aşa: nu văd o singură

clipă pe care să Iii cu totuTstăpîaă. Văd un soţ care te iubeşte nespus de mult, care nu se mai satură stînd în preajma ta, şi căruia nu-i vine să creadă cit e de fericit. Văd cuvîntări, complimente nenumărate, îndatoriri de toate felurile, vizite; ţi se aduc onoruri, trebuie să răspunzi la toate, eşti copleşită; mie însămi, sînt sigură, abia de mi-ar ajunge timpul. Şi, în mijlocul unui asemenea zbucium, ce face lenea ta? Suferă, se ascunde în cine ştie ce cotlon, moare de teamă că nu-şi va mai găsi vechiul loc: te pîndeşte să te prindă în cine ştie ce clipă de uitare, ca măcar să-ţi amintească de ea, şi să-ţi -*spună în treacăt cîteva cuvinte: „Vai, spune ea, m-ai uitat: gîndeşte-te că sînt prietena ta cea mai veche; cea care nu te-a părăsit niciodată, tovarăşa credincioasă a celor mai frumoase zile ale tale; cea care te mîngîia de lipsa oricăror plăceri, şi care uneori chiar te f acea să le urăşti; cea care nu te-a lăsat să mori de plictiseală nici în Bretania, nici în vremea cînd erai însărcinată. Uneori mama ta ne tulbura bucuria, dar ştiam să te cuceresc din nou, şi ea mă înconjura cu mii de atenţii; acum nu mai ştiu care-mi este puterea; rangul şi strălucirea bărbatului tău mă va ucide, dacă nu-mi porţi de grijă." Mi se pare că-i spui în treacăt un cuvînt de prietenie, că-i dai oarecare nădejdi că te vei îngriji de ea la Grignan1; dar îţi vezi repede de drum, şi n-ai răgazul să-i spui mai mult. în preajma ta stau datoria şi înţelepciunea, care nu-ţi dau o clipă de odihnă. Eu însămi, care le-am cinstit întotdeauna atîta, le sînt potrivnică, şi ele îmi sînt mie; cum ţi-ar putea lăsa ele timpul că citeşti asemenea prostii? Te încredinţez, draga mea, că mă gîndesc la tine într-una, şi simt în fiecare zi ceea ce mi-ai spus cîndva, că e mai bine să dai îa o parte asemenea gînduri. Dacă nu ai trece uşor peste ele, ai fi mereu cu ochii în lacrimi, adică eu. Nu se află colţişor în casa asta care să nu-mi rănească inima. Camera ta mă ucide; am aşezat un paravan chiar la mijloc, ca să mai acopăr puţin vederea unei ferestre care dă către scară, prin care te-am văzut urcînd în caleaşca Iui d'Hacqueville, şi prin care te-am strigat, îmi este frică de mine cînd mă gîndesc că atunci aş fi fost în stare să mă arunc pe fereas-

1 Satul Grîgnan, mică aşezare pa o «olină dominata de castelul locuit familia Grîgnan.

tră, căci uneori sînt nebună; cabinetul, unde ie-am îmbrăţişat în neştire, mănăstirea capucinilor, unde m-am dus să ascult slujba; lacrimile care-mi curgeau şiroaie pe pămînt, ca şi cum cineva 1-ar f i stropit cu apă; Sainte-Marie1, doamna de La Fayette, întoarcerea mea în casa asta, apartamentul tău, noaptea aceea şi ziua care i-a urmat; şi prima ta scrisoare, şi toate celelalte, şi toate celelalte zile, şi toate cuvintele pe care le schimb cu cei care-mi împărtăşesc simţămintele: primul dintre ei este sărmanul d'Hacqueville; nu voi uita niciodată mila pe care mi-a arătat-o. Aşadar, mă întorc la acea vorbă şi spun: trebuie să treci uşor peste toate astea, şi să te păzeşti cu străşnicie să te laşi în voia gîndurilor tale şi a pornirilor inimii tale. Mai bine mă voi gîndi la viaţa pe care o duci acum; asta îmi va mai schimba gîndurile, fără a mă depărta totuşi de subiectul şi de obiectul meu, adică de ceea ce se numeşte poetic făptura iubită2. Mă gîndesc aşadar la tine, şi-ţi aştept într-una scrisorile; dar de îndată ce le primesc, aş vrea să mai capăt şi altele. Acum sînt în aşteptare, şi îmi voi continua scrisoarea cînd le voi

fi primit, Iţi răpesc prea mult timp, draga mea; mi-am îngăduit astăzi această scrisoare timpurie; inima mea avea nevoie de ea, nu voi face din asta un obicei.
Miercuri (4 martie)
Ah, draga mea, ce scrisoare! cum îmi zugrăveşti starea în care te-ai aflat! şi cît de puţin m-aş fi putut ţine de cuvînt dacă ţi-aş fi făgăduit că nu mă voi înfricoşa de o atît de mare primejdie! Acum ştiu că a trecut. Dar mi-e cu neputinţă să .mă gîndesc că ai fost la un pas de moarte, fără să mă cutremur de spaimă. Şi domnul de Grignan te Iasă la cîrma bărcii; şi cînd te vede plină de îndrăzneală, găseşte eu cale să fie şi mai îndrăzneţ încă; în loc să aştepte să treacă furtuna, el binevoieşte să te pună în primejdie, şi întîmplă-se ce s-o întîmpla ! Ah ! Dumnezeule ! cu cît ar fi fost mai bine să fi fost mai puţin curajos şi să-ţi fi spus că dacă ţie nu ţi-e frică, lui îi este, şi că nu va îngădui să treci Ronul pe o asemenea
1 Kînastirea de care a mai fost vorba şi la scrisorile anterioare,
3 în original „l'objet aime", Doamna de Sâ<rign& făcînd un joc-de cuvinte.

•vreme. Cît de greu îi înţeleg iubirea în această împrejurare ! Honul, de care toată lumea se teme ! Podul de la Avignon, pe sub care n-ar trebui să treci nici dacă ţi-ai luat, şi încă din plin, toate măsurile de pază ! O pală de vînt te azvîrle cu putere sub o arcadă ! Şi ce minune că n-ai fost zdrobită şi înecată într-o clipă ! Draga mea, nici nu mă pot gîndi la asta, mă trec fiorii, şi m-am trezit din somn cu nişte tremurături pe care nu mi le pot stăpîni. Crezi şi acum că Ronul nu-i decît o biată apă? Spuno-mi drept, n-ai fost de loc înspăimântată la gîndul unei morţi atît de apropiate si de neînlăturat? Ai găsit vreo plăcere în primejdia asta? altă dată nu vei fi mai prevăzătoare? O întîmplare ca asta n-o să te facă oare să vezi primejdiile în toată grozăvia lor? Te rog să-mi mărturiseşti dacă ai tras vreo învăţătură; socofc cel puţin că i-ai mulţumit lui Dumnezeu că te-a scăpat. Sînt încredinţată că slujbele pe care le-am rînduit în fiecare zi pentru tine au făcut această minune.
Acum mă răfuiesc cu domnul de Grignan. Pe coadjutor îl las în pace: nu 1-am certat decît pentru muntele Tarare care îmi pare acum ca blîndele povîrnişuri de la Nemours. Domnul Busche a venit adineaori să mă vadă si să-mi aducă farfurii; rni-a venit să-1 îmbrăţişez glndindu-mă cu cîtă grijă te-a însoţit; am stat mult de vorbă cu el despre tot ce faci, şi apoi i-am dat bani să bea în sănătatea mea. Scrisoarea asta o să-ţi pară nespus de ridicolă; o vei primi la o vreme cind nu te vei mai gîndi la podul de la Avignon. Dar eu mă gîndesc, şi chiar în clipa asta! Asta-i nenorocirea cu scrisorile trimise atît de departe; toate răspunsurile par a se potrivi ca nuca-n perete; trebuie să ne resemnăm, fără măcar a ne răzvrăti împotriva acestei stări; e firească, şi silnicia ar fi prea mare dacă am încerca să ne înăbuşim toate gîndurile. Trebuie să-ţi dai Mu liber simţămintelor fireşti, scriind despre un lucru care te frămîntă: vei fi silită aşadar să mă ierţi adeseori. Aştept să-mi povesteşti şederea ta la Arles; ştiu că te-ai întîlnit acolo cu multă lume; afară nu mai dacă onorurile, aşa cum mă ameninţi, nu schimbă obiceiurile, pretind cît mai multe amănunte. Aşa-i că mă iubeşti pentru că te-am învăţat italiana? Vezi ce bine ţi-a prins cînd ai

stat de vorbă cu legatul papei1: tot ce-mi spui despre scena aceasta e minunat; dar cît de puţin mi-a plăcut restul scrisorii tale ! Te cruţ, şi n-o mai iau iar de la început cu podul de la Avignon; dar nu-1 voi uita întreaga mea viaţă şi-i sint, fără şovăială, mai îndatorată lui Dumnezeu că te-a păzit în această împrejurare, decît că rni-a dat Adiată.
90 - DOAMNEI DE GRIGNAN
Livry, in mctrţia sfintă, 24 martie (1671)
Iată un fel cumplit de a sta de vorbă, biata mea copilăSînt trei ore de cînd mă aflu aici, draga mea. Am plecat de la Paris cu abatele, ifelene, Hebert şi Marphise3, cu gîndul să fug pînă joi

seara de lume şi de larma ei. Mi-e dor de singurătate ; fac din locul ăsta o mică Trappe3; vreau să mă rog aici lui Dumnezeu, să mă cufund în cugetare. Am de gînd să postesc cu străşnicie, din felurite pricini? să merg cît de mult, ca să răscumpăr timpul cît am stat închisă în cameră, şi, pe deasupra, să mă plictisesc, din dragoste pentru Dumnezeu. Dar, biata mea copilă, se află un lucru pe care-1 voi face mai bine decît pe toate celelalte: mă voi gîndi la tine. Nu fac decît asta de cînd am sosit, şi neputînd să zăvorăsc în mine tot ce simt, m-am apucat să-ţi scriu aşezată pe banca acoperită cu muşchi pe care te-am văzut uneori culcată, de la capătul micii alei întunecoase care ţi-e atît de dragă. Dar, Doamne, în care loc nu te-am văzut aici? Şi în ce chip toate aceste gînduri îmi săgetează inima! Nu se află cotlon, nu se află colţişor, nici în casă, nici în biserică, nici în tot ţinutul, nici în grădină, unde să nu te fi văzut; toate, în vreun fel oarecare îmi amintesc de ceva, şi în orice fel mi-ar aminti, îmi zdrobesc inima. Te văd, eşti aici; mă gîndesc şi iar mă gîndesc la toate; mi se face un gol în cap şi în suflet: dar zadarnic mă tot învîrtesc, zadarnic tot caut;

'La Avignon.

' Abatele deCoulanges, camerista HtSlenc, valetul Hebert, căţeluşa Marphise.

'Mănăstire vestita, întemeiată în 1140 la Saligny (Orne).

draga mea copilă, pe care o iubesc cu atîta patimă, e la două sute de leghe de mine; n-o mai am. Atunci plîng fără să mă mai pot stăpîni; nu mai pot, draga mea: dau dovadă de slăbiciune, dar, eu una nu ştiu să mă împotrivesc unei iubiri atît de nedreptăţite şi de fireşti. Nu ştiu în ce stare te vei afla cînd vei citi această scrisoare, întîmplarea va face poate ca ea să vină într-un moment nepotrivit, şi să nu fie poate citită în felul în care este scrisă. Nu văd nici un leac la asta; oricum, în clipa asta, ea mă ajută să-mi uşurez inima; e tot ce-i cer. Starea în care m-au adus aceste locuri e de neînchipuit. Te rog să nu-mi vorbeşti de slăbiciunile mele; trebuie să le iubeşti şi să-mi respecţi lacrimile, care izvorăsc dintr-o inimă în care tu eşti stăpînă.

(Livry) in, joia, sfintă, 26 martie

Dacă mi-aş fi plîns păcatele pe cît am plîns de dorul tău de cînd sînt aici, aş fi pe deplin pregătită întru întîmpinarea Paştelui şi a Jubileului1. Am stat aici cît hotărîsem, în felul în care îmi închipuiam, dar amintirea ta m-a chinuit mai mult decît m-aş fi gîndit. O imaginaţie puternică e un lucru tare ciudat, căci ea zugrăveşte toate lucrurile ca şi cum ele ar mai fi încă: dar gîndul te duce deodată la clipa de faţă, şi cînd ai o inimă ca a mea, te cuprinde o durere de moarte. Nu mai ştiu unde să fug de tine: casa noastră de la Paris mă chinuie zi şi noapte, iar Livry mă ucide. Tu nu te gîndeşti la mine decît printr-o strădanie a memoriei: Provenţa n-are de ce să mă înfăţişeze neîncetat ţie, aşa cum locurile de aici mi te înfăţişează. Tristeţea pe care ani simţit-o aici a fost dulce inimii mele: o mare singurătate, o mare tăcere, tristeţea liturghiei, rugăciunile de seară cîntate cu mare evlavie (nu fusesem niciodată la Livry în Săptămîna Patimilor), postul după vechea rînduială, şi atîta frumuseţe în aceste grădini, care te-ar fermeca: toate astea mi-au plăcut. Vai! cît de dor mi-a fost de tine ! Oricît de anevoie ar fi de aflat o singurătate pe placul tău, sînl sigură că singurătatea de aici te-ar fi mulţumit; dar sini

1 La catolici, sârbâtoare cu prilejul căreia papa acordă Sertare deplină « generală, din 25 în 25 de ani,

nevoită să mă întorc la Paris; voi găsi acolo scrisori de la tine, şi vreau mîine să mă duc la predica părintelui Bourdaloue sau a părintelui Mascaron: întotdeauna mi-au plăcut predicile frumoase despre patimile Domnului nostru Isus. Adio, scumpa mea contesă: iată tot ce-ţi scriu de la Livry; voi termina scrisoarea aceasta la Paris. Dacă aş fi avut puterea să nu-ţi scriu de aici, şi să aduc jertfă Domnului tot ce-am simţit în aceste locuri, fapta aceasta ar preţui mai

mult decît toate pocăinţele din lume; dar în loc să-i dau o bună folosinţă, am căutat mîngîiere vorbindu-ţi: ah ! draga mea, cîtă slăbiciune şi neputinţă !

108 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, In seara de vineri, 24 aprilie (1671)

(De la domnul de La Rochefoucauld)

Fac pachetul aici. Aveam de gînd să-ţi povestesc că regele a sosit ieri seară la Ghantilly. A fugărit un cerb pe lună; lampioanele au fost minunate; focurile de artificii au pălit puţin sub lumina prietenei noastre; dar seara, cina, josul, totul a mers de minune. Vremea frumoasă de azi ne făcea să nădăjduim o urmare vrednică de un început atît de plăcut. Dar iată ce veste aflu intrînd aici, veste după care nu-mi mai vin în simţiri, încît nici nu mai ştiu ce-ţi scriu: Vatel, marele Vatel, bucătarul domnului Foucquet, şi acum al domnului prinţ1, bărbat de o neîntrecută destoinicie, a cărui minte ar fi putut face faţă tuturor treburilor unui stat; bărbatul acesta, aşadar, pe care-1 cunoşteam, văzînd la ora opt, azi-dimineaţă, că peştele nu venise încă, n-a putut îndura ruşinea care-1 aştepta şi, intr-un cuvînt, s-a înjunghеat2. Poţi să-ţi închipui groaznica tulburare pe care o întîmpîare atît de cumplită a pricinuit-o la această petrecere. Gîndeşte-te că peştele a venit poate mai tîrziu,

1 Prinţul de Concis.

a Vatel, în reali ţaţe Watel, imortalizat prin felul cum a murit, sau, mal curînd, prin scrisorile Doamnei de Sévignâ, a fost, Pentru Foucquet mai întîi, apoi pentru Conde", mult mai mult deoît un şef bueitar, (A se vedea cartea lu' Jeaa Moura şi Paul Louvet, Paris, Gallimard, 192S).

în timp ce el îşi dădea duhul. Pînă acum nu ştiu nimic mai mult: cred că vei socoti că e de ajuns si atît. Nu mă îndoiesc că neorînduiala a fost mare; e un lucru supărător la o petrecere care a costat cincizeci de mii de scuzi.

Domnul de Menars se însoară cu domnişoara La Grange Neuville. Nu ştiu cum de am curajul să-ţi vorbesc de altceva decît despre Vatel.

109 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, duminică, 26 aprilie (1671)

Azi e duminică 26 aprilie; scrisoarea aceasta nu va pleca deci t miercuri: la drept vorbind nu-i o scrisoare, căci îţi voi povesti cele ce mi-a spus Moreuil, care m-a rugat să-ţi scriu toate astea, despre cele întîmplate la Chantilly cu Vatel. Ţi-am scris vineri că s-a înjunghеat: iată cum s-au petrecut lucrurile.

Regele a sosit joi scara; vinătoarea, lampioanele, lumina lunii, plimbarea, gustarea de după-amiază luată pe un covor de narcise galbene, totul a fost ca-n vis. Au cinat; Ia cîteva mese a lipsit friptura, din pricina mai multor prînzuri la care nimeni nu se aşteptase. Vatel fu cuprins de tulburare; spuse de mai multe ori: „Onoarea mi-e pierdută; n-o să pot îndura asemenea ocară", îi spuse lui Gourville1: „Simt o ameţeală, n-am mai dormit de douăsprezece nopţi: ajută-mă să dau poruncile". Gourville îl ajută pe cit putu. Friptura aceea care nu fusese de ajuns, e drept că nu la masa regelui, îi venea mereu în minte, îi vorbi de asta domnului prinţ. Domnul prinţ so duse în camera lui şi-i spuse: „Vatel, totul merge bine, cina regelui a fost desăvîrşită". El îi spuse: „Monseniore, bunătatea dumneavoastră e greu de indurat; ştiu că la două mese a lipsit friptura. — Nicidecum, spuse domnul prinţ, nu-ţi face sînge rău, totul merge bine". Se face noapte: focul de artificii nu izbuteşte: e acoperit de un nor; costase şaisprezece mii de franci. La,ora

'Intendentul prinţului de Gondft.

patru dimineaţa Vatel cutreieră peste tot, găseşte totul adormit, întîlneşte un băieţandru care-i aducea doar două coşuri de peşte1; îl întrebă: „Asta-i tot?" El îi spuse: „Da, domnule." Nu ştia

că Vatel trimisese după peşte la toate porturile aflate la mare. Mai aşteptă un timp;'peştele nu soseşte; sîngele începe să i se urce la cap, crede că nu va mai primi alt peşte; se duce la Gourville şi-i spune: „Domnule, nu voi supravieţui acestei ocări; cinstea şi faima îmi sînt în primejdie". Gourville îşi bate joc de el.' Vatel urcă în camera sa, îşi propteşte sabia de uşă, şi şi-o împlîntă în inimă; dar numai la a treia încercare, căci primele două nu i-au adus moartea: se prăbuşeşte mort. In timpul acosta peştele vine din toate părţile: încep să-1 caute pe Vatel ca să hotărască în ce fel să-1 gătească; se duc în camera lui; bat la uşă, o sparg; îi găsesc intr-un lac de sânge; aleargă cu vestea la domnul prinţ, care o află cu deznădejde. Domnul duce2 a plîns: în călătoria sa în Burgundia nu se putea lipsi de Vatel. Domnul prinţ, plin de mîhnire, îi spuse regelui întîmplarea: toţi spuseră că Vatel se omorîse fiindcă, în felul său, ţinea nespus de mult la onoare; îl lăudară foarte, îl lăudară şi-1 osîndiră pentru curajul lui. Regele spuse că de cinci ani îşi tot amîna venirea la Qhantilly, tocmai pentru că înţelegea cîtă bătaie de cap înseamnă pentru gazdă primirea lui. îi spuse domnului prinţ că trebuia să aştearnă doar două mese, şi că nu trebuia să ia toate pregătirile asupra sa. Jură că nu va mai îngădui ca domnul prinţ să mai facă vreodată asemenea pregătiri; dar era prea tîrziu pentru sărmanul Vatel. în tot acest răstimp Gourville încearcă să orînduiască totul astfel încît pierderea lui Vatel să nu se facă simţită; şi izbuteşte; prînziră foarte bine, luară gustarea de după-amiază, cinară, se plimbară, jucară felurite jocuri, se duseră la vînătoare; totul era învăluit în mireasma narciselor, totul era ca vrăjit. Ieri, sîmbătă, au petrecut la fel, şi seara, regele plecă la Liancourt3, unde poruncise să i se aştearnă masa de după miezul nopţii*; azi va rămîne acolo.
1E vineri dimineaţa, zi cio post, "Fiul prinţului de Cond<5.
8 ia ducele şi ducesa de Lianeourt, aproape cie Cle,-moul-aiir-Oisc. 1 în original medianoche, masa de dulce oare se serveşte (iupă miezul nopţii zilele de post.

Iată cele ce mi-a spus Moreuil, rugîndu-mă să ţi îe scriu.
Asta-i tot ce ştiu, şi nimic altceva. Domnul d'Hacqueville, care era de faţă, îţi va povesti totul, fără îndoială; dar cum scrisul lui e mai încîlcit decît al meu, îţi scriu şi eu. Iată poate prea muîte amănunte, dar pentru că într-o asemenea împrejurare mi-ar fi plăcut şi mie să le capăt, ţi îe scriu.
110 - DOAMNEI DE GRIGNAN
începută la Paris, luni 27 aprilie f 1671)
Nu-mi plac de loc sfîrşelile tale; sînt o cobe, şi pun întotdeauna răul înainte. Iată de ce mă temeam; dar, iubita mea copilă, dacă nenorocirea se adevereşte, ai grijă de tine; nu te pune pe zdruncin acum la început, ducîndu-te la Marsilia; lasă puţin lucrurile să se mai aşeze; gîndeşte-te cît eşti de gingaşă, şi că nu ai scos-o pînă acum ja cepăt decît fiindcă te-ai păzit, îmi ajunge cît sînt de necăjită din pricina călătoriei mele în Bretania, care va îngreuna legăturile dintre noi. Dacă eşti însărcinată, fii sigură că nu mai am altceva în minte decît să-ţi fac totul pe plac; dorinţele tale vor fi lege pentru mine, şi voi lăsa la o parte orice altă treabă şi orice alt gînd.
Cred că întîmplarea fratelui tău te-a înveselit; acum s-a mai potolit. O vede totuşi pe Ninon1 în fiecare zi, dar ca prieten. Acum cîteva ziîe a intrat cu ea într-un loc unde erau cinci sau şase bărbaţi; toţi luară o înfăţişare care arata limpede că-î socoteau amantul ei; ea le ghici gîndul, şi le spuse: „Domnilor, păcătuiţi dacă socotiţi că e ceva rău între noi; vă încredinţez că sîntem ca frate şi soră". E adevărat că e la pămînt: îl duc în Bretania unde nădăjduiesc că-şi va afla din nou sănătatea trupului şi a sufletului: punem la cale, La Mousse2 şi cu mine, să-1 hotărîm să se spovedească cum se cuvine.
» Ninon de Lsnclos, curtezană vestită. Amantă a Iui Henri de S<5vlgn«, s*oţul Doamnei de Sevisn<5, apoi a fiului ai, Charles.

* Pierra de La Mamae, doctor în teologie, presupus f iu al domnului de 6u6, tatăl doamnei de Coulanges.

Domnul şi doamna de Villars şi micuţa Saint-Geran tocmai au plecat de aici, şi-ţi trimit multe complimente. Vor o copie după portretul tău aflat pe cămin la mine, ca s-o ia cu ei în Spania1. Nepoţica mea a stat toată ziua în cameră la mine, împodobită cu frumoasa ei rochie de dantelă şi făcînd onorurile casei: casa care mă face să mă gîndesc atîta la tine, în care acum un an erai ca o prizonieră; casa pe care toată lumea vine s-o vadă, pe care toată lumea o admiră, dar pe care nimeni nu vrea s-o închirieze. Am cinat acum cîteva zile la marchiza d'Uxelles, împreună cu doamna rnareşală d'Humieres, doamnele d'Arpajon, de Beringhen, de Frontenac, d'Outreîaise, Raimond şi Martin. Te încredinţez că n-ai fost uitată. Te rog stăruitor, fata mea, să-mi scrii fără ascunzişuri cum îţi merge cu sănătatea, ce planuri ai, ce vrei de la mine. Starea ta mă întristează, şi mă tem că şi pe tine; văd peste tot numai necazuri; şi-mi fac tot felul de gînduri, care nu-s bune nici noaptea, nici ziua.
Livry, miercuri 29 aprilie
De cînd am scris acest început de scrisoare, am făcut draga mea, ieri, o călătorie minunată. Am plecat de la Paris de dimineaţă, m-am dus să iau masa de prinz la Pomponne; 1-am găsit acolo pe prietenul nostru2, care mă aştepta; n-aş fi vrut să plec fără să-mi iau rămas bun de la el. L-am găsit, spre uimirea mea, mai sănătos ca niciodată: cu cît se apropie mai mult de moarte, cu atît sufletul i se limpezeşte. M-a certat peste măsură; şi plin de rîvnă şi de prietenie pentru mine, mi-a spus că e o nebunie că nu mă gîndesc să mă convertesc ; că sint o mare pagină; că mă închin la tine în inima mea ca la un idol; că acest fel de idolatrie este tot atît de primejdios ca oricare altul, deşi mie mi se pare mai puţin nelegiuit; că e timpul să mă gîndesc şi la mine. Mi-a spus toate acestea cu atîta stăruinţă încît n-am mai putut spune nici un cuvînt. în sfîrşit, după şase ore de conversaţie foarte plăcută, deşi foarte serioasă, m-am despărţit de el, şi am
* Unde domnul do Villars fusese numit ambasador, V&rnauld cl'Andillyj în viraţă atunci de optzeci şi doi de ani,
8* €3

venit aici, unde m-a întîmpinat luna mai în toată strălucirea ei. Privighetoarea, cucul, pitulicea.
-Dans nos for&ts ont ouvert le printemps*,
M-am plimbat toată seara singură; m-au năpădit din nou toate gîndurile mele triste; dar nu vreau să-ţi mai vorbesc despre ele. Azi-dimineaţă mi-au fost aduse scrisorile tale din 4 ale lunii: din ce depărtări vin cînd sosesc la Paris ! Mi-am petrecut o parte din după-amiază scriindu-ţi în grădină, unde cîteva privighetori, aflate deasupra capului meu, mă zăpăcesc cu cîntecul lor. în seara asta mă întorc la Paris, ca să fac pachetul cu scrisori si să ţi-1 trimit.
E adevărat, copila mea dragă, că iubirea mea nu s-a arătat desăvîrşită cînd am întîlnit şirul de*ocnaşi; trebuia sa merg cu ei spre tine, în loc să mă mulţumesc' doar să-ţi scriu; drept care nu încetez a mă învinui. Cat de plăcut surprinsă ai fi fost la Marsilia văzîndu-mă într-o atît de bună tovărăşie ! E adevărat că te duci acolo in litieră? Ce capriciu ciudat! Ştiam că nu-ţi plăceau decît cînd stăteau pe loc: tc-ai schimbat mult. Sînt cu totul de partea gurilor rele; singura cinste pe care ţi-o pot face e să cred că nu te-ai fi slujit niciodată de acest fel de trăsură, dacă nu te-ai fi despărţit de mine si dacă domnul de Grignan ar fi rămas în Provenţa lui. Cît de mult mă chinuie această soartă nefericită ! Păzeşte-ţi sănătatea, draga mea; gîndeste-te că frumoasa doamnă de Guise, vrînd să se mîndrească cu o naştere fericită, s-a îmbolnăvit rău de tot şi trei zile întregi a fost între viaţă şi moarte: iată un fapt grăitor. Doamna de La Fayette se teme pentru viaţa ta. Ea îţi lasă fără murmur primul loc în inima mea, găsindu-te desăvîrşită; cînd e drăgălaşă, spune că nu fără greutate; dar lucrurile sînt

hotărîte o dată pentru totdeauna: asemenea dreaptă judecată o face vrednică de locul al doilea, şi de aceea îl şi are; La Troche moare de necaz.
îmi petrec zilele ca şi pînă acum, şi mă pregătesc ca şi pînă acum pentru Bretania. E adevărat că vieţile noastre se vor deosebi mult între ele: a mea va fi foarte tulburată de deschiderea Statelor2, care mă vor chinui la Vitre către sfîr-
1 In pădurile noastre au adus primăvara (f r.). 1 Vezi scrisoarea nr. 13'», p. 95 nota S,

şitul lunii iulie; asta nu-mi place de loc. Fratele tău nu va mai fi atunci aici. Doreşti, draga mea, să treacă timpul cît mai repede, ca să ne vedem din nou; nu ştii ce spui, şi vei cădea în propria-ţi capcană: îţi va da, vai, prea mult ascultare; şi cînd vei vrea să-1 opreşti, nu va mai sta în puterea ta. Am făcut altădată aceleaşi greşeli ca şi tine, şi acum mă căiesc; şi deşi nu mi-a făcut tot răul pe care-1 face altora, m-a lipsit şi pe mine de nenumărate plăceri mărunte, care nu-s decît tot atîtea urme ale trecerii lui.
Găseşti, aşadar, că actorii voştri se arată plini de înţelepciune recitind versurile lui Corneille? într-adevăr, sint printre ele unele cu totul înălţătoare. Am adus cu mine un volum care mi-a prins foarte bine ieri seară. Dar n-ai găsit izbutite şi cele cinci sau şase fabule de La Fontaine, aflate într-unul din volumele pe care ţi le-am trimis? Acum cîteva zile, la domnul de La Rochefoucauld, eram de-a dreptul încîntaţi de ele. Am învăţat-o pe dinafară pe cea a Maimuţei şi a pisicii:

D'animaux malfaisants c'etait un trcs bon plat;
Jls n'y craignoient tous deux aucun, lei qu'il put el/v.
Trouvoit-on quelque chose au logis de gute,
On ne s'cn prenoit point ă ceux du voisinage:
Bertrand deroboit tout; Raton, de son câte,
Etoit moins attetitif aux souris qu'au frornagc.1

Şi aşa mai departe. Parcă vezi totul în faţa octiilor; şi Dovleacul2, şi Privighetoarea3, totul e vrednic de primul
1 In casa unui om din vremea veche, (raia o~mpieliţată de pereche: un maimuţoi
— pocitul Maimuţilă — şi un cotoi
-cumătTUl Motănilă — Cînd dispărea slănina, brinza, caşul,
nu căuta pe la vecini făptaşul...
Maimuţoiul şi motanul (Cartea IX, fabula XVII), traducere de Auvel Tita. ' Ghinda şi dovleanil (Cartea IX, fabula 4), 3 Vliulşi privighetoarea, (Cartea IX, fabula 17).

volum1. Sînt nebună de legat că-ti scriu asemenea fleacuri; de vină sînt zilele nesl'îrşite de aici, care te ucid.
I-ai scris lui Brancas2 un bilet admirabil; el ţi-a scris zilele trecute un teanc întreg de foi: o rapsodie destul de bună: ne-a citit-o, doamnei de Goulanges şi mie. I-am spus: „Termin-o şi trimite-mi-o s-o am miercuri". Mi-a spus că nici nu-i trece prin gînd, că nu vrea s-o vezi, că e un lucru nerod şi jalnic. „Dar atunci pe noi drept cine ne iei? Căci nouă ne-ai citit-o! — înţelegeţi că nu vreau ca ea s-o citească". E mai smintit ca niciodată. Zilele trecute stăruia pentru un proces la prima Cameră de anchetă; procesul se judeca la Camera a doua: scrînteala aceasta i-a înveselit nespus pe senatori; cred că datorită ei a cîştigat procesul. •Iubita mea copilă, ce gîndeşti despre scrisoarea asta care nu se mai termină? Dacă aş vrea, aş scrie pînă mîine. Păzeşte-ţi sănătatea, draga mea, nu ostenesc să-ţi spun într-una acelaşi lucru; ai grijă sa nu cazi; rămîi în unele zile în pat. De cînd i-am găsit micuţei o doică cum numai pe vremea lui Francisc I mai puteai afla, socotesc că trebuie să-mi respecţi toate sfaturile. Crezi că n-o să vin să te văd anul acesta? Rînduisem totul altminteri, si chiar din dragoste pentru tine; dar

litiera ta îmi dă din nou totul peste cap: cum să nu mă reped la tine chiar anul ăsta, dacă aceasta ţi-e cît de puţin dorinţa? Vai! trebuie să-ţi spun că nu se află pentru mine alt loc statornic în afară de cel unde eşti tu. Portretul tău sade biruitor la mine pe cămin; acum eşti adorată în Provenţa şi la Paris, la curte si la Livry. Draga mea, ţi-e cu neputinţă să nu fii ingrată: cum ai putea să răsplăteşti toate astea? Te îmbrăţişez site iubesc, şi ţi-o voi spune mereu, pentru că mereu e acelaşi lucru. L-aş îmbrăţişa şi pe ştrengarul de Grignan, dacă n-aş fi supărată pe el.
Meşterul Paul3 a murit acum opt zile; grădina noastră e tare tristă.
1 Primele şase cârti ale Fabulelortuseseră publicate în 1688, cu trei ani înaintea acestei scrisori.
s Charles do VU'.ars, conte <ia Braacas,renumit între altele prin distracţia şi gafele aale, deseori pomenite de Bussy Ratratin.
3 Grădinarul de la Livry.

419 - DOAMNEI DE GRIGNAN
Leş Rochers, duminică 31 mai (1671)
In sfîrşit, fata mea, iată-ne la Leş Rochers. Cum aş putea să revăd aceste alei, aceste inscripţii, micul cabinet, cărţile, camera, fără să mor de tristeţe? Sînt pe lume amintiri plăcute; dar sînt şi altele atît de puternice şi atît de duioase, încît cu greu le înduri: aşa sînt cele pe care mi le-ai lăsat tu. Nu înţelegi ce tulburare pot aduce într-o inimă ca a mea?
Dacă vei fi şi de acum înainte sănătoasă, draga mea copilă, nu voi veni să te văd decît anul viitor: nu mă pot duce în acelaşi an si în Bretania şi în Provenţa. Călătoriile lungi sînt un lucru ciudat: dacă am simţi mereu ceea ce simţim cînd ajungem la, ţintă, n-am mai pleca niciodată din locul unde ne aflăm 5 dar Pronia cerească ne ajută să uităm; tot ea le are în pază şi pe femeile care au născut. Dumnezeu ne îngăduie uitarea, pentru ca lumea să nu ia sfîrşit si pentru ca să putem face călătorii în Provenţa. Cea pe care o voi face eu îmi va dărui cea mai mare bucurie pe care o voi putea avea în viaţă; dar cît sînt de tristă gîndindu-mă că şederea ta acolo e fără de sfîrşit! Iţi admir şi .iţi laud tot mai mult înţelepciunea. Deşi, ca să-ţi spun drept, gîndul acesta mă tulbură adînc, nădăjduiesc că, pe măsură ce va trece timpul, vom vedea lucrurile altminteri; trebuie să nădăjduim; căci, fără această mîngîiere, nu ne-ar mai rămîne decît să murim. Mă bîntuie uneori, cînd mă plimb prin pădurile astea, gînduri atît de negre, încît mă întorc mai schimbată decît după un acces de friguri.
Mi se pare ea nu te-ai plictisit cîtuşi de puţin la Marsilia. Scrie-mi neapărat cum ai fost primită la Grignan. Aici s-au străduit să-i facă fiului meu o primire deosebită. Vaillant1 adusese mai bine de o mie cinci sute de oameni înarmaţi, toţi îmbrăcaţi ca de sărbătoare, toţi cu lăncile împodobite cu panglici noi. Urmau să ne aştepte, în bună rînduială, la o leghe de Leş Rochers. Să-ţi povestesc o întîmplare nostimă. Domnul abate îi îneunoştinţase că sosim marţi, şi apoi,
» Administratorul domeniului.

dintr-o dată, a uitat ce le-a spus; bieţii oameni aşteaptă mărfi pînă la orele zece seara; şi, după ce se întorc toţi pe la casele lor, amărîti şi nestiind ce să mai creadă, sosim şi noi în toată liniştea miercuri, fără să ne gîndim că o armată întreagă fusese adusă ca să ne primească, încurcătura asta ne-a necăjit. Dar ce se mai putea face? Iată cum ne-am început şederea aici. Domnişoara du Plcssis1 e întocmai cum ai lăsat-o; are o nouă prietenă la Vitre, cu care se laudă într-una, spunîndu-ne că-i o femeie foarte instruită, care a citit toate romanele, şi care a primit două scrisori de la prinţesa de Tareno.2 Am fost răutăcioasă şi 1-arn pus pe Vaillant să-i spună că eram geloasă pe această nouă prietenie, că mă voi feri să i-o arăt, dar că inima mea e adînc rănită; răspunsul pe care i 1-a dat e vrednic de Moliere. E tare nostim s-o vezi cu cîtă

grijă mă cruţă, şi cu cîtă iscusinţă schimbă vorba ca să nu pomenească de rivala mea de faţă cu mine: eu, pe de altă parte, îmi joc de minune rolul.
Micuţii mei copaci sînt de o frumuseţe uimitoare. Pilois3 îi înalţă pînă în nouri cu o sirguinţă fără de pereche. Grede-mă, nimic nu-i mai frumos decît aleile acestea care s-au născut sub ochii tăi. Ştii că ţi-ain dăruit un fel de deviză, care ţi se potriveşte de minune. Iată ce-am scris pe un copac pentru fiul meu,"care s-a întors din Candia: vago di faina*; nu-i păcat ca o deviză atît de frumoasă să nu rămînă decît o deviză? Ieri am pus să se scrie, în cinstea leneşilor, bella cosa far nienles.
Vai, fata mea, ce scrisori de sălbatecă îţi scriu l Unde sînt vremurile cînd vorbeam despre Paris ca toţi ceilalţi? Nu vei avea decît veşti despre mine; şi ca să vezi pînă unde merge încrederea mea, sînt sigură că-ţi plac mai mult

' O vecini inoportună şi cuo înfăţişare ridicolă, de care va ti adesea vorba în scrisorile doamnei de SfSvigné. Castelul ei de la Argentrc era la doi kilometri de Leş Kochers.
"Fiică a luiWilhelm al V-lea, landgraf deHease-Cassel, căsătorită cu ducele cte La Tremouille, prinf de Tarento. Era, in Bretania, „suzerana" doamnei de Scvigné,
3 Grădinarul set.
* în italiană: ta.com de renume. Charles da Sévigné luptase ca voluntar, in 1688, in insula Candia (Grota), de partea vene{ienilor, împotriva turcilor.
6 In italiana; minunat lucru, este să nv, faci nimic.

asemenea A7eşti decît oricare altele. Societatea pe care o am aici îmi place foarte mult; abatele e tot mai minunat; fiul meu şi La Mousse1 se împacă foarte bine cu mine, şi eu cu ei; ne căutăm într-una; şi cînd treburile mă despart de ei, sînt deznădăjduiţi, şi mă găsesc ridicolă că prefer socotelile cine ştie cărui fermier, povestirilor lui La Fontaine. Te iubesc cu toţii din tot sufletul; cred că-ţi vor scrie: mă grăbesc să le-o iau înainte, pentru că nu-mi place să-ţi vorbesc în învălmăşeala ultimelor clipe. Fata mea, iubeşte-ină într-una: iubirea ta e viaţa, e sufletul meu; aşa cum ţi-am spus de curînd, ea este izvorul tuturor bucuriilor şi durerilor mele. îţi mărturisesc că tot restul vieţii mele e învăluit în umbră şi tristeţe, cînd mă gîndesc că îl voi petrece atît de adesea departe de tine.

Î30- DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş fîochers, duminică 12 iulie (1671)

N-am primit decît o scrisoare de la tine, draga mea, şi sînt supăi'ată: eram deprinsă să primesc două. E primejdios să te deprinzi cu atenţii atît de duioase şi de nepreţuite ca ale tale; nu te mai poţi lipsi uşor de ele. In septembrie îi vei avea la tine pe cumnaţii tăi, va fi o societate foarte plăcută. Coadjutorul a fost cam bolnav; dar acum s-a vindecat: e de o lene nemaipomenită, şi e cu atît mai vrednic de osîndă cu cit, atunci cînd vrea, scrie ca nimeni altul. Te iubeşte ca întotdeauna, şi va veni să te vadă în a doua jumătate a lui august; nu poate decît atunci. Jură că n-are nici o rămurică pe care să se odihnească (dar cred că minte), şi că asta nu-i dă putinţa să scrie şi-i oboseşte ochii. Iată tot ce ştiu despre Seigneur Corbeau; dar minunează-te cit e de ciudată ştiinţa mea: spunîndu-ţi toate acestea, nu ştiu, în ceea ce mă priveşte, în ce relaţii mă mai aflu cu el. Dacă afli întîmplător ceva, mă vei îndatora mult scriindu-mi.

1 Abatele de I<a Mousse. Cartezian, purta adesea discuţ-H docte cu Corbinelli,unaUprietenal doamneideSei'ign^deeareYafivorlja jn aceste scrisori.

Mă gîndesc de o mie de ori pe zi ia vremea cînd te vedeam ceas de ceas. Vai, draga mea: mai curînd eu sînt aceea care spun cîntecul pe care mi-1 spui: He.las! quand reviendra-t-il ce temps, bergere?1 Plîng după acea vreme în fiece zi a vieţii mele, şi aş vrea să se mai întoarcă chiar cu preţul sîngelui meu. Nu fiindcă m-ar apăsa gîndul de a nu fi simţit îndeajuns plăcerea

de a fi cu tine: îţi jur şi te încredinţez că nu te-am privit niciodată cu nepăsare şi cu lenea pe care o dă uneori obişnuinţa. Nici ochii şi nici inima mea nu s-au obişnuit vreodată cu prezenta ta, si niciodată nu te-am privit fără bucurie şi fără dragoste; —şi dacă au fost clipe cînd. dragostea mea nu s-a arătat, tocmai atunci era mai puternică. Nu de asta mă pot, aşadar, învinui; ci îmi pare rău că nu te-am văzut destul, si că nefericite calcule m-au lipsit uneori de această plăcere. Ar fi prea frumos dacă aş putea să-mi umplu scrisorile cu tot ce-mi umple inima. Dar vai! aşa cum spui chiar tu, trebuie să trecem repede peste multe gînduri, şi să ne prefacem că nu le avem; cred că şi tu faci la fel. Mă opresc deci aici, ca să te rog cu stăruinţă, dacă mă iubeşti cît de puţin, să ai cea mai mare grijă de sănătatea ta. Fii veselă, nu-ţi face gînduri fără rost, nu te mînia, du-ţi la bun sfîrşit sarcina; şi, după aceea, dacă domnul de Grignan te iubeşte, şi dacă nu şi-a pus în gînd să te omoare, ştiu eu bine ee va face, sau, mai curînd, ce nu va face.
Poţi fi în stare să nu-1 termini pe Tacit? îl vei părăsi pe Germanicus în mijlocul cuceririlor sale? Dacă-i faci asta, scrie-mi locul unde ai rămas, şi voi termina eu cartea: e tot ce pot face pentru tine. îl terminăm pe Tasso cu plăcere, aflăm în el frumuseţi care îţi scapă cînd nu ştii să vezi lucrurile în toată bogăţia lor. Am început Morala?, autorul ei e din aceeaşi familie cu Pascal. Fiindcă veni vorba de Pascal, simt dintr-o dată dorinţa să admir destoinicia domnilor poştaşi, care sînt zi şi noapte pe drumuri ca să ne poarte-n lung şi-n lat scrisorile; căci nu-i zi din săptămînă în eare să nu ne aducă, şi ţie, şi mie, vreuna: îi vei întîlni pretutindeni şi în fiecare clipă: ce oameni de treabă! cît sînt de îndatoritorii şi ce invenţie minunată e poşta, si ce dar al Proniei cereşti poate fi lăcomia! Uneori aş vrea'să le scriu
1 Vai, eindse va mai întoarcă vremea aceea, păstoriță f (Fr,) * Sssais sur la morale da Nicole,

ca să le arăt recunoştinţa mea, şi cred că aş fi făcut-o pînă acum, dacă nu mi-aş fi amintit de un anume capitol din Pascal, şi că poate şi ei vor să-mi mulţumească pentru că scriu, tot aşa după cum eu vreau să le mulţumesc că-mi duc scrisorile; ce zici de frumoasa mea digresiune? Mă întorc la lecturile noastre, şi fără să renunţ la Cleopatre, pentru care am pus rămăşag că o termin: ştii că-mi ţin rămăşagurile. Uneori mă gîndesc de unde-mi vine gustul pătimaş pe ^care-1 am pentru prostiile astea; îmi vine greu să înţeleg, îţi aminteşti poate îndeajuns de mine ca să ştii că mă supără mult orice stil prost; mă pricep întrucîtva la cel bun, şi nimeni nu-i mai simţitor decît mine la farmecele elocinţei. Stilul lui La Caîprenede1 este nenorocit în nenumărate locuri: mari perioade de roman, cuvinte rău alese, simt toate astea. I-am scris zilele trecute fiului meu o scrisoare foarte hazlie în acest stil. îl găsesc deci foarte prost, şi totuşi mă las cu totul prinsă în mrejele lui. Frumuseţea sentimentelor, violenţa pasiunilor, măreţia întîmplărilor şi izbînzile fermecate ale temutei spade, totul mă înflăcărează ca pe o fetişcană; intru în pielea personajelor; şi dacă nu i-aş avea pe domnul de La Rochefoucauld şi pe domnul d'Hacqueville să mă consoleze, m-aş spînzura descoperind încă în mine această slăbiciune.
Mi te înfăţişezi în minte şi mă ruşinez; dar pe dată îmi găsesc tot felul de argumente fără de temei, şi iar mă înflăcărez. Mă onorează mult că-mi dai în grijă să păstrez neştirbită prietenia abatelui faţă de tine! Te iubeşte din toată inima; şi vorbim adesea de tine, de treburile tale şi de cinstirea ce ţi se dă. Ar vrea să nu moară înainte de a fi ajuns în Provenţa şi a-ţi fi fost în vreun fel de folos.
Aflu că sărmana doamnă de Montlouet nu mai are mult şi-şi pierde minţile'"; pînă acum a vorbit aiurea, fără o lacrimă; acum are fierbinţeală şi a început să plîngă; spune că vrea să fie şi ea osîndită la chinurile iadului, de vreme ce soţul ei e neîndoielnic sortit osîndei veşnice.
1 Gautier de Oostes de La Caîprenede (1614—1663).
a Este vorba despre soţia luiFrancoisdoBulIion, marchiz de Montlouet. în 80riaoarea 129 doamna da Sévignă vorbeşte despre moartea lui. Se spune că a eăztn.a de pe cal W timp ca citea oscrisoare de ia amantă.

Mica noastră societate e tot timpul împreună. E cald; serile şi dimineţile sînt foarte frumoase în aceste păduri, şi cînd stau în pragul uşii, apartamentul meu e răcoros. Mă tem că nu te împaci la fel de bine cu căldurile din Provenţa. Sînt, ca şi pină acum, cu totul a ta, scumpa si iubita mea copilă. Multă prietenie domnului de Grignan. Doar te iubeşte ca, întotdeauna.

131 -. DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş Rochers, 15 iulie (1671)

Dacă ţi-aş scrie tot ce-mi trece prin minte, ţi-aş scrie cele mai lungi scrisori din cîte sînt pe lume; dar asta nu-i tişor lucru; de aceea mă mulţumesc să scriu tot ce se poate scrie, şi să visez 3a tot ce se poate visa: nu duc lipsă nici de timpul, nici de locul potrivit. La Mousse are falca umflată, iar abatele o umflătură la genunchi: am tot răgazul să mă duc pe aleea mea, unde îmi petrec vremea cum îmi place, îmi place să mă plimb aici seara pînă la ora opt; fiul meu a plecat; domneşte o linişte, o pace şi o singurătate pe care nu cred că le mai poţi găsi în altă parte.

Oh! que j'aime la solitude! Oue ces licux saeres ă la tiuit, Eloignes du mande et du. bruit.t Plaisenl ii mon inqnielude!1

Nu-ţi spun, draga mea, la cine mă gîndesc, nici cu cîtă dragoste; cui ghiceşte, nu-i nevoie să-i mai spui. Dacă n-ai fi însărcinată, şi dacă ar mai fi pe lume calul înaripat, ar îi un lucru plăcut şi de neuitat să ai îndrăzneala să te urci pe el ca să vii uneori să mă vezi. Vai! draga mea, n-ar fi cine ştie ce; străbate pămîntul în lung şi-n lat în două zile; ai

* Oh.' cîî te iubesc, însingurare.' Şi-aceste locuri înnoptată
De tumultul lumesc cruţate îmi sînt o dulce alincre!

* Versuri din Odă la singurătate de Saint-Amant, vestită Iu secolul

putea chiar uneori să vii să iei masa de prînz aici şi să te întorci să cinezi cu domnul do Grignan; sau să cinezi aici, fiindcă aş fi tare bucuroasă să fim împreună la plimbarea de seară, iar a doua zi te-ai înapoia îndeajuns de devreme ca să fii în strana ta cînd începe liturghia. Fiul meu e la Paris; va sta doar puţină vreme acolo: curtea s-a înapoiat, şi nu trebuie să fie văzut. Moartea domnului duce d'Anjou1 mi se pare o mare pierdere. Mi se scrie că nepoţica mea e tare drăgălaşă, că doica ei o îngrijeşte foarte bine, şi că amîndouă se înţeleg de minune. Vreau să le găsesc, la mine, la Paris, ca la ele acasă; e ridicol, dar simt încă de pe acum că mă prăpădesc de dragul micuţei. Doamna de Villars îmi scrie destul de des şi îmi vorbeşte întotdeauna de tine: e plină de duioşie şi ştie să iubească; înţelege simţămintele pe care le am pentru tine: de asta îmi este dragă. Mă roagă să-ţi trimit multe vorbe bune din parte-i; scrisoarea ei e plină de preţuire şi de dragoste; răspunde-i pe o jumătate de foaie, pe care să i-o pot trimite. E un ocol cam mare, ce-i drept; dar, dat fiind treburile arzătoare pe care le aveţi împreună, nu-i nevoie de mai mare grabă.

Micuţa Saint-Geran îmi scrie cu scrisul ei încîlcit pe care mi-e cu neputinţă să-1 citesc: îi răspund cu vorbe aspre şi cu ocări care o înveselesc, şi pe mine de asemeni. Gluma asta proastă nu s-a răsuflat încă; cînd se va răsufla, nu-i voi mai scrie, căci m-ar plictisi peste măsură un alt stil în scrisorile cu ea.

îl citim pe. Tasso tot cu aceeaşi plăcere; sînt sigură că ţi-ar plăcea şi ţie dacă ai fi cu noi; e o mare deosebire între a citi o carte singură, sau împreună cu nişte oameni care înţeleg şi pun în lumină părţile frumoase, şi care îţi atrag astfel atenţia asupra lor. Morala lui Nicole este minunată; continuăm să citim Cleopatre2, dar fără prea mare grabă totuşi; mai mult cîndn-avem ce face. De obicei e cartea cu Care adorm; înţelesul ei îmi place mai mult decît stilul. Cît priveşte sentimentele, mărturisesc că-mi plac şi ele, şi că, fo desăvârşirea lor, răspund ideii pe care mi-o fac despre sufletele nobile. Ştii de asemeni că-mi plac îndeajuns şi

1 A! doilea fiu airejelui, mort la vfrsta de trei ani, Ia 10 iulie, 8 Roman de La Calprenede.

loviturile de spadă, aşa ea vezi că totul e cum mi se poate mai bine, afară numai dacă nu-mi spun dinainte ce se va petrece.
Domnişoara du Plessis ne onorează adesea cu prezenţa ei; spunea ieri că în partea de jos a Bretaniei se mănîncă minunat, şi că la nunta surorii ei vitrege se mîncaseră într-o singură zi o sută de duzini de animale fripte: la o asemenea vorbă am încremenit cu toţii. Mi-am făcut curaj şi i-am spus: „Domnişoară, gîndeşte-te bine; nu vrei să spui cumva o duzină de animale fripte? Ne mai înşelăm uneori. — Nu, doamnă, ci o sută de duzini, sau poate nouăzeci; nu vreau să pun mîna-n foc că sînt nouăzeci sau o sută, fiindcă nu vreau să mint; dar ştiu bine că erau ori nouăzeci, ori o sută", şi a spus asta de douăzeci de ori, nevrînd să renunţe nici măcar la un singur pui. Ani fost cu toţii de părere că era nevoie de cel puţin trei sute de ajutoare ca să împăneze friptura cu slănină cum se cuvine, şi că locul unde se făcuse treaba fusese, fără îndoială, o pajişte întinsă, pe care se înăltaseră corturi; şi chiar dacă n-ar fi fost decît cincizeci, şi tot ar fi trebuit ca pregătirile să înceapă cu o lună înainte. Vorbele noastre erau pline de haz; ţi-ar fi plăcut şi ţie. N-ai şi tu pe acolo vreo mincinoasă pe măsura ei?
Altminteri, draga mea, ceasul pe care mi 1-ai dat, care, cînd o lua mereu înainte, cînd rămînea mereu în urmă, cu o oră sau cu două, merge acum atît de bine, încît nu arată nici cu o secundă mai mult sau mai puţin decît pendula; sînt fericită, şi-ţi mulţumesc încă o dată; pe scurt, draga mea, sînt trup şi suflet a ta. Abatele îmi spune că te adoră, şi că vrea să-ţi fie în vreun fel de folos, însă nu vede cum; dar, oricum, te iubeşte tot atît cît mă iubeşte.

134 - LUI COULANGES

Leş Rochers, 22 iulie

Biletul pe care ţi-1 trimit acum nesocoteşte învoiaîa do a-ţi scrie numai o dată la cincisprezece zile, şi asta pentru că vreau a-ţi da de veste, iubitul meu văr, că, vei avea eurînd

cinstea să-1 vezi pe Picard; şi cum e frate cu lacheul doamnei de Coulanges, sînt foarte mulţumită să-ţi dau socoteală de fapta mea.
Ştii că doamna ducesă de Chaulnes1 se află la Vitreg îl aşteaptă acolo pe duce, soţul ei, care trebuie să sosească peste zece-douăsprezece zile, o dată cu Statele3 din Bretania: crezi că bat cîmpii? îşi aşteaptă deci soţul, o dată cu deschiderea Statelor; 11 aşteaptă la Vitre, singură, murind de plictiseală. Nu înţelegi ce legătură poate avea asta cu Picard? Aşadar moare de plictiseală; singura ei mîngîiere sînt eu, căci îţi închipui uşor că le întrec de la o poştă pe domnişoarele de Kerbone şi de Kerqueoison4. O iau pe ocolite, dar vom ajunge curînd la ţintă. Cum îi sînt aşadar singura mîngîiere, după ce am vizitat-o, aştept să vină şi ea aici, şi vreau să-mi găsească grădina curată şi aleile curate, marile alei pe care le iubeşti atît. Nu înţelegi nici acum unde vreau să ajung ? Iată o altă mică propoziţiune incidenţă: ştii că se coseşte fînul; n-aveam lucrători; trimit după toţi cei ce munceau pe pajiştea mult preamărită de poeţi, să vină să cureţe aici; tot nu înţelegi nimic ? Şi, în locul lor, îmi trimit toţi servitorii la uscatul fînului. Ştii ce înseamnă uscatul fînului ? Trebuie să-ţi explic: uscatul fînului e lucrul cel mai minunat din lume: întorci fînul cu furca, zburdînd zglobiu pe pajişte; dacă ştii să faci asta, ştii să usuci fînul. Toţi servitorii mei s-au dus într-acolo plini de veselie; numai Picard a venit să-mi spună că nu se duce, ca nu pentru asta intrase la mine în slujbă, că nu asta-i e meseria, şi că mai bine se întoarce la Paris. Dumnezeule! mă cuprinde mînia. Mă gîndesc că e a suta prostie pe care mi-o face; că e lipsit şi de inimă şi de iubire; într-un cuvînt, se umpluse paharul. Am luat de bune vorbele lui; şi, oricîte mi s-au spus întru apărarea sa, ana rămas neclintită ca o stîncă, şi a plecat. B drept să-i tratezi pe servitori potrivit bunelor sau relelor

1 —». Soţia guvernatorului Bretaniei, Vltră a la şase kilometri de Leş E«ftiers.
" Franca era împărţită în „pays d'Etats" şi „pays d'âlections". în primele (Bretaaîa, Provenţa, Languedoe), o adunare discuta cifra Impozitelor ceruto de vege.

lor servicii. Dacă-1 mai vezi, nu-1 primi, nu-i oferi protecţia ta, nu mă osîndi, şi gîndeşte-te că băiatului ăstuia rm-i place de loc să usuce i'înul, şi că nu-i de loc vrednic să te porţi bine cu el. Iată întâmplarea în puţine cuvinte. Căci mie-mi plac povestirile în care nu se spune decît atît cit e nevoie, care nu se abat din drum nici la dreapta, nici la stînga, care nu iau lucrurile pe departe; în si'îrşit, cred că ai sub ochi, fără să mă laud, un model de povestire plăcută.

138 -- DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş Rockers, (miercuri) 5 august (1671)

Sint foarte bucuroasă că domnul de Coulanges ţi-a trimis vesti. Vei afla acum şi o veste în legătură cu domnul de Guise, care mă mîhneşte peste măsură cînd mă gîndesc la durerea domnişoarei de Guise. îţi dai bine seama, draga mea, că moartea lui mă face să sufăr doar din pricina imaginaţiei mele prea vii; căci altminteri nimic nu-mi va tulbura vreodată mai puţin liniştea. Ştii cît de mult mă tem de învinuirile pe care ni le putem aduce nouă înşine. Domnişoara de Guise n-are a se învinui de nimic altceva decît de moartea nepotului ei: n-a vrut în ruptul capului să lase să i se ia sînge; belşugul de sînge a pricinuit congestia creierului: iată o întîmplare cu adevărat plăcută. Socot că la Paris a te îmbolnăvi e tot una cu a muri; n-am văzut în viaţa mea murind atîţia oameni. Te rog fierbinte, draga mea, ingrijeşte-te cum se cuvine; dacă vreun copil din Grignan se îmbolnăveşte de vărsat, trimite-! îa Montelimar: nu-mi doresc decît să te ştiu sănătoasă.

Trebuie să-ţi spun cîteva noutăţi despre State, de vreme ce ţi-ai clat osteneala sa te naşti bretonă. Domnul de Chaulnes a sosit duminică seara, într-o larmă la care n-a fost casă din Vitre să nu-şi fi dat obolul. Luni dimineaţa mi-a scris o scrisoare şi mi-a trimis-o printr-un gentilom. I-am răspuns venind să iau prînzul împreună cu el. Au fost aşternute două mese. E un ospăţ, în toată legea; la fiecare masă sint aşezate patrusprezece tacîmuri. Domnul de Chaulnes stă ta

capul uneia, doamna in capul celeilalte. Mîncarea, minunat de gustoasă, este nemaipomenit de îmbelşugată; tipsiile cu fripturi sînt luate de pe masă aproape pline, ca şi cum nici nu s-ar fi atins cineva de ele; cit priveşte piramidele de fructe, ca să poată trece ar trebui înălţate uşile. Părinţii noştri n-au prevăzut asemenea minunăţie, de vrane ce nici măcar nu le dădea prin minte că o uşă ar trebui să fie mai înaltă decît ei. O piramidă vrea să intre (una din acele piramide din pricina cărora eşti silit să faci schimb de scrisori de la o parte la cealaltă a mesei; dar nu s-ar spune că aici sînt supărătoare: dimpotrivă, eşti foarte fericit să nu mai vezi ce se ascunde după ele): această piramidă, împreună cu douăzeci de porţelanuri, se răstoarnă cu asemenea tărăboi la uşă, încît la zgomotul ei amuţesc viorile, oboaiele si trompetele. După-masă, domnii de Locmaria şi de Coetlogon, împreună cu două femei bretone, au dansat minunate dansuri ţărăneşti1 şi menuete, cu o graţie pe care pînă şi cei mai buni dansatori ai noştri sînt departe de a o avea: fac paşii de dans ţigănesc şi breton cu o eleganţă şi o precizie fermecătoare. Cum mă gîndesc mereu la tine, m-au năpădit amintiri atît de duioase despre felul cum dansezi tu, şi despre ceea ce te-am văzut dansînd, încît plăcerea aceasta s-a preschimbat pentru mine în durere. S-a vorbit mult despre tine. Sînt sigură că ţi-ar fi plăcut nespus de mult să-1 vezi dansînd pe Locmaria: viorile şi dansurile de la curte sînt de-a^ dreptul jalnice dacă le asemui cu cele de aici; e un lucru nemaipomenit: fac o sută de paşi diferiţi, dar mereu aceeaşi cadenţă scurtă şi precisă; n-am văzut în viaţa mea un alt bărbat dansînd ca el acest dans. După bal ne-am pomenit cu mulţimea celor care veneau să deschidă Statele. A doua zi a venit domnul prim-preşedinte, domnii procurori şi avocaţi generali a,i parlamentului2, opt episcopi, domnii de Molac, La Coste şi Coetlogon tatăl, domnul

Boucherat, care soseşte de la Paris, cincizeci de bretoni muiaţi în au? din cap pînă-n picioare, o sută de comunităţi8. Seara urmau să sosească, dintr-o parte, doamna de Rohan,din cealaltă,
1 tiMriginaldespisse-pieds.dansiivibi'eloiieln tveilimpi, pe un rit m foart« vioi.
' !•: vorba rtc tribunalul din Rcnnes,
1 !•; vorba de comunităţi religioase. • • •;

1'iul ei, şi domnul de Lavardin, a cărui venire mă miră1. Pe aceştia nu i-am văzut; căci am vrut să vin să mă culc aici, după ce am dat o raită pe la Tour de Sévigné2 ca să-1 văd pedomnul d'Ha.rouys şi pe domnii Fourche şi Ghesieres, care tocmai soseau. Domnul d'Harouys îţi va scrie; e copleşit de atenţiile tale: a primit două scrisori de la, tine la Nantes, de care scrisori îţi sînt încă mai îndatorată decît el. Casa lui este Luvrul Statelor: jocurile de noroc şi mesele îmbelşugate se ţin aici lanţ, şi domneşte zi şi noapte o libertate care-i atrage pe toţi. Nu văzusem niciodată întrunirea Statelor; e un lucru minunat. Nu cred să fie altele mai măreţe. Provincia asta e plină de nobili: nici măcar unul singur nu-i la război sau la curte; doar fratele tău, care se va întoarce poate într-o buna zi, ca şi ceilalţi. Curînd voi merge s-o văd pe doamna de Rohan; ar veni multă lume aici, dacă nu m-aş duce eu îa Vitre. S-au bucurat mult cind m-au văzut asistînd la şedinţele Statelor; n-am vrut să mă duc îa deschidere, era prea devreme. Statele n-u vor ţine mult; vor întreba doar ce vrea regele; nimeni nu îndrăzneşte să spună un cuvînt de împotrivire: şi cam asta-i tot. Guvernatorului, în schimb, nu se ştie cum, îi revin din asta mai mult de patruzeci de inii de scuzi. Nenumărate alte daruri, pensii, reparaţii de drumuri şi de oraşe3, cincisprezece sau douăzeci de mese mari, jocuri de noroc neîntrerupte, baluri nesfîrşite, piese de teatru de trei ori pe săptămînă, vesminte scumpe: astea-s Statele. Uitam de cele patru sute de butoaie cu vin ce se beau aici: dar dacă asuita eu acest amănunt, ceilalţi nu 1-ar uita, căci e cel mai însemnat. Iată, draga mea,nişte poveşti bune de adormit copiii; dar ele îţi vin singure în vîrful penei, cînd eşti în Bretania, şi cind n-ai altceva de spus, Domnul şi doamna de Cliaulnes îţi trimit mii de complimente. Sînt, ca şi pînă acum, cu totul a ta, şi aştept ziua de vineri, cînd îţi primesc scrisorile, eu o nerăbdare pe măsura marii iubiri ce ţi-o port. Abatele te îmbrăţişează, şi eu pe scumpul meu Grignan, şi pe toţi cei pe c.re-i vei voi tu.
1 Tiocotanentul general al regelui nu asista de obicei la dezbaterile Statelor.
! Gasft fîîn Vitr6aparjinînd doamnei de Sévigné. Numită astfel pentru că era legală de un turn fortificat,
s Acestea sîctt unole dintre condîjti. Ele nu erau discutate decît după ce Staiei» voiau suma cerută in numele regelui.

140 - DOAMNEI DE GRIGNAft

Vitre, miercuri 12 august (1671 j

l latâ-niă, draga mea, în mijlocul Statelor; altminteri,
*' Statele s-ar fi statornicit la Leş Rochers. Duminica trecută, de îndată ce mi-am sigilat scrisorile, am văzut intrînd în curte patru carete cu cîte sase cai, împreună cu cincizeci de soldaţi din garda călare, mai mulţi cai duşi de f r iu şi mai mulţi paji călare. Erau domnul de Chauînes, domnul de Rohan, domnul de Lavardin, domnii de Coetlogon, de Loc•raaria, baronii de Guais, episcopii de Rennes, de SaintMal0, domnii d'Argouges, şi încă opt sau zece pe care nu-i «unosc; îl uit pe domnul d'Hareuys, care nu merită osteB^ala să fie numit1, li primesc pe toţi. Ne spunem unii altora cîte toate, în sfîrşit, după o plimbare de care s-au arătat cu toţii foarte mulţumiţi, la un capăt al aleii se iveşte o gustare dintre cele mai alese şi cum nu se poate mai minunat orînduită, şi mai cu seamă un vin de Burgimdia care s-a băut cit ai bate din palme. Au fost încredinţaţi că toate răsărisere aici ca-n poveştile cu zîne. Domnul de Chauînes m-a rugat stăruitor să vin la Vitre. M-am dus luni seara. Doamna de Chauînes m-a

invitat la cină, la comedia Tartuffe, jucată destul de bine, şi la un bal uade, privind dansurile bretone şi menuetul, am crezut ea voi izbucni în plins. Toate îmi amintesc atît de mult de tine, incît n-am încotro: trebuie să petrec. Mi se vorbeşte de tine foarte des, şi eu nu-mi caut prea mult răspunsurile, căci îmi vin in minte pe dată, şi cred întotdeauna că toată lumea îmi ghiceşte pînă şi cele mai ascunse gînduri.
Ieri am primit întreaga Bretanie la Tour de Sévigné. Am văzut încă o piesă: Andromaque, care rni-a stors vreo şase lacrimi şi mai bine: ajunge pentru o trupă de ţară. Seara am cinat, şi apoi a urmat balul. Aş vrea să fi putut şi tu vedea cum dansează domnul de Locmafia, şi felul în care îşi scoate şi îşi pune pe cap pălăria: cită graţie! cîtă siguranţă! îi poate provoca ia întrecere pe toţi curtenii, învingîndu-i apoi, sînt sigură. Are o rentă de şaizeci ele mii de livre, şi e
1 Antifrază. Doamna do Sev-ignS ţinea mult la vărul ei d'Harouys, T* 90

proaspăt ieşit din academic. E cum nu se poate mai chipeş, şi ar vrea să se însoare cu tine. Să nu-ţi închipui, de altminteri, că nu se bea în sănătatea ta aici; nu-i o îndatorire prea mare, dar aşa cum este, o ai în fiecare zi faţă de întreaga Bretanie. Se începe eu mine, si apoi urmează în chipul cel mai firesc doamna de Grignân. Domnul de Chaulnes îţi trimite mii de complimente. Politeţurile ce mi se fac sînt ridicole, şi femeile de aici sînt atît de proaste, încît se poartă ca şi cum numai eu aş fi în tot oraşul, deşi el e plin ochi, Dintre cunoştinţele tale sg află aici Tonquedec, contele de ("jhapeîles, Pomenars, abatele de Montigny, care este episcop de Saint-PoWe-Lion, şi mulţi alţii; cei pomeniţi îmi vorbesc despre tine, şi rîdem împreună cîte puţin pe socoteala aproapelui nostru. E tare caraghios aici aproapele, mai cu seamă <Jupă masă; n-am văzut niciodată bucate mai îmbelşugate. Doamna de Goetquen e aici, tot bolnavă de friguri. Ghesieres se simte mai bine: cîţiva dintre membrii Statelor au fost însărcinaţi să-i prezinte omagii. Sîntem cel puţin tot atît de politicoşi ca politicosul Lavardin: aici e iubit la culme, neasemuitele lui merite aduc foarte mult cu vinul de Graves1. Abatele îi supraveghează pe zidari, şi nu vrea să doarmă la Vitre; vine aici doar la masa de prînz. Eu, în schimb, voi sta pînă luni; apoi voi petrece opt zile în singurătatea mea, după care mă voi întoarce să-mi iau rămas bun; căci o dată cu sfîrşitul lunii se vor sfîrşi şi toate astea. Darul nostru a fost făcut încă de mai bine de opt zile: ni s-au cerut trei milioane; am oferit fără să ne mai tîrguim două milioane cinci sute de mii livre, şi s-a căzut la învoială. Domnul guvernator va. avea cincizeci de mii de scuzi. Domnul de Lavardin optzeci de mii de franci, ceilalţi ofiţeri potrivit cu rangul lor; totul pentru doi ani. S-ar zice că prin trupurile bretonilor noştri curge tot atîta vin cîtă apă pe sub poduri, de vreme ce el e vinovat de bănetul ce se dă de fiecare dată cu prilejul Statelor.
Ştii acum, mulţumesc lui Dumnezeu, tot ce se petrece în preaiubitul tău ţinut de baştină; dar n-am scrisori de la tine, şi, prin urmare, n-am la ce să-ţi răspund: de aceea e firesc să-ţi vorbesc despre cele ce văd şi aud. Pomenars
1 Vinurile din Bordelala nu erau de loc preţuite în secolul XVII.

e divin: nu se află om pe lume căruia să-i doresc atît de mult două capete; niciodată n-o va putea scoate labunsfîrsit cu al lui. în ceea ce mă priveşte, fata mea, aş vrea să mă aflu încă de pe acum la capătul săptămînii, cînd voi putea părăsi cu desăvîrşire toate onorurile acestei lumi, spre a mă bucura de mine însămi la Leş Rocliers. Adio, draga mea, îţi aştept scrisorile eu aceeaşi nerăbdare; sănătatea ta înseamnă pentru mine foarte mult; cred că eşti încredinţată de asta, şi că, fără a-ţi mai spune mereu acelaşi lucru, pol să-mi termin scrisoarea şi să dorm liniştită întrucît priveşte ceea ce gîndeşti despre dragostea ce ţi-o port. Spune-i domnului de Grignan că-1 îmbrăţişez din toată inima, ca şi pe tine, draga mea.

152 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş Rochers, miercuri 23 septembrie (1071)

Vremea, draga mea, e din nou înspăimântătoare; de patru zile furtuna nu mai conteneşte; toate aleile sînt inundate, nimeni nu se poate plimba. Zidarii si dulgherii noştri stau în casă; acum urăsc ţinutul ăsta, şi-mi doresc în fiece clipă soarele tău ; poate că tu îţi doreşti ploaia mea; avem amîndouă dreptate.
îl avem la Vitre pe bietulabate de Montigny, episcop de Leon, care va porni astăzi, după cum socot, către un tărîrn cu mult mai minunat decît al nostru. După ce s-a aflat de cîteva ori între viaţă şi moarte, creşterea încăpăţînată a fierbinţelii a înclinat cumpăna către moarte. Lui puţin îi pasă de toate, căci mintea i s-a înceţoşat pe de-a-ntregul; dar fratelui său, avocatul general, îi pasă foarte mult, şi plînge adesea împreună cu mine; căci mă duc să-î văd şi sînt singura lui mîngîiere: e una din acele împrejurări cînd trebuie să faci tot ce-ţi stă în putinţă. Altminteri, stau în camera mea şi citesc, fără să îndrăznesc să scot nasul afară. Inima mea e mulţumită, fiindcă socot că eşti sănătoasă. Asta mă ajută să îndur vijelia care bîntuie zi şi noapte. Pară liniştea aceasta a inimii n-aş putea îndura fără să crîcnesc ocara pe care mi-o aduce luna septembrie; e o trădare,

în amotîmpttl îa care ne aflăm, şi cînd ţi-ai tocmit douăzeci dte lucrători: aş face un tărăboi de pomină, Quos ego1!
Citesc mai departe Morala lui Nicole, pe care o găsesc minunată; nu mi-a dat încă nici o lecţie împotriva ploii, dar mă aştept s-o aflu, căci aici găsesc totul; e drept că supunerea în faţa voinţei Domnului mi-ar putea ajunge, dacă n-aş voi un leac anume, într-un cuvînt, găsesc această carte vrednică de toată admiraţia. Nimeni n-a mai scris în felul în care scriu aceşti domni2, căci socotesc că tot ce e frumos aici i se datorează pe jumătate şi lui Pascal. Ne place atît de mult să auzim vorbindu-se despre noi şi despre simţămintele noastre, încît, chiar dacă lucrurile ce ni se spun sînt întunecate, tot sîntem cuceriţi. Am iertat pînă şi îngîmfarea inimii3, dat fiind restul, şi susţin chiar că nu există cuvînt care să exprime mai bine vanitatea şi orgoliul, care nu-s decît zădărnicie: găseşte-mi un altul dacă poţi. Voi termina această lectură cu plăcere.
Citim de asemenea istoria Franţei de îa Regele Jean încoace; vreau să mi-o limpezesc bine în minte, măcar atît cit istoria romanilor, printre care n-am nici rude nici prieteni; aici afli măcar nume cunoscute. Cît timp o să avem cărţi, n-o să ne vină să ne spînzurăm de plictiseală, îţi dai seama că, aflîndu-mă în această dispoziţie, îi sînt foarte pe plac iubitului nostru Mousse. Ca lectură cucernică avem culegerea de scrisori a domnului de Saint-Cyran, pe care o să ţi-o trimită domnul d'Andilly, şi pe care o vei găsi minunată. Iată, draga mea, tot ce-ţi poate spune o adevărată solitară4.
Aflu că doamna de Verneuil este foarte bolnavă. Regele a avut cu bătrînul d'Andilîy5 o conversaţie de o jumătate de oră cum nu se poate mai veselă, mai îndatoritoare, mai plăcută. Era bucuros să se arate spiritual în faţa bunului bătrîn, şi să trezească în el o îndreptăţită admiraţie; i-a arătat că e foarte mulţumit că 1-a ales pe domnul de Pom-
1 E/teida I vers. 135. Ameninţarea lut Neptun către vînturile dezlănţuite
8 G vorba de caş Musieurs de Port-Royal.
3 îîmrisoaredin 18 august 1671(142) doamna de Sévigné, de acord cu cloamnacleGri?naa, declarase că expresia „entluredu coeur" (enflure, în sens propriu: umflătură) îi displace.
* Aluzie la Mjssieure Ies Solitaires de Port-ltoyal,
5 Bătrînul Arnauld d'Andilly, care nu mai apăruse la curie de douăzeci şt şasf) de ani.

^ că-1 aşteaptă eu nerăbdare, că va veghea asupra burilor lui, că ştie că nu e bogat. I-a spus bătrînului că dăduse dovadă de vanitate cind scrisese în prefaţa Ia losii' că are optzeci de ani, că păcătuise: rîdeau, erau scînteietori, regele spunînd că nu crede că-1 va lăsa în pace în

pustietăţile lui, că va trimite după el, că voia să-1 vadă ca pe un om de seamă, pentru o mie de pricini. Cum bătrînui îl încredinţa, de fidelitatea sa, i-a spus că nu se îndoieşte de ea, şi eă-sî cunoştea prea bine toate îndatoririle ca s-o nesocotească pe aceasta; că atunci cînd îl slujeşti cu credinţă pe Dumnezeu, îţi slujeşti cu credinţă şi regele, într-un cuvînt, totul a fost minunat; a avut grijă să-1 trimită să ia masa de prînz şi să poruncească să fie plimbat într-o caleaşca: a vorbit despre el o zi întreagă, admirîndu-1. Gît priveşte bătrînui, e cu toLul cucerit, şi numai ce-1 auzi spunînd'din cînd în cînd, simţind, se vede, mare nevoie: „Se cuvine să ne umilim", îţi închipui bucuria pe care mi-o pricinuiesc toate astea, şi felul în care le împărtăşesc.
Acum socot că eşti la Statele voastre; aştept ca de obicei cu nerăbdare veşti despre tine, şi despre purtarea episcopului, care nu mă va mai mulţumi atît de uşor ca anul trecut. Adio, draga mea şi mult iubita mea; ştii că sînt cu totul a ta şi că te poţi bizui pe dragostea rnea.
Dubois m-a încunoştinţat că de cînd a scris la Lyon şi la Pierrelatte, pachetele tale vin foarte bine. într-adevăr, de trei săptămîni primesc cîte două o dată. Nu-mi doresc mai multe. Aş vrea ca scrisorile mele să-ţi facă tot atîta bucurie cît îmi fac inie ale taie. Draga mea copilă, te îmbrăţişez de mii de ori.

164 - DOAMNE r DE GRIGNAN

Leş Rochers, miercuri â noiembrie (1871)

Ah! fata mea, sînt azi doi ani de cînd s-a petrecut la Livry scena aceea înspăimîntătoare1, cînd inima mea a cunoscut o mare tulburare. Trebuie să trecem repede peste asemenea amintiri. Sînt gînduri care-ţi zgîrîie mintea.

•Avortul doamnei de (S-rignan,

«OS

Să vorbim puţin despre domnul Nicole: e mult de cînd n-am mai făcut-o. Găsesc cugetarea ta foarte bună şi foarte bine venită în privinţa nepăsării pe care ne cere el s-o avem i'afcă de aprobarea sau dezaprobarea aproapelui nostru. Cred, ca şi tine, că pentru aata trebuie să ai har, şi că înţelepciunea nu-i de ajuns. Pune la atîta preţ pacea şi armonia în relaţiile cu aproapele, şi ne povăţ,uieşte să le dobîndim în pofida atîtor lucruri1, încît după asta nu mai e cu putinţă să rămîi nepăsătoare faţă de ceea ce gîndeşte el despre noi. Ghiceşte ce fac acum: iau de la început acest tratat; dacă aş putea, 1-aş face un terci şi 1-aş înghiţi. Ceea ce se spune aici despre orgoliu, şi despre amorul propriu, care poate fi aflat în toate disputele, şi pe care îl ascundem sub frumosul nume de dragoste de adevăr, mă umple de încîntare. Tratatul acesta e întocmit pentru multă lume; dar cred că în primul rjnd a fost scris pentru mine. Spune că elocinţa şi uşurinţa de a vorbi dau o anume strălucire gîndurilor: această expresie mi s-a părut frumoasă şi nouă; cuvîntul strălucire e aşezat la locul potrivit, nu găseşti? Trebuie să recitim cartea asta la Grignan; dacă te-aş îngriji eu cînd vei naşte am avea cu ce ne îndeletnici: dar aşa, vai! ce pot face din asemenea depărtări? Pun în fiecare zi să se facă slujbe pentru tine; iată cum îmi petrec timpul, şi de asemeni, făcîndu-mi tot felul de griji care nu-ţi vor sluji la nimic, dar pe care e cu neputinţă să nu le am.
Am zece sau doisprezece dulgheri cocoţaţi în văzduh, care înalţă cheresteaua, care aleargă pe grinzi, care nu se sprijină de nimic, care sînt ameninţaţi în fiecare clipă să-şi rupă gitul, care-mi dau dureri de spate, de bine ce-i tot ajut de jos. Mă gîndesc cît de bine a rînduit lucrurile Pronia cerească, îăcînd ca lăcomia să dea asemenea frumoase roade; şi-i mulţumesc lui Dumnezeu că se află pe lumea asta oameni care se învoiesc să facă pentru doisprezece gologani ceea ce alţii n-ar face nici pentru o sută de mii de scuzi. „O, fericiţi cei ce seamănă varză ! cînd se sprijină cu un picior pe pămîrit, nici celălalt nu-i departe". Ştiu asta dintr-un autor de seamă3.

1 în Eseais de morale, capitolul Des Moţ/ens de conserver la paix miea Irt fortune s.
• Rabelais, P<wia0wJ, cartea IV, capitolul XVIII.

Mai avem aici şi grădinari care sădesc noi alei, şi cărora le ţin chiar eu copacii, cind nu plouă cu găleata; dar timpul ne scoate din minţi, şi nu ne mai dorim decit un spiriduş întraripat care să zboare cu noi la Paris. Doamna de La Fayette îmi scrie că, de vreme ce îmi scrii în chipul cel mai serios întîmplarea cu Auger1, ea e convinsă că e adevărată, şi că nu-ţi baţi joc de mine. Credea că e o ciudăţenie a domnului de Coulanges, lucru ce nu era cu neputinţă. Dacă-i scrii despre asta, fă-o în acest fel.

Domnul de Louvigny, după cum vezi, n-a fost în stare să cumpere slujba tatălui său. Iată-1 în schimb pe domnul de La Feuilîade bine chivernisit; nu credeam că norocul va fi din nou atît de darnic cu el. Mătuşa a avut din senin o fierbinţeală care m-a umplut de frică. Pe fata ta o dor dinţii, şi muşcă la fel ca tine: e tare caraghioasă. Ce să-ţi mai spun? Nu uita că sînt într-un pustiu; niciodată n-am văzut mai puţină lume ca anul ăsta. La Troche, pe care-1 aşteptam, e bolnav. Sintem, aşadar, singuri: citim mult, şi serile şi dimineţile nu-s altfel decît pretutindeni. Adio, draga mea copilă, sînt a ta, fără altă exagerare sau sfîrşit de scrisoare, înţelegîndu-se aici şi hasta la muerte". îl îmbrăţişez pe domnul de Claudiopolis3, şi pe colonelul Adhemar*, şi pe frumosul cavaler5. Pentru domnul de Grignan scriu cîteva cuvinte mai jos.

177 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, miercuri 23 decembrie (1671)

Mă grăbesc să-ţi scriu, draga mea, pentru că vreau să stau de vorbă cu tine. O clipă după ce-am trimis pachetul cu scrisori în ziua cînd am sosit aici, micul Dubois mi 1-a adus pe cel pe care-1 socoteam rătăcit: îţi poţi închipui cu

1 Nu se cunosc, date despre acest personaj şi despre vedeniile sale. *In spaniolă: pînă la moarte.

•Coacijutorul de Arios era în acelaşi timp episcop de Claudiopolis, •-6Fraţi ai contelui de Grignan.

cîtă bucurie 1-am primit. N-am putut să răspund, pentru că doamna de La Fayetfce, doamna de Saint-Geran, doamna de Villars au venit să mă îmbrăţişeze.

E firesc să fii adînc zguduită de nenorocirea ce i s-a întîmplat domnului de Lauzun; toate cugetările tale sînt drepte şi fireşti, toţi oamenii cu minte le-au făcut; dar aici lumea a începui să.nu se mai gîndească la asta: iată locul din lume unde nefericiţii sînt cel mai repede uitaţi. S-a aflat că în timpul călătoriei era atît de deznădăjduit, incit n-au îndrăznit să-1 lase singur nici o singură clipa. Au vrut să-1 coboare din carotă într-un loc primejdios; a răspuns: „Asemenea nenorociri nu-s făcute pentru mine." Spune ca e cu desăvîrşire nevinovat faţă de rege; dar că fărădelegea sa e aceea de a avea duşmani puternici. Regele n-a spus nimic, şi tăcerea lui e destul de grăitoare în privinţa felului acelei fărădelegi. A crezut că va fi lăsat la Pierre-Encise1, şi începuse la Lyon să-şi ia rămas bun în chipul cel mai îndatoritor de la domnul d'Artagnan; dar cînd află că-] duceau la Pignerol, suspină şi spuse: „Sînt pierdut". Dizgraţia lui era privită cu multă milă în oraşele prin care trecea. Ga să-ţi spun tot adevărul, e cum nu se poate mai mare. A doua zi regele trimise după domnul de Marsillac şi-i spuse: „Te fac guvernatorul provinciei Berri, în locul lui Lauzun". Mar?;! iac îi răspunse: „Sire, rog pe majestatea voastră, care cunoaşte ca nimeni altul legile onoarei, să-şi amintească, dacă va binevoi, că nu eram prietenul domnului de Lauzun; să aibă bunătatea de a se pune o clipă în locul meu, şi să judece dacă trebuie să primesc darul pe care rni-1 face". Regele îi spuse: „Eşti prea scrupulos, domnule prinţ: ştiu şi eu ce ştie toată lumea în privinţa asta; dar nu trebuie să faci din asta nici o piedică. — Sire, de vreme ce majestatea voastră îşi dă încuviinţarea, mă arunc la picioarele voastre spre a vă mulţumi. — După cîte ştiu, spuse regele, ţi-am dat o pensie de douăsprezece mii de franci, în aşteptarea a ceva mai bun. — Da, sire, şi o pun în mîinile voastre. — Iar eu, spuse regele, ţi-o dăruiesc încă o dată, şi voi

1Pisrre-Bneise, închisoare de stat aşezată pe o stîneă, lingă Lyon (distruşi ţntimpul Revoluţiei). D'Artagnan 1-a însoţit pe Lauzun ia închisoarea Pignerol (din nordul Italiei), nnds îl însoţise şi pe Foucquet în urmă cu şapte ani. Lauzuo şi-a recăpătat libertatea abia zece ani mai tîrziu.

cinsti în faţa tuturor frumoasele dumitale sentimente". Şi, spunînd acestea, se întoarse către miniştri, le povesti scrupulele domnului de Marsillac, şi le spuse: „Admir deosebirea: niciodată Lauzun n-a binevoit să-rni mulţumească pentru <*a 1-am făcut guvernatorul provinciei Berri'şi n-a luat veniturile ce i se cuveneau; şi iată un om copleşit derecunoştinţă". Toate acestea sînt pe deplin adevărate; tocmai ini îe-a povestit domnul de La Rochefoucauld. M-am gîndit că nu vei vedea cu ochi răi toate aceste amănunte; scrie-mi, draga mea, dacă mă înşel. Bietul om se simte foarte rău din pricina gutei, mult mai rău decît în alţi ani: mi-a vorbit mult de tine, şi te iubeşte, ca întotdeauna, ca pe propria-i fiică. Prinţul de Marsillac a venit să mă vadă. şi mi-a vorbit şi el despre scumpa mea copilă.
în sfîrşit, am prins curaj; am stat de vorbă două ore cu domnul de Coulanges; nu mă pot despărţi de el; e o mare fericire că întîmpîarea a vrut să locuiesc la el.
Nu ştiu dacă ai aflat că Villarceaux, vorbindu-i regelui despre o slujbă pentru fiul lui, s-a folosit cu îndemînare do acest prilej spre a-i spune că unele persoane începuseră să-i spună nepoatei sale că majestatea sa are anumite intenţii în ceea ce o priveşte; că dacă era aşa, îl ruga să se slujească de el; că treaba se va afla astfel in mîini mai bune decît ale altora, şi că strădania lui va fi încununată de izbîndă.1 Regele a început să rîdă şi i-a spus: „Villarceaux, sîntem prea bătrîni, dumneata şi cu mine, ca să mai dăm tircoale unor fete de cincisprezece ani"; si, glumind ca un om de lume, şi-a bătut joc de eî şi le-a povestit toate acestea doamnelor de îa curte. Tot ce-ţi scriu e adevărat. Leş Anges turbează de mînie, şi nu mai vor să-1 vadă pe unchiul lor, care, pe de altă parte, nu mai poate de ruşine. Şi nu se face nici o taină din toate astea; dar găsesc că regele joacă în toate un rol atît de nobil, încît nu e nevoie de nici un fel de ascunzişuri cînd se vorbeşte despre el.
S-au găsit, se spune, nenumărate minunăţii în casetele domnului de Lauzun; portrete fără de nurnăr, fernei goale,
1 Villaroeaux, amant al lui Ninon de Lsnelos şl adorator al doamnei Scarron (viitoarea Uaamni de Malntenon), era fratele mareşalei de Grancey, ale cărei tote» Jjouise-Klisabeth şiMaria-Louiae, erau supranumite ies Angeg (îngerii}.

una fără cap, alta cu ochii scoşi (o vecina ta1): şuviţe de păr lungi si scurte, tot felul de etichete, ca să nu se facă vreo încurcătură; pe una: păr cărunt de la cutare; pe alta: pui'uieţ de pe ceafa mamei; pe alta: păr bălai dintr-un anume loc, şi încă alte multe drăgălăşenii: dar n-aş pune mîna în foc, căci ştii cum ii place lumii să născocească în asemenea împrejurări.
L-am văzut pe domnul de Mesmes, care a pierdut-o în cele din urmă pe iubita lui soţie. A plîns în hohote văzîndu-mă; ai nici eu nu nii-am putut stăpîni lacrimile. L-a vizitat întreaga Franţ,ă: te sfătuiesc, draga mea, să-i transmiţi condoleanţe; eşti datoare s-o faci, in amintirea anilor petrecuţi la Livry. pe care-1 mai iubeşti încă.
Am primit, draga mea, scrisoarea ta din 13; pînă acum au trecut şapte zile. Tremur la gîndul că un copil de trei săptămîni a putut avea fierbinţeală şi vărsat. E un lucru nemaiîntîlnit. Doamne, draga mea, de unde vine arşiţa asta într-un trupşor ca al lui? Poate de vină e şocolata? Tare mă tem că-i aşa. Sînt tare necăjită din pricina micului vostru moştenitor; îl iubesc, şi cum ştiu că şi tu îl iubeşti, mă prăpădesc de dragul lui. îmi scrii că, în sfîrşit, simţi ce înseamnă dragostea de mamă; sint tare bucuroasă. Aşa! să te mai văd acum bătîndu-ţi joc de temerile, de neliniştile, de prevederea, de răsfăţurile care ne zbuciumă inima, de tulburarea

pe care ne-o aduc în întreaga noastră viaţă; nu te vei mai mira de simţămintele mele. îi datorez asta micuţului. Pun să se facă slujbe pentru el, şi nu-s mai puţin îngrijorată decît tine. Aştept veşti despre el cu nerăbdare; aici nu mai am de aşteptat opt zile, ca la Leş Rochers. Iată lucrul care mă bucură cel mai mult aici; căci, draga mea, crede-mă, eşti totul pentru mine, şi scrisorile tale, pe care le primesc de două ori pe săptămînă, sînt singura şi adînca mea mîngîiere în lipsa ta. Sînt minunate, îmi sînt scumpe, îmi plac. Le recitesc aşa cum faci şi tu cu ale mele; dar cum sint o pîîngăreaţă, numai cît vad primele rînduri şi şi încep să plîng din străfundul inimii.
E oare adevărat că ale mele îţi par atît de plăcute pe cît îmi spui? Nu le găsesc de loc astfel cît sînt între mîinile
* I>3nuna do Monaco, de cave Lauzunf usese îndrăgosti t, şi care a devenit şi amanta regelui,

mele; cred că devin aşa după ce au trecut printr-aîe tale; draga mea, e o mare fericire că-ţi plac; căci, în clipele triste în care te afli, ai fi cu totul de plîns dacă n-ar fi aşa. Domnul de Goulanges e în mare încurcătură dacă e vorba să spună căreia dintre cele două doamne ale tale încep să-i placă: găsim că e semn bun pentru ca; căci stilul meu e atît de neîngrijit încît trebuie să ai un fel de a gîndi firesc şi deprins cu viaţa de societate spre a te putea obişnui cu el*.
Te rog, draga mea, nu te încrede în cele două paturi; e un prilej de ispită: mai culcă pe cineva în camera ta. Nu glumesc, ai milă de tine, de sănătatea ta, şi de a mea.
Mă întorc la tine1, doamnă Contesă, spre a-ţi spune că am trimis după Pecquet ca să stau cu el de vorbă despre vărsatul micuţului: s-a îngpăimîntat cînd i-am spus; dar se minunează de puterea pe care a avut-o de a izgoni acea otravă, şi crede că va trăi o sută de ani de vreme ce a început-o atît de bine.
în sfîrşit, am vorbit cincisprezece sau şaisprezece ore cu domnul de Goulanges! Nu cred că poţi vorbi cu nimeni altul aşa cum vorbeşti cu el:
Qa, courage! mori coeur, point de faiblcsse humaine",
şi, îmbărbătîndu-mă astfel, am trecut peste primele clipe de slăbiciune. Dar Catau3 m-a tulburat încă o dată; a intrat, şi mi se pare că mi-a spus cam aşa: „Doamnă, doamna vă trimite complimente şi vă roagă să veniţi s-o vedeţi". Mi-a vorbit din nou de călătoria ta, şi că uneori îţi aminteşti de mine. Timp de o oră m-am purtat ca o proastă, îmi petrec timpul cu fata ta; ne-ai cam uitat, dar, crede-ne, şi noi te răsplătim în acelaşi chip: mă îmbrăţişează, mă ştie, îmi rîde, mă cheamă. Sînt mama, şi atît; şi de cea din Provenţa, nici o vorbă.
Am primit o mulţime de vizite de la toţi prietenii tăi Şi ai mei, si, precum ştii, nu-s puţini la număr. Abatele Tetu are timp berechet de cînd nu se mai duce la palatul
1 Urmase o scurtă scrisoare adresată contelui de Grignan. * Curaj! inimă, laşa deoparte omeneasca slăbiciune (Tartuffe, act IV, seena «I).
•Camerista doamnei de Coulanges.

Richelieu1; drept care tragem noi tot folosul. Doamna de Soubise e însărcinată cu patru copii, dacă te iei după CUIB îi arată pîntecele.
Primesc scrisoarea ta din 16. Nu voi f ace nici o taină din adevăratele minuni pe care le săvirşeşte domnul de Grignau întru slujirea majestăţii sale; am mai vorbit de ele şi c,u alte prilejuri si voi mai vorbi şi acum. Mîine îl văd pe domnul Le Camus; a venit să mă caute tocmai în ziua cînd am fost la domnul de Mesmes. Fiindcă veni vorba, draga mea, nu trebuie să-i scrii numai lui, ci şi doamnei d'Avaux, pentru ea şi pentru soţul ei, şi lui d'Irvar8, şi asta cu orice preţ: nu e de ajuns să transmiţi condoleanţe în asemenea împrejurări. L-am văzut azi-dimineaţă pe cavaler3: am vorbit împreună verzi si uscate, îl aştept cu nerăbdare pe Rippert. Voi fi fericită să aflu că Adunarea voastră şi-a terminat dezbaterile; dar unde îţi vei petrece

si'îrşitul iernii? Se spune că vărsatul s-a răspmdit peste tot: e de ajuns să aflu asta ca să-mi pierd capul. I-ai scris fetei tale cît se poate de frumos.
Regele pleacă pe 5 ianuarie la Ghâlons, şi la alte cîteva castele, urmînd a trece în revistă parte din trupe, aflate în drum. Călătoria va ţine douăsprezece "zile; dar ofiţerii si trupele vor merge mai departe, întrucît mă priveşte, eu pevăd încă vroo cîteva expediţii, ca aceea din FrancheComte. Ştii că regele este erou şi pe zăpadă si pe arşiţă. Sărmanii curteni sînt foarte nenorociţi; n-au o para chioară. Brancas mă întreba ieri foarte serios dacă n-aş vrea să-i dau bani pe amanet, încredinţîndu-mă ca nu va mai spune nimănui, şi că preferă să aibă de-a face cu mine decît cu altcineva. La Trousse mă roagă să-1 învăţ cîteva din secretele datorită cărora Pomenars îşi duce zilele în chip onorabil*. în scurte vorbe, sînt cu toţii la pămînt. Sînt şi eu, după cel*1

1 Jacgues Tatu, abate foarte monden, supranumit Tâtu-tais-toi (Tâtu-taci din gură) din pricina limbutiei sale, membru al Academiei franceze, autor ai unor Stanţe ereşfme, asiduu pe lingă doamna de Coulanges. Doamna de Sévigns; serefera la favoarea de care se bucurase abatele în salonul doamnei de Riclw-
lieu.
B vorba de nora şi de cel de al doileaf iu al domnului de Mesmes. " Tot cavalerul de Grignan, f ratele contelui. * l?alsificînd bani.

ce-mi scrii despre domnul Deville1: cum, Deviîle? cum, soţia lui? mă duce gîndul la o poveste în care o vorba de nişte coarne, şi totuşi cred că ai dreptate. Adaug o scrisoare de la frockanire, gîndeşte-te să-i răspunzi.
A venit Ghâtillon, pe care-1 îndemn să-ţi improvizeze nişte versuri chiar acum. îmi cere opt zile, iar eu îl încredinţez că nu va voi să ne dea ceva răsuflat, şi că le va scoate pe loc din fundul tolbei sale fermecate. Adio, preaiubita mea, în toate se cuvine să păstrăm măsura; scrisoarea asta a devenit un adevărat volum, îl îmbrăţişez pe harnicul Grignan, pe Seigneur Cor beau, pe semeţul Âdhemar, şi pe norocosul Louis de Provence, despre care toţi astrologii spun că e ocrotit de zîne. E con questo mi raccornando2.
Carte3 dedicată doamnei contese de Grignan, mama nepotului meu.

181 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, marţi S ianuarie (1671)

Ieri, 4 ianuarie, regele a primit în audienţă pe ambasadorul Olandei4: a vrut ca domnul prinţ, domnul de Turenne, domnul de Bouillon şi domnul de Crequi să fie de faţă la cele ce se vor întîmpla. Ambasadorul a înfăţişat regelui scrisoarea, care n-a citit-o, deşi olandezul propunea să i se dea citire. Regele i-a spus că ştie ce scrie în scrisoare, sică are în buzunar o copie după ea. Ambasadorul s-a explicat îndelung în legătură cu justificările aflate în scrisoare, arătînd că domnii membri ai Statelor se străduiseră mult şi cu atenţie să vadă ce lucru putuseră face care să nu fi fost pe placul majestăţii sale; că se purtaseră întotdeauna cu tot respectul cuvenit, şi că totuşi auzeau spunîndu-se că o armată întreagă, înarmatăpînă in dinţi, stă să se năpustească asupra

1 Amintim, majordomul familiei de Grignan.
8 în italiană: Şi cu asta te salut.
3.Scrisoarea fiind foarte mare.
"Pierre Grotius, fiul autorului cărţii Dreptul de pace şt de război.

lor; că erau gata să-i dea satisfacţie majestăţii sale în orice privinţă ar binevoi ea să poruncească, si că o rugau în genunchi să-şi amintească de bunătatea cu care-i copleşiseră ceilalţi regi, înaintaşii săi, cărora le datorau întreaga lor măreţie. Regele a luat cuvîntul, şi, cu

o maiestate şi o graţie neasemuite, a spus: „că are ştiinţă că duşmanii săi erau aţîţaţi împotriva lui; că socotise că era mai prevăzător să nu se lase luat pe neaşteptate, şi că asta îl silise să-şi întărească înfcr-atîta puterea, atîtpe mare cît şi pe pămint, pentru a fi în măsură să se apere; că mai are de dat cîteva porunci, si că la primăvară va face ceea ce va socoti mai de folos intru gloria sa şi pentru binele statului său"; si a făcut un sernn din cap către ambasador prin care 1-a făcut să înţeleagă că nu vrea să i se răspundă. Scrisoarea s-a văzut a fi întocmai cu discursul ambasadoruhii, doar că în încheierea scrisorii majestatea sa era încredinţată că vor face tot ce le va porunci, numai dacă aceasta nu-i va pune rău cu aliaţii lor.

în aceeaşi zi, domnul de La Feuillade a fost numit în fruntea regimentului de gardă, şi a depus jurămint dinaintea unui mareşal al Franţei (cum e obiceiul), cu regele de faţă, care a spus el însuşi că-1 face pe domnul de La Feuillade comandant al regimentului şi i-a pus suliţa în mînă, lucru care se face întotdeauna de către împuternicitul regelui; dar majestatea sa a vrut ca această ceremonie să fie întărită de toate favorurile şi încuviinţările cu putinţă.

Domnii Dangeau şi Langlee1 s-au luat la ceartă în rue des Jacobins2, de la o datorie^de joc. Dangeau îl ameninţă, Langlee îi răspunde la ocară spunîndu-i că uită cine este şi că nu trece în lume drept un om de temut. I-au împăcat; nici unul n-are dreptate. Şi unuia şi celuilalt li s-au adus mustrări aspre şi de loc plăcute, Langlee e peste măsură de îngîmfat şi de insolent. Juca astă vară cu contele de Gramont; în timp ce jucau brelan, contele i-a spus, la o purtare

1 Piilippe ele CîUvciUon, marchiz de Daagcau, jucător de cărţi vestit, ajuns astfeluiiul dintre intimii lui Ludovic al Xiv-iea. Autor ui unui celebru Jurnal alCurtli IM Ludivic al XIV-lea. Membru al Academiei franceze în 1668. Langlee, un alljucitordecirfi vestit, era f iul unei cameriste a reginei.

* Loc deiatîlnire aloarte/.anelor şi al tinerilor la modă.

prea familiară: „Domnule de Langlee, păstrează aceste apucături pentru cînd vei juca cu regele".

Mareşalul de Bellefonds i-a cerut regelui îngăduinţa să-şi vîndă slujba1. Nimeni n-o va mai îndeplini vreodată la fel de bine ca el. Toţi cred, şi eu mai mult ca toţi, că vrea să-şi plătească datoriile şi să se retragă din lume spre a nu se mai gîndi decît la mîntuirea sufletului.

Domnul procuror al tribunalului pentru impozite2 este acum prim-preşedinte al aceluiaşi tribunal; pentru el e o schimbare însemnată; scrieţi-i neapărat, unul din voi doi, iar cel care nu va scrie să scrie în scrisoarea celui care va scrie.

Preşedintele de Nicolaî şi-a recăpătat vechea funcţie3. Ce zici de atîtea noutăţi?

184 - DOAMNEI DE GR1GNAN

Paris, miercuri 13 ianuarie (1671)

Doamne, draga mea, ce-mi tot spui? Ce plăcere tyi face să spui atîtea lucruri rele despre tine, despre inteligenţa ta; să nu-ţi preţuieşti cum se cuvine purtările; să crezi că lumea trebuie să fie într-adevăr prea bună ca să se gîndească la tine? Deşi sînt sigură că nu gîndeşti toate astea, sînt adine rănită şi supărată ; si deşi n-ar trebui poate să răspund unor vorbe pe care le spui în glumă, nu mă rabdă inima să nu încep această scrisoare certîndu-tc. Glumeşti cînd spui că te tenii de literaţi. Vai! draga mea, dacă ai şti cit sînt de mici văzuţi din apropiere, şi cît sînt uneori de stîngaci, i-ai pune pe dată acolo unde-şi au locul. Nu-ţi mai aminteşti cît erai uneori de plictisita de ei? Ia seama ca depărtarea să nu-ţi arate lucrurile rnai mari decît sînt: aşa se întîmplă de obicei.

Cinăm in fiecare seară cu doamna Scarron. Are o fire plăcută şi minunat de dreaptă: e o bucurie s-o auzi cugetînd

' De prim majordom a) regelui. 2 K vorba de Nijolas <le Camus. * De prim-proso<linte al Camerei de conturi.

despre cumplitele frămîntări dintr-un anume loc[1] prea bina cunoscut de ea, şi despre deznădejdea doamnei d'Heudicourt[2] într-o vreme cînd locul ei părea de neatins, despre veşnicile ieşiri mînioase ale micului Lauzun, despre neagra mîhnire sau jalnicile necazuri aîe doamnelor de la SaintGermain, de care nu e întotdeauna scutită nici cea mai invidiată dintre toate[3]. E un lucru cîfc se poate de plăcut s-» auzi vorbind de toate astea. Vorbele acestea ne duc uneori foarte departe, din cugetare în cugetare fie cu privire la subiecte creştine, fie cu privire la subiecte politice. Vorbim foarte des de tine: îi place inteligenţa ta şi îi plac purtările tale; şi cînd vei veni aici, să nu te temi cîtuşi de puţin, draga mea, că nu eşti la modă.

Te găsesc obosită întrucîtva de provensalii tăi. Vrei să facem un cîntec în care să ne batem joc de ei? în sfîrşit, s-au supus; dar fără prea multă bucurie. Dacă î-ar fi crezut de la bun început pe domnul de Grignan, i-ar fi costat tot atît, şi curtea ar fi fost mulţumită. Frumoasă purtare ! Şi ai dreptate să-mi spui că n-ai nici o vină, şi că nu stă în puterea ta să fie altminteri; rîndurile în care-mi spui asta sînt pline de haz.

Dar ascultă cit e de mare bunătatea regelui si plăcerea de a sluji un stăpîn atît de vrednic să fie iubit. L-a chemat pe mareşalul de Bellefonds în cabinetul sau, şi i-a zis: „Domniile mareşal, vreau să ştiu de ce vrei să mă părăseşti. De vină e cucernicia? dorinţa de a te lepăda de lume? datoriile prea mari rămase neplătite? Dacă ultima e pricina, voi da poruncă să fie totul rînduit aşa cum se cuvine". Mareşalul a fost adînc zguduit de atîta bunătate: „Sire, a spus el, de vină sînt datoriile: sînt ruinat; nu-i mai pot vedea suferind pe cîţiva dintre prietenii mei care m-au ajutat, si cărora nu le pot plăti. — Dacă-i aşa, a spus regele, trebuie să le înapoiem datoriile, îţi dau o sută de mii de franci pentru casa dumitale de la Versailles, şi un brevet de re-

1 De la curte.

8 Bonne da Pons, marchiză d'Heudicourt (vezi scrisorile 79 şi 80 din 23 ianuarie 1671 şi 9februarie 1671).

3 Doamna de Montespan, favorita regelui.

ţinere[1] de patru sute de mii de franci, care va sluji drept asigurare, dacă se va întîmpla să mori. Vei plăti dobînzile cu cei o sută de mii de franci; aşa fiind, vei rămîne în slujba mea". Ar trebui, într-adevăr, să ai o inimă cu totul nesimţitoare ca să nu te supui unui stăpîn care se străduie cu atîta bunătate pentru interesele unuia dintre servitorii săi; de aceea mareşalul nu s-a împotrivit; şi iată-1 din nou în slujbă, mai împovărat ca niciodată de tot felul de îndatoriri.

Toate amănuntele pe care ţi le dau sînt adevărate, în fiecare seară au foc baluri, piese de teatru şi mascarade la Saint-Gerrnain. Regele îşi dă mare silinţă' s-o distreze pe Madame*, aşa cum nu s-a străduit niciodată pentru cealaltă. Racine a scris o piesă numită Bajazet, care stîrneşte admiraţia fără de margini a tuturor; într-adevăr. nu mai merge în empirando[3], ca celelalte[4]. Domnul de Ta 11 ard spune că este cu atît mai presus de cr-le ale lui Gomeille, cu cîfc cele ale lui Corneille sînt mai presus de ceîe ale lui Boyer[5]. Asta zic, şi eu laudă; adevărurile nu trebuie tăinuite. Vom judeca singuri cu ochii şi cu urechile noastre.

Du bruit de Bajazet inon dine imporwn.ee*
mă îndeamnă să voiesc a merge la teatru.

Am fost la Livry. Vai! dra^a mea, cit de bine m-am ţinut de cuvînt, şi cu cîtă dragoste m-am gindit la line! Vremea era tare frumoasă, deşi era tare frig; dar pe cer strălucea soarele; toţi copacii erau împodobiţi cu perle şi cristale: această varietate mi-e foarte pe plac. M-am plimbat mult. A doua zi am luat masa de prînz la Pomponne: cum aş putea să-ţi spun cîte s-au spus în cinci ore? Nu m-am plictisit de loc. Domnul de Pomponne va fi aici peste patru

' Pef uncţia de prim-majordom pe care mareşalul voia s-o vîndă. Prin acest brevet regele îi asigură titularului f uncfiei o suma plătită de succesor,

2 Titlu dat soţiei?ratelui regelui Franţei. B vorba de Charlotte-Elisabeth d* Baviere, adouasoţiea lui Philippe d'OrlgaBs, Prima soţie fusese Henriette d'Angleterre.
3 îaspaniolă, sensul: nu e mai prejos de cea care a precedat-o. * Britannicus (decembrie 1669), Berdnice (noiembrie 1670).
5 Abatele Olaude Boyer (1618—1698), predicator şi poet tragic, membru al Academiei franceze; a scris Judith şi Jephtâ. Boileau 1-a satirizat necruţător.
" De laima lui Bajazet inima-mi neliniştită.,. Parodie după un vers (JiB Alexandre de Racine (I, 2).

zile. Aş îi tare necăjită dacă as fi silită să-i vorbesc despre treburile voastre din Provenţa. Nici măcar nu m-ar asculta; vezi cîtă importanţă sînt în stare să-mi dau. Dar, crede-mă, draga mea, nimeni nu e mai potrivit ca domnul d'Uzes: cu el mergi drept la ţintă. N-am văzut nicicînd om mai înţelept şi povăţuitor mai bun deeit el: îl aştept ca su-ţi vorbesc despre ce-a făcut la Saint-Germain.
Mă rogi să-ţi scriu scrisori de două ori mai mari; cred, draga mea, că acum trebuie să fii mulţumită: uneori sînt înspăimîntată de nemaipomenita lor lungime, încrederea asta o datorez cuvintelor tale măgulitoare. Te rog, draga mea, cată să rămîi în această preafericită stare, şi nu te abate de la calea de mijloc, îngăduie-ţi destul răgaz ca să te însănătoşeşti pe deplin, şi nu-1 mai ispiti pe Dumnezeu cu dialogurile si cu vecinătatea voastră.
Doamna de Brissac şi-a pus deoparte cele trebuincioase pentru iarnă, adică pe domnul de Longueville şi pe contele de Guiche, dar cu gîndurile cele mai curate: doar pentru plăcerea de a t'i adorată. La Marans nu mai poate fi văzută nici la doamna de La Fayette, nici la domnul de La Rochefoucauld. Nu mai ştim ce face; uneori facem presupuneri cam îndrăzneţe. Astă vară îi venise dorinţa năstruşnică de a fi siluită; voia să fie siluită cu tot dinadinsul: ştii ce înseamnă asemenea capricii. Eu una socot că nu va fi niciodată: ce nebunie, Dumnezeule, si de cîtă vreme o văd eu aşa cum o vezi tu aouin!
Nu ţine de mine săn-oîntîlnesc pe doamna de Valavoire. E drept că nu-i nevoie să mi se spună: „Du-te s-o vezi"; e de ajuns să ştiu că te-alntîlnit ca să şi alerg după ea; dar şi ea aleargă după cine ştie cine, căci în zadar o rog să mă aştepte, nu izbutesc să am parte de această fericire.
Domnului mare scutier1 ar trebui să-i dau turlupinada2 ta: căci e cum nu se poate mai bună. Ghâtillon ni le citeşte în fiecare zi pe ale Iui, şi sînt nespus de proaste,
* Siarele şantier al Franţei (adici inteadentul general al grajdurilor regale)^ coatele d'Armagnac.
* Joc doouvlnteîo versuri (de la Turlupin, peraonaj def arsă).

185 - DOAMNEI DE GRIGNAN
Paris, vineri scara, 13 ianuarie (1672)
Ţi-am scris azi-dimineaţă, draga mea, prin curierul care-ţi aduce veşti dintre cele mai bune şi mai plăcute despre treburile tale din Provenţa; dar vreau să-ţi mai scriu şi în seara asta, ca să nu se poată spune că soseşte vreo poştă fără să-ţi aducă scrisori de la mine. Am început să cred'cu adevărat că-ţi plac, frumoasa mea copilă; mi-o spui: de ce vrei să mă înşeli, înşelîndu-te pe tine însăţi? Căci dacă din întîmplare n-ar fi aşa, chiiml la care te-ar supune mulţimea scrisorilor venite de la mine te-ar face să fii cu adevărat vrednică de plins: cele venite de la tine sînt marea mea fericire. Nu ţi-am răspuns încă în legătură cu frumosul tău suflet: Langlade e acela care-ţi spune frumosul suflet, în glumă, dar, crede-mă, îl ai cu adevărat frumos: nu ai poate unul dintre acele suflete fără de seamăn, ca al domnului cutare, romanul acela care, spre a se tine de cuvînfc, s-a înapoiat la cartaginezi, unde a fost atît de rău schingiuit; dar, droga mea, poţi să te lauzi că vii îndată după el. Găsesc că eşti atît de

desăvîrsită si că te bucuri do o faimă atît de mare, încît nu ştiu ce să-ţi spun, decît că te admir, şi că te rog să-ţi sprijini întotdeauna înţelepciunea po curaj şi curajul pe înţelepciune, şi să te hrăneşti cu şocolată, pentru ca şi cea mai proastă societate să-ţi pară bună.
Piesa lui Racine mi s-a părut frumoasă, am fost şi am văzut-o. Noră-mea1 mi s-a părut cea mai minunată actriţă pe care am văzut-o vreodată: o întrece pe Desoeillets2 de la o poştă; iar eu, despre care se spune că am oarecare talent pentru teatru, nu sînt vrednică nici să aprind lumînărilo cînd se iveşte ea. De aproape e uritu, şi nu mă mir că fiul meu îi îndura cu greu prezenţa; dar cînd spune versuri, îţi vine să i te închini în genunchi. Bajazet o o piesă frumoasă; găsesc că lucrurile nu sînt destul do iiniprai către sfîrşit; e multă patimă în această piesă şi o patimă mai puţin ne-
1 Vestita aolriţi La Cîiampinaslo, oaretaacsa amanta fiului doamnei de S<5vigné,0;iirles do Sivigno. Mai departe vom intimi: „oumnala la", j a Altă iclriţj celebră, care murise în 1070.

bu-nească decît cea din Ber6nice: eu. una găsesc totuşi că n-o întrece pe Andromaque; iar cît priveşte frumoasele piese ale lui Corneille, ele le întrec pe cele ale lui Racine tot atîta pe cît piesele acestuia le întrec pe toate celelalte. Crede-mă că nimic, niciodată, nu se va asemui (nu spun nu va întrece) cu divinele versuri ale lui Corneille. Ne-a citit zilele trecute la domnul de La Rochefoucauld o piesă în care se aminteşte de regina mamă1. Totuşi aş vrea, draga mea, să fi venit cu mine după prînz, căci nu te-ai [i plictisit, poate ai fi şi pîîna puţin, de vreme ce eu am plîns atîta; ţi-ai fi admirat cumnata; i-ai f i văzut în faţa ta pe îngeri?, şi pe la Bourdeaux, îmbrăcată ca o fetişcană. Domnul duce era in spate, Pomenars deasupra, întovărăşit de cîţiva lachei, . cu nasul ascuns în manta, căci contele de Creance vrea cu orice chip să-î spînzure, orieît s-ar împotrivi el; toată societatea cea mai aleagă se afla pe scenă3. Domnul marchiz de Villeroi în vesminte de bal; contele de Guiche, cu trupul strîns înfăşurat într-un brîu, ca şi mintea lui4; toţi ceilalţi, costumaţi în bandiţi. L-am văzut de două ori pe acest conte 3a domnul de La Rochefoucauld; mi s-a părut foarte spiritual, şi mai puţin nefiresc ca de obicei. Iată-1 şi pe abatele nostru, la care mă afin, şi care te încunostinţează că a primit planul castelului Grigrian, de care e foarte mulţumit: se plimbă prin el încă de pe acum; ar vrea să aibă şi planul de profil: întrucît rnă priveşte, ca să-1 am cu adevărat, aştept să fiu înăuntru. Am a-ţi transmite nenumărate felicitări de la toţi cei care au auzit plăcutele cuvinte spuse de rege la adresa domnului de Grignan. Doamna de Verneuil a venit prima. A fost cît pe ce s-o înăbuş cu îmbrăţişările mele.
Adio, fermecătoarea mea copilă; ce-as mai putea să-ţi spun despre dragostea mea şi despre interesul cu care iau parte la tot ce are vreo legătură, orieît de îndepărtată, cu
1 în Palchsrie exista, îatr-adevăr aluzti la regina mamS. Anne d'Autriehe şl la Mazartn.
a Vesi scrisoarea din 23 decembrie 1371 (nr. 177).
3 O jarte din spectatori asistau la spectacol instalaţi pe scaune po cele două iaturiale scenei, în restul silii (le parter**) se stătea în picioare.
* Csntele de Guiclie era cunoscut pentru stilul său forţat, întortocheat ţi obscur.

tine, de la lucrurile cele mai mari pînă la cele mai mici. A sosit domnul d'Harouys. I-am dat toate răspunsurile tale. îl îmbrăţişez pe minunatul Grignan, pe prudentul coadjutor, şi pe semeţul Adhemar: parcă aşa-i numeam acum cîteva zile.
m; - DOAMNEI DE GRIGNAN
Paris, miercuri 20 ianuarie (1672)

Iată Maximele Domnului de La Rochefoucauld, revăzute, corectate şi adăugite1: ţi le trimit din partea lui. O seamă dintre ele sînt dumnezeieşti; şi spre ruşinea mea, sînt şi unele pe care nu le înţeleg: Dumnezeu ştie cum Je vei înţelege tu.
Arhiepiscopul de Paris şi arhiepiscopul de Reims se ceartă între ei: din pricina unei slujbe religioase. Parisul vrea ca Reims să-i ceară lui îngăduinţa de a face slujba: Reims strigă sus şi tare că nici nu-i trece prin gînd. Se spune că oamenii ăştia doi nu se vor împăca niciodată, deşi trăiesc nici la treizeci de leghe unul de celălalt. Se vor gîlcevi aşadar într-una. Slujba cu pricina e o canonizare a unui Borgia2, iezuit; au fost aduşi toţi muzicanţii de la Operă: luminările sînt aprinse pînă în strada Saint-Antoine; e un adevărat omor. Bătrînul Merinvilîe a murit, deşi n-a ajuns pe-acolo.
Nu te înşeli oare, fata mea dragă, în privinţa scrisorilor mele? Zilele trecute, un afurisit, văzîndu-mi scrisoarea nesfîrşită, m-a întrebat dacă socoteam că o poate citi cineva pînă la capăt: am tremurat la gînduî ăsta, fără să-mi fac totuşi planuri de îndreptare; şi luînd de bună tot ce-mi spui, nu te voi cruţa de nici un fleac, mai mare sau mai mic, care ar putea să-ţi mai schimbe gîndurile. întrucît mă priveşte, scrisorile pe care ni le trimitem sînt toată

1 A croia ediţie.

2 K vorba de Franyois de Borgia (1510—1572), Ceremonia a avut loc în biserica iezuita Saint-Paul.

viaţa mea şi singura mea plăcere; toate celelalte lucruri vin abia cu mult după aceea.
Sînt mîhnitu din pricina frăţiorului tău: li este tare frig, doarme în cort, e pe drum către Colonia pentru cine ştie cîtă vreme. Nădăjduiam să-1 văd în iarna asta, şi cînd colo! Din fericire domnişoara d'Adhomar1 e mîngîierea bătrmeţii mele: aş vrea să vezi cum mă iubeşte, cum mă cheamă, cum mă îmbrăţişează. Nu-i frumoasă, dar e drăgălaşă; are o voce fermecătoare; e bălaie, e curată: o iubesc. Mi se pare că-1 iubeşti la nebunie pe fiul tău: sînt tare bucuroasă. Nu vom avea niciodată îndeajuns de multe nebunii, făcute sau fireşti, n-are importanţă.
Miine are loc un bal la Madame. Am văzut la Mademoi* selle pregătindu-sc cu mare zor giuvaeruriîe: asta mi-a adus aminte de toate necazurile noastre trecute, şi dea Domnul să se mai întoarcă acele vremi! Puteam fi oare nefericită alături de tino? întreaga mea viaţă nu-i decît un şir de pocăinţe. Domnule Nicoîe, fie-ţi milă do mine, şi ajută-mă să văd limpede poruncile Gerului. Adio, scumpa mea fiică, nu îndrăznesc să spun că mă închin ţie, dar nu pot să-rni închichipui că se află pe lume altă iubire mai mare decît cea pe care ţi-o port. îmi îndulceşti şi îmi sporeşti durerea, prin nepreţuita şi dulcea încredinţare pe care mi-o dai despre iubirea ta.

20:1

DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, miercuri 16 martie (1672)
îmi vorbeşti de plecarea mea2: ah! fata mea dragă, nu trăiesc decît cu această minunată nădejde. Nu mă ţine aici decît boala mătuşii mele, care se prăpădeşte, de durere şi de hidropizie. Mi-e inima zdrobită cînd o văd în ce stare este şi cînd o aud vorbind cu atîta blîndeţe şi înţelepciune. Curajul, răbdarea, resemnarea ei sînt fără de seamăn. Dom-

* Marie-Blanehe de Grignan, mica nepoată, a doamnei de B La Grignan,

nul d'Hacqueville şi cu mine îi urmărim boala zi cu zi: el citeşte îri inima mea şi îmi vede durerea de a nu putea pleca acum. îi urmez sfaturile; vom vedea ce va mai fi de acum pînă în Paşte. Dacă boala se înrăutăţeşte, cum se întîmplă de cînd sînt aici, va muri în braţele noastre; dacă i se va aduce oarecare uşurare şi dacă se va pune pe zăcere lungă, voi pleca de îndată ce domnul de Coulanges se va fi întors. Sărmanul nostru abate e tot atît de deznădăjduit cit şi mine1: vom vedea ce întorsătură ya lua boala în luna aprilie. N-am în cap decît asta: nu poţi dori mai mult să mă vezi decît doresc eu să te strîng în braţe; spune-ţi că tot ce-ai încerca e zadarnic, şi nu-ţi închipui c-o să izbuteşti vreodată să mâ faci să mă satur de tine.

Fiul meu îmi scrie că sînt tare nenorociţi în Germania, şi că nu ştiu ce fac2. L-a mîhnit foarte mult moartea cavalerului de Grignan8.

Mu întrebi, scumpa mea copilă, dacă mai iubesc la fel de mult viaţa, îţi mărturisesc că o găsesc plină do durere şi de chin; dar moartea mă scîrbeşte încă şi mai mult: sînt atît de nefericită că am a sfîrşi toate ace_stea prin ea, încît dacă m-aş putea întoarce îndărăt, nu mi-aş dori nimic mai mult. Mă aflu prinsă într-o viitoare care mă stînjeneşte: m-am pomenit în viaţă fără încuviinţarea mea; trebuie să plec din ea, şi asta mă face nenorocită; şi cum voi pleca? Pe unde? Pe care poartă? Cînd fi-va asta? Şi în ce stare? Voi suferi oare mii de chinuri, murind în deznădejde? Voi avea o congestie la creier? Voi muri într-un accident? Fivoi împăcată întru Domnul? Cum mă voi înfăţişa dinaintea lui? Mă voi întoarce către El din teamă, din nevoie? Oare singurul meu simţămînt fi-va frica? Ce pot nădăjdui? Voi ajunge în rai? Voi merge în iad? Răspunsul e cu neputinţă. Sînt la grea încurcătură! Nu-i nebunie mai mare decît săVţi pui în primejdie mîntuirea; dar nimic nu-i mai firesc, şi viaţa prostească pe care o duc e lucrul cel mai lesne de înţeles. Mă cufund în aceste gînduri şi moartea îmi apare atît de cumplită, încît urăsc viaţa mai mult pentru că mă duce

1 Mîtuşa bolnavă, Henrictte de La Tnusse, era chiar sora abatelui de CouUngcs.

• B vorba de războiul di n Olanda.

" Unuldlntre (raţii domnului de Gfignan, mort la 6 februarie.

către moarte decît pentru spinii pe care-i întîlneşti pe drumul ei. îmi vei spune că vreau să trăiesc veşnic. Nicidecum: dar dacă mi s-ar fi cerut părerea, aş fi vrut mai bine să moiîn braţele doicei mele: asta m-ar fi cruţat de multe necazuri si mi-ar fi dăruit cerurile, în chip sigur şi uşor; dar să vorbim de altceva.

Sînt nenorocită că ai căpătat Bajazet de la alţii şi nu de la mine. De vină e blestematul acela de Barbin1 care mă urăşte pentru că nu scriu şi eu Prinţese de Montpensier*. Ai judecat drept şi bine şi vei îi văzut3 că sînt de părerea ta. Voiam să ţi-o trimit pe La Champmesle să mai încălzească piesa. Personajul Bajazet e rece; obiceiurile turcilor nu sîm respectate; căsătoria la ei e lucru mult mai simplu; deznodămîntul nu-i bine pregătit: nu vezi bine pricinile unei asemenea vărsări de sînge. Sînt totuşi şi lucruri plăcute dar nimic pe deplin frumos, nimic înălţător, nici una din acele cutremurătoare tirade ale lui Corneille. Fata mea, să ne ferim să i-lasemuimpe Racine, să simţim tot ce-i deosebeşte.. O seamă de versuri sînt reci şi slabe, şi niciodată nu va scrie ceva mai bun decît Alexandre şi Andromaqne. Bajazet estimai prejos de ele, după părerea multora, şi a mea, daca îndrăznesc să mă citez. Racîne face piese pentru La Champ mesle: nu pentru secolele ce vor veni, Cînd nu va mai fi tînăr şi oind nu va mai fi îndrăgostit, nu va mai scrie în ace laşi chip. Trăiască, aşadar, bătrînul nostru prieten Corneille. : Să-i iertam citeva versuri proaste în schimbul divinelor ?i sublimelor frumuseţi care ne înalţă sufletul» sînt capodoper. do neuitat. Despreaux4 îi aduce laude şi mai mari decii mine; într-un cuvînt, e bunul-gust întruchipaţi rămîi la e'î-

1 Vestitul librar care 1-a editat pe cei mai mulţi dintre scriitorii secolul!'1
al XVlMea.

'Aluzie Ia romanul doamnei de La Fayette (prietenă intimă a doamna deSévigné) La pi'iiieasse de Montpensieî'(1662). în toate ediţiile anterioare ediţi-' Pleiade, textul este ^Des Prtnoesses de Cleves et de Montpensier". Gerard-aailr arată di La Prineasti ^ Gldves va apărea abia în 1678. B unul din cazurile i • intervenţie pe text a primului editor, Cavalerul Perrin.
1 Vezi aerJsoarea <lln 15 ianuarie 1671,
4 liolleau.

Să-ţi spun un cuvînt de duh al doamnei Cornueî1, care a
nit mare veselie în sală. Domnul (Tambonneau-fiul a penunţat la robă, şi şi-a încins pîntecele şi fundul cu o curea. Aşa chipeş cum e, vrea să se ducă pe mare2; nu ştiu ce rău i-a făcut pămîntul. Cineva îi vorbeşte doamnei Gornueî despre plecarea lui pe mare: „Vai I spune ea, 1-a muscat cumva Un cîine turbat?8" A spus cuvintele astea cu cea mai mare nevinovăţie, ceea ce i-a făcut pe toţi să rîdă în hohote.
Doamna de Gourcelles e la mare încurcătură: toate cererile Si sînt respinse; dar ea spune că nădăjduieşte că vor avea milă de ea, de vreme ce aceia care o judecă sînt bărbaţi. Acum coadjutorul nostru nu i-ar face nici un fel de hatîr; mi-1 înfăţişezi avînd îndeletnicirile Sfîntului Ambrozie.
Mi se pare că ar trebui să-ţi fie de ajuns că fata ta e făcută după chipul şi asemănarea lui: dar văd că şi fiul tău vrea să-i semene; dar, fără a jigni frumuseţea coadjutoruîui, unde-1 guriţa cea frumoasă a băieţaşului nostru? Unde-i sînt farmecele? Seamănă, neîndoielnic, cu sora lui: e o asemănare care mă stînjeneşte mult. Te iubesc mult, fata mea, pentru că nu eşti însărcinată: mîngîie-te că eşti frumoasă în chip zadarnic, gîndindu-te la plăcerea de a nu fi mereu pe moarte.
Nu pot să te plîng că n-ai unt în Provenţa, atîta vreme cît ai un untdelemn minunat şi peşte din cel mai gustos. Ah ! fata mea, cît de bine înţeleg ce poate face şi gîndi o făptură ca tine, în mijlocul Provenţei! O voi vedea şi eu cu aceiaşi ochi ca şi tine, şi te voi plînge toată viaţa că-ţi petreci aici anii tăi cei mai frumoşi.
Sînt prea puţin dornică să strălucesc la curtea ta din Provenţa, mi-o închipui atît de bine, gîndindu-mă ia cea din Bretania, încît pentru aceeaşi pricină pentru care, după trei zile petrecute la Vitre, nu-mi mai doream decît să mă la Leş Rochers, îţi jur în faţa lui Dumnezeu că tot ce
1 Doamna Cornuel, născută Anne Bigot (1605—1694), trece drept una dintre ce!e mai spirituale femei ale secolului.
A.eest Tamb.iineau, judecător la Camera de conturi ca şi tatăl său, va
iosintr-o luptă navală, cîţiva ani mai tîrziu. 3 Sa credea oi turbarea poate ti vindecată prin băi de inare,

vreau e să-mi petrec vara la Grignan cu tine: iată la ce ţintesc şi la nimic mai mult. Vinul meu de Saint-Laurent1 se află la Adhemar, îl voi avea miine dimineaţă: de mult ţi-am mulţumit pentru el in pettoz: e foarte drăguţ din partea ta.
Domnului de Laon3 îi place mult felul acesta de a fi cardinal. Se spune că zilele trecute domnul de Montausier, vorbindu-i delfinului despre rangul de cardinal» i-a spus că el atîrnă de voinţa papei, şi ca, dacă acesta voia, putea face cardinal un grăjdar. Tocmai atunci soseşte cardinalul Bonzi; delfinul îi spune: „Domnule, e adevărat că dacă papa ar vrea, ar putea face cardinal un grăjdar?1' Domnul de Bonzi e luat pe neaşteptate; dar ghicind despre ce-i vorba, îi răspunde: „E adevărat, domnule, că papa alege pe cine-i place; dar n-am văzut pînă acum să-şi fi luat cardinalii din grajd". Totul mi-a fost povestit de cardinalul de Bouillon.

Am stat foarte mult de vorbă eu domnul d'Uzes. îţi va scrie despre discursul pe care 1-a ţinut: a fost minunat. Are o minte bine orinduită si cuvinte măsurate, care au mare greutate în asemenea împrejurări: peste tot face si spune numai lucruri bine venite.
Se spune despre Jarze ceea ce ţi s-a spus ; dar lucrul nu-i sigur. Lumea pretinde că nu mică a fost bucuria doamnei la intoacerea cavalerului de Lorraine. Se mai spune de asemeni că doamna de Brissac si contele de Guiche sînt atît de întortochiaţi încît ar avea nevoie de un tălmaci ca să se înţeleagă pe ci înşişi. Scrie-i din cind în cînd cardinalului nostru, căci te iubeşte; faubourg*-\i\ te iubeşte; doamna Scarrou te iubeşte; îşi petrece postul Pastolui aici, şi e la noi aproape în fiecare seară. Mai e şi Barillon, si dea Domnul, frumoasa mea copilă, sa fii cit mai curînd şi tu ! Adio,copila mea; nu mai închei. E cu neputinţă să poţi înţelege cît de mult te iubesc.
i Vin de Provenţa.
"U ^Soi^i doamna de La Fayette, care locuiau împreună 1« cartierul (le faubourg) Saint-Germain.

208 - DOAMNEI DE GRIGNAN
Paris, vineri 8 aprilie (1672)
Războiul a fost declarat, draga mea, şi toată lumea nu mai vorbeşte decît de plecare. Canaples i-a cerut regelui îngăduinţa să meargă să slujească în armata regelui Angliei; şi într-adevăr, a plecat, nemulţumit că nu şi-a putut afla jocul în Franţa.
Mareşalul du Plessis nu va părăsi Parisul: e burghez şi canonic; îşi pune la adăpost laurii şi se va mulţumi să-şi dea cu părerea despre bătălii: îmi place hotărîrea lui, dat fiind marea şi strălucita faimă de care se bucură. I-a spus regelui că-şi pizmuieşte fiii, care au cinstea să o slujească pe majestatea sa, că în ceea ce-1 priveşte, nu-şi mai doreşte decît moartea, de vreme ce tot nu mai e bun la nimic. Regele 1-a îmbrăţişat şi i-a spus: „Domnule mareşal, tinerii nu se străduie decît pentru a se apropia de faima pe care dumneata de mult ai dobîndit-o; e plăcut să te odihneşti după atîtea biruinţe", într-adevăr, socpt că e fericit că a pus la adăpost de nestatornicia soartei ceea ce a dobîndit timp de o viaţă întreagă.1
Mareşalul de Bellefonds se află la mănăstirea Trappe, unde-şi petrece Săptămîna Patimilor; dar înainte de a pleca i-a vorbit cu multă semeţie domnului de Louvois, care voia să-i mai taie din venitul său de general sub ordinele domnului prinţ: 1-a luat drept judecător pe rege şi a avut, fără nici o greutate, cîştig de cauză.
Domnul şi doamna de Chaulnes se duc în Bretania: acum locul guvernatorilor este în provincia pe care o guvernează.
Vom avea parte de un război greu; sînt cumplit de neliniştită. Mă gîndesc într-una la fratele tău; ţinem mult unul la altul; mă iubeşte şi nu se gîndeşte decît cum să-mi facă pe plac: dar şi eu mă port cu el ca o adevărată mamă vitregă, şi n-am în minte decît treburile lui. Aş fi tare ne-
1 Mareşalul du Plessis-Praaiin dobîndise victorii la La Bochelle, în Piemont, toCatalonla. Inavinsese, de asemenea,pe Turenne, la Rethel, In.timpul Fronae* Prinţilor.

dreaptă dacă na-aş plinge de voi doi: slateţi intr-adevăiminunaţi, fiecare în felul vostru. Iată, draga mea, tot ce vei primi de la mine pe ziua de azi. Erau de f aţăazi-dimineaţă, in timp ee-mi făceam toaleta, «n provensal, un breton
si un burgund.
Regina mă întreabă mereu despre copiii tăi, şi despre călătoria mea în Provenţa, şi nu-i place că fiul tău îţi seamănă ţie iar fata tatălui; îi răspund mereu acelaşi lucru. Doamna Golbert îmi vorbeşte adesea de frumuseţea ta, dar cine nu-mi vorbeşte? Fata mea, ştii că ar trebui să mai

vii pe aici ca să mai ieşi în lume? Sînt gata să te ajut într-un fel care te va scoate din tot soiul de încurcături. I-am vorbiî domnului de Pomponne despre numirea unui prim-presedinte; încă nu vede de loc cine ar putea fi; crede totuşi că va trebui să fie un străin; am încuviinţat. Mătusii mele îi e atît de rău încît nu cred că-mi voi mai amina mult călătoria. Se înăbuşă, se umflă, cînd o priveşti te cutremuri: sînt adine zguduită, şi voi îi încă şi mai mull dacă o voi pierde. Ştii cit de mult am iubit-o întotdeauna: ar îi fost o mare bucurie pentru mine să mă despart de e;? cu nădejdea unei vindecări care ne-ar mai fi lăsat-o în viat? cîtăva vreme. Te voi îneunostinţa despre desfăşurareaacest-pi triste şi dureroase boli.

214 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, miercuri 27 aprilie (1672t

Iţi voi răspunde, draga mea, la ceîe două scrisori ai» tale,'şiaP°i Iţi voi vorbi de cele ce se întîmplăpe aici. Dom nul de Pomponne a citit-o pe prima, şi va citi, cu siguranţă, şi o mare parte dintr-a doua. Acum a plecat; i-am arătat-" pe cînd îmi luam rămas bun, neputînd să-i vorbesc despi< treburile tale mai bine decît îmi scrii tu. Te găseşte minunată; nu îndrăznesc să-ţi spun cu cine îţi asemuie stihiinici laudele pe care ţi le aduce. M-a rugat mult să te înei" dinţez de toată preţuirea lui şi de rîvna pe care şi-o va A'-' întotdeauna spre a face tot ce ţi-ar putea-o dovedi. A fo«'

încîntat peste măsură de felul cum descrii La Sainte-Baume1; va fi şi mai mult încă de cea de a doua gcrisoare a ta. Nu se poate scrie mai bine despre ceva, nici în chip mai jimpede; sînt pe deplin încredinţată că scrisoarea ta îţi va aduce tot ce-ţi doreşti; vei vedea răspunsul; eu nu voi scrie decît cîteva cuvinte, căci, cu adevărat, draga mea, n-ai nevoie să fii ajutată în această împrejurare; găsesc că toată dreptatea e de partea ta; n-am aflat nimic din toate acestea prin tine; mi le-a spus domnul de Pomponne, aşa cum îi fuseseră spuse şi lui; dar nu-i nimic de răspuns la ceea ce-mi scrii, va avea doar plăcerea să te citească. Episcopul2 arată cu orice prilej că doreşte foarte mult să se împace cu voi: a aflat aici lucrurile atît de bine rînduite în sprijinul vostru, încît asta-1 face să dorească o împăcare, din care îşi face un prilej de laudă, înfăţişînd-o ca pe un simţămînt potrivit cu profesia lui. Aşteptăm, de pe o zi pe alta, numirea primului preşedinte al Provenţei.

îţi mulţumesc pentru cele ce-mi povesteşti despre La Sainte-Baume şi pentru frumosul inel; văd că sîngele n-a clocotit chiar aşa cum ai fi vrut3. Doamna prinţesă palatină a avut cîndva aceeaşi curiozitate; n-a fost mai mulţumită decît tine ;n-o să mă locuieşti de dorinţa de a vedea grota asta înspăimîntătoare; cu cît e mai greu de îndurat, cu atît îmi spun mai mult că trebuie să merg; dar, la urma urmei, puţin îmi pasă dacă voi ajunge acolo sau nu. Nu te caut în Provenţa decît pe tine; cînd te voi avea alături, draga mea, voi avea tot ce caut.

Sînt necăjită din pricina fiului tău; aş vrea să ai o doică pe măsura aceleia pe care o am aici; e desăvîrşită: Rippert îţi va spune. Mi-a vorbit de o tunică brodată pe care o vrea domnul de Grignan; costă o mie de franci, şi nu-mi pare că ar avea mare nevoie de ea, de vreme ce va veni iarna asta aici; dar nu vreau să-1 supăr: după ce i-am spus ce cred eu, ^ las să hotărască singur.

i

1 O grotă „făcătoare de minuni". "Episcopul de Marsillia, Forbin-Janson.

s Stngeie iui Isus Christos răstignit, adus, spune legenda, într-un vas, <Je sffnta Magdalena, la grota Sainte-Baume. în Vinerea mare din f iooare an, ^Pâ citirea Evangheliei despre patimile lui Isus, trebuia să se umfle în clocote.

Mătuşa mea se simte tot foarte rău. Lasă-ne nouă grija plecării, nu dorim altceva; ba chiar dacă ar îi vreo nădejde de boală lungă, nc-am hotărî pe dată; îi spun mii de drăgălăşenii din partea ta, care o bucură mult. Domnul do La Trousso îi scrie scrisori pline de amabilităţi: sînt amabilităţi faţă de un om în agonie, pe oare eu una nu pun marc preţ; îi scutesc de ele pe cei ce nu vor începe să mă iubească decît atunci. Draga mea, pe cei ce ne iubesc trebuie să-i iubim în timpul vieţii, cum ştii tu să iubeşti atît de bine, să le facem viaţa uşoară si plăcută, să nu le pricinuim amărăciune şi nici să nu-i copleşim cu durere; e prea tirziu să ne mai schimbăm cînd îi vedem pe patul morţii. Ştii ce am spus întotdeauna despre firile bune: nu cunosc decît de un singur fel, şi a ta poate să-i mulţumească şi pe cei mai anevoie de mulţumit. Văd lucrurile aşa cum sînt; crede-mă, nu sînt nebună; şi, ca dovadă, nimeni nu poate fi mai mulţumit de cineva decît sînt eu de tine. îi trimit domnului de Coulanges ceea ce-i aparţine din scrisoarea mea; va fi făcută bucăţele: îmi vor mai rămîne citeva sute spre mîngiiere; oricit de minunate ar fi, draga mea, doresc nespus de mult să nu mai primesc.1 Să-ţi spun acum noutăţile.

Regele pleacă rnîine. în afara Parisului vor fi o sută do mii de oameni; cam la atîta s-a ajuns făcindu-se numărătoarea în garnizoană. De patru zile nu fac decît să-mi iau rămas bun. Ieri am fost la Arsenal; am vrut să-mi iau rămas bun de la comandant2, care mă căutase; nu î-am găsit. Dar am găsit-o pe La Troche, care-şi plîngea fiul; pe contesă3, care-şi plîngea soţul. Avea o pălărie cenuşie, pe care, m-ani pomenit că, dintr-o dată, de prea mare durere, si-o înfunda zdravăn peste urechi; era grozav de caraghioasă; cred cu niciodată o pălărie n-a fost mai rău chinuită: aş fi vrut sămi fi pus în ziua aceea o bonetă sau o cometă, în sfîrşit, au plecat amîndoi azi-dimineaţă, ea la Lude, el la război; dar ce război! cel mai crîncen, cel mai primejdios. De cînd o trecut Garol al VIII-lea în Italia n-am mai avut unul la fel-

1 Pjitru că Doamna de Siivigné vrea să ajungă mai rt-pedn lingă doamna de Gi'ignan.

'Gontelode Lude, comandantul general al ar t ilenei, bun prieten al doamne' do SeYign<5,

'Contesa de Lude.

I s-a spus asta şi regelui. Yssel e apărat şi împrejmuit de două sute de tunuri, de şaizeci de mii de pedestraşi, detreierase mari, de o apă mare ce trebuie mai întîi trecută. Contele de Guiche, care cunoaşte ţinutul, ne-a arătat zilele trecute o hartă la domnul de Verncuil; am văzut lucruri uluitoare. Domnul prinţ e foarte ocupat cu pregătirile. Zilele trecute a venit la el un fel de pehlivan nebun care i-a spus că se pricepe să fabrice bani. „Prietene, i-a spus domnul prinţ, îţi mulţumesc; dar dacă ne-arnăscoci vreo drăcovenie cu care să trecem Rinul fără să fira ucişi, mi-ai face mare bucurie, căci eu unul nu ştiu de Ioc cum e mai bine să fac", îi are _ca locotenenţi-generali pe domnii mareşali d'IIumieres si de Bellefonds.

Să-ţi spun un lucru pe care-1 aflăm cu bucurie. Cele două armate urmează să se unească: atunci regele îi va comanda lui Monsieur; Monsieur, domnului prinţ; domnul prinţ, domnului de Turenne; domnul de Turenne, celor doi mareşali, şi chiar armatei mareşalului de Crequy. Regele i-a vorbit domnului de Bellefonds, spunîndu-i că, în această împrejurare numai, va fi sub ordinele lui Turenne. Mareşalul, Iară să ceară timp de gîndire (iată greşeala lui), a răspuns pe dată că nu va fi vrednic de cinstea pe care i-o făcuse majestatea sa dacă se va dezonora printr-o supunere cum alta nu mai ştie să mai fi fost vreodată. Regele a stăruit fără înconjur, rugîndn-î să cugete bine la cele ce-i răspunde, şi arătîndu-i că doreşte această dovadă de devotament, şi că altminteri va cădea în dizgraţie. Mareşalul i-a răspuns regelui că vede bine la ce se expune, şi că ştie că va pierde favoarea majestăţii sale, precum şi averea; dar că e hotărît mai bine să le piardă, decît să piardă stima majestăţii sale; şi, în sfîrşit, că nu poate să asculte de ordinele domnului de Turenne fără a necinsti rangul la care majestatea sa îl

ridicase. Regele i-a spus: „Domnule mareşal, atunci trebuie să ne despărţim". Mareşalul s-a înclinat adînc şi a plecat. Domnul de Louvois, care nu-1 iubeşte, i-a trimis de îndată un ordin să plece la Tours. A fost tăiat de pe lista slujitorilor casei regale; are cincizeci de mii de scuzi datorii peste averea lui: e ruinat; dar e mulţumit, şi fără îndoială că se ^ya duce la mănăstirea La Trappe. I-a oferit regelui caii şi trăsurile lui, cumpărate pe cheltuiala majestăţii sale, ca să facă cu ele ce va voi; mulţi au văzut în asta o dorinţă

do a-1 înfrunta pe rege; dar el a îăcut-o cu deplină nevinovăţie. Toţi servitorii săi, rudele salo, micul Villars1 şi toţi cei ce erau legaţi în vreun fel do el sînt nemîngîiaţi. Doamna de Villars de asemeni; nu uita să-i scrii, ci şi sărmanului mare-

§ak

în tot acest răstimp mareşalul d'IIurnieres, susţinut de domnul de Louvois, nu apăruse, şi aştepta să dea mai întîi răspunsul mareşalul de Crequy. Acesta şi-a lăsat armata pe care o comanda şi a venit să răspundă el însuşi. A sosit alaltăieri; a avut o discuţie de o oră cu regele. A fost chemat mareşalul de Gramont, care a apărat dreptul mareşalilor Franţei, rugîndu-1 pe rege să judece între cei care ţineau la cel mai mare preţ titlul acordat de el, sau care, pentru a nu-1 terfeli, se expuneau nefericirii de a-i pierde favoarea, şi cel care se ruşina să-1 poarte, care-1 ştersese de peste tot unde se afla scris, care socotea numele de mareşal o ocară, şi care voia să comande în calitate de prinţ2. Urmarea a fost că mareşalul de Crequy a trebuit să se retragă la casa lui de la ţară, şi tot aşa şi mareşalul d'Humieres. Nu se mai vorbeşte decît de asta: unii spun c-au făcut bine, alţii c-au făcut rău; contesa3 a răguşit de atîta vorbă; contele de Guiche îi răspunde cu o voce ascuţită; trebuie despărţiţi, e o întreagă comedie. E drept că e vorba de trei oameni care urmau să joace un rol de cea mai mare însemnătate în acest război, şi care vor îi cu greu înlocuiţi. Domnul prinţ îi regretă foarte mult, în interesul regelui. Domnul de Schomberg, care odinioară a fost comandant suprem de armată, nu vrea nici el să asculte de ordinele domnului de Turcnne. Şi astfel, Franţa, care nu duce lipsă de căpitani de seanià, nu va putea să şi-i găsească pe cei de care are nevoie, din pricina acestei întîmplări nefericite.

Domnul d'Aligre a fost numit ministru de justiţie; are optzeci de ani: e o adevărată comoară; e un adevărat monument de prostie4.

1 Văr primar şi aghiotant al lui Bollefonds. Viitorul mareşal de Vinars, s E vorba de Turenne; toată disputa pornise de la faptul că acesta era mai puţin nobil prin naştere decît ceilalţi trei mareşali. 3 Contesa <le Piesque. * Etiame d'Aligre, de o incapacitate notorie.

Am dat o raită prin oraş: am fost la domnul de la Rocliefoucauld. E adînc îndurerat, căci şi-a luat rămas bun de la toţi copiii săi; m-a rugat totuşi să-ţi spun din partea lui cele mai bune ginduri; am stat mult de vorbă împreună. Fiecare îşi plînge fie un fiu, fie un frate, fie un soţ, fie un iubit: ar trebui să fii cu totul nesimţitor ca să nu te tulburi văzînd cum pleacă întreaga Franţă. Dangeau şi contele de Sault au venit să-şi ia rămas bun de la mine: ne-au spus că regele, în loc să plece mîine, cum credea toată lumea, a plecat, ca să nu mai dea prilej de lacrimi, la zece dimineaţa, fără ştirea nimănui. A plecat al doisprezecelea. Toţi ceilalţi vin în urma. în loc să meargă la Villers-Cotterets, s-a dus la Nanteuil, unde se bănuieşte că se vor afla şi alte persoane1, care, de asemeni, nu se mai văd pe aici! Mîine se va duce la Soissons, şi chiar de îndată, aşa cum hotărîse. Nu găseşti purtarea lui plină de nobleţe? Mîhnirea tuturor e atit de mare încît nici nu ţi-o poli închipui. Regina a rămas regentă: toate companiile suverane au venit să o recunoască şi să o salute. E un război ciudat şi care începe în chipul cel mai trist. întorcîndu-mă acasă, 1-am găsit pe sărmanul cardinal de Retz, care venea să-şi ia rămas bun: arn stat de vorbă o oră; ţi-a scris cîteva cuvinte de rămas bun, căci pleacă mîine dimineaţa;

pleacă şi domnul d'Uzes: dar cine nu pleacă? Vai! eu; dar îmi va veni şi mie rîndul, ca şi celorlalţi. E adevărat că e cumplit să faci două sute de leghe ca să te întîlneşti la' Aix. Găsesc foarte bine venită plimbarea ta şi călătoria ta la Monaco: se va potrivi foarte bine cu întîrzierea mea. Cred că voi sosi la Grignan doar puţin după tine. Te rog fierbinte, draga mea, să-mi scrii mereu şi cu aceeaşi grijă; sînt tare mîhnită cînd n-am scrisori de la tine. L-am căutat de patru ori pe preşedintele de Gailifet, şi chiar 1-am rugat o dată să mă aştepte, nu-i vina mea dacă nu 1-am întîlnit.

Sînt foarte bucuroasă, draga mea, că nu eşti însărcinată; îl iubesc pentru asta pe domnul de Grignan din toată inima. Scrie-mi dacă o asemenea fericire se datoreşte cumpătării sale sau adevăratei lui iubiri pentru tine, şi dacă nu eşti

1B probabil o aluzie la doamna do Montcspan. 9*

bucuroasă că poţi să aburzi şi tu puţin şi să te plimbi prin Provenla, de-a lungul aleiîov ei cu portocali, şi să'mă primeşti fără teama c-o să cazi şi c-o să naşti. Adio, preaiubita mea copilă, cred că ştii îndeajuns cit de mult te iubesc, fără să mai fie nevoie să ţi-o mai spun încă o dată. Dacă Pommier îţi dă mina, in schimb La Porte nu mai e de faţă, cum s-ar spune, decîfc în chip de podoabă!1

îl îmbrăţişez de mii de ori pe domnul de Grignan.

Penlm preafrumoasa şi preaiubita mea copilă.

217 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, vineri G mai (1072)

Draga mea, trebuie sâ-ţi povestesc un fleac pe care nu mă rabdă inima să nu ţi-1 spun2.

Am fost ieri la slujba de înmormîntare a domnului cancelar, la Oratoriu3. Pictorii, sculptorii, muzicienii şi oratorii, într-un cuvînt cele patru arte liberale, şi-au dat, întru aceasta, cea mai mare osteneală. Este cea mai frumoasă decoraţie ce se poate închipui: a fost desenată de Le Brun4. Mâuzoîcul3, împodobit cu nenumărate luminări şi cu mai multe figuri cvocîndu-1 pe cel lăudat, se înalţă pînă la boltă. La poale, patru schelete purtau însemnele rangului său, ea şi cum, o dată cu moartea, 1-ar fi despuiat de onoruri. Unul îi ţinea boneta de catifea neagră6, celălalt coroana de duce, celălalt colierul7, celălalt toiagul de cancelar. Cele

1 K vorba do doiseutuomi in serviciul contelui Je Grignan. Al doilea fusese concediat.

•Aceasta primi f razi n-are nici o legătură cu slujba de înmorraîntare a ciiseliruiui Seguier. ,3-a rătăcit probabil aici dintr-o alll scrisoare (cf . nota iie la p. 1013, ed. Pleiade).

? Biserica aparţ,hiind ordinului călugărilor oratoricii î. -* La Brun (1619— 1690), fondatorul Academiei <Je pictură şi sculpturii, 5 Monumentul funerar, " Morilor: boneta purtată in Franţa de membrii parlamentelor "(tribun ale-

. ' ColicrulordiQulu.iSaint-'Rsprit,

patru Arte: Pictura, Muzica, Elocinţa fi Sculptura îşi ară,' tău durerea şi deznădejdea de a-şi fi pierdut protectorul, V Patru virtuţi sprijineau prima figură: Puterea, Dreptatea, Cumpătarea şi Pieligia. Deasupra lor, patru îngeri sau patru genii primeau nobilul suflet. Mauzoleul mai era împodobit cu cîţiva îngeri care sprijineau catafalcul cu luminările aprinse, care era prins de boltă. Nicicînd nu s-a văzut cerat, atît de măreţ şi atît de bine închipuit; e capodopera lui Le Brun. Toată biserica era împodobită cu tablouri, cu inscripţii, cu embleme, care aminteau viaţa sau armele cancelarului. Erau pictate multe fapte de seamă. Doamna de Verneuil1 voia să cumpere toată decoraţia la un preţ foarte mare. Au hotărît cu toţii să împodobească cu ea o galerie2, şi să lase eternităţii această dovadă a recunoştinţei şi a generozităţii lor. Adunarea era mare şi aleasă, dar nu domnea nici cea mai mică neorînduia7ă. Mă aflam lîngă domnul de Tulle3, domnul Colbert, domnul de Monmouth*, frumos ca pe vremea petrecerilor de la

Palais-Royal, şi care, în paranteză fie spus. se duce la armată, unde se va înfăţişa regelui. Un tînăr călugăr din ordinul oratorienilor a venit să ţină discursul funebru. I-am spus domnului de Tulle să-1 roage să coboare, şi să urce el în locul Iui, pentru că nimic n-ar fi putut împlini frumuseţea spectacolului şi perfecţiunea muzicii, decît puterea elocinţei lui. Draga mea, tînârul a rostit primele vorbe tremurînd; şi toată lumea tremura împreună cu el. A început cu un accent provensal; e din Marsillia; se numeşte Laisne5: dar, biruindu-şi tulburarea, a păşit pe o cale luminoasă. Şi-a alcătuit atît de bine discursul; i-a adus celui răposat laude atît de bine cîntărite;
» Fiică a mortului.
1 O galerie â palatului Seguier.
"Jules Masoaron, episcop de Tulle, predicator realii pe care doamna de S mergea adeseori să-1 asculte.
'Fiul natural ai regelui Angliei, CaroJ alll-lca. îndrăgostindu-se Sn chip indiscret da Hsariette d'Angleterre, soţia lui Piulippe ă'Ocltens, tînăea sa mătuşă, fusese sili t si se întoarcă în Anglia. In iulie 1085 va f i decapitat. Le PalaisRoyal, construit de Lomsreier pentru Richelieu, trecut apoi în posesiunea regelui, f usose *tribuit de cltre acesta prinţilor din casa d'Orle'ans.
6 Inrealitate so numea Jacques Ldna (1633—1077),
133

a ocolit împrejurările delicate cu atîta îndemînare; a pus atît de bine in lumină tot ce putea fi admirat; a dat dovadă de o asemenea elocinţă şi a ştiut să strălucească la loc atît de potrivit şi în chip atît de firesc, încît toată lumea, spun toată lumea, într-un singur glas, a scos exclamaţii de admiraţie, şi fiecare era fermecat de o vorbire atît de desăvîrşită şi fără de cusur. E un orn de douăzeci si opt de ani, prieten intim al domnului de Tulle, care a plecat împreună cu el. Voiam să-1 poreclim cavalerul Mascaron; dar cred că-1 va întrece pe mai vîrstnicul său.
Gît priveşte nuizica, cu greu poţi s-o descrii. Baptiste1, neprecupeţindu-şi strădaniile, îi conducea pe muzicanţii regelui,aflaţi cu toţii acolo. Frumosul său Miserere a fost parcă mai minunat ca niciodată; s-a cîntat şi un Libera, în timpul căruia toţi ochii se umpluseră de lacrimi. Nu cred ca în ceruri să fie o muzică mai desăvîrşită.
Erau de faţă mulţi prelaţi; i-am spus iui Guitaut: „să vedem pe unde-i prietenul nostru Marseille-"; nu 1-am zărit nicăieri. I-am spus în şoaptă: „Dacă ar fi discursul de înmormîntare al unuia viu, ştiu bine că n-ar lipsi". Gluma 1-a făcut să rîdă, fără nici un respect pentru slujba de înmormîntare.
Draga mea, ce fel de scrisoare mai e şi asta? Cred că sînt nebună. Cui îi poate sluji o poveste atît de lungă? E drept însă că mi-am ostoit dorinţa de a povesti.
Regele se află la Charleroi, unde va rămîne destul de mult. Lipseşte nutrelul, şi caii duc pretutindeni foametea cu ei: toate merg destul de greu, şi războiul încă nici n-a început bine.
Guitaut mi-a arătat scrisoarea ta, mie şi abatelui: Trimite-mi-o pe mama. Draga mea, cit eşti de iubitoare, şi cît de mult îndreptăţeşti marea dragoste pe care toţi văd că ţi-o port! Vai! nu mă gîndesc decît la plecare, asta mi-e toată grija; sînt cu ochii în patru; şi dacă boala mătuşii ar da semne că va ţine multă vreme, e sigur că aş pleca. Numai tu pe lumea asta poţi să mă hotărăşti s-o părăsesc
'Compozitorul Jean-Baptiste Lulli (1603-1687). "Episcopul de Marsilia.
Î34

intr-o stare atît de jalnică; o să vedem ce va mai fi: trăiesc de pe o zi pe alta, şi n-am curajul să hotărăsc nimic. Azi plec, mîine nu mai îndrăznesc să-mi duc hătorîrea pînă la capăt; ai dreptate, draga mea, sînt în viaţă şi lucruri ţâre neplăcute.
Mă rogi sa nu mă gîndesc la tine cînd voi schimba casa; iar eu te rog să mă crezi că nu mă gîndesc decît la tine, şi că-mi eşti atît de nespus de dragă, încît în inima mea numai tu

stăpîneşti. Mă voi culca mîine în acel frumos apartament, unde vei fi cu mine fără să fi fost nevoie să călătoresc, întreabă-1 pe marchizul d'Oppede, care 1-a văzut; spune că se va duce la tine. Vai! cit e de fericit. Aştept scrisori de la Pomponne. N-avem încă nici un prim-preşedinte. Adio, micuţa şi frumoasa mea copilă; cutreieri lumea, călătoreşti: mă tem de firea ta prea îndrăzneaţă; nu mă încred nici în tine, nici în domnul de Grignan. E adevărat că e lucru siudat, cum spui, să te afli abia la Aix, după ce ai făcut sută de leghe, şi doar la Saint-Pilon1, după ce te-ai căţărat atît de sus. Pe alocuri scrisorile tale sînt cîteodată foarte hazlii, dar îţi mai scapă din cînd în cînd şi nişte perioade ca acelea ale lui Tacit; e comparaţia care mi-a venit: nimic mai adevărat, îl îmbrăţişez pe Grignan, şi-1 sărut pe obrazul drept, sub smocul cel zburlit.

228 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, vineri 17 iunie, ora 11 scara (1G73)

De îndată ce ţi-am trimis pachetul cu scrisori, am aflat, draga mea, o veste tristă, despre care nu-ţi voi da amănunte, pentru că nu le ştiu; dar ştiu că la trecerea rîului Yssel3, sub comanda domnului prinţ, domnul de Longueville a

'Capelă construită pe vîrfulstîncii La Saintc-Baume. 8 Un braţ al Ilinului.

îost itcis1; această veste ne-a mîhnit adine. Eram la doamna de La Fayette împreună cu domnul de La Rocheîowcauld cînd am aflat-o, în acelaşi timp cu vestea rănirii domnului de Marsillac2 şi a morţii cavalerului de Marsillac, care a murit din pricina unei răni3. Toate aceste lovituri s-au abătut asupra lui eu fiind de faţă. A fost nespus de îndurerat, A plîns în adîncul inimii, şi numai dîrss* nia 1-a împiedicat să izbucnească în lacrimi.

După aceste veşti, n-am mai avut răbdarea să nu aflu şi altele. Am alergat la doamna de Poinponne; ea iui-a amintit că fiul meu e în armata regelui, care n-a luat parte la luptă, ce-i fusese lăsată în seamă domnului prinţ: se spune că Nogent a fost înecat; se spune că Guitry e ueigf se spune că domnul de Roquelaure şi domnul de La Feuillade sînt răniţi, şi că nenumăraţi sînt cei care-au pierit în această grea împrejurare. Cînd voi cunoaşte amănuntele^ ţi le voi scrie.

Guiţau t îmi trimite chiar acum un gentilom care vine de la palatul Gonde: îmi spune că domnul prinţ a îost rănit la mînă. Domnul de Longucville fusese col dinţii la asalt \ a fost ucis pe loc tot cel dinţii; despre ceilalţi se ştiu cam aceleaşi lucruri: domnul de Guitry înecat, ca. şi dommiî de Nogent; domnul de Marsillac rănit, cum ţi-am maî spus, şi mulţi alţii despre care nu se ştie încă nimic. Dar riul Yssel a fost trecut. Domnul Prinţ 1-a trecut de trei sau de patru ori în barcă, foarte liniştit, dînd pretutindeni porunci cu sîngele rece şi bărbăţia fără de pereche pe care i le ştii. Se spune că după această primă împotrivire nu se mai întîlnesto nici picior de duşma,ns s-au retras la adăpostul întăriturilor. Domnul de Marsilia© a îost rănit de un glonte de muschetă în umăr şi la falcă, das? osul n-a fost atins. Adio, scumpa mea copilă; sînt ca ieşită din minţi, deşi fiul meu e în armata regelui; dar vor fi şl acolo atîtea prilejuri de moarte încît nu-roi maj aflu liniştea,.

1 Fiulccl mai mic al ducesei Je LcmgueviHc şi nejKl al mareşalului CenJ£j avea 23 de ani.

2 Fiul cel mai mare al lui La Rochefoucaulc!.

3 Cel do aliJatruleafiu al lui La Roohoîoueauld (avea atunci 15 ani).

23"a - DOAMNEI Dl GRICNAM

Paris, 20- luni» (ÎB72)

Mi-e cu neputinţă să-»i închipui starea în care ai fost, draga mea, fără sa mă tulbur nespus; şi deşi ştiu- că acum, muitamese lui Dumnezeu, ai scăpat, nu fo,t'să-m;i întorc privirea spre

trecut fără să simt. o mare spaimă. Vai! euo-a nu ştiam nimic despre sănătatea aceleia eare-mi este atit de scumpă. Cine să-mi fi spus atunci: „Fiiea ta se află într-o primejdie mai mare decit dacă ar fi in armata?" Vai,sărmana mea copilă, mu mi-a trecut niei o clipă prin minte asemenea gînd. îmi e dat, aşadar, să am parte şi de mîhnirea aceasta, alături de atîtea altele care se află acum in inima mea? Primejdia de moarte in eare se află fiul meu, războiul care se înteţeşte pe zi ce trece, curierii care nu maâ aduc decifc vestea morţii vreunui prietensati vreunei cunoştin-te şi eare pot oricînd aduce o veste si mai rea, teama cu care tsînt aşteptate veştile rele şi curiozitatea de a Ie afla, deznăîejdea celor loviţi de nenorocire, alături de care imi petrec1 D bună parte din viaţă; starea de neînchipuit amă.tiişil,,şi: îorinţa mea de a te vedea; toate mă ehinuie şi mă ucid, şi "mă fac să duc o viaţă atit de potrivnica, firii mele, încît am fără doar şi poate o sănătate de fier dacă încă nu m-au doborît.

N-ai văzut niciodată Parisul cum e acum. Toată lumea plînge sau se teme că va plînge curînd. Sărmana doamnă do Nogent e pe cale să-şi piardă minţile1. Doamna de ILongueville îţi sfîşie inimă, după cîte se spune: nu am văzut-o, dar îţi spun ce am auzit. Domnişoara de Vertua2 se întorsese de două zile la Port-Royal, unde locuieşte aproape tot timpul. S-au dus la ea,, împreună cu domnul Arnauld, spre a-i spune groaznica veste. Domnişoarei de Vertus nu-i rămînca decît să se arate: o întoarcere atit de grabnică nu putea fi

* Dfarte-Ctmrlolte da 0immont, sora vestitului' tauzun, Soţul ei fusese ncis cu-prliej'Uftrecerit Rin.ului!{vezî sorisoarsa antei'ioară). Va purta doliul marc do văduva tn tot timpuleelor patruzecişfop-t de ani cit ra maitrăf.

8 Catliiriae do Bretagns da Verlus. Frumoasă şi virtuoasă, intrase la Portla sfaturile ducesei do Laajuovine şî- ale toamnei de 8&Mi3. *

decît semnul unei nenorociri, într-adevăr, de cum s-a ivit în prag: „Ah, domnişoară l ce face domnul fratele meri?1" Nu îndrăznise să meargă mai departe cu gîndul. „Doamnă, rana merge spre vindecare. — Ştiu că s-a dat o bătălie. Şi fiul meu?" Nu i se dă nici un răspuns. „Ah! domnişoară, răspunde-mi, fiul meu, copilul meu iubit, e mort? — Doamnă, nu aia cuvinte să, vă răspund. — Ah! fiul meu iubit! a murit pe loc? N-a mai trăit nici o singură clipă? Ah î Dumnezeule, ce jertfă l" Şi dintr-o dată cade pe pat, şi tot ceea ce durerea cea mai sîîşietoare poate aduce, şi zvîrcoliri, şi leşinuri, şi o tăcere de moarte, şi strigăte înăbuşite, şi lacrimi amare, şi porniri fierbinţi către ceruri, şi tînguiri dureroase şi jalnice, totul i-a fost dat să încerce. Vede puţină lume, se hrăneşte cu fierturi întăritoare, fiindcă aşa e voia Domnului. Dar nu-şi află o clipă liniştea. Sănătatea ei, îoarte zdruncinată şi înainte, se înrăutăţeşte vâzînd cu ochii. Eu una îi doresc moartea, neînţelegînd cum se mai poate trăi după o asemenea pierdere.

Se mai află pe lume un om care nu-i întru nimic mai puţin lovit2; mă gindesc chiar că dacă s-ar îi întîlnit amîndoi în aceste prime clipe, şi n-ar mai îi fost nimeni de faţă, toate celelalte simţăminte ar fi lăsat locul unor strigăte jalnice şi unor lacrimi îmbelşugate: e o închipuire a mea. Nu-ţi mai spun cit de mîhnită se arată marchiza d'Uxelles cea grăsană, care face acum pe prietena credincioasă! Amantele lui nu-şi ascund deznădejdea. Sărmanii săi slujitori au început să se întoarcă3; şi bietul lui scutier, care a venit ieri, pare că şi-a pierdut minţile. Moartea aceasta le lasă în umbră pe toate celelalte.

Un curier a adus ieri seară vestea morţii contelui de Plessis, care veghea la construirea unui pod: o ghiulea 1-a făcut fărîme. Acum iau cu asalt oraşul Arnheim: n-au atacat fortul Schenîc, pentru că înlăuntru sînt opt mii de oameni. Ah l ce sîîrşit tragic va avea pentru mulţi acest frumos început! Dumnezeu să rni-1 apere pe sărmanul meu

'Marele Coride1.

«E vorba de LaîlocheToucauld, caro tocmai atlase că un f iu al său era mort şi aUul vani t (vezi scrisoarea precedentă), care o iubise cîmlvape ducesa de Lon• guevUle, şi căruia tînarul duce de Longuovillo, mort şi el, îi semăna în oliip izbitor. . * Ai domnului de Longueville.

fiu! N-a luat parte la trecerea rîului Yssel. Dacă o atare meserie are ceva bun, aceîa-i faptul de a îi silit să îndeplineşti o slujbă, anumită, ca el1. Dar războiul nu s-a sîîrşit încă.

Tocmai fiindcă sîntem atît de mîhniţi, felul în care le descrii pe doamna Colonne şi pe sora ei e un lucru nespus de bine venit; îţi trezeşte interesul vrînd nevrînd; le-ai zugrăvit de minune. Contesa de Soissons si doamna de Bouillon sînt furioase împotriva celor două nebune, şi spun că trebuie închise; strigă sus şi tare că toate aste'a sînt curată nebunie2. Se crede să regele nu vrea să-1 supere pe conetabil, care e, neîndoielnic, cel mai de seamă senior din Roma3. Pînă una alta, le vom vedea sosind ca pe domnişoara de l'Etoile4: comparaţia e minunată.

Astea-s toate veştile; mai bune nu sînt. Vei vedea din toate că numai domnul de Longueville e pricina morţii lui şi a celorlalţi, şi că domnul prinţ a fost în această împrejurare doar părinte, şi cîtuşi de puţin general de armată5. Spuneam ieri, şi toţi gîndese la fel ca mine, că dacă războiul continuă, domnul duce va pricinui moartea domnului prinţ, căci îşi iubeşte fiul mai presus de orice. La Marans e într-un hal fără de hal; spune că vede ea bine că i se ascunde ceva, şi că o dată cu domnul de Longueville au murit şi domnul prinţ, şi domnul duce; şi că să-i spună adevărul, şi că, pentru Dumnezeu, să nu fie cruţată; că, oricum, starea în care se află e atît de jalnică, încît zadarnic o mai ocrotim. Dacă am putea rîde, am rîde. Vai! dacă ar şti ea cît de puţin ne arde să-i ascundem ceva, şi cît de copleşit e

1 Charles de Sc'vigné', avîndf unetia destcgar, nu trebuia să se of ere ca voluntar.

2 Canetabila Colonna (Mărie Mancini), mult Iubită de rege în tinereţea acestuia, şi ducesa de Mazarin (Hortense Mancini) pătrunseseră în Aix deghizate în flainebări>ăteşti,pentruaseîniîjnicudoifraţi,cavaleruldeLorraineşi contelede Marsan. Contesa de Soissons (Olympe Mancini) şi ducesa de Bouillon (Anae Mancini) erau scandalizate de purtarea surorilor lor.

' Marele conetabil al regatului KTeapole, Laurent-lnuire Colonna, soţul Măriei Mancini.

4 Personaj din Romanul comic de ScarroU.

' Conde', în plină traversare a Rinului, observînd absenţa domnului duce, 'iul său, şi a nepotului sau, domnul de Longueville, a alergat sa le dea ajutor, «in care pricină a şi Jost rănit,

fiecare de propriile lui dureri §i temeri, n-ar mai crede că ne străduim atît de mult s-o înşelăm. Doamne, draga mea, uitam să-ţi spun că domnul d« Laurens o să-ţi aducă un mic pachet pe care ţi-1 dăruiesc; e un dar pe care ţi-1 fac cu atîta bucur ie, şi care mi se pare fttît de bine ales', încît dacă te vei apuca să-mi ţii predici şi să, mă cerţi, nevrînd să-1 primeşti, mă vei supăra şi rriS, vei face să-mi ies cu totul din fire.

Veştile pe care ţi le scriu le am de la omul cel mai îndreptăţit 'să le ştie: de la Gourville, care era cu doamna de Longueville cînd a, primit vestea. Toţi curierii vin de-a dreptul la el. înainte de a pleca, domnul de Longueville îşi făcuse testamentul. Lasă o mare parte din avere unui îiu al său, care, după cîte cred, va apărea sub numele de cavalerul de Orleans, şi asta nu-i va costa nimic pe părinţii săi, deşi ei nu-s nişte sărăntoci. Ştii unde au aşezat trupul domnului de Lomgueville? In aceeaşi barcă în care trecuse apa viu. Două ore mai tîrziu, domnul prinţ, adînc îndurerat, ă poruncit să fie aşezat lingă el, acoperit cu o manta. Era rănit şi el, şi alţi cîţiva încă, astfel că întoarcerea aceasta a fost cum nu se poate mai tristă. Se află acum într-un oraş dincolo de Rin, unde au trecut ca să-şi poată îngriji rănile. Se spune despre cavalerul de

Montchevreuil, care era ataşat persoanei domnului de Longueville, că nu vrea să-i fie pansată rana pe care a căpătat-o aflîndu-se Ungă el1.
Am primit o scrisoare de la fiul meu. N-a făcut parte din această expediţie; dar va face parte dintr-o alta: căci se află oare meserie mai plină de primejdii? E foarte mîliiiit din pricina morţii domnului de Longueville. Te sfătuiesc să-i scrii domnului de La Rochefoucauld în legătură cu moartea fiului său, cavalerul, şi cu rana domnului de Marsillac. I-am putut citi plnă in adîncul inimii cu prilejul acestei cumplite întîmplări; face parte dintre oamenii cei mai curajoşi, cei mai nobili, cei mai iubitori şi mai înţelepţi <lin citi am cunoscut. Nici nn mai pun la socoteală felul său de a îi, atît de spiritual ,§i de plăcut. Nu voi mai zăbovi azi spmitudu-ţi cît te iubesc, îi îmbrăţişez pe domnul de Grignan şi pe coadjutor.

1 PiKiîppe A; MwMy, cavaler de 'MontclxcTreul] şi fie Halta, a murit din pricina acestei rău i,

Ora zece seara

Am făcut pachetul acum două ore, şi, îatorcîndu-mă din. oraş, aflu dîntr-o scrisoare ce mi s-a trimis că s-a încheiat pacea, Nu-i greu de crezut că întreaga Olandă e cuprinsă de spaimă şi vrea să se supună: fericirea regelui nu poate fi l cu nimic asemuită. Vom începe in sfîrşit să răsuflăm în voie; dar întrucît mai mare va fi durerea doamnei de Lon- Igueville şi a tuturor celor ce şi-au pierdut copiii iubiţi! L-ara văzut pe mareşalul du PÎessis, e adine mîhnit, d'ar se poartă tot ea o mare căpetenie de oşti. Soţia lui plînge cu lacrimi amare, iar contesa e supărată că nu-i ducesă1; şi cam asta-i tot. Ah! fata mea, gîndeşte-te că fără nesăbuinţa domnului de Longueville am fi avut Olanda fără, nici o pierdere.

235 - DOAMNEI DE GRIGNAN

JLivry, diiminie

(3 iulie 1072)

Yni! draga mea, î j, i cer de o mie de ori iertare pentru scrisoarea pe care tocmai ţi-am scris-o plecînd de aici. Nu-ţi primisem scrisoarea ; prietenul meu de la poştă mă încunoşiinţase că nu am nici una; eram deznădăjduită. Am rugat-o pe doamna de La Troehe să-ţi scrie toate noutăţile şi am plecat.
E ora zece seara ; şi domnul de Coulangcs, care mi-e drag ca lumina ochilor, şi care-i cel mai minunat om din cîf.i cunosc, îmi trimite scrisoarea ta, pe care a primit-o în pachetul lui ; şi pentru a-mi face această bucurie, nu stă pe gînduri să-si trimită lacheul ia toiul nopţii; e drept, draga mea, că nu s-a înşelat cînd a socotit că-mi va face o marc plăcere; e un oin foarte simţitor, ţi-o mărturisesc; şi gîndcsc chiar că nici tu nu te îndoieşti cîtuşi de puf in de asta.

1 Soţia cjntelui da Pîassis, ucis in lupţi. So va mărita in anul următor cu <13 GltSrimbauIt.

îmi pare rău că s-a rătăcit imul din pachetele cu scrisori pe care ţi le-am trimis; cum sînt pline de noutăţi, ai pierdut astfel şirul, rămînînd în afara celor ce se întîmplă.
Ţi s-a scris, fără îndoială, totul în amănunţime, şi ai putut vedea că rîul Yssel era slab apărat; faptul cu adevărat uimitor este că a fost trecut înot. Domnul prinţ şi argonauţii săi se aflau într-o barcă, iar escadronul pe care-1 atacaseră cerea îndurare, cînd nenorocirea voi ca domnul de Longueville, care, fără îndoială, nu-i auzise, să se urce, muiat de o înflăcărare năvalnică, pe calul pe care-1 tîrise după sine, si, vrînd să fie primul, să deschidă baricada îndărătul căreia erau adăpostiţi, si să-1 ucidă pe cel dinţii care-i iese în cale: în acelaşi timp el însuşi e străpuns

de mai multe lovituri. Domnul duce îl urmează, domnul prinţ îşi urmează fiul, şi toţi ceilalţi îl urmează pe domnul prinţ: iată unde s-a făptuit măcelul, care ar fi putut, după cum vezi, să nu aibă loc, dacă ai noştri ar fi ştiut că oamenii aceia nu aşteptau decît să se predea; dar toate-s dinainte rînduite de Pronia cerească.
Domnul conte de Guiche a săvîrsit o faptă care i-a adus gloria; dar, dacă ar îi luat o altă întorsătură, ar îi fost criminală. E trimis să cerceteze dacă apa rîului nu-i prea adîncă; el spune că nu; dar apa e adîncâ; escadroane întregi o trec înot, fără nici o pierdere; e adevărat că el e primul: nicicînd n-ati mai îost înfruntate primejdiile unei asemenea treceri; încercarea izbuteşte, contele împresoară escadroanele şi le sileşte să se predea: după cum vezi, norocul si vitejia lui au mers de data asta mînă-n mînă; dar ai, fără îndoială, multe amănunte în legătură cu toate acestea.
Un cavaler de Nantouillet căzuse de pe cal: se scufundă în apă, urcă deasupra, se scufundă din nou, urcă iar deasupra; dă cu mîiniîe de coada unui cal, se agaţă de ea; calul îl scoate la mal, cavalerul îl încalecă, se năpusteşte în luptă, două gloanţe îi găuresc pălăria, şi se întoarce pînă la urmă teafăr: atîta sînge rece îmi aminteşte de Oronte1, prinţul masageţilor.
E cit se poate de adevărat că domnul de Longueville s-a spovedit înainte de a pleca. Cum nu-i plăcea niciodată să se

1 Personaj clin romanul domnişoarei do Seud6ry Le grand Cj/rus.

laude, n-o văzuse cu acest prilej nici măcar pe doamna mama sa; s-a spovedit la prietenii noştri1, căpătînd iertarea păcatelor abia după două luni si mai faine. Lucrul e atît de adevărat încît doamna de Longueville nu se mai poate îndoi că aşa s-a petrecut totul: gmdeşte-te ce mîngîiere pentru ea! Fiul ei făcea o mulţime de pomeni şi de milostenii pe care nu le ştia nimeni, căci cerea să se păstreze tăcere deplină asupra lor. Nicicînd un bărbat n-a dat dovadă de mai mari virtuţi; nu-i lipseau decît vreo cîteva vicii, adică puţin orgoliu, puţină vanitate, puţină trufie; dar, altminteri, nimeni nu era mai aproape de desăvîrşire decît el; Pago lui, pago U mondo2; era deasupra laudelor; îi ajungea să fie el însuşi mulţumit de sine. Văd adesea oameni cărora le e cu neputinţă să se mîngîie de această pierdere; dar cei mai mulţi, draga mea, 1-au si uitat; mîhnirea pricinuită de această tristă veste s-a spulberat în trei sau patru zile; mult mai greu au uitat-o pe Madame3. Fiecare avînd pe cineva în armai ă, e firesc ca nenorocirile altuia să fie repede uitate. După această primă bătălie nu se mai aude decît de oraşe care se predau şi de soli care vin să ceară favoarea de a se număra printre supuşii proaspăt cuceriţi ai majestăţii sale.
Nu uita să-i scrii cîteva cuvinte lui La Troche d.espre fiul ei, care a dat dovadă de mare vitejie, trecînd rîul înot: a fost lăudat în faţa regelui pentru marea lui îndrăzneală. Nimic nu arată că vor mai încerca să se împotrivească unei armate atît de greu de biruit. Cu adevărat francezii sînt minunaţi: nimeni nu-i întrece în fapte strălucite şi îndrăzneţe; acum nu se mai află nici un rîu care să stea în calea neasemuitei lor vitejii.
Dacă scrisorile mele se rătăcesc acum, pierzi mai mult decît ai fi pierdut altădată.
De ce crezi, draga mea, că nu voi pleca decît la iarnă? Atunci, dimpotrivă, vreau să mă întorc, împreună cu tine si cu domnul de Grignan. Abatele are curajul să înfrunte căldurile; nu mă tem decît pentru el. Nu ne împiedica să plecăm, spunîndu-ne că, nu ne aştepţi. Văii biata mătuşă,

'Solitarii de la Port-Royal.
a în italiană: El jiind mulţumit, (oatd Iwmea trebuie set /ie mulţumită, Guarl*j Păstorul credincios, act. II scena V. ' Henriette d'Angieterre.

s-a săvîrşit întru Domnul: cu marc jale, am ifilovărăşit-0 la locul de veci: nu mă mai ruga să.-i spun. complimente din partea ta.
Cred că o vom duce pe biata domnişoară de La Trousse la, călugăriţele Crucii din cartierul Saint-Antoine, care-s mai puţine decît cele de aici. Biata femeie nu se mai gîndeşte d'ecît la moarte şi la rai. Şi are dreptate.
Mai sînt şi alte noutăţi: aş îi adus-o pe pisicuţa mea să-şi petreacă vara aici; dar văd că e secetă, că nu avem apă de loc; doica se teme că se va plictisi: ce crezi că voi face? Poimîine o duc frumuşel înapoi acasă. Va sta cu bătrîna Jealine, care le va face gospodăria. Doamna de Sanzei va fi la Paris; se-va plimba prin grădina ei; va primi multe vizile; voi avea foarte des vesti de la ea. Gata: mi-am schimbat hotărîrea; casa e frumoasă; nu va duce lipsă de nimic. Căci să nu-ţi închipui că Livry îi pare unei doici tot atît de minunat cît şi mie. Adio, fermecătoarea mea copilă; iartă-mă că am fost nenorocită aşteptând de două ori, zadarnic, scrisori de la tine. N-am primit pînă la urmă decît una singură, dar mi-e de ajuns. Draga mea, te îmbrăţişez cu multă dragoste. Scrisorile tale îmi fac atît a plăcere, îacit numai tu mă poţi mîngîia de necazul de a nu Ic mai primi.

251 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Monielimar, joi 5 oclombrîe (1673)

Ce zi cumplită1, fata mea dragă; îţi mărturisesc că mi-e peste puteri să mai îndur. Te-am lăsat într-o stare care-mi sporeşte durerea. Mă gîndesc la toţi paşii pe care-i faci, şi la toţi cei pe care-i fac eu, şi cît de mult mai e pînă cînd, tot mergînd astfel, ne vom putea întîîni. Sufletul mi-e liniştit cînd sînt lîngă tine: e starea lui firească, şi singura care-i poate prii. Cele petrecute azi-dimineaţă m-au cufundat într-o durere adîncă, zdrobindu-mi inima pentru o scama

1 Doamna de Suvîgnc plecase din Grignati în chiar acea dimineaţă, tn timp ce fiica ei pleca la Aix. Montelimar c prîiua iialtă.

l

de pricini pe «are filozofia ta,1 1-c cunoaşte: sini suferinţe pe care Ic-am simţit şi Ie voi simţi încă multă vreme. Inima şi închipuirea mi-s pline de tine fără să plîng, fi, totuşi, nia gîndesc mereu: astfel că starea în care mă, aflu e de neuidurat; cum a întrecut orice măsură, nădăjduiesc că în cu'rînd suferinţa mi se va înai domoli. Te caut într-una şi găsesc că totul îmi lipseşte cită vreme îmi lipseşti tu. Ochii moi, care tc-au văzut atîta în ultimele patrusprezece luni, au te mai văd. Zilele minunate care au trecut fac ca acestea să-rni pară şi mai dureroase pînă cîncl mă voi mai fi deprins puţin; dar nu mă, voi deprinde niciodată intr-atît încît să nu doresc fierbinte să te revăd şi să te îmbrăţişez. Nu trebuie să nădăjduiesc mai mult de la viitor decît de la trecut. Ştii cît am suferit cînd nu erai lîngă mine: s-curn voi fi încă şi mai vrednică de pîîns, pentru că mi-am făcut în chip nesăbuit un obicei, de care nu mă pot lipsi, de a te vedea. Mi se pare că, plecînd, nu te-am îmbrăţişat îndeajuns: de ce ii-am făcut-o? Nu ţi-am spus îndeajuns cît sînt de fericită că. mă iubeşti; nu te-am dat îndeajuns în grija domnului de Grignan; nu i-am mulţumit îndeajuns pentru toate atenţiile şi toată prietenia pe care mi le arată; voi aştepta să le văd şi în alte privinţe: acolo unde interesul lui e încă mai mare decît al meu. deşi eu sînt mai dureros atinsă decît el. Mă mistuie încă de pe acum curiozitatea; nu nădăjduiesc mîngîiere decîfc de la scrisorile tale, care mă vor face să plîng şi mai mult. într-un cuvînt, fata mea, nu trăiesc decît pentru tine. Dea Domnul să ajung vreodată să-1 iubesc aşa cum te iubesc pe tine. Mă gîndesc la broscoi"; sînt toată plămădită din Grignani; ţin de ei cu toată făptura mea. Nicicînd o călătorie n-a fost mai tristă, decît a noastră; Tiici unul nu scoatem un cuvînt.

Adio, scumpa mea copilă, iubeşte-mă mereu: vaiî iată că începem iar să rte scriem, încredinţează-1 pe domnul arhiepiscop de respectul şi de iubirea mea, şi lnibrăîişează-1 pe coadjutor; te dan în grija lui. Am niîncat de prînz tot din

... '»E vorba dofilo/cfia lui &oscart«s. doamna (Ic Gn'gaan ,?iî!u!onc!mu'a(oare şi acestuia.
a In original J-IW.MS (in provensală pitchoun înseamnă „mic"). 12 vorba de ceî doi copii ai doaavv; 14e Grigaan, Marie-filanclic, âe trei snî, si Louls, de doi
8QÎ.

10

proviziile date de tine. Uite-1 pe domnul de Saint-Geniez, care vino să mă consoleze. Fata mea, plînge-mă pentru că m-am despărţit de tine. -

274 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, vineri S decembrie (1673)

Trebuie să încep, draga mea, cu moartea contelui de Guiche1: de asta se vorbeşte cel mai mult acum. Bietul băiat a murit de boală şi de slăbiciune în armata domnului de Turenne. Vestea a venit marţi. Părintele Bourdaloue i-a spus-o mareşalului de Gramont, care se aştepta la ea, cunoscînd primejdia în care se afla fiul sau. J-a rugat pe toţi cei ce erau în camera lui să iasă. Se afla într-un mic apartament care dă spre mănăstirea călugăriţelor capucine. Cînd a rămas singur cu părintele, i s-a artmcat de gît, spunîndu-i că ghiceşte prea bine ce vrea să-i spună; că asta-i moartea lui, că o primeşte din mîna Domnului; că pierde astfel singura făptură pe care a iubit-o dîn tot sufletul, cu toată dragostea lui de părinte; că tot ce fusese în viaţa lui nepreţuită bucurie sau năpraznică durere, de ia fiul acesta înzestrat cu minunate daruri îi fusese dat să aibă; apoi s-a zvîrlit pe pat, în culmea deznădejdii, dar fără să plînga, căci nu se plînge în asemenea clipe. Părintele plângea, fără a fi rostit vreo vorbă; apoi i-a vorbit de Dumnezeu, cum ştii că se pricepe el să vorbească. Au rămas împreună şase ore; apoi părintele, siiindu-1 să-şi ducă jertfa pînă la capăt, 1-a luat la biserica bunelor călugăriţe capucine, unde se rosteau rugăciuni pentru odihna sufletului fiului său. A intrat aici prăbuşindu-se la pămînt şi tremurînd din tot trupul, mai mult tîrît şi împins decît pe picioarele lui. Faţa i se schimbase cumplit. Domnul duce 1-a văzut în acea stare; şi, povestindu~ne totul la doamna de La Fayette, plîngea amarnic. Sărmanul mareşal s-a întors apoi în cămăruţa lui. E ca un om osîndit pe vecie. Regele i-a scris. Nimeni nu-1 vede.

1 Contele de Ghiiche.fiul mareşalului de Gramont, murise Ia Kreaznadnla 29 noiembrie, în virată de treizeci şi şase de ani.

Doamna de Monaco1 e de nemîngîiat; n-o vede nimeni. Doamna de Louvigny2 de asemeni, dar pentru buna pricină că nu-i cîtuşi de puţin îndurerată. Ce părere ai de norocul acestei făpturi? lat-o ajunsă peste noapte ducesă de Gramont. Soţia cancelarului3 e în culmea fericirii. Contesa de Guiche se poartă după cum se cuvine, şi plînge cînd i se povestesc vorbele bune şi rugăminţile de iertare pe care soţul ei le-a spus pentru ea pe patul de moarte, zicînd: „Era vrednic să fie iubit; î-aş fi iubit cu patimă daca m-ar fi iubit şi el cît de puţin. I-arn îndurat dispreţul cu durere. Moartea'lui mă mîhneşte si îmi face milă- Am nădăjduit întotdeauna că-şi va schimba simţămintele faţă de mine". Sînt cuvinte sincere'; şi nu poate fi vorba aici de nici o prefăcătorie. Doamna de Verneuil* e cu adevărat zguduită. Cred că îţi vei îndeplini îndatoririle faţă de ea dacă mă vei ruga să-i transmit condoleanţe. Nu-ţi mai rămine aşadar să-i scrii decît contesei de Guiche, şi doamnei de Monaco., şi doamnei de Louvigny.

Pe bunul d'Hacqueville a căzut bucuria de a se duce la Fraze, la treizeci de leghe de aici, ca să-i anunţe vestea mareşalei de Gramont şi să-i ducă o scrisoare de la bietul băiat. Şi-a recunoscut toate păcatele trecute, s-a căit pentru ele, a cerut iertare în faţa tuturor. I-a cerut iertare lui Vardes şi a rugat să i se spună din p_arte-i nenumărate lucruri care-i vor putea fi poate de folos, într-un cuvînt, a sfîrşit cît se poate de bine piesa, lăsînd o văduvă bogată şi fericită. Soţia cancelarului a pus atît de mult la inimă putina sau desăvîrşita lipsă de mulţumire avută în timpul acestei casator ii, încît nu se gîndeşte decît cum să îndrepte mai repede nenorocirea; şi dacă s-ar mai afla pe aici vreun rege al Etiopiei, şi-ar da pînâ si cămaşa de pe ea ca să-si mărite nepoata cu el5. Nu vedem cine i-ar putea fi soţ. Te vei gîndi, ca şi noi, la domnul de Marsiilac; dar nici ea nu-î vrea pe el, nici el pe ea. Ceilalţi sînt prea tineri. Domnul de Foix se va căsători cu domnişoara de Roquelaure. Caută puţin si prin părţile

•Sora contelui de Guiche. 1 Cumnata contelui de Guiche.

* Sofia cancelarului Seguier, bunica contesei de Guiche.

* Născută Charlotte Seguier. Mama contesei de Guiche.

B Contesa de Guiche se va căsători în 1681 cu ducele de Lude. Doamna de Se>ignéfaee aici aluzie, pare-se, la un aventurier, Zaga-Christ, venit la Paris în 1535, care se dădea drept regele Etiopiei.

tale, câci lucrai c grabnic. Ţi-am dat o mulţime de amănunte^ draga mea; dar uneori mi-ai spus eă-ţt plac.

Căderea cetăţii Orange1 dă aici prilej la vorbe dintre cele mai plăcute pe seama domnului de Grignan; mulţimeş nobililor, veniţi numai din ataşament faţă de el; cheltuiala mare, izbinda deplină: toate îi fac cinste, bucurîndu-i pa toţi prietenii săi, care nu-s aici puţini la număr. Aud din toate părţile vorbe dintre cele mai plăcute. Regele a spus- la cină: „Orange a căzut; Grignan avea şapte sute de gentilomi cvi el. Cel dinlăuntru au tras cit au tras, dar, pină la urmă, in a treia zi, s-au predat. Sînt foarte mulţumit de Grignan'". Mi s-a, povestit acest mic discurs, pe care La Garde îl ştie încă si mai bine decît mine. în schimb, nu ştiu ce 1-a apucat pe iubitul nostru arhiepiscop de Remis; La Gardfe îi vorbeşte despre cheltuiala avută: „Da, spune el, toţi vorbesc întotdeauna de cît au cheltuit; nu-i unul căruia să nu-i placă să se plingă. — Dar, domnule, i se răspunde, do'mnul de Grignan nu putea să nu facă mari cheltuieli, cu atîta nobilime care venise do dragul lai. — Spuneţi spre a-1 sluji pe rege, domnule. -- Domnule, i se spune, e adevărat. Dar nu se primise nici o poruncă, şi toţi se adunaseră ca să-1 urmeze pe domnul de Grignan, vrînd a-1 sluji pe rege". Dar draga mea, astea-s fleacuri; ştii de altminteri ce prieten bun ne este. In unele zile sîntem plini de fiere; şi a,ceîe zile sint cele mai nenorocite. ^ • i

Am primit veşti de la Statele noastre din Bretanja. Domnul marchiz de Coetquen fiul I-a atacat pe domnii) d'Harouys, spunînd c| e singurul om bogat, în timp C$ toată Brctania gemq în sărăcie^ şi că ştie el oameni cate şi-ar îndeplini mai bine mflatoririle cerute de slujba pe cai'Ş o are. Domnul Bocuhert, domnul de Lâvardin şi întreagŞ' Bre t an ie au vrut să-1 ucidă cu pietre si s-"au cutremurat d:f nerecunoştinţa lui,căci îi este cum nu se poate mai îndatorat domnului d'Harouys. La puţină vreme a, primit o serisoatl de la doamna de Rohan, care-i scrie să vină îa Paris, pentru că domnul de Chaulnes a.re poruncă să nu-i îngăduie să fie de faţă la State; astfel că s-a făcut nevăzut în. ajunul sosirii guvernatorului. Toată lumea îl priveşte cu silă pentru

1 D,)Ln-;ni.a Maiam al aflat, eu începere din şioirc a f 03 1 alipU la Caroani alnaîn 1613,

îl, în !«ji";;-i familiei

nemernica învinuire pe care vroia să i-o aducă domnului 4'Harouys. Vezi, draga mea, ce eşti silită să auzi dia pricina numelui tău1.
Tocmai 1-am văzut pe domnul de Pomponne. Era singur; a.m stat două ore bune de vorbă cu el si cu domnişoara Larocat2, care-i foarte drăguţă. Domnul de Pomponne'a înţeles foarte bine ce dorim de la el, în cazul că vine un curier,'şi o va face, fără îndoială; dar spune un lucru adevărat, şi anume că sindicul vostru va fi numit înainte de a se fi auzit aici vorbindu-se despre desfiinţarea consiliului; el Crede că acum Ifrerul e şi făcut. Dac-aş încerca să-ţi spun toate cuvintele plăcute şi îndatoritoare- care s-au spus despre tine, şi pe conversaţie mîGujiată poţi duce cu acest ministru, nu jm-ar ajunge toată hîrtia din mapă. îhtr-un cuvîiit, sînt pe deplin. mulţumită de el; încrede-te în nline, si fii şi fii'; va fi încîntat să te vadă, şi se bizuie pe venirea ta.
Am citit împreună cu plăcere o mare parte dia scrisorile tale: ai fost admirată atît pentru stil cît şi pentru interesul pe care-1 ai pentru asemenea lucruri. Nu mi te maî plîngej aşadar, de felul în care scrii. Uneori credem ca scrisorile noastre nu preţuiesc nimic, pentru că, atunci cînd le scîîeflij ni se îmbulzesc în Cap gîndurile cele mai felurite.; dar învălmăşeala asta are loc în mintea noastră, în timp ce scrisoarea e limpede şi firească. Aşa sînt şi ale tale. Unele părţi sînt atît de minunate, încît cei cărora le fac cinstea să le arăt" sînt de-a dreptul fermecaţi.
Adio, preaiubita mea copilă; îl aştept pe fratele tău îa fiecare zi; iar scrisori de la tine aş vrea să am în fiecare ceas.

287 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, luni 15 ianuarie (1674)

M-am dus sîmMtăsă iau prînzul la domnul de Pomponne, după cum îţi spusesem; şi apoi, pînă la ora cinci, versurile desăvîrsite dia Poetica lui Despreaux i-au |>ricimiit o mcîa-

1 D'Harouys ora soţul unei Coulanges, deci rudă cu doamna de
'Sora doamnei de Pomponne. Se va căsători cu o rudă a familiei de Grignan.

tare şi un entuziasm fără de margini. Era de faţă şi d'Hacqueville; am vorbit de mai multe ori de cită plăcere mi-ar face să le auzi şi tu.
Domnul de Pomponne îşi aminteşte de o zi petrecută la •unchiul meu de Sévigné, pe vremea cînd tu erai mică. Te aflai îndărătul unui geam, împreună cu fratele tău, mai frumoasă, spune el, decît un înger; spuneai că eşti prizonieră, că eşti o prinţesă izgonită de acasă de tatăl ei. Fratele tău era la fel de frumos ca şi tine: aveai nouă ani. Mi-a adus aminte de acea zi; n-a uitat niciodată nici una din clipele cînd te-a văzut. B pentru el o mare plăcere să te revadă, ceea ce-mi pare cum. nu se poate mai îndatoritor din parte-1. îţi mărturisesc, preaiubita mea copilă, că în mine mocneşte o mare bucurie, care însă nu va izbucni decît atunci cînd îţi voi şti hotarîrea.
Domnul de Villars a sosit din Spania; ne-a povestit o mulţime de lucruri despre spanioli, care de care mai hazlii.
Draga mea, am văzut-o pe doamna de Marans în chilia ei; odinioară spuneam în loja ei. Am găsit-o foarte neîngrijită; nu i se vedea nici un fir de păr; purta o cometă dintr-o dantelă veche de Veneţia, o basma neagră, o mantie de un cenuşiu spălăcit, o fustă veche. S-a bucurat cind m-a văzut; ne-am îmbrăţişat din tot sufletul; nu s-â schimbat prea mult: am vorbit mai întii de tine; te iubeşte la fel ca întotdeauna, şi-mi pare atît de umilă, încît nu-i cu putinţă să n-o iubeşti. Am vorbit despre cucernicia ei; mi-a spus că e adevărat că harul lui Dumnezeu a pogorît asupră-i, drept pentru care inima ei e plină de recunoştinţă. Harul acesta nu-i decît o mare credinţă, o iubire fierbinte faţă de Dumnezeu şi o cumplită silă faţă de lume: toate acestea însoţite de o asemenea teamă de ea însăşi şi de slăbiciunile ei, încît e încredinţată că

dacă ar ieşi o singură clipă în lume, acel har dumnezeiesc s-ar spulbera. E un chiup plin cu o esenţă preţioasă, păzit de ea cu dragoste, în cea mai deplină singurătate: crede că dacă ar trăi în lume ar pierde acea nepreţuita licoare, şi chiar se teme de tot zbuciumul prilejuit de unele îndatoriri cucernice. Doamna de Schomberg1 spune că în comparaţie cu doamna de Marans, ea e o adevărată vaga-

1 Doamna deSclionilberg.rudJ cu doamna de Marans, locuia în casa acesteia.

bondă. Firea aceea sălbatică pe care i-o ştii s-a preschimbat într-o mare dorinţă de singurătate; precum vezi, felul de a fi al omului e un lucru statornic. Nu dă dovadă nici chiar de nebunia, atît de răspîndită la toate femeile, de a-şi iubi duhovnicul: nu-i place să-1 vadă; nu-i vorbeşte de'cît la spovedanie. Se duce la biserică pe jos şi citeşte toate cărţile sfinte; munceşte, se roagă lui Dumnezeu; fiecare ceas al ei e măsurat; ia, masa aproape întotdeauna în camera ei; la ore anumite o vede pe doamna de Schomberg; pe cît îi plăcea odinioară să afle tot ce se întîmplă în lume, pe atît nu mai vrea să ştie acum de nimic; pe cît îşi învinuia odinioară aproapele, pe atît îl iartă acum; îl iubeşte pe Dumnezeu pe cît iubea odinioară cele lumeşti. Am rîs mult de purtările ei trecute, bătîndu-ne joc de ele. N-are felul de a fi al călugăriţelor colettes1; vorbeşte cu multă sinceritate şi în chipul cel mai plăcut despre viaţa ei de acum. Am stat împreună două ore; nu te plictiseşti cu ea; îşi face o vină din această plăcere, dar fără prefăcătorie: în scurte cuvinte, e mai încîntătoare decît era. Nu cred, fata mea, să te plîngi că nu-ţi scriu destule amănunte.

Primesc chiar acum, draga mea copilă, scrisoarea ta din 7. îţi mărturisesc că mi-a pricinuit o bucurie atît de mare, încît inima mea, pe care mi-o ştii, abia de o poate cuprinde. E simţitoare la toate, şi as urî-o dacă ar tremura la fel de mult pentru mine ca pentru tot ce te priveşte pe tine. în sfîrşit, fata mea, vii: e tot ce-mi doream mai mult; dar îţi voi spune, la rîndu-mi, un lucru cît se poate de înţelept: îţi jur în faţa Ivii Dumnezeu că dacă domnul La Garde n-ar fi găsit că e nevoie să faci această călătorie, şi dacă ea n-ar fi într-adevăr necesară, pentru treburile voastre, niciodată n-aş fi pus la socoteală, cel puţin aniil acesta, dorinţa de a te vedea, nici cele ce datorezi iubirii nemărginite pe care ţi-o port. Căci ştiu s-o aduc pe calea înţelepciunii, oricît mi-ar fi de greu; şi în slăbiciunea mea aflu uneori destulă putere, asemeni celor mai filozofi dintre filozofi.

După aceste cuvinte sincere, îţi mărturisesc că sînt în culmea bucuriei, şi că, înţelepciunea potrivindu-se cu dorinţele mele, sînt, acum cînd îţi scriu, pe deplin mulţumită,

*E vorba de un ordin de călugărite care nu trăiau închise în mănăstire.

şi nu voi avea alt gînd decît să te trimese bine. Ştii că lucrul cel mai necesar, în afară de venirea ta şi a domnului de Grignan, ar fi să-1 aduceţi şi pe domnul coadjutor. Poate nu-1 vei avea întotdeauna pe La Garde; şi dacă el lipseşte, ştii că domnul de Grignan nu-si apără interesele1 la fel*de bine ca pe cele ale stăpînului său, regele: pe acestea, le apără cu o rivnă ei cu un zel care nu pot fi asemuite decit cu nepăsarea pe care o arată faţă de propriile sale interese. Dar cînd vrea să-si dea osteneala, ştie foarte bine să vorbească; nimeni nvi-1 poate înlocui: de asta îl vrem printre noi. încă n-ai ajuns ca doamna de Cauvisson, ca să poţi umbla peste tot singură; mai trebuie să treacă pînă atunci opt sau zece ani; dar domnul de Grignan, tu şi domnul coadjutor veţi fi tustrei de mare folos aici. Cardinalul de Retz va veni curînd; va îi bucuros să te vadă. Lasă deoparte vitejiile, căci sînt ridicole; să nu mai aud de podul de pe Avignon şi nici de muntele Tarare2; vino ocolind orice primejdie; te dau în seama domnului de Grignan; el îmi va răspunde de toate.

li scriu domnului coadjutor pentru a-1 ruga stăruitor să vină: ne va uşura audienţa la doi miniştri; va apăra interesele fratelui său. Demnul coadjutor e îndrăzneţ şi norocos; vă veţi face

preţuiţi unii pe ceilalţi. Pînă mîine voi îi şi vorbit: ii scriu despre asta şi domnului arhiepiscop: hotărăşte-1 pe coadjutor să vină, si dă-i scrisoarea mea.

Domnul prinţ se întoarce de la treizeci de leghe de aici. Domnul de Turenne n-a plecat încă. Domnul de Monterey s-a retras din slujbă, iar domnul de Luxembourg a fost eliberat de orice îndatoriri. Fiul meu va îi aici peste două zile.

Au trecut douăzeci şi patru de ore de cînd s-au furat din capela Saint-Germain sase sfeşnice mai înalte decît mine, şi lampa aceea de argint care preţuia şapte mii de franci: nu s-a mai pomenit asemenea îndrăzneală. S-au găsit nişte fringhii lîngă strana doamnei de Richelieu. Nimeni au

1 f/iMTlsoarea aceasta şi cea armatoare va f i vorba <le intrigile episcopului deAtwii.lia,,eara sa opusese să i se acorde domnului de Grignan o gratii icaţie de 5000 de livre, şi do eforturile familiei de Grignan de a neutraliza aceste intrlai.

2 Aluzie la doua episoade ale călătoriei doainaoi de Grignan do la Paris la Proveata, în februarie 1871,

înţelege cum s-a putut întîmpla una ca asta: paznicii fac neîncetat de strajă, învîrtindu-se toată noaptea în jurul capelei.

Ştii că se vorbeşte de pace? Domnul de Chaulnes soseşte din Bretania şi pleacă spre Colonia.

291 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, vineri 26 ianuarie (1674)

Socot că ai primit, draga mea, îngăduinţa de plecare, pe ziua de 20; lucrurile s-au amînat doar din pricina domnului de Pomponne, care a vrut să aibă mai mult răgaz; şi în ziua în care trebuia s-o ceară, n-a mai avut loc nici un consiliu, astfel că a trebuit să aştepte pînă vinerea următoare: asta-i toată pricina! Dar puteai totuşi să te pregăteşti, bizuindu-te pe biletul pe care mi 1-a scris, şi pe care ţi 1-ain trimis. Pînă la urmă, aţi căpătat-o: şi domnul de La G ard e e, ca şi pînă acum, încredinţat, ca şi d'IIacqncville, ca şi La Pluie\ că lucrul cel mai bun pe care-1 puteţi face este să veniţi.

Nu-i vei găsi pe cei de aici atît de potrivnici pe cît crezi; ii vei face să-şi schimbe părerea şi simţămintele. Toţi suit atit de nemulţumiţi de împotrivirea episcopului, şi intrigile pe care le-a urzit împotriva voastră sînt atît de josnice, încit nu ştiu cum de nu-i este ruşine să se mai si laude cu ele: trebuie, să, ai obrazul tare gros ca să faci pe împăciuitorul avînd asemenea purtări. Iţi înţeleg bine supărarea, pricinuită de scrisoarea majestăţii sale către acest prea,bun şi preavrednic prelat, si sila cu care este covîrşit cel ce slujeşte şi porunceşte2. Toate acestea m-au rănit şi m-au mimat prea mult ca să nu-ţi împărtăşesc simţămintele. Nu pot încă vorbi de ele cu sînge rece. Dar vino, şi vei schimba totul. Si ine miras, me miran*: cuvintele acestea ţi se potri-

1 -Mareliiiul de La Garde, văr primar cu contele de Griguan; abatele d'IIao. iiic; La Plute, amintim, e porecla daţii de doamna i!e Stjvigr.i; lui Fomponnc. 3 Domnul de Orlgnan. * In spanioli; iascrlpfie caro figura po cadranul solar,

vesc de minune: trebuie să-ţi pui cadranul la soare, ca să fie privit.

Se pare că domnul Marin nu mai vrea să vă dea nici fiul, nici fiica1. Mă întreb ce 1-a putut face să-şi schimbe peste noapte hotărîrea. Nu vrea să-şi mărite fata atît de departe de el. Domnul intendent2 nu va părăsi atît de curînd Provenţa: i-a scris doamnei d'Herbigny3 că eşti nedrept cu el dacă socoti că e de partea ta numai în numele dreptăţii, şi că frumuseţea şi însuşirile alese atîrnă'şi ele greu în hotărîrea lui.

N-a fost nimeni la balul de miercurea trecută. Regele şi regina purtau toate giuvaerurile Coroanei. Nenorocirea a vrut să nu fie nici Monsieur, nici Madame, nici Mademoiselle*, nici

doamnele de Soubise, Sully, d'Harcourt, Ventadour, Coetquen, Grancey, toţi lipsind din diferite pricini: a fost cu adevărat jalnic; majestatea sa erafoarte supărată5. Precum vezi, n-ana nici o vină.
Nu-ţi spun nimic despre cele ce i-a scris coadjutorul doamnei de Valavpire: era firesc să spulbere obrăznicia episcopului printr-o povestire naivă şi adevărată. Toate astea nu înseamnă nimic şi nu trebuie să-ţi faci griji din pricina lor»
M-am întors ieri de la Mesnil, <je la, doamna de Montomor, unde m-am dus spre a-1 vedea a doua zi pe domnul d'Andilly". Am stat şase ore cu el,, simţind toată bucuria pe care o poţi avea stînd de vorbă cu un om atit de minunat. Am vorbit mult despre episcop; şi-â făcut de cîteva ori cruce cînd i-am zugrăvit simţămintele lui episcopale, şi felul prea cucernic în care s-a purtat cu domnul de Grignan. L-am văzut şi pe
1 Se spunea că, Denis Marin nu mai voia slujba de prim-preşcdinte al parlamentului din Ais pentru fiul său, şi nici să-şi căsătorească fata cu marchizul d'Opplde. Zvonurile s-au dovedit neîntemeiate. .«, a Intendentul de Provenţa, Rouillede Milai. "• 'Sora intendentului.
* Reamintim că e vorba de Philippe d'Orieans, frateleregelui; deElisabeth deBaviere, a doua soţie a lui Philippe; de La grands Madcmoisolle, fala lui Gaston d'Orieans, vară primară cu Ludovic al XlV-lea.
5 AU zvonfals, LaGazelte vorbind, dimpotrivă, de o participare numeroasă.
1 Doamna de Montomor poseda un domeniu la Mesnil-Saint-Denis, în apropiere de Port-Royal des Cliamps, unde se retrăsese cu un an în urmă Mtrînul Arnauld d'Andilly,

unchiul meu de Sévigné1, dar numai pentru o clipă. Acest Port-Royal e o adevărată Tebaidă; e raiul pe pămînt; e un pustiu în care s-a adunat tot ce are mai cucernic creştinătatea ; e un loc plin de sfinţenie care-şi răspîndeste strălucirea la o leghe jur împrejur. Se află aici cinci sau şase solitari neştiuţi de nimeni, care trăiesc ca penitenţii sfîntului Jean Climaque2. Călugăriţele sînt îngeri pogorîţi pe pămînt. Domnişoara de Vertus îşi sfîrşeşte viaţa aici cu o resemnare fără de margini, şi în dureri de neînchipuit: nu mai are de trăit mai mult de o lună3. Cei care-i slujesc, pînă şi căruţaşii, ciobanii, meşteşugarii, toţj sînt adevăraţi sfinţi, vădind o umilinţă fără de margini. Iţi mărturisesc că am fost fericită să pot vedea această dumnezeiască sihăstrie, de care auzisem atîta vorbindu-se; e o vale înspăimîntătoare, un loc cum altul mai prielnic nu se află pentru mîntuirea sufletului. M-am întors să mă culc la Mesnil, şi ieri ne-am întors aici, după ce 1-am mai îmbrăţişat o dată în trecere pe domnul d'Andilly. Cred că voi prinzi mîine la domnul de Pomponne; şi, ca de obicei, vom vorbi despre tatăl lui şi despre fata mea: sînt două subiecte de care nu ne mai saturăm, îl aştept în fiecare zi pe fiul meu; îmi scrie scrisori pline de iubire; a plecat mai devreme şi se întoarce mai tîrziu decît ceilalţi; socotim că din pricina unei legături pe care o are la Sezanne; dar cum nu e vorba de căsătorie, nu mă neliniştesc. E adevărat că domnul de Villars şi oamenii săi au fost atacaţi, pe cînd se întorceau din Spania, de către oamenii ambasadorului4, care se întorcea din Franţa. A fost o luptă de-a dreptul hazlie; stăpînii şi-au pus viaţa în primejdie, se trăgeau focuri din toate părţile; cîţiva valeţi au fost ucişi; dar n-am auzit încă vorbindu-se nimic de un anume abate de Ruvigny. Doamna de Villars n-are de ce se făli; dar îşi are soţul lingă ea, şi e mulţumită. Domnul de Luxembourg se află aici. Se vorbeşte mult despre pace, adică mai mult despre pacea pe care şi-ar dori-o Franţa decît despre cea care
1 Renaud de Sâvign<5, care se retrăsese de asemeni, la Port-Royal.
'Arnauld d'Andilly tradusese din greacă operasfintului Jean Scarasfîntăsau treptele înălţării la cer.soeoti ta o capodoperă de cătreSainte-Beuve.
" A se vedea scrisoarea din 20 iunie 1072 (nr. 230). Domnişoara de Vertus a mai trăit încă optsprezece ani.
• Ambasadorul Spaniei, contele de Molina.

ar decurge din adevărata situaţie; totuşi o vom puica voi astfel încît să se facă.
Scrisoarea ta, draga mea, e puţin cam răutăcioasă; dar te iert; simt tot ce simţi şi tu, şi sînt si eu răutăcioasă. Paparudele astea mă fac, ca şi pe tine, să turbez de necaz. Există oameni şi oameni; eu îi prefer pe cei care preţuiesc o sută ?ece soli1. Se află în scrisorile tale părţi care valorează prea mulţi bani.
Nădăjduiesc, draga mea, că vei îi mai mulţumită şi mai footărîtă cînd vei ptitea pleca, şi toată lumea e încredinţată că venirea ta aici va fi întru totul spre folosul tău. Dacă n-o $ă-ţi fie cumva bine aici, în curînd te vei simţi ca în Provenţa: si me mir as ine mir an; nu cunosc cuvinte mai potrivite, gînde,ste-te mai bine la ele, şi lasă în urmă, fără nici o părere de rău, paparudele sus cocoţate. Sînt plină de atenţii faţă de le JBrouillard*, care poate neîndoielnic să-ţi aducă mari servicii; ştii cît de mult ţine la tine. Domnul şi doamna de Coulalttges te aşteaptă cu mare nerăbdare: îţi trimit nenumărate complirAeatG, precum şi doamna de Sanzei şi le bien Son, care e cu totul de partea ta. Vrem să-1 aduci pe coadjutor; îţi va fi de mare folos. Porunceşte-mi, scumpa mea Copilă, şi Vei vedea cum vei îi slujită. Ce-ai zice de o casă pentru coadjutor şi pentru cei care te însoţesc? La Garde mi-a spus că te-a sfătuit să-ţi aduci cît mai puţini oameni. N-ar vrea decîţ «n valet pentru domnul de Grignan, căci spune că la Saiat-Germain nu va avea decît unul şi că la Paris nu va avea de loc nevoie de celălalt. Nu-ţi aduce nici un paji marfa asta e bună în provincie, dar pe aici nu are trecere; nu vrea nici suită, nici ofiţeri; n-ar vrea decît şase lachei pentru voi amîndoi; eu una te rog să-1 iei pe Bonne fillet căci e băiat de treabă şi-o să mă împac foarte bine cu el. Dacă. vei face aşa, nu te vei porni către Paris ca şi cum te-ai duce'în Madagascar; trebuie să te poţi mişca uşor, să renunţi la decorismul3 vieţii de provincie, şi sa nu asculţi plînsetele celor ce rămîn; şase cai îţi vor ajunge, şi cîţiva de încălecat. Iată, povaţa sfetnicului tău, şi a celorlalţi sfetnici ai tăi,

* Aluzie, bazata pe un joc de cuvinte, la ua vers din Piesa lui Molicro Doctorul fără voie
» Poreclă dată lui Brancas de către doamna de Sévlgné(v. scrisoarea nr. HO).
• Le diaonsme: termen neconsemnat în dicfioiiar, probabil inventat ds doamna de ScvIgnfS, derivat din cteeor.

a căror minte luminată ar fi in stare să judece ou folos nu numai treburile casei tale ci şi pe cele ale sfatului.
N-am găsit printre mobilele tale pălivlul acela mic de damasc verde pe care 1-ai lăsat aici: dar a,i lot cc-ţi trebuie, pi nu trebuie să-ţi aduci nimic.
Am găsit în apropiere o căsuţă în care pot locui oamenii voştri şi chiar eoadjutorul. Are un şopron pentru caretă şi un grajd pentru şase cai; la nevoie, nu va i'i greu să mai găsim ceva; sînt destule camere la preţuri potrivite. O poţi avea cu cinci sute de livre pe an; e o nimica toată: socoteşte cît face pe lună, şi pe o jumătate de an! Aş vrea mult ca prin scrisoarea pe care o voi primi duminică, să-mi dai împuternicirea sa închei tîrgul.
în seara asta am stat foarte mult de vorbă cu La Garde. Nu-i vei putea niciodată preţui îndeajuns sfaturile şi osteneala pe care şi-o dă pentru treburile tale. I-a vorbit despre ele lui Gordes; le ştie, şi le rînduieşte, şi le spune în chipul cel mai desăvîrşit: se pricepe de minune cum trebuie înfăţişate majestăţii sale lucrurile. Va trebui să-i ceri poveţe, ca* unuia care ştie cum merg lucrurile pe aici. E încredinţat că ţi se va face dreptate. Are multă încredere în tine, în anumite lucruri care-ţi vin în sprijin: te preţuieşte nespus de mult.
Toată lumea e încîntată de domnişoara de Blois şi de prinţul de Conţi1, îi spunea, ieri lui Guilleragues, care-i spusese că vrea să meargă la bal: „Dacă veţi intra, se va preschimba într-o comedie, sau poate chiar într-o farsă". îi spune domnului de Marsan, care, după părerea lui, era prost îmbrăcat: „Onoarea mirmidonilor e în primejdie!"2 Tînărul de Roquelaure spunea

că-şi face un costum nou de bal: „Mai bine v-aţi face un nas nou." Tot ce spune merită să fie scris.
Domnul d'Hacquevillc îţi va spune ce se întîmplă în Europa, şi cum toată lumea e cu ochii pe Anglia. Regele nu va pleca prea curînd. Pe tine, draga mea, te socot plecată. Fiecare picătură de ploaie care cade îmi face rău. Jj-am rugat P° domnul de Grignan să aibă, mare grijă în timpul călătoriei,
' în vîrstă «ie nici treisprezece ani.
"Contele do Jlarsan crafoarle mic de slatuvil.

şi mai cu seamă să ia o litieră de la Montelimar la SaintVallier: malurile Ronului sînt primejdioase în acest anotimp. Draga mea, nu mă gîndesc declt la tine, şi bucuria mea e deplină, în nădejdea de a te primi cum se cuvine şi de a te îmbrăţişa. Le bien Bon ţi-e cu desăvîrsire devotat: el ţi-a găsit în seara asta căsuţa; e o ispravă cu care ne lăudăm, îl sărut pe conte şi-1 rog să mă iubească. Nădăjduiesc că-1 veţi aduce pe coadjutor. Veniţi, veniţi, dragii mei, vino, scumpa mea copilă minunată şi multiubită.
Mercenarii sînt comandaţi de contele de Vexin; nu-i mai comandă domnul duce de Mâine, care a primit drept răsplată Cluny şi abaţia Saint-Germain.

291 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, luni 5 februarie (1674)

Acum mulţi ani, draga mea, a venit pe lume o făptură sortită să te iubească cu o dragoste nemărginită; nu căuta, rogu-te, prea departe cu închipuirea:
Cet homme-lă, Sire, c'etait moi-mcrne1
Sînt trei ani de cînd am avut parte de una dintre cele mai mari dureri ale vieţii mele: ai plecat în Provenţa, si tot acolo eşti şi acum. Scrisoarea mea ar fi peste măsură de lungă dacă ţi-aş arăta toată mîhnirea pe care am simţit-o atunci, şi toate care i-au urmat. Dar să lăsăm asta: n-am primit azi nici o scrisoare de la tine şi nu ştiu dacă voi mai primi; nu cred, căci e prea tîrziu: totuşi am aşteptat cu nerăbdare să primesc ceva; voiam să te văd plecînd la Aix şi să pot socoti cit mai bine cînd te întorci; toată lumea mă omoară cu întrebările, şi eu nu ştiu ce să răspund. Domnul de Pom-
1 Vers celebru de Marot, pufin modificat: Acel om, Sire, eram eu însămi. Doamna de Suvignu, născuţi la 5 februarie 1620, are patruzeci şi opt de a^1-

porme doreşte foarte mult să vii, şi, mai mult cliiar decît noi, socoteşte că trebuie să fii aici de faţă. Va încerca să nu vorbească despre afacerea cu primăria înainte de a fi tu aici; dar nu vrem să stăruim ca şi cum ar fi în interesul tău. prea s-ar aduna multe lucruri deodată. Domnul d'Oppt'de e aici, dar nu cred să vină să mă vadă. S-a împăcat cu soţia lui, căci în vremea din urmă căsătoria lor a fost puternic zdruncinată. Este aşteptat episcopul. Am văzut o copie de pe scrisoarea regelui, pe care a trimis-o unei prietene a lui şi ale mele la Paris. După cum vezi, dacă aţiputea obţine să nu-şi facă copiile decît pe hîrtie timbrată, aţi scoate dintr-asta un venit frumuşel.
Nu mă gîndesc decît la tine şi la călătoria ta: dacă primesc vreo scrisoare de la tine după ce ţi-o trimit pe asta, fii liniştită; voi face tot ce-mi vei cere.
Iţi scriu azi puţin mai devreme ca de obicei. Domnul Corbinelli şi domnişoara de Meri sînt aici şi auluatprînzul cu mine. Mă duc să văd o operă de Mollier1, socrul lui Itier, ce se cîntă la Pelissari2: e o muzică desăvîrşită; vor veni şi domnul prinţ,doamnul duce şi doamna ducesă. Voi merge poate de acolo să cinez la Gourville, împreună cu doamna de La Fayette, domnul duce, doamna de Thianges şi domnul de Vivonne, de la care ne vom lua rămas bun, căci pleacă mîine. Dacă nu, voi merge la doamna de Cliaulnes; am fost invitata cu cea mai mare stăruinţă de stăpîna casei şi de cardinalii de Retz. şi de Bouillon, care m-au silit să le

făgăduiesc că voi veni. Primul cardinal e tare nerăbdător să te vadă: te iubeşte din toată inima. Alăturat vei găsi scrisoarea pe care mi-o trimite.
S-a crezut că domnişoara de Blois are vărsat, dar n-a, fost aşa. Nu se aude nimic despre Anglia; tocmai de asta se crede că veştile sînt rele. La Paris n-au fost în tot carnavalul decît unul sau două baluri; au fost cîteva măşti, dar puţine. Domneşte o mare tristeţe; întrunirile de la SaintGerrnain sînt un adevărat chin pentru rege, şi se ţin numai pentru a nu se nesocoti rînduiala carnavalului.
1LouisâeMollior, poet şi compozitor al curţi i regale. . 'Financiar bogat.

Părintele Bourdaloue a ţinut o predică1 de ziua Sfintei Fecioare, care i-a zguduit pe toţi cei aflaţi de faţă; puterea elocinţei lui i-a făcut pe curteni să se cutremure, şi nicicînd vreun propovăduitor al EA'angheliei n-a predicat cu atîta tărie si cu atît curaj adevărurile creştine: a arătat că orice putere trebuie să se supună legii, urmînd pilda Domnului nostru Isus Christos, care a fost înfăţişat la templu; draga, mea, cuvintele lui au atins cele mai înalte culmi ale desăvirşirii, şi anumite spuse ale lui nu sînt cu nimic mai prejos de predicile sfîntului apostol Pavel.
Arhiepiscopul de Reims se întorcea ieri val vîrtej de la Saint-Germain. Ce se crede el mare senior, dar ce-1 cred oamenii lui! Treceau prin Nanterre2, trop, trop, trop; întîlnesc un om călare, păzea, păzea; bietul om vrea să se dea la o parte, calul lui însă nu vrea; careta cu şase cai îi dă peste cap, pe om cu cal cu tot, şi trece peste ei, dar cu atita nădejde, incit careta, se răstoarnă cu fundul în sus; omul şi calul, în loc să aştepte să fie bătuţi mar şi schilodiţi, se ridică de jos ca prin minune, omul se urcă pe cal şi o iau la goană, şi cred că mai aleargă încă şi acum, în timp ce lacheii şi vizitiul, ş i arhiepiscopul însuşi, se pornesc să strige: „Opriţi-1 pe ticălosul ăla! Să i se dea o sută de lovituri de bici". Arhiepiscopul, povestind toate astea, spunea: „Dacă 1-aş fi prins pe tîlharul ăla, i-aş f i. zdrobit mîinile şi i-aş fi tăiat urechile".
,-" Am prînzit şi ieri la Gourviile împreună cu doamna de Langeron, doamna de La Fayette, doamna de Coulanges, Corbinelli, abatele Tetu, Briole, Gourviile şi fiul meu. Am băut de nenumărate ori în sănătatea ta; şi am hotărît o zi cînd să luăm masa cu toţii împreună. Adio, prcascumpa si preaiubita mea; nu-ţi pot spune cît de dor mi-e de tine. Voi trimite scrisoarea tot la Lyon. Primele două le-am trimis la Chamarier; socot că dacă nu eşti acum acolo, nici nu vei mai fi vreodată.
Te las, şi-i dau pana domnişoarei de Meri, şi lui Cori» i nelli, care doarme. Preşedintele... a murit ieri de nădui' fără fierbinţeală, în douăzeci şi patru de ore.
1 r,a î fojru.\!'U.\ în capela castcJuUii Saiut-Germain, în faţa întregii curii. * Cartier s H nat la periferia Parisului, -,
ICO

297 - DOAMNEI DK GRTCNAN
Livry, sîmbătă (2 iunie l(i'îl)
Fără îndoiala, draga mea, sînt adine încredinţată de iubirea ta pentru mine, de vreme ce mai trăiesc încă. 'Dragostea pe caro o simt pentru tine e cu totul neobişnuită; nu ştiu dacă, împotriva voinţei mele, îţi arăt multă iubire, dar'ştiu bine că-ţi ascund încă şi mai multă. Nu vreau să-ţi spun tulburarea şi bucuria pe care mi le-a pricinuit scrisoarea pe care mi-ai trimis-o prin lacheul tău. Am avut chiar fericirea să nu mă gîndesc că eşti bolnavă şi să mă gîndesc tocmai la ce trebuia. De mult am spus: cînd vrei, eşti minunată, tot ce faci e desăvîrşit. Scriu în mijlocul grădinii, aşa cum ţi-ai închipuit, şi privighetorile, şi toate păsărelele au primit cu mare bucurie, dar fără prea mult respect, cele ce le-am spus din partea ta: ele n-au de ce să se arate smerite faţă de nimeni. Ieri am stat două ore singură eu Harnadriadele; le-am vorbit de tine, şi răspunsul lor mi-a mulţumit inima. Nu ştiu dacă tot ţinutul e mulţumit de mine; căci bucurîndu-mă de toată frumuseţea lui, nu m-am putut împiedica *ă spun:

Maia quoi quc vous ayez, vous n'acez point Calistc, Et moi, j? ne vois rlen quand je ne la pois pas.1
E atît de adevărat, încît plec înapoi după-amiază cu bucurie, în tot ce fac, convenienţele nu joacă nici un rol: de aceea prisosul de libertate pe care mi-1 dăruieşti îmi răneşte inima. Se află într-a mea două comori pe care tu nu le poţi îijţelego.
•Te felicit că ai clştigat douăzeci de pistoli; pierderea aceasta a părut uşoară, fiind urmată de mari onoruri şi de o gustare îmbelşugată. Le-am spus complimente din partea ta unchilor noştri, mătuşilor şi verişoarelor; te iubesc tare mult şi sînt încîntaţi de scrisoarea ta. Lor le este pe plac, dar nu şi celor la care mă duc acum să iau masa de prînz: de aceea ţi-o trimitfînapoi. Lăsasem portarului meu o. scrisoare pentru Brancas; văd că a uitat de ea.
1 Dar orice aţi avea, n-o aseli pe Caliste, Iar :>n nu văd nimic cînd nu o văd pe s (îtal'nerbe)

Adio, preascumpa şi preaiubita mea copilă; precum ştii, feînt îiitrutotul a ta.

313 - DOAMNEI DE GBIGNAN

Paris, miercuri

19 iunie

(1675)

Fotaneeau ,
ejitt £Ty,ea parte de o alta mai dureroasă decît Ifcfc îerj latre mine si cardinalul de Retz, îa * -am dus să
ţirea asemuit "cea cais ft
"cea cais ft 'ft^uj Ifcfc erj atre mne s c domnul de ţ|atJWaîfiB, l*a patru, legile de aici. M-am dus să vprînzesc acolo liliii; î-am .găsit înconjurat de cei trei prieteni * înd le-am v
Te încr-fidinteic preascumpa mea copilă, că după despărea noastră 4,^' jalFotainebleau , cu care nimic nu poate îi itt £a art dcît
'.prînzesc acolo liliîl; 1-am.găsit înconjurat uc v,^ ^~- r.-.
credincioşi1; mi-a*u dat lacrimile cînd le-am văzut înfăţişarea trista; si cînd am văzut-o pe eminenţa sa, plin de hotărîre, dar si de dragoste şi de bunătate faţă de mine, toate au început să-mi joace în faţa ochilor. După prînz am mers să stăm de vorbă în cea mai minunată pădure din cîte se află pe lume; am rămas acolo pînă la ora şase, si mi-a spus cuvinte atît de bune, de pline de căldură, de binevoitoare şi de îndatoritoare, atît pentru tine cît şi pentru mine, încît sînt de-a dreptul copleşită; şi-ţi spun încă o dată, copila mea, că nu-1 vei iubi şi nu-1 vei cinsti niciodată îndeajuns.
Doamna de Gaumartin a sosit la Paris şi, împreună cu toţi bărbaţii care rămăseseră în casă, a venit după noi în pădure. Am vrut să mă întorc la Paris; m-au oprit, şi fără prea mare osteneală: am dormit rău ; dimineaţa 1-am îmbrăţişat pe iubitul nostru cardinal, plîngînd în hohote, şi fără să pot spune un cuyînt cgÎQ'rlalti. R[-am întors aici plină de tristeţe, şi încă nu mi-am venit în simţiri după această despărţire; a găsit fîntîna îmbelşugată2; dar adevărul e ca si dacă ar îi fost şecă_tuit.ă,,ţot âţ fi făcut-o să izvorască. Cea a doamnei de Sayqie cred că se revarsă din belşug. Nu te-a zguduit moartea ducelui de .Savoie, atît de năprasnică si de neaşteptată, la patruzeci de ani?
1 Probabil Caumartin, abatele d'Hacftuevîlle şi abatele de . «Fialîna laefimilor._

îmi pare rău că tot ce-mi scrii despre adunarea clerului n-a fost citit; fidelitatea poştei e uneori supărătoare. Prelaţii aceştia dau patru milioane cinci sute de livre1; adică de două ori mai mult decît cu prilejul celeilalte adunări: minunat fel de a-ţi pune la cale treburile; domnul coadjutor te va încunoştinţa de toate. Mi-au părut foarte hazlii cele ce-mi spui despre Lannoi şi despre ceea ce se ascunde sub numele de căsătorie. Le voi spune doamnelor de Villars şi de Vins că nu le-ai uitat: toţi mă roagă s.ă-i pomenesc în scrisorile mele.
în Bretania lumea e nemulţumită; la Rennes mulţimea chiar a azvîrlit cu pietre. Domnul de Chaulnes a venit să împrăştie poporul; a fost izgonit cu pietre: ce-i drept, e o îndrăzneală fără de seamăn. Micuţa domnişoara2 îi scrie surorii sale că tare ar vrea să se afle la Sully, şi că în fiecare zi moare de frică: ştii de ce se află în Bretania.
Domnul duce asediază oraşul Limbourg. Domnul prinţ a rămas lingă rege; nu-i greu să-ti închipui cumplita lui îngrijorare. Nti cred ca fiul meu să ia parte la acest asediu, şi: nici la cel al cetăţii Huy. Te sărută de mii de ori: aştept într-una scrisorile lui; iaf pe ale tale, scumpa mea copilă, le aştept cu o nerăbdare fără de margini! Ca şi tine, şi poate mai mult decît tine, găsesc că prea multă vreme trece de la un curier la altul: timpul, împotriva căruia mă mînii uneori că aleargă atît de repede, se^opreşte dintr-o dată, cum spui; căci nu sîntem niciodată mulţumiţi. Nu mă pot încă deprinde să nu te văd, să nu te aflu în preajma mea, să nu te; întîlnesc, să nu nădăjduiesc: lipsa ta mă chinuie, şi nu ştiu cum să-mi schimb gîndurile. Cîrid sînt lîngă cardinal, chipul tău păleşte puţin; dar vorbim atît de mult de tine, încîf, dacă mă gindesc bine, cred că din pricina ta îmi este atît de drag: precum vezi, filozofia ta nu-mi foloseşte prea mult; sînt fericită că şi tu te simţi uneori supusă omeneştii slăbiciuni.
îţi trimit alăturat un portret al cardinalului făcut la repezeală: cel care 1-a făcut3 nu-i prietenul lui apropiat; n-are de gînd să i-1 arate si nici nu vrea să-1 citească şi alţii; n-a vrut să-1 laude. Mi-a părut bun pentru toate aceste

1 Regelui.
•Sora domnişoarei da Murtnais. "
' La RosUefaucauld . """
ii* i sar

pricini: ţi-1 trimiC şi te rog să nu faci nici o copie de pe el, Sintem atît de sătui de laudele ce ni se aduc in faţă. incit e o rară bucurie să poţi fi sigur că ele nu sint spuse cu ghidul de a ne face plăcere, şi să afli astfel adevărul curat, în toată naivitatea lui.
Aşteptăm veşti din Limbourg si din Germania; ţoala lumea e neliniştită. '..„"'
Adio, scumpa mea copilă; portretul tău r minunat, îţi vine să-1 săruţi, într-atît pare de viu: mă înmânez cit de puţin îmi trebuie acum ca să fiu fericită.
îl îmbrăţişez pe domnul de Grignan, si -îi:î cu totul a ta, draga mea, cu o dragoste atît de nemCn-^iniiă încît li-c cu neputinţa s-o bămiieşti., .

".' 323 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, inici-ciiri '21 iulie (liit-i)

Azi c foat'le cald, iubita mea copilă, si, în loc să mă perpelesc in pat, mi-a venit chef să mă scol, deşi nu-i decit cinci dimineaţa, ca să stau puţin de vorbă eu tine.
Văd că ai pierdut una din scrisorile mele, cea din 6; de la ziua de 3 sari la ziua de 10; între ele mai este una, uită-tc bine. Nu-ţi spun dccît atît, fără să mai adaug ceva,. căci altminteri n-am mai termina.
Regele a sosit duminică dimineaţa la Vcrsailles. Regina, doamna de Montespan şi toate doamnele veniseră încă de s îmbată şi se instalaseră în apartamentele lor obişnuite. De îndată ce-a sosit, sî-a făcut vizitele obişnuite. Singura deosebire e că în marile apartamente pe care le cunoşti se joacă jocuri de noroc. Totuşi, va domni o anume sinceritate in purtări de care nu voi şti a-ţi spune, mai multe decît di-. Sîară, înainte de a închide scrisoarea; căci î u timpul

călătoriei, s-a rostit mereu numale frumoasei doamne în chipul cel mai .firesc, şi întotdeaunaj;a si cum ar f i vorba de timpuri trecute.

Am rămas atît de in urmă cu cele ce se îatimplă la Verpentru că abia ieri-seară m-am întors de la Pom-

ponne, unde doamna de Pomponne ne rugase să venim — pe d'Hacqueville, pe doamna de.Vins si pe mine — eu atîta stăruinţă, încît n-am putut şi nici n-âm vrut să nu-i dăm ascultare. Doamna de Pomponne nu se bizuise pe sora ei1 ca pe noi, pentru că face băi; dar aceasta n-a avut cruzimea să ne lase să plecăm fără ea. Am plecat luni seara. Domnul de Pomponne a fost bucuros să ne vadă si mi-a fost peste măsură de recunoscător pentru această vizită. Ai fost sărbătorită în acest scurt răstimp cu toată prietenia şi preţuirea ce se _pot închipui. Bucuria ne făcea să vorbim ca la Paris, nu ştiu dacă ai băgat vreodată de seamă asta; am stat o mulţime de vorbă. Una din nebuniile noastre a fost să încercăm a ghici dedesubturile tuturor lucrurilor pe care socotim că le vedem si pe care nu le vedem, tot ce se petrece în staul familiilor, unde domneşte ura, invidia, mînia, dispreţul, în locul acelei spoieli de simţăminte frumoase cu care ni se scot ochii şi care se dau drept adevăruri. Mi-am dorit un cabinet căptuşit pe de-a-ntregul cu cărţi de joc întoarse cu fata în sus, în loc de tablouri: nebunia aceasta ne-a îîrît departe, făcîndu-ne să petrecem de minune: voiam să-i spargem capul lui d'Hacqueville ca să vedem ce-i înăuntru, şi găseam cum nu se poate mai hazliu să ne închipuim cum vom descoperi că cele mai multe lucruri pe care noi le socotim a fi într-un fel, vor fi altfel. Crezi că într-0 casă treburile stau într-un anume fel; socoti că aici oameJjii se iubesc Ia nebunie; şi cînd cold, iată-i: se urăsc dincolo de orice închipuire, şi tot aşa se înţîmpîă în toate privinţele; socoti că pricina cutărei întîmplări e cutare lucru: dar e tocmai dimpotrivă; într-un cuvînt, drăcuşoruî care ar da la o parte perdeaua ne-ar face să petrecem de minune. Precum Vezi, draga mea, trebuie să am mult răgaz, dacă-mi pierd vremea spunîndu-ţi asemenea fleacuri. Iată ce înseamnă să te trezeşti în zori 5 tot aşa i se înţîmpîă şi domnului de Marseille; dacă ar fi fost iarnă, aş fi făcut astăzi vizite la lumina torţelor2.

Vîntuî cel rece, îmi scrii, suflă din nou pe la voi: ah! draga mea, ce plictiseală ! Nouă însă ne e cald; doar în

1 Doamna de Vins."" . .

a Cîrid solicita o faroare, episcopul de M ir«:Uie, duşmanul familiei de nanj făcea vizite foarte matiaalo la lumina târlelor.

Provenţa mai e frig acum. Sînt pe deplin încredinţată că numai racla cu sfintele moaşte a putut aduce asemenea schimbare; căci, fără ea, am fi văzut, ca si voi, că rînduiala soarelui şi a anotimpurilor s-a schimbat cu totul; şi cred că aş fi socotit, ca şi tine, că aici trebuie căutată adevărata pricină a tristeţii voastre din ultimele zile. Eu una, draga mea, simţeam cum mă năpădeşte cea mai neagră mîhnire. E adevărat că în ultimii trei ani n-am stat despărţite decît patru luni, în afară de timpul care a trecut de la plecarea ta1. Am simţit din plin bucuria de a-mi petrece verile şi iernile cu tine; şi simt încă şi mai mult durerea adîncă de a vedea că aceste vremuri s-au dus, şi pentru totdeauna. Trebuie să mă mai gîndesc la toate astea şi să nădăjduiesc în intîlnirea noastră. Dar, draga mea, dacă vrei să vin în Provenţa, fă-mi bucuria si nu-mi vorbi acum de cei şase sute de franci. Nu spun să nu mi-i dai, ci dimpotrivă. Draga mea, îţi înţeleg simţămintele, şi niciodată nu voi face ceva care te-ar putea jigni sau lipsi de putinţa de a veni cînd vrei la mine la Paris. Ştiu cît de mîhnită şi de stânjenită te-ai simţi, căci te cunosc. Dar, te rog din suflet, de vreme ce n-am acum nevoie de bani, binevoieşte şi dă-mi ascultare, şi lasă-i pe domnul arhiepiscop şi pe le bicn Bon să acopere cu banii ce ti-au venit de la Ventadour acele sume a căror plată este atît de grabnică şi de necesară încît hotărîrea de

a-i da în altă parte ar putea pricinui nesfîrşite nenorociri. Ce plăcere şi ce folos ai găsi pricinuindu-le (tu, care te sacrifici ca să le întîrzii), cînd poţi să aştepţi un an mai prielnic? Nu m-aş asemui oare cu Medeea, dacă ţi-aş îngădui să iei o asemenea hotărîre? In numele lui Dumnezeu, nu te mînia, ci încearcă, fără să te pripeşti şi eu înţelepciune, să mă înţelegi; şi lasă-ne, pe abate şi pe mine, să ne rnai gindim şi la interesele tale, fără, bineînţeles, a le uita pe ale mele; căci nu-ţi cer decît să cădem la o învoială şi să mai amînăm puţin. Dar îţi spun hotărît, draga mea, că nu vreau să te atingi de aceşti bani, meniţi a plăti acele sume care nu suferă amînare2. Aşadar, ne-am înţeles. Dacă mă iubeşti, n-o să-mi mai pomeneşti de asta, fiind în acelaşi timp încredinţată că n-am cîtuşi de puţin de gînd să-ti înapoiez poliţa,
1 UHima dsjpSrţire avusese loc ea <îou5 luni în urmă, la Poataiacblcau. 1 Datoriile de joe ale domnului de Grignan.

ci că vreau doar să mă folosesc de ea în chip mai înţelept. Fii liniştită, cită vreme şi abatele e de părerea mea. îţi va trimite'socoteala amănunţită a banilor: am văzut că'nici nu poate fi vorba să mai luăm din ei ca să-ţi facem patul. Tot ce putem face este să-i dăm bani bărbatului doicii; precum vezi, sîntem de aceeaşi părere cu tine.
Gel care mi-a dat cincizeci de scuzi pe birou nu se grăbeşte să facă tîrgul. Dacă se întoarce, vrei să începem, sau, mai bine zis, să terminăm, primul pat? Eu una sînt de părerea asta; nu ne trebuie decît două sute de franci, după cum cred că ţi-am mai scris. Draperia de deasupra pologului e din satinul acela roşu brodat în mai multe culori. Nu ne mai lipseşte nimic în afară de perdele, pe care le-am vrea din damasc roşu. Avem o negustorească care vinde la ţară şi care ar putea să ne găsească tocmai ce ne trebuie. Ceîuiîalt, dacă e din stofa aceea stacojie ţesută cu aur, cu firul creţ, îi vom pune perdele din catifea roşie, şi vom acoperi urma şiretului pe care 1-am scos cu un alt şiret, auriu-roscat, negru şi roşu, care se va potrivi foarte bine pe polog. Patul acesta va costa patru sute de livre, căci va trebui să căptuşim perdelele. CU priveşte celelalte trei draperii brodate, sînt atît de vechi şi de frumoase, încît nici să nu te gîndeşti să le pui în lucru pînă n-ai mulţi bani. N-ar strica să încerci sa le vinzi ca să faci un acoperămînt pentru sfînta cuminecătură: cei cărora le-am spus zilele trecute gîndul acesta 1-au găsit minunat.
Aştept să se facă puţină răcoare, draga mea, ca să iau o curăţenie, şi puţină pace în Bretania, ca să pot porni într-acolo. Doamna de Lavardin, doamna de La Troche, domnul d'Harouys şi cu mine chibzuim cu mare grijă la călătoria pe care trebuie s-o facem, căci nu vrem să ne aruncăm orbeşte în vîrtejul nebunesc care a cuprins provincia noastră şi care sporeşte cu fiece zi. Diavolii aceia au jefuit şi audatfocpînă în apropiere de Fougeres: pînă laLes Rochers nu mai e mult. Au jefuit din nou un birou din Rennes, unde se află doamna de Ghaulnes, pe jumătate moartă în urma ameninţărilor de care are parte zilnic; mi s-a spus ieri că e arestată chiar, de către cei mai potoliţi dintre răsculaţi, care 1-au îacunoştiaţat pe domnul de Ghaulnes, aflat la

Fort-Louis1, ea: dacă trupele după care a trimis aici pe un anume Beaumont (pe care 1-ain văzut) înaintează un singur pas pe pămîntul Bretanici, o vor face fărîmc pe doamna de Chaulnes. înainte de a închide scrisoarea voi încerca să aflu ce s-a mai întîmplat. E cît se poate de adevărat că s-au cerut şi s-au trimis trupe, şi nu-i înţelept să plec înainte de a vedea ce va ieşi din această neorînduială cumplită. Dacă Beaumont s-ar întoarce fără a fi însoţit, ar fi sfîşiat cînd ar intra în Bretania; ştirea că s-a dus să ceară soldaţi îi face ceî mai mare rău atît lui însuşi cît şi guvernatorului; totuşi, au avut dreptate, căci, aşa cum stau lucrurile, e nevoie de leacuri tari. Se crede că o dată cu siriusul recoltei toată această preafrumoasă adunare se va împrăştia; căci nu vofl avea încotro şi vor trebui să-şi strîngă griul. Sînt şase sau şapte mii, si

nici cel mai isteţ la minte dintre ei nu pricepe o boabă de franţuzească. Domnul de Boucherat îmi povestea nu de mult că un preot a primit în faţa credincioşilor o pendulă ce-i fusese trimisă din Franţa (căci aşa spun ei); s-au pornit cu toţii să strige po limba lor că asta-i, fără doar şi poate, gabda?, si că lucrul era cum nu se poate mai limpede, Preotul, om iscusit, le-a spus, la fel de hotărît: „Cîtuşi de puţin, copiii mei, nu-i galela; nu vă pricepeţi: e jubileul1^» Pe dată s-au aruncat iu genunchi. Ce zici de gîndirea cea dreaptă a acestor domni? Oricum, trebuie să văd mai Intîi ce se întîmplă cu vălmăşagul de acolo. Nu-mi place de Ioc că trebuie să-mi amîn călătoria: fusese hotar îtă si rîndu- ; iţă după cum doream; dacă nu plec acum, îmi stric multe planuri; ştii cît de mult cred în Pronia cerească; trebuie să, ne întoarcem mereu către ea, şi să trăim de pe o zi pe alta. ; Cuvintele mele sînt înţelepte, precum vezi « dar prea arareori şi gîndurile mele. Cînd e vorba de un anume lucru, pe care-1 ghiceşti uşor, nu mă mai pot sluji de resemnarea pe care o predic altora. '••-••'•'• v

fle Port-

Domnişoara d'Eaubonne s-a măritat alaltăieri. Fratele tău ar vrea mult să-şi dea slujba de stegar pe aceea de colonel în fruntea regimentului din Champagne, aşa cum a fost

există nîct o localitate cu acest nume în Bretania. E

,

2 ia gahslle, impozitul pe sare. " în text: c.ti,uio,vas bisericesc Ia catolici

şi domnul de Grignan; dar nu toate capotele noastre cele înţelepte vor să sporească cheltuielile cu cincisprezece sau şaisprezece mii de livre, in vremuri ca acestea. O dată cu regele s-a întors o mulţime de lume: marele comandant al artileriei1, domnii de Soubise, Termes, Brancas, La Garde, Villars, contele de Fiesquo. Despre acesta eşti ispitit să spui: di cortcsia piu che di gnerra amico*; n-a trecut mai rnuît de

0 lună de cînd s-a dus la armată; parc-ar fi de meserie plăiîlntai3. Domnul de Pomponne spune că n-a mai întîlnifc ;'n viaţa lui pe nimeni care să fie atît de bucuros să se bată, /rîiid cu atîta hptărîre şi cu atîta elegantă nepăsare să se afle în fruntea tuturor, ca regele, cînd au crezut că vor fi

1 iliţi să dea lupta la Limbourg. Ne-a povestit lucruri minunate despre felul în care majestatea sa trăia alături de toată lumea, şi mai cu scamă alături de domnul prinţ şi „;!s» domnul duce: e foarte plăcut să auzi astfel de amănunte.

Află, draga mea, că a sosit căţuia de ars parfumuri; seamănă mult cu un jubileu; cîntăreşte mai mult decît credeam şi e mull mai puţin frumoasă. E un lucru vechi pre numele său o eăţuie; dar e foarte urît lucrată; i-ar şedea bine la Grignan, dar eîtuşi de puţin la Paris. Preabunul nostru cardinal a făcut şi de data asta cum face şi cu muzicanţii lui, pe carc-i laudă, fără să se priceapă la muzică. Am dat poruncă să fie dusă sus; n-a văzut-o nimeni şi nici nu ştie nimeni că a sosit: de lucrurile de acest f el de obicei nu-şi mai aminteşte nimeni. O vom păstra acolo, aştept tndu-fi poruncile. Porunceşte aşadar! Gel mai bun lucru pe care-1 putem face este să-i' mulţumim frumuşel domnului cardinal şi să nu-1 jignim arătîndu-i că nu sînteni încîntate de darul lui. Trebuie să-i înţelegem simţămintele, a socotit că-ţi va face un dar plăcut, şi trebuie să-I primeşti ca atare; nu uita să scrii scrisoarea de mulţumire cîfc mai ,bine cu putinţă. Cînd ţi-am pomenit de Boccaccip, draga mea, am spus o prostie. N-aiscris să-i scriu să nu trimită nimic, ci numai să fie opriţi cei care aveau porunca s-o facă. N-a fost cu putinţă să mai schimb ceva din toate astea. Au mers de la sine, cum s-$

1 Coatele Je Ludo.

' în italiană: prietea al galanteriei mai mull clecîl ttl războiului.

9 Dupj. cum plăcintării obişnuiau să-şi strige marfa la ore foarte înaintate,1

iţi ofiţeri soseau pe front în ultima clipă,
m

putut. Trebuie să te arăţi recunoscătoare şi să nu socoti că acest dar lucrat în argint, pe care-1 preţuiesti atît, e altceva, pentru el, decît un fleac oarecare, pe care dacă n-ai vrea să-1 primeşti ai face o mare grosolănie, aducîndu-i chiar o mare jignire, în aşteptarea scrisorii tale, mă voi grăbi
să-i mulţumesc.
Abatele nici nu se gîndeşte să dea cei treizeci de ludovici cavalerului de Buous; e mai bine ca domnul de Grignan să simtă puţin plăcerea de a nu-si putea plăti prietenii, după ce a avut-o pe aceea de a le lua bani cu împrumut: aşa e
drept.
Mă întorc la Cardinal. Te-am sfătuit să-i scrii că-1 sfătuieşti să-şi scrie memoriile, pentru ca mi se spusese să fac şi eu tot aşa, căci toţi prietenii săi vor să fie sprijiniţi în această privinţă, ca să pară că toţi cei ce-1 iubesc gîndesc la fel. Te încredinţez că se simte foarte bine; nu mai e ca în iarna aceea: regimul şi cărnurile uşor de mistuit 1-au pus pe picioare. E adevărat că, adusă de Castor şi Pollux, a sosit de la Roma1 vestea multaşteptată. Spui cu mult haz tot ce s-a spus şi aici; dar eu ştiu totul doar din auzite, căci din fericire am fost scutită să mă aflu printre nişte oameni care judecă atît de sănătos. Slavă Domnului, nu mă întîlnesc decît cu oameni care-i văd fapta în toată frumuseţea ei, şi care-1 iubesc ca şi noi. D'IIacqueville e de părere să nu stea locului la Saint-Michel; îl sfătuieşte să se mai ducă si pe la Commerci si cîteodată si pe la Saint-Denis. Nu vrea ca prietenii lui să-1 creadă aşezat într-o singură sihăstrie; e bine să aibă, cum bine ştii,cheia mai multora; şi, mai devreme sau mai tîrziu, e sfătuit să se slujească de ea. îşi păstrează suita, careta si caii, după cuviinţa rangului; sînt încredinţată, şi asta mă bucură, că viaţa lui nu s-a sfîrsit.
De pe această înălţime2 mă voi prăvăli peste doica ta. E o făptură turbată, mereu mînioasă la culme; şi asta-i cumplit, draga mea. Buboaiele acelea de care-mi vorbeşti, pe care le-a avut şi cealaltă, nu-mi spun nimic bun3. Un lapte
•Paparefuja demisia cardinalului <le Retz.
• Joc de cuvinte: înălţimea sa cardinalul.
* Se pare că. e vorba de simptomolo unui sifilis (apar şi alte detalii in acest iens în alte scrisori) transmis doicilor de citre sugaci, care la rîndul lut 11 moştenise de la pirinţusăi, doamna de Grignan fiind, la rîndul ei, contaminata, lupă toate probabilităţile, de domnul de Grignan,

atît de înfierbîntat e o adevărată otravă; şi deşi fata ta nu-i băiat, nu-i bine să-i nenorocim sănătatea pe'toată viaţa: e singura bogăţie pe care o va stăpîni în această lume. Eu una as izgoni-o pe doica asta de îndată ce mi s-ar ivi prilejul; mai bine, dacă tot îi este. viaţa în primejdie, să o întăream la un an, ca pe copiii de la ţară, decît să o silim să înghită Jiere şi foc timp de douăzeci şi două sau douăzeci şi trei de Juni; gîndeşte-te la asta, draga mea. Sînt foarte'necăjită că ţi-am făcut un asemenea dar, dar ştii cum mi-a dat-o doamna de Villars, si cît de bine i-a dat să sugă marchizului de Bellefonds1. Cred că nu uiţi să-i dai să mănînce cassiaşi fiertură de făină de grîu, mai cu seamă că la Grignan se găseşte din cea mai bună. Ăsta-i un adevărat noroc pentru tine, draga mea. Nădăjduiesc că această băutură răcoritoare n-o să te lase să slăbeşti.
Doamna mare ducesă şi doamna de Sainte-Mesme ţi-au lăudat foarte mult aici frumuseţea. Aveai, aşadar, acel chip frumos care-mi place atît de mult; îngrijeşte-te să-1 păstrezi, draga mea, cît vei putea mai mult: nu vei găsi uşor altul la fel. Domnul de Pomponne e pe deplin încredinţat de asta, şi o spune tuturor. Aş fi văzut-o pe prinţesă3 dacă n-aşi fi fost plecată la

Pomponne. Toţi de aici o găsesc aşa cum mi-ai descris-o tu. I-a vorbit doamnei de Rarai de cina proastă pe care ţi-a dat-o la Pierrelatte, dar, mai cu seamă, de frumuseţea şi amabilitatea ta. E înspăimîntător de tristă. Doamna de Montmartre s-a dus la Fontainebleau să-i ia în stăpînire trupul: vătrai de acum înainte în cea mai cumplită închisoare. Toate femeile din familia de Guise4 s-au năpustit pe ea.

Doamna de Montlouet are vărsat: fiica ei e tare supărată; mama, de asemenea, e deznădăjduită că fiică-sa nu vrea s-o lase singură şi să se ducă să se plimbe, cum i-au poruncit doctorii. Nu cred că sînt prea deştepte; dar întrucît priveşte santimentele, draga mea, ni se aseamănă întru totul, iubin-

1 Nepotul doamnei de Viîlars.

2 B vorba de unf ruet (lat. cassia), utilizat îa vechea medicină pentru v ir tuî'le lui purgative.

' Marea ducesa de Toscana.

* -Marea ducssă aparţinea familiei de Guise. Doamna de Montmartre, stareţa w»năstirii Montmartre, unde marea ducesă avea ordin să se retragă era, de aseme"ea, născută de Guise.

du-se la fel do mult şi în acelaşi chip firesc, îmi spui lucruri atît do minunate despre iubirea ta pentru mine, si ce preţ are ea în ochit tăi, incit, cu adevărat, draga mea, nu îndrăznesc să-ţi spun cît sînt de mişcată, si de bucurie, şi de dragoste, şi de recunoştinţă; de vreme ce crezi că ştii'cît te iubesc, mă vei înţelege uşor. Simţămintele tale faţă de mine sînt plăcute inimii mele. Domnul de Pornponne spunea, deşi tot el adăuga că nu întotdoaxina poţi face asemenea afirmaţii: „Se pare ca doamna de Se/igne o iubeşte cu patimă pe doamna de Grignan: dar adevărul adevărat ştiţi care e? Vreţi să vi-1 spun? O iubeşte cu patimă". Şi la asta ar putea adăuga, spre gloria mea veşnică: „şi e la fel de mult iubită".

Am mătăsurile de care ai nevoie; aş vrea să găsesc pe cineva să ţi le aducă; pachetul e prea rnic ca să ţi-1 trimit cu trăsura şi prea mare pentru poştă: cred că la fel pot spune si despre această scrisoare.

Nu-ţi voi vorbi de treburile tale băneşti, deşi acest subiect îmi stă pe inimă, cum îţi poţi închipui. Nu vorbesc de ele tocmai pentru că mă dor prea mult: uneori vorbesc despre ele cu abatele. Patima cu care domnul de Grignan ia bani cu împrumut, patima lui pentru tablouri şi pentru mobile ar fi de-a dreptul de neînchipuit dacă n-am vedea-o cu ochii noştri. Cum se poate împăca ea oare cu naşterea, cu faima sa. cu dragostea pe care ţi-o datorează? Nu-şi dă seama că-ţi pune răbdarea la grea încercare, şi socoate oare că vei răbda toate astea la nesfîrsit? Nu-i e milă de tine? Cu ce-ai păcătuit ca sa fii nenorocită şi plină de datorii pînă peste cap? Şi mai crede că vom crede că te iubeşte! Frumoasă iubire", n-am ce zice !Biauie-te maibinepeiubireamca, draga mea copilă, care, te încredinţez, va rămîne mereu aceeaşi. Adînc mîhnită fiind, pune-o la încercare, şi vino la pieptul meu, unde vei găsi totdeauna adăpost. Nu voiam să-ţi spun toate acestea; dar de ce ne-am pune stavilă vorbelor şi n-am spune adevărul? Numai aici eşti iubită cu adevărat.

Nu ştiu să se fi cumpărat mai multe tablouri; ştiu doar că doamna du Puy-du-Fou1 a cumpărat unul de la Picart3

- Doamna du Piiv-du-Foii fusese cea de a dona soacră a conlelui fie Grignan,aflat acum la a treia căsătorie. Picart e un negustor de tablouri.

cu douăzeci şi cinci de ludovici: asta .zic şi eu soacră cumsecade, căci celelalte, precum se ştie, sînt nişte vipere!

Nu «şti prea_ dragată cîad îmi spui atîfcea lucruri bune despre o călătorie în Brotania, pe care s-o facem împreună? îmi spui că de multă vreme te bate gîndul ăsta; tot de atîta vreme înă

legăn şi eu cu această nădejde, socotind-o lucrul cel mai_minunat din lume; dar aş vrea să ne însoţească şi u si iezuit, ca să te aud discutînd cu el.
Nu-ţi mai vorbesc de nasuri. Părerea mea e asta: cel al ini Mirepoix mi-ar plăcea ca mască de carnaval, iar celalalt > a să-1 duc de zgardă.1
Bunele doamne Troche îşi amintesc într-una cu cea mai mare plăcere de tine: vor mereu să-ţi scrie. Ne-am amînat .*u toţii plecarea, după cum ţi-am mai spus. Adio, preaiubita şi preascumpa mea copilă; nu izbutesc niciodată să te iubesc atît cit aş voi; oricâte chinuri ar fi legate de dragoste, cea pe caro o ai pentru mine ar merita o şi mai mare iubire, dacă mai e cu putinţă,
Ce-am făcut, ce-arn dres, că doamna de Monaco e tot bolnavă: dacă ar fi sănătoasă, nimeni nu i-ar sta în cale. Mpnsieur şi Madame sînt in relaţii cum nu se poate mai bune. Mă tem că doamna de Langeron so va consola, şi de aceea nii-amdat şi eu toată osteneala. Explici şi înţelegi foarte bine ouvîntul fantoma; acum se spune aşa în loc de stratagemă",
E ora nouă seara. Am aflat că doamna de Chaulnes nu-i chiar prizonieră de-a binelea; dar tma dintre prietenele ei îmi spune că i-ar dori din toată inima să nu se afle acum la Rennes: răzmeriţa nu s-a potolit. ; -"   ]
E sigur că prietenul lui Qiianto3, î-a spus soţiei şi fiului său de două ori: „Fiţi încredinţaţi că fiu mi-am schimbat hotărîrile pe care îe-am îuaţ cind am plecat. Aveţi încredere în cuvîntul meu, şi vorbiţi-îe celor dornici să le cunoască despre simţămintele mele1'.
"B vorba da nasurile lui itirepoix şi BcUievre., personaje cu care familia « Orisnan se atla într-un îiUorminabil proces.
1B ridiculizată o anume doamnă Noblctj care folosea jn moci greşit aceste nte.   -•   "Jfc:
" Poreclă dată doamaei do Montospan, Prietenul lui Qvonta Wt

Iată o scrisoare trimisă de le bien Bon. Increde-te în ceea ce-ti spune atît de deschis, e un om de nădejde. Voi rîndui în cabinetul meu chitanţa pe doi ani a bunului abate.
Doamna de Lavardin îţi trimite mii de complimente; ar trebui să-i mulţumeşti într-una din scrisorile către mine, pentru toată preţuirea pe care ţi-o arată.
încă o dată, adio, draga rnea. Scoate-ţi din minte tot ce zăcea acolo cînd i-ai scris abatelui. L-am văzut pe La Garde, îl iubesc, şi sînt fericită că-1 vei avea la tine toată toamna. Ce bine ai făcut că ai rămas la Grignan, şi că nu ai plecat de-a dreptul de la Paris la Aix !
Pentru prearâbdătoarea mea fată, dacă ca cili scrisoarea pînă la capăt.

825 - DOAMNEI ŞI DOMNULUI DE GRIGNAN

Paris, miercuri 31 iulie (1675)

Ceea ce spui despre timp e divin, draga mea copilă: e adevărat că nu văd pe nimeni rămînînd în mijlocul lunii, pentru că n-ar putea s-o îndure pînă la capăt: e o mocirlă din care ieşi; dar mocirla ne opreşte în loc, iar timpul trece. Sînt foarte bucuroasă că te afli liniştită la Grignan pînă în luna octombrie: Aix ţi s-ar fi părut ciudat plecînd de aici. Ai avut dreptate, singurătatea şi pacea de la Grignan mai îndulcesc puţin gîndurile. Domnul de Grignan îţi este acum cea mai bună tovărăşie: castelul va fi plin de prezenţa lui, si muzicanţii tăi vor cînta mai bine. Ceea ce-mi spui despre ariile italiene m-a făcut să leşin de rîs; felul cum îl pocesc cîntăreţii tăi, corectaţi de tine, e un adevărat martiriu pentru bietul Vorrei1, care, ce-i drept, merită să fie pedepsit. îţi aminteşti de locul în care 1-ai auzit prima oară, şi de tînărul acela chipeş care-1 cînta, şi care ţi-a plăcut de cum 1-ai văzut? Partea aceea din scrisoarea ta are un haz nemaipo-
1 Vorni scoprirji, compoziţie muzicali de Luigi Rossi.

menit, îl rog pe domnul de Grignan să înveţe pe dinafară întreaga arie: să-şi dea osteneala de dragul'meu; o vom cînta împreună.

Ţi-am scris, scumpa mea, cum sminteala care a cuprins Bretania mă sileşte să mai rămîn pe loc cîteva zile. Domnul de Fourbin trebuie să plece în fruntea a şase mii de oameni pentru a pedepsi întreaga provincie, adică'pentru a o nimici. Vor trece prin Nantes: din care pricină eu voi merge prin Mans împreună cu doamna de Lavardin; socotim împreună care va fi timpul mai potrivit pentru asta. Domnul de Pomponne i-a spus domnului de Fourbin că are pămînturi în Bretania, arătîndu-i unde se află moşiile fiului meu1. Moaştele Sfintei Ganoveva ne hărăzesc aici o vreme minunată. Doamna de Saint-Geran a apucat pe drumul cerului. Buna doamnă Villars n-a primit scrisoarea ta; e foarte mîlmită.
Ascultă o întîmplare care s-a petrecut acum trei zile. Un biet ceapraaar din cartierul Saint-Marceau trebuia să plătească un impozit de zece scuzi. Nu-i are: îl silesc să-i dea, şi cît mai repede; el cere o amînare, dar n-o capătă; ii iau din casă pină şi patul amărît pe care dormea, şi pînă şi ultima strachină. Gînd vede cît de rău a ajuns, simte cum îl cuprinde o mînie turbată; le taie gîtul celor trei copii care se aflau în camera lui; nevastă-sa îl ia pe al patrulea şi fuge cu el. Bietul om se află acum la Châtelet; va fi spînzurat peste o zi sau două. Spune că dacă-i pare rău de ceva e că nu şi-a omorît şi nevasta, şi copilul cu care ea a fugit. Gindeşte-te că toate astea sînt tot atît de adevărate ca şi cum le-ai fi văzut cu ochii tăi, şi că de pe vremea asediului Ierusalimului nu s-a mai pomenit o asemenea turbare.
Curtea trebuia să plece azi la Fontainebleau, unde plăcerile fără de număr s-ar fi preschimbat în adevărate chinuri prin mulţimea lor. Totul era gata; o lovitură de măciucă risipeşte bucuria tuturor. Poporul spune că e din pricina lui Quantova?; ţine încă foarte mult la ea; face totul pentru a ridica împofcrivă-i o lume întreagă, şi poate nu îndeajuns
1 Domeniul Leş Rochers, ca şi celelalte proprietăţi ale familiei *' a fi cruţate şi protej iţe. * Tot aoamna tle Montespan.
175,

de mult pentru ca; căci în înfăţişarea ei triumfătoare răzbate tristeţea, îmi vorbeşti despre plăcerile vieţii de îa Versailles; dar în timp ce se îndreptau către Fontainebîeati. spre a se lăsa pradă plăcerii, domnul de Turenne este ucis1; mîhnirea e generală; domnul prinţ pleacă pe dată în Germania: Franţa întreagă e deznădăjduită, în loc ca războiul să se termine, si să-t avem printre noi pe fratele tău, mă întreb ce se va mai întimpla. Iată viaţa de societate în toată strălucirea ei, şi o seamă de întîmplări uimitoare, căci ştiu că-ţi sînt pe plac. Sînt sigură că spusele mele te vor tulbura adînc. Mă înspăimântă predestinarea acestui domn Desbrosses: ne mai putem oare îndoi de Providenţă, si de faptul că tunul care 1-a ales din depărtare pe domnul de Turenne dintre cei zece oameni ce se aflau în jurul lui era încărcat de o veşnicie? îi voi scrie despre această tragică intîmplare domnului de Grignan, in schimbul aceleia de la Toulon: dea Domnul să fie deopotrivă !
Trebuie să-i scrii domnului cardinal de Retz; îi scriem cu toţii. Se simte foarte bine şi duce o viaţă preacucernică: nu lipseşte de la nici o slujbă, mănîncă în zilele de post laolaltă cu călugării, li sfătuim să meargă la Commerci. Va fi foarte îndurerat de moartea domnului de Turenne. Scrie-i cardinalului de Bouillon: e nemîngîiat.
Adio, scumpa mea copilă, recunoştinţa ta e prea mare, Cît de uşor vorbeşti, şi cu citănecruţare, despre sufletul tău: cred că-ţi dai bine seama că nu se află altul mai frumos si mai bun. Te temi să nu mor de prea multă iubire; mi-ar fi ruşine să-mi vatăm astfel semenul; dar lasă-ină să te iubesc după cum mă îndeamnă inima. I-ai scris lui Goulanges o scrisoare minunată: cînd am norocul să văd vreuna dintre cele pe care i le trimiţi, sînt fericită. Toţi se caută între ei spre a-şi vorbi de domnul de Turenne; se strîng gloată; ieri pe străzi toată lumea plîngea; nimeni nu mai vorbeşte de altceva.
1 Henri de La Toiir d'Aiieergne, vlconte de Turenne, învingător în timpul rar.ljoiuluidetreizeei de ani, conducător al armateifranceze în războiul de succesiune şi în războiul din Olanda; cucerise Alsacia în 1675 şi era pe punctul de a-1 izgoni pe Montecucculi, comandantul

austriacilor, cînd e ccis. Auzind tle moartea lui,MontecucculiaYf ispus: „A murit un om care {acea cinste omului".

Mă adresez ţie, dragul mei conte, ca să-ţi scriu despre ima dintre cele mai dureroase pierderi din clte poate avea Franţa: e vorba de moartea domnului de Turenne. Dacă pentru prima oară o afli acum de la mine, sînt încredinţată că vei fi tot atit de mîhnit şi de întristat pe cit sîntem şi noi aici. Vestea a sosit la Versailles Suni: regele a fost îndurerat aşa cum era si de aşteptat să fie aOînd de pierderea celui mai mare căpitan şi a celui mai ales ora din citi se afîă pe lume; întreaga curte a vărsat lacrimi amare, iar domnul de Condom1 a fost cît pe ce să leşine. Erau pe cale să plece să petreacă la Fontainebleau: n-au mai plecat. Nicicând un om n-a fost plîns in chip mai sincer; tulburarea şi durerea cuprinseseră întreg cartierul în care a locuit; şi întreg Parisul, şi întreg poporul; lumea vorbea si se aduna în pilcuri, plîngîndu-l pe erou. îţi trimit o povestire amănunţită a ultimelor zile din viaţa lui. Ultima zi a gloriei şi a vieţii sale vine după trei luni de fapte minunate, pe care oamenii de meserie nu ostenesc admirîndu-le. îi plăcea să privească cum foge armata duşmană din faţa lui; şi în ziua de 27, care căzuse într-o sîmbătă. s-a urcat pe o colină, spre a observa mişcările duşmanului: avea de gînd să atace ariergarda, drept care îl încimoştinţase pe rege la amiază că-i trimisese vorbă lui Brissac să se facă slujbă mare. îl încunoştinţase de asemenea de moartea tânărului d' Hocquincourt, adăugind că va trimite un curier spre a-1 vesti pe rege cum s-a desfăşurat lupta: pecetluieşte scrisoarea si o trimite la ora două2. Se duce pe colină însoţit de opt sau zece oameni; un nefericit de obuz, tras la nimereală de la mare depărtare, îi sfîrtecă trupul în două, şi-ţi poţi închipui strigătele şi plînsetele întregii armate. Un curier porneşte pe dată; soseşte luni, cum ţi-am mai spus; astfel că, într-un răstimp de o oră, regele a primit atît scrisoarea lui Turenne cît şi vestea morţii lui. De atunci a mai sosit şi un gentilom al domnului de Turenne, care spune că armatele se aflâ destul de aproape una de alta; că domnul de Lorges comandă în locul unchiului său, şi că nimic nu poate fi asemuit cu năprasnica durere a întregii armate. Regele i-a poruncit tot-

1 Bossuct,

2 în realitate Tureimc ascris şi a trimis această scrisoare nu în ziua morţii 8<">!e, ci în ajun, cîndf nsesc ucis tînărul conte d'HoctainccHiri,fiul mareşalului.

odată domnului duce să alerge grabnic la faţa locului, pînă Ia sosirea domnului prinţ, care va porni într-acolo; dar cum sănătatea lui e destul de proastă, şi cum drumul e lung, ne putem teme să nu se întîmple vreo nenorocire în acest răstimp: e cumplit să ţi-1 închipui pe domnul prinţ obosindu-se atît de mult; dea Do.mnul să se întoarcă teafăr ! Domnul de Luxembourg rămîne în Flandra ca şef suprem al armatei: locotenenţi generali ai domnului prinţ sînt domnii de Duras şi de La Feuillade. Mareşalul de Ciequy rămîne tot acolo unde e. Chiar a doua zi după ce se primise vestea, domnul de Louvois i-a propus regelui să răscumpere pierderea, şi în loc de un general să facă opt (ceea ce înseamnă un cîştig). Au fost făcuţi în acelaşi timp opt mareşali ai Franţei, si anunie: domnul de Hochefort, cărora toţi ceilalţi ii datorează mulţumiri1; domnii de Luxembourg, Duras, La Feuillade, d'Estrades, Navailles, Schomberg şi Vivonne; sînt, precum vezi, nici mai mult nici mai puţin decît opt. Te las să cugeti asupra lor. Marele comandant aî artileriei2 fiind în culmea deznădejdii, 1-au făcut duce; ce-i aduce această demnitate? Se bucură la Luvru de toate onorurile funcţiei sale; dar nu va fi atestat ele parlament, din pricina urmărilor, iar nevasta lui mi vrea alt taburet decît cel de la Bouille. Totuşi, titlul acesta e o favoare, şi dacă ar fi văduv s-ar putea însura cu vreo văduvă tînără. Ştii cit îl urăşte contele de Gramont pe Roehefort; J-am văzut ieri, e turbat de mînie; i-a scris, şi i-a vorbit şi regelui de scrisoare. lat-o;
Monseniore,

La faveur Va pu faire autant qitc Ic merita3
De aceea nu vă voi spune mai mult
CONT.ELE DE GRAMONT
«Louvois nu-1 putea face pe Roeljefort mareşal decît propuntei!u-i şi pe ceilalţi şapte, care aveau mai multă vechime ca locotenenţi-generali.
' Contele do Lude, vechi admirator al doamnei de Siîvigné, obţinuse titlul de duce numai ps viaţă, f ară putinţa de a-1 transmite urmaşilor. Soţia sa, ReneeEleonore de Bouille', trăia retrasă la moşia ei din Bouille, fără a rîvni să-ţi exerţite drepturile de ducesă (printre altele, dreptul „taburetului") la Luvru.
' Pricina poale să jie deopotrivă favoarea sau meritul (fr.).

Adio, Rochefort.
Cred că vei avea despre aceste cuvinte de felicitare părerea pe care o au şi cei de aici.
Am văzut un almanah de la Milano; în dreptul lunii iulie scrie: Moartea năprasnică a unei căpetenii; iar în dreptul lunii august: Ah, ce văd? Aici ne temem zi şi noapte.
între timp şase mii de oameni au pornit să ne'pus£iască Bretania; treaba aceasta va fi dusă la bun sfîrşit de doi provensali: Fourbin şi Vins. Domnul de Pomponne i-a rugat să ne cruţe pămînturile. Domnul de Ghaulnes şi domnul de Lavardin sînt în culmea deznădejdii: s-ar spune că nu mai ştiu nici ei ce mai vor. Dacă vă veţi apuca vreodată să faceţi vreo nebunie, nu vă doresc să vi se trimită bretoni spre a vă aduce pe calea cea bună: minunează-te cît de departe de orice răzbunare se află inima mea.
Iată, domnule conte, tot ce ştim pînă acurn. Drept răsplată pentru o scrisoare plină de veşti plăcute, îţi scriu una care te va amărî; sînt, te încredinţez, la fel de mîhnită ca şi tine. Toată iarna n-am auzit povestindu-se decît despre însuşirile strălucite ale marelui erou: nicicînd un om n-a fost mai aproape de desăvîrşire; şi cu cît îlcunoşteaimaibine, cu atît îl iubeai mai mult, şi cu atît îl plîngem mai mult acum.
Adio, domnule, adio, doamnă, vă îmbrăţişez de mii de ori. Vă deplîng că nu aveţi pe nimeni căruia să-i vorbiţi despre marea veste; e firesc să vreţi să spuneţi şi altora tot ce gîndiţi în această privinţă. Dacă.sînteţi mîhniţi, gînditi-vă că tot aşa sîntem şi noi aici.
326 - DOAMNEI DE GRIGNAN
Paris, vineri 2 august (1675)
Mă gîndesc într-una, fata mea, la uimirea şi la durerea care te vor cuprinde cînd vei afla de moartea domnului de Turenne. Cardinalul de Bouillon1 este nemîngîiat: a aflat
1 Nopotullui Turenne, abată la abatia bonctiictin.l Saint-Marlin din Pontoisn.

vestea printr-un getilom al domnului de Louvigny, care a vrut să-i prezinte primul condoleanţe; s-a oprit din drum, pe cînd venea în caretă de la Pontois<3 îndreptîndu-se către Vcrsailles: cardinalul nu pricepea ce vrea să-i spună. Cînd gentilomul şi-a dat scama, a luat-o la fugă; cardinalul a poruncit să fie ajuns din urmă, şi a aflat cumplita veste; a leşinat; 1-au adus inapoi la Pontoise, unde a stat două zile fără să maniace, plîngînd şi jeluindu-se înlr-una. Doamnele de Guenegând şi Cavoie au fost să-1 vadă, şi nu sini mai puţin îndurerate decit el. I-am scris chiar acum un bilet caro rai se pare izbutit: îi spun încă de acum durerea ta, pricinuită şi de simţămintele pe care i le porţi, şi de admiraţia pe care o aveai pentru marele erou. Nu uita să-i scrii: îmi pare că scrii foarte bine despre tot felul de subiecte: în legătură cu acesta n-ai decît să-ţi laşi pana să alerge pe hîrtie. Toată lumea pare a fi fost zguduită la Paris, si în mai multe case, de moartea acestui om de seamă. Aşteptăm cu inima cit un purice curierul din Germania. Montccucculi, care se retrăgea, se va fi întors poate din drum, şi va voi poate să se folosească de această împrejurare. Se spune că soldaţii scoteau nişte strigăte caro

se auzeau pînă la două leghe jur împrejur; nimic nu-i putea opri: strigau să fie duşi la luptă; că vor să răzbune moartea tatălui lor, a generalului, a ocrotitorului, a apărătorului lor; că avîndu-1 în frunte nu ge temeau de nimic, dar că vor şti să-i răzbune moartea'; că să fie lăsaţi să se răzbune, că sînt mînioşi, şi că să fie duşi la luptă. Toate acestea se ştiu de îa un gentilom al domnQlj|.i. de Turenne, care a venit să-i vorbească regelui; în timp ce le povestea tuturor prietenilor săi atît cele ce-ţi spun e^t şi moartea sfcăpinului său, avea faţa scăldată în lacrini(i. Domnul de Turenne a fost sfîrtecat în două de obuZ: nvj-j greu să-ţi închipui că s-a prăbuşit la pămînt |i a murit pe loc. Totuşi, cu ultima suflare, s-a mai tîrit un pas, iar mînd i s-a zgîrcit; apoi i-au aruncat o manta peste trup. Le BoîsGuyot (e gentilomul de care vorbeam) nu 1-a părăsit pînă cînd n-a fost dus în taină la casa cea mai apropiată. Domnul de Lorges se afla la o jumătate de leghe depărtare', gîndeştc-te la durerea lui. Cel care pierde totul este eK căci rămîne în acelaşi timp răspunzător de armată şi de tot ce se va întîmpla pînă la sosirea domnului prinţ, care are de făcut douăzeci şi două do zile pe drum. întrucât mă pri-

veste, mă gîndesc de mii de ori pe zi la cavalerul de Grignan, şi nu-mi pot închipui cum va îudura această pierdere fără să-şi piardă minţile. Toţi cei pe care domnul de Turenne îi iubea sînt cu adevărat vrednici de plîns.

Regele spunea ieri vorbind despre cei opt proaspeţi mareşali ai Franţei: „Dacă Gadagne ar fi avut răbdare,' ar fi fost şi el printre ei; dar n-a mai avut răbdare, şi s-a retras: aşa-i trebuie". Se spune că contele d'Estsees încearcă să-şi vîndă slujba1; şi ci face parte dintre cei ce sînt nenorociţi că n-au bastonul de mareşal. Ghiceşte ce face Cotilanges: foarte liniştit, copiază cuvînt cu cuvînt toate veştile pe care ţi le scriu. Ţi-arn scris în ce fel a fost făcut duce marele comandant al artileriei: dar nu îndrăzneşte să se plîngă; va fi mareşal al Franţei cu cel dinţii prilej; şi felul în care regele i-a vorbit întrece cu mult titlul căpătat. Majestatea sa i-a spus să-i spună lui Pomponne numele şi titlurile sale; el i-a răspuns: „Sire, îi voi da zapisul bunicului meu: nu va trebui decît să-1 copiezi"2. Trebuie să-1 felicitaţi; domnul de Grignan va avea mult de furcă, şi poate îşi va face şi duşmani3 printre ei; căci pretind să li se spună monseniore, şi e greu să-i faci să înţeleagă că n-au dreptate.

Domnul de Turenne îi spusese domnului cardinal de Retz, luîndu-şi rămas bun de la el (dar d'Hacqueville nu ne-a spus aceasta decît acum două zile): „Domnule, nu mă pricep cîtuşi de puţin să vorbesc; dar vă rog să mă credeţi cu tot dinadinsul că dacă nu s-ar întîmpla ce se întîmpîă, şi n-ar fi, poate, nevoie de mine, m-aş retrage ca şi dumneavoastră; şi vă dau cuvîntul meu ca, dacă mă întorc viu, nu voi muri făcînd anticameră, ci voi pune, după pilda dumneavoastră, un răgaz între viaţă şi moarte". Cardinalul va fi foarte zguduit de această pierdere. Mi se pare, fata mea, că nu osteneşti ascultînd tot ce ţi se spune în legătură cu ea: despre unele lucruri ori cîte ai şti, tot nu socoti că ştii îndeajuns.

li îmbrăţişez pa domnul de Grignan; vă doresc la amîndoi să aveţi pe cineva cu care să puteţi vorbi despre domnul de Turenne. Doamna şi domnul de Villars te adoră; Villars

1 De \yics-amiral.

2 Coatele de Lude pretindea în mod inexact cil bunicul luituscse duce. "Printre cei opt noi mareşali.

s-a întors; dar Saint-Geran şi capul lui1 nu: nevasta lui nădăjduia că vor avea milă de el şi că-1 vor aduce acasă^. Cred că La Garde îţi scrie că vrea să vină să te vadă: mult aş vrea să-mi iau rămas bun de la el cu prilejul acestei călătorii; a mea, după cum ştii, s-a mai amînat puţin: trebuie să văd cumva f i primită în provincia noastră înaintarea celor şase mii de oameni în frunte cu cei doi provensali. E foarte neplăcut pentru domnul de Lavardin că şi-a cumpărat slujba cu patru sute de mii de franci pentru a se supune domnului de Fourbin; căci

domnul de Chaulnes se mai poate încă amăgi că tot el e cel care guvernează. Busolele mele sînt doamna de Lavardin şi domnul d'Harouys. Nu-mi duce grija, draga mea, şi nici nu te gîndi la sănătatea mea; voi lua o curăţenie după ce va fi lună plină, şi cînd vom avea veşti din Germania. Adio, scumpa mea copilă, te îmbrăţişez cu dragoste şi te iubesc cu atîta patimă încît cred că mai mult de atît nu se poate. Dacă cineva ar vrea să fie iubit de mine, ar trebui să fie mulţumit dacă 1-aş iubi fie şi numai cît îţi iubesc portretul.

329 - DOAMNEI DE CRIGNAN

Paris, vineri 9 august (1675)

Cum miercuri nu ţi-am scris-decît un bileţel2, am uitat să-ţi spun mai multe lucruri. Domnul de Boucherat m-a încunoştinţat că coadjutorul a Arorbit nespus de bine despre treburile clerului la o "conferinţă la Saint-Germain.Domnul de Condom şi domnul d'Agen mi-au spus acelaşi lucru la Versailles. Sînfc încredinţată că va vorbi la fel de bine şi în faţa regelui: astfel că vom fi siliţi să-1 lăudăm mereu.

' Precum vezi, scumpa mea, sărmanii noştri prieteni an trecut îndărăt Rinul fără nici o piedică, în toată liniştea, şi după ce i-au înfrînt pe duşmani: toată gloria îi aparţine domnului de Lorges. Doream mult cu toţii ca regele să-i

'Saint-Goran avea craniul zdrobit. ' Aluzie la o foarte lângă scrisoare.

trimită bastonul de mareşal, după o faptă atit de frumoasă, şi atît de folositoare, şi al cărei merit îi revine în întregime. O ghiulea i-a rănit calul în pîntec, trecîndu-i printre picioare: a fost o clipă călare pe o ghiulea; Providenţa a ştiut bine ce face cu aceasta, ca şi cu celelalte. Nu 1-am pierdut decît pe Vaubrun, şi poate pe Montlaur, fratele prinţului d'Harcourt, vărul tău primar: nici măcar nu li se mai pomeneşte numele. Pierderea suferită de duşmani a fost mare; după propria lor mărturisire, le-au murit patru mii de oameni; noi n-am pierdut decît şapte sau opt sute. Ducele de Sault, cavalerul de Grignan şi cavaleria lor şi-au arătat vitejia în luptă; şi englezii mai cu seafnă au făcut tot felul de fapte cum numai în romane mai întîlneşti; în scurte cuvinte, sîntem nespus de fericiţi. Se spune că Montecucculi, după ce a trimis soli spre a-i spune domnului de Lorges cit 1-a îndurerat pierderea unui căpitan atît de vestit, 1-a încunostinţat că-1 va lăsa să treacă înapoi Rinul, şi că nu vrea să-şi pună în primejdie faima înfruntînd mînia unei armate cuprinse de turbare şi vitejia tinerilor francezi cărora nimic nu le poate sta în cale cînd se avîntă în luptă, într-adevăr, bătălia nu s-a dat pretutindeni, iar trupele care ne-au atacat au fost înfrînte. Mai mulţi curteni, pe care din prudenţă nu îndrăznesc să-i numesc, au vrut să-i vorbească regelui despre domnul de Lorges, şi despre motivele bine venite pe temeiul cărora trebuie să fie neîntîrziat făcut mareşal al Franţei; dar totul a fost în zadar. A căpătat doar titlul de guvernator al Alsaciei si pensia de douăzeci şi cinci de mii de franci pe care o avea Vaubrun. Ah ! Dar nu asta voia el. Domnul conte d' Auvergne a fost făcut colonel general al cavaleriei şi guvernator al provinciei Limousin. Domnul de Bouillon se plimbă prin Tuilleries, fericit că poate fi ceea ce vrea, fără ca nimeni să aibă ceva împotrivă. Iţi dai seama că doamna de Bouillon e cu totul de părerea lui. Cardinalul de Bouillon e foarte mîhnit.

Bunul nostru cardinal i-a mai scris o dată papei, spunîndu-i că nu poate să nu spere că atunci cînd sanctitatea sa va fi văzut argumentele aflate în scrisoare, îi va împlini prea umilele rugăminţi; dar noi credem că papa, care este infailibil, şi care nu face nimic zadarnic, nici măcar nu-i va citi

scrisorile, căci el, ca şi prietenul nostru pe earc-1 ştii1, şi-a dat dinainte răspunsul. Domnul cardinal se scoală la ora şase: îşi spune rugăciunile în ebraică: ştii bine de ce; se duce ia liturghie. Prînzeşte cu multă cumpătare; citeşte Noul Testament, sau scrie pînă la vecernie; se

plimbă,' cinează la şapte, se culcă la zece; spune numai lucruri înţelepte, şi, într-un cuvîht, pare mulţumit.•

Să vorbim puţin despre domnul de Turenne: e mult de emd n-ain nfai vorbit de el. Nu te miri că sîntem bucuroşi că am trecut Rinul înapoi şi că ceea ce ne-ar fi mîhnit pestemăsură dacă el ar fi trăit, ne pare acum, cîudnu-1 mai avem, o mare fericire? Vezi co poate aduce pierderea unui singur om? Ascultă, te rog, draga mea, un lucru pe care-1 socotesc minunat: parcă aş citi istoria romanilor. Saint-Hilaire, locotenent general de artilerie, îl roagă pe domnul de Turenne, - care pînă atunci mersese in galop, să se oprească, ca să-i arate o baterie; a fost ca şi cum i-ar fi zis: „Domnule, opriţi-vă puţin, căci aici veţi fi ucis". Obuzul vino pe neaşteptate, îi smulge braţul lui Saint-Hilaire, care arăta către baterie, şi-î ucide pe domnul de Turenne. Fiul lui Saint-Hilaire se năpusteşte spre tatăl său, şi începe să strige şi să plîngă. „Taci, copilul meu, îi spune el; priveşte (arătîndu-i-1 pe domnul de Turenne, care murise pe loc), iată ce trebuie să plîngi amarnic, un om ca el e de neînlocuit". Şi fără a se gîndi eîtusi de puţin la sine, începe să strige şi să plîngă marea pierdere. Plînge şi domnul de La Rochefoucauld, admirînd nobleţea'acestui simţămînt.

Gentilomul aflat în serviciul domnului de Turenne, care se întorsese în luptă şi care acum a venit aici din nou, a spus că 1-a văzut pe cavalerul de Grignan făcînd tot felul de fapte eroice: a dat atacul de cinci Ori, şi cavaleria sa i-a respins cu atîta putere pe duşmani, încît neobişnuita ei tărie a fost liotărîtoare pentru soarta bătăliei. Le Boufflers s-a purtat de asemeni foarte bine, şi ducele de Sault, şi mai cu seamă domnul de Lorgcs, care în această împrejurare s-a arătat a fi cu adevărat nepotul eroului; dar gentilomul nu-1 avea în cap dccît pe cavalerul de Grignan. despre care nu ostenea vorbind: nu-i oare o adevărată minune că n-a fost rănit,

1 Ca actorul TriveJin <l". U Comedia Italiană,

deşi s-a avintat în inima bătăliei, înfruntînd tic nenumărate ori gloanţele duşmanilor? Ducele de Villeroi e nemîngîiat din. pricina morţii domnului de Turenne; credo că soarta nu-i mai poate face nici un rău după ce i 1-a făcut pe acela de a i-1 răpi pe domnul de Turcnne şi plăcerea de a fi iubit şi preţuit de un asemenea om. îmbrăcase pe cheltuiala sa un regiment întreg de englezi, şi în Iada in care-şi ţinea banii nu s-au găsit decît nouă sute de franci. Trupul'i-a fost adus la Turenne. Mai mulţi dintre oamenii săi, şi chiar dintre prieteni, 1-au urmat. Ducele deBouillon s-a întors; cavalerul de Goislin, de asemeni, fiindcă e bolnav5 dar cavalerul de Vendome a dat bir cu fugiţii în ajunul bătăliei: nimeni nu i-o poate ierta, si ^toată frumuseţea doamnei de Ludres nu'-l poate dezvinovăţi.

Să-ţi mai povestesc ceva: cavalerul de Lorraine şi cavalerul de Ghâtillon, precum ştii, nu sînt prieteni.

Enfin, poiir evller Ies discours superflua1,

restul versurilor îl ştii; Varangevilîe este secretarul Iui Monsicur, şi foarte devotat cavalerului de Ghâtillon. Cavalerul de Lorraine pretinde că are pricini a se plînge de Varangevîle; îl opreşte alaltăieri dimineaţă pe stradă, însoţit fiind de douăzeci dintre oamenii săi, şi-i spune: „Dacă nu vei înceta să mă jigneşti, voi porunci să ţi se dea douăzeci de lovituri de bîtă? si dacă acum îndrăzneşti să rosteşti un singur cuvînt, iată'nişte domni (arătînd către oamenii săi) care se vor purta cu dumneata aşa cum meriţi". Varangevilîe nu spune decît atît: „N-am a-ţi spune nimic, domnule, cu atiteapersoane de faţă"; şi se duce să se pîîngă lui Aîonsieur: acesta îl ascultă,'osîndind purtarea celuilalt. Prinţul acesta2 socotea că era de ajuns să vorbească pentru ca Varangevilîe să fie izgonit, si poate şi cavalerul de Châtiîlon, care e capul intrigilor; şi văzînd că lucrurile iau o altă întorsătură decît îşi închipuise el, s-a dus după Monsieur la Versailles, şi, de faţă fiind şi regele, i-a cerut îngăduinţa să-şi părăsească slujba, arătînd totuşi cît de îndatorat îi este lui Monsieur, şi că nu va mai sluji pe nimeni după el;

* liiîlleifit, pentru ă nu mul rosti cuvinte de prisos (CorneiHe, 'Cidul, act I, scena III).

' Cavalerul do

şi 1-a luat pe rege drept martor pentru credinţa pe care i-o poartă lui Monsieur; dar, a adăugat el, vazînd că-i este preferat un secretar oarecare, nu raai poate să-şi îndure dizgraţia, şi pleacă acolo unde soarta îivamînapaşii. Regele, care rîdea în sinea lui de toată această furtună stîrnită într-un pahar cu apă, n-a intervenit cu autoritatea sa, şi după cîteva cuvinte pe care s-a ferit să le rostească în calitate de stăpîn, i-a lăsat singuri pe prinţ şi pe favoritul acestuia. Ultimul s-a întors la Paris, unde a primit prin doamna de Monaco o scrisoare foarte drăgăstoasă din partea lui Monsieur; dar în loc să se ferească a-i aţîţa şi mai mult mînia, şi să se folosească de acest pretext pentru a se întoarce, s-a dus la Chiliy, unde a spus că va aştepta cîteva zile spre a vedea cum înţelege Monsieur să-i dea satisfacţie, şi că apoi, dacă nu e mulţumit, se va duce la Vichy să îacă o cură de ape minerale, şi, de aici, unde va voi nefericita-i soartă. Iată cum stau până acum lucrurile; nimeni nu se îndoieşte că cei aflaţi de faţă vor face, ca de obicei, în aşa f el, înclt toată vina să fie a celor aflaţi departe. Doamna de Monaco e foarte neliniştită; iar marchizul d'Effiat şi Valonne au fost atît de iscusiţi încît i-au spus lui Monsieur că-si dau demisia din slujbele lor, arătîndu-i astfel cu multă dibăcie că sînt valeţii cavalerului de Lorraine, şi că, nemaiavîndu-1, şi-au pierdut stăpînul. îţi voi scrie urmarea acestei întîmplări hazlii. Adio, preascumpa şi preaiubita mea fată.
Aşteptăm ratificarea cu mare nerăbdare; nu îndrăznim sa plecăm nici o clipă din Paris, căci ştim că domnul de Mirepoix şi nobilul său suflet nu s-ar da în lături să ne facă o mîrşăvie; urmărim cu mare atenţie sosirea pachetului.
Te iubesc, draga mea, atît de mult şi cu atîta devotament, încît fiecare clipă pe care nu ţi-o dăruiesc în vreun fel oarecare îmi pare irosită în zadar.
îl îmbrăţişez pe domnul de Grignan, si pe tine, draga mea; Montelimar*, scumpa mea copilă.
1 Aluzie la o scrisoare a domnului de Coulanges, trimisă în acelaşi pachet, în care numele losalitătii Manteltmar devine, în glumă, cifru secret ftrin care acesta îi doclară doamnei do Grignan întreaga sa admiraţie ţi dragoste.

332 - DOAMNEI DE GRIGNAN
Paris, 16 august (1675)
Aş vrea să folosesc tot ce-mi scrii despre domnul de Turenne într-un discurs funebru: într-adevăr scrisoarea ta e de o rară forţă şi frumuseţe; ai avut, cînd ai scris-o, acele răbufniri de elocinţă pe care ni le dă tulburarea iscată de durere. Să nu crezi, draga mea, că amintirea lui apusese printre noi cînd a sosit scrisoarea ta: acel fluviu care nimiceşte totul nu poate nimici atît de repede o asemenea amintire; ea e hărăzită nemuririi, şi chiar în inima a nenumăraţi oameni care de mult simţeau astfel. Mă aflam zilele trecute la domnul de La Rochefoucauld. Mai erau de faţă domnul prim-scutier1, doamna de Lavardin, domnul de Marsillac, Doamna de La Fayette şi eu. Am vorbit timp de două ore despre însuşirile strălucite ale marelui erou; toţi ochii erau scăldaţi în lacrimi, şi e cu neputinţă să-ţi dai seama cît de adînc e săpată în inimi durerea de a-1 fi pierdut: mai mult decît noi ai doar mîngîierea de a-1 putea plînge în hohote şi de a-i scrie panegiricul. Observam cu toţii un lucru, şi anume că mărinimia inimii, inteligenţa sa fără seamăn şi nobleţea sufletului său nu sînt admirate numai de cînd a murit: toată lumea era covîrşită de ele încă de pe vremea cînd trăia; şi nu-i greu să-ţi închipui cît de mult adaugă pierderea lui la vechile simţăminte; într-un cuvînt, draga mea, nu socoti că moartea aceasta e primită aici la fel cu toate celelalte, îi făceai prea multă cinste contelui de Guiche; dar despre unul din cei doi eroi ai acestui secol poţi să vorbeşti cît vrei, fără să-ţi închipui că durerea ta o întrece pe a celorlalţi. Cît priveşte sufletul lui, se întîmplă de asemeni o minune, care izvorăşte din preţuirea desăvîrşită de care se bucura; nu i-a trecut prin minte nimănui, nici celor mai habotnici, că nu s-ar fi înfăţişat Domnului în toată curăţia sa: ar fi de

neînţeles ca răul şi păcatul să fi sălăşluit în inima lui. Convertirea lui atît de sinceră ne-a părut ca un botez. Toţi se întrec vorbind despre nevinovăţia obiceiurilor, despre curăţia gîndurilor sale, despre umilinţa sa

1 Henri de Boringîien.

»87

fără umbră de prefăcătorie, despre gloria sa nemărginită şi trainică, modestă şi fără podoabe de prisos, căci iubea virtutea pentru ea însăşi, fără a-i păsa de încuviinţarea oamenilor, despre mila sa mărinimoasă şi creştinească. Ţi-am povestit cum a îmbrăcat din cap pînă-n picioare un regiment englez (asta 1-a costat patrusprezece mii de franci) şi cum a rămas fără bani? Englezii i-au spus domnului de Lorges că se ror bate pînă la capăt, pentru a-1 răzbuna; dar că după aceea vor pleca, neputînd sluji altora decît domnului de Turenne. S-a întîmplat ca unii soldaţi tineri să dea semne de nelinişte cînd s-au văzut în mlaştini, unde apa le venea pînă la genunchi; dar soldaţii mai bătrîni le spuneau: „De ce vă plîngeţi? se vede că nu-1 cunoaşteţi pe domnul de Turenne: e mai mâhnit decît noi cînd ne este nouă rău; aflaţi că în clipa asta nu se gîndeşte decît cum să ne scoată de aici; veghează cînd noi dormim: e părintele nostru; se vede că sînteţi foarte tineri"; şi astfel îi linişteau. Tot ce-ţi scriu e adevărat; nu mă încurc scriindu-ţi vorbe goale, ca unii care cred că astfel le fac plăcere celor ce se află departe de ei: dar asta înseamnă a-i înşela, şi de aceea îmi aleg cu si mai mare grijă faptele pe care ţi le scriu decît le-aş alege dacă ai fi aici. Mă întorc la sufletul lui: e, aşadar, lucru vrednic de luat în seamă că nici unui preacucernic nu i-a trecut prin minte să pună la îndoială că Dumnezeu 1-a primit cu braţele deschise, ca pe unul dintre cele mai bune care a purces vreodată dintr-însul. Cugetă la încrederea tuturor în mîntuirea lui şi vei vedea că e un fel de minune care nu-i este hărăzită decît îui: nimeni n-a îndrăznit să se îndoiască de odihna lui veşnică. Veştile pe care ţi le voi da îţi vor arăta urmările acestei morţi.

Regele i-a spus unui anume bărbat, a cărui absenţă ţi-a făcut îndeajuns de multă plăcere iarna trecută, că n-are nici inimă, nici minte: doar atît. Domnul de Rohan, împreună cu o mînă de oameni, a împrăştiat şi a pus pe fugă pe răzvrătiţii care se adunaseră în ducatul de Rohan; căci Vins e tot subaltern. Fourbin are ordin să i se supună domnului de Ghaulnes; dar cum domnul de Chaulnes se află la Fort-Louis, Fourbin continuă să înainteze şi să aibă comanda, înţelegi prea bine ce înseamnă acesto onoruri, mincinoase, care le sînt lăsate numai cu numele celor ce comandă. Dar domnul de Lavardin ceruse cu tărie să i se dea lui comanda ;

1PS-

fusese în fruntea urnii regiment străvechi1 şi pretindea că aceste onoruri îi sînt datorate; insă dorinţa nu i-a fost împlinită. Se spune că răzvrătiţii noştri cer iertare; cred că o vor căpăta în schimbul a ciţîva spînsuraţi. A fost demis domnul Chamillart, pe care îl ura întreaga provincie, si a fost numit intendent al trupelor domnul de Marsillac, un om cu totul ales. Acum nu răzmeriţa mă împiedică să p3ec, ci altceva, la care nu vreau să renunţ; n-am putut nici măcar să mă duc la Livry, oricît de mult îmi doresc; dar trebuie să luăm vremurile aşa cum sînt: sînt măcar mulţumită că,' pe aceste vremi cumplite, sînt in măsură să aflu, fără ihtîrziere, ultimele veşti.

Mai ascultă, te rog, şi alte cuvinte rostite de domnul de Turenne. Cunoscuse un cioban care ştia foarte bine drumurile şi ţinutul; mergea singur împreună cu el şi îşi aşeza trupele potrivit cu cele cc-i spunea omul acesta: îl iubea pe cioban, şi găsea că are o minte foarte luminată, şi spunea că generalul Beck3 începuse tot aşa, şi că socoteşte că acest cioban va avea parte de o soartă la fel do strălucită ca a generalului. După ce trupele sale au trecut aşa cum îşi dorise, i-a spus, plin de mulţumire, domnului de Roye: „Pe legea mea, nu-i prea rău; socot că domnul de Montecucculi va găsi că am făcut o treabă destul do bună". Şi e adevărat că totul fusese o capodoperă de dibăcie. Doamna de Villars mai are cîteva veşti în legătură cu bătălia: i s-a spus

că la trecerea Rinului cavalerul de Grignan a făcut noi minuni de vitejie şi de înţelepciune: e cu neputinţă să te arăţi mai destoinic decît s-a arătat el. Domnul să-1 aibă în pază! căci curajul domnului de Turenne a trecut în tabăra duşmanilor noştri: nimic nu îe mai pare cu neputinţă de dnd 1-au înfrî'nt pe mareşalul de Crequy.
Domnul de La Feuillade a pornit în cea mai mare grabă şi a venit de-a dreptul la Versailles, unde nu mică i*a fost mirarea regelui văzîndu-1; i-a spus: „Şire, unii îşi cheamă femeile (e vorba de Rochefort), alţii vin să le vadă: eu am venit să o văd o oră pe majesfcatoa voastră, si să-î mulţumesc
' Regimentul do Xavara.
' Gjnoral al armatelor imporialo şi guvernator al ducatului (le Luscm'll'3, unul dintre „cei mai iluştri din Europa". Fusese la început cioban, apoi '«Unu soldat.

din tot sufletul; nu o voi vedea decît pe majestatea voastră, căci numai majestăţii voastre îi datorez totul". A stat de vorbă destul de mult timp, şi apoi şi-a cerut îngăduinţa să plece, după care a spus: „Sire, eu plec, şi vă rog să spuneţi din partea mea complimente reginei, delfinului, soţiei şi copiilor mei", apoi a încălecat si nu s-a mai întîlnit, într-adevăr, cu nimeni. Această nesăbuinţă a fost foarte pe placul regelui; a povestit rîzînd cum fusese însărcinat să transmită complimente. Cînd ai noroc, totul îţi izbuteşte, Adio, draga mea. Te îmbrăţişez, micuţa mea, şi termin spunîndu-ţi că sînt cu totul, cu totul a ta. îl îmbrăţişez
pe conte.
Ne vom gîndi la covorul pe care-1 vrei.
- DOAMNEI DE GRIGNAN
Paris, miercuri 28 august (1075)
Bine, nu. mai pun la socoteală ziua de luni. Nu-mi mai amintesc ce încurcătură de date am putut face atunci. Ştiu numai că ţi-am scris de trei ori: luni, miercuri şi vineri, ca să ai de unde alege. Voi face la fel şi săptămâna asta, căci ţi-am scris luni; şi apoi voi începe să-ţi scriu din nou ca de obicei. Dacă s-ar putea scrie în fiecare zi, aş fi fericită; si adesea îmi găsesc cine ştie ce pricină s-o fac, deşi scrisorile nu pleacă. Plăcerea aceasta de a scrie o simt c în d e vorba de tine, căci în ceea ce-i priveşte pe toţi ceilalţi, nu ştiu cum să termin mai repede, şi scriu numai din datorie. Draga mea, îţi voi vorbi din nou tot de domnul de Tnrenne. Doamna d'Elbeuf1, care va sta cîteva zile la cardinalul de Bouillon, m-a rugat ieri să iau masa de prînz la ei, ca să vorbim de marea lor durere. Era acolo şi doamna de La Fayette. Am făcut tocmai ce hotărîsorn: am plîns într-una cu toţiiAvea un portret al eroului, minunat de bine pictat, şi toţi oamenii lui sosiseră la ora unsprezece: bieţii oameni erau cu ochii in lacrimi si îmbrăcaţi în doliu. Au venit trei
1 Nepoata lui Turenne şi sora cardinalului de Bouillon.

gentilomi care s-au dat de ceasul morţii cind au văzut portretul: strigătele lor îţi sfîşiau inima; nu puteau rosti un singur cuvîrit; valeţii săi, lacheii, pajii, trimbiţaşii, toţi erau cu ochii în lacrimi, molipsindu-i şi pe ceilalţi.'Primul care a putut, în sfîrşit, vorbi, a răspuns întrebărilor noastre pline de mîhnire: i-am pus să ne povestească cum a murit. Voia să se spovedească seara, drept care dăduse poruncă în. taină pentru acea seară, urmînd să se împărtăşească a doua zi, care era o duminică. Credea că va da bătălia, şi că va încăleca sîmbătă la ora două, după ce va fi prînzit. Avea muîţi oameni cu el: i-a lăsat pe toţi la treizeci de paşi depărtare de înălţimea pe care voia să'se ducă. I-a spus'mieului d'Elbeuf1: „Nepoate, rămîi aici, dacă o să te mai învîrtesti mult în jurul meu, or să mă ia la ochi". Aproape de locul unde se ducea 1-a întîînit pe domnul d'Hamilton, care i-a spus: „Domnule, veniţi pe aici, pe unde mergeţi vor trage. — Domnule, i-a răspuns, voi face cum spuneţi: nu ţin cîtuşi de puţin să fiu omorît azi; prea le-aş face pe plac". Tocmai îşi întorcea calul, cînd îl zări pe Saint-Hilaire, care îi spuse,

ţinîndu-şi pălăria în mînă: „Domnule, uitaţi-vă o clipă la bateria pe care am aşezat-o acolo". Se întoarce doi paşi, şi, fără să se fi oprit în loc, e lovit de ghiuleaua care smulge braţul şi mîna în care Saint-Hilaire îşi ţinea pălăria, şi-i sfîrtecă trupul după ce zdrobise braţul acestui erou. SaintHilaire nu-şi lua ochii de la el; nu-1 vede căzînd; calul îl duce acolo unde-1 lăsase pe micul d'Elbeuf; se mai ţinea în şa, dar era aplecat, cu nasul în oblînc: în acea clipă calul se opreşte, şi el cade în braţele oamenilor săi; deschide de două ori ochii mari, şi gura, şi apoi se linişteşte pentru totdeauna: închipuie-ţi că era mort, şi că ghiuleaua îi zburase o bucată din inimă. Toţi strigă, plîng; domnul d'Hamilton porunceşte să se facă linişte şi să fie luat de acolo micul d'Elbeuf, care se aruncase peste trup, şi care, strigînd din răsputeri, nu voia să se despartă de el. Cineva azvîrlise peste trup o manta; e cărat la adăpostul unui gard de mărăcini; e păzit în mare taină; e adusă o caretă; e dus în cortul său: acolo, văzîndu-1, domnul de Lorges, domnul de Roye2

1 Napot al lui Turennc, în vlrstă de paisprezece ani. 1 Nepoţi ai iui Tureune.

S9Î

şi mulţi alţii au socotii că vor muri de durere; clar au trebuit să se stăpinească şi să chibzuiascu la treburile însemnate pe care Io avea în scamă. I s-a făcut o slujbă militară în tabără, unde adevăratul doliu se vădea în lacrimile şi in strigătele tuturor: toţi ofiţerii purtau totuşi eşarfe negre; toate tobele erau acoperite cu zăbranice, grăind într-o singură bătaie; suliţele atîrnau fără vlagă-şi.muschetele erau ţinute cu ţeava în jos; cit priveşte strigătele de jale ale întregii armate, cu greu mi le pot închipui fără o adincă tulburare. Cei doi nepoţi ai săi adevăraţi (căci cel mai vîrstnie1 nu e vrednic de acest nume), aflaţi de asemenea la această ceremonie, erau într-o stare pe care ţi-o pol i închipui uşor. Domnul de Roye, deşi rănit, a cerut sa fie de faţă; căci slujba n-a f est rostită decît după ce au trecut Rinul. Soeot că bietul cavaler era zdrobit de durere."

Cînd trupul acesta s-a despărţit de armata sa, o nouă jale s-a abătut peste toţi; pretutindeni pe unde a trecut a fost primit cu vaiete îndelungi; dar nicăieri n-a fost ca la Langres: i-au ieşit cu toţii în întîmpinare, îmbrăcaţi în doliu, în număr de mai bine de două sute, urmaţi de popor; tot clerul purta veşminte sărbătoreşti; au vrut să se ţină o slujbă solemnă în oraş, şi într-o clipă au pus cu toţi mînă de la mînă pentru această cheltuială, care se urcă la cinci mii de franci, pentru că au insolit trupul pînă la primul oraş şi au vrut să-i ţină pe socoteala lor pe toţi oamenii domnului de Turenne. Ce părere ai de aceste semne fireşti ale unei iubiri întemeiate pe însuşirile atît de alese ale unui asemenea om?

Va sosi la Saint-Denis astă-seară sau mîinc ; toţi oamenii săi s-au dus să-1 intîinpine la două leghe de aici; va fi aşezai: într-o capelă, pînă cînd se pregăteşte capela2. Se va ţine o slujbă religioasă, în aşteptarea celei de la Notre-Dame, care va avea un caracter solemn.

Ce zici de felul cum am petrecut? Am luat prînzul aîlîndu-ne într-o stare pe care ţi-o poţi lesne închipui; şi pînă la ora patru ne-am tînguit într-una. Cardinalul de Bouillon a pomenit de tine, spunînd că n-ai îi ocolit această tristă

1 Se crede că e vorlio tio ducele de BoaUlon. 1 în care urma sa fie iiuaorrnuUat,

adunare dacă ai fi fost aici. L-am încredinţat de marea ta durere; îţi va răspunde, şi dusmului de Grignan, şim-a rugat să-ţi transmit toată prietenia lui, la fel şi buna doamnă d'EIbeuf, care a pierdut astfel totul, precum şi fiul său. Uite cum m-am apucat să-ţi povestesc nişte lucruri pe care le ştii de mult; dar aceste amănunte istorisite de cei ce le-au văzut cu ochii lor m-au zguduit adînc, şi sînt bucuroasă să-ţi pot arăta felul în care e uitat domnul de Turenne de către cei de aici.

Iţi împărtăşesc întru totul gînduriîe în legătură cu cavalerul, li voi aştepta răspunsul la Rousseau1, căruia îi voi spune să mi-1 aducă de îndată; îţi va scrie, şi eu de asemeni, ce trebuie să faci ca să trimiţi poliţa ta altcuiva; căci Rousseau pleacă la abaţia domnului

coadjutor, şi vom vedea împreună cui o vei trimite, căci nu te sfătuiesc s-o trimiţi fraţilor lui: nu sînt niciodată aici. Domnul de La Garde mi-a spus zilele trecute că, bucuros la culme de minunăţiile ce se povestesc despre cavaler, i-a îndemnat pe amîndoi2 sa-şi dea toată strădania pentru el în acea împrejurare, ca să-i sprijine averea, cel puţin la sfîrşitul anului, şi că i-a găsit pe amîndoi la fel de bucuroşi, gata să facă lucruri neobişnuite fără a precupeţi nimic. Bunul La Garde e la Fontainebîeau, de unde trebuie să se întoarcă peste trei zile, pentru ca, în sfîrşit, să plece, căci nu-şi doreşte decît asta, după cîte spune; dar curtenii sînt întotdeauna pradă a nenumărate momeli.
într-adevăr, starea sărmanei Sanzei e vrednică de plîns; nu ştim nimic daspre bărbatu-său; nu-i nici viu, nici mort, nici rănit, nici prizonier: oamenii lui nu scriu de loc. Domnul de La Trousse, după ce trimisese veste, în ziua bătăliei, că a aflat că fusese ucis, n-a mai pomenit nimic de asta, şi nici nu i-a scris, nici sărmanei Sanzei, nici domnului de Couîanges3. Gît despre mine, am ajuns să cred că oamenii de seamă ca el nu mai iubesc nimic.
Aşadar, nu ştim ce să-i spunem bietei femei, care a început să piardă nădejdea: ar fi o cruzime s-o lăsăm în starea asta. Eu una sînt pe deplin încredinţată că bărbatul ei e mort; va fi f ost desfigurat din pricina sîngelui şi a praf ului; nu-î vor
1 Om de afaceri.
"Cei doi fraţi al cavalsruHn.ooa.djutoriil ds Arles ?i abatele de Grlgnan.
* Coalanges era cumnatul lui Saazei şi vărul primar al lui La. Trousse.

fi recunoscut şi-1 vor fi despuiat de haine. Poale că a fost ucis departe de ceilalţi de către cei ce I-au prins, sau de către ţărani, şi va fi rămas părăsit pe lîngă cine ştie ce gard de mărăcini. Cred mai curînd în această soartă jalnică decît că e prizonier şi că totuşi nu se aude vorbindu-se despre el.
în ceea ce priveşte călătoria mea, abatele o socoteşte atît de necesară încît nu mă mai pot împotrivi. Nu voi avea întotdeauna parte de bunăvoinţa lui, aşa că trebuie să profit de ea. Nu vom termina în mai puţin de două luni, căci dacă doamna de Puisieux, de la care aşteptăm veşti, nu ne poate obţine ratificarea, vom, deschide Palatul de ziua Sfîntului Martin. Dar chiar dacă, din fericire, sfîrşim cu treaba asta, tot ne vom întoarce, căci bunul abate nu se simte atît de bine cu sănătatea încît să-i placă să-şi petreacă iarna acolo, şi-mi spune asta luînd o înfăţişare sinceră, pe care îmi jur într-una să mă prefac că o cred: cu atît mai rău pentru cei care mă înşală. înţeleg că plictiseala ar fi mare în timpul iernii: serile lungi pot fi asemuite cu nişte marşuri fără de sfîrşit, atît sînt de monotone. Dar eu nu mă plictiseam de loc, draga mea, în iarna aceea în care te-am avut lîngă mine; tu, caro eşti tînară, ai fi putut, fără îndoială să te plictiseşti; 'dar îţi aminteşti de lecturile noastre? E adevărat că fără cei aflaţi în jurul mesei celei mici, şi fără cărţi, n-ar fi cu neputinţă să nu mai ştim încotro s-o apucăm: dar va fi aşa cum va voi Pronia cerească. Nu uit cele ce mi-ai scris: din plictiseală ieşi la lumină aşa cum ieşi pînă la urmă la lumină cînd te-ai împotmolit pe un drum mocirlos: nu s-a văzut nimeni rămînînd în mijlocul lunii numai pentru că n-are curajul s-o ducă pînă la capăt; e ca si cu moartea: toată lumea ştie să-şi joace acest ultim rol. Sînt în scrisorile tale unele lucruri care nici nu so pot uita, nici nu se vor uita. Prietenul meu Corbinelli şi domnul de Vardes sînt la tine? Aş dori să fie aşa. Vei fi judecat bine; şi dacă vorbeşti într-una despre cele ce se întîniplă acum, şi despre domnul de Turenne, şi dacă nu poţi înţelege ce se va alege din toate astea, eşti într-adevăr ca noi, şi e ca şi cum nu te-ai afla în
provincie.
Domnul de Barillon a cinat ieri aici:n-am vorbit decit despre domnul de Turenne 5 e cu adevărat foarte mîlinit. Ne-a povestit despre trăinicia virtuţilor salo, despre cît era el de sincer, cît de mult iubea virtutea pentru ea însăşi.

cum îşi găsea răsplata doar in ea, şi apoi a încheiat spunînd că nu-I puteai iubi şi nu-i puteai vedea meritele strălucite fără a deveni tu însuţi mai nobil la suflet. Prezenţa lui răspîndea o adevărată silă_fată de ticăloşie şi de reaua-credinţă, astfel încît toţi cei ce-i erau prieteni erau socotiţi mai presus de ceilalţi oameni: printre aceştia 1-a pomenit mult pe cavaler, care era foarte iubit şi preţuit de marele om, şi care la rîndul său îl iubea pe acesta cu înfocare. Vor trece multe secole pînă să se mai nască unul care să-i semene: nu găsesc că sîntem cu totul orbi nici într-acesta, mă gindesc cel puţin la oamenii pe care-i întîlnesc: cred că e lucru de mare laudă să te afli într-o societate aleasă.
M-am uitat la date: e sigur că ţi-am scris vineri 16; îţi scrisesem miercuri 14 şi luni 12. Probabil că Pacolet1 sau binecuvântarea din Montelimar au dus în chip drăcesc scrisoarea mea de vineri; chibzuieşte la această minune şi, spre liniştea mea, spune miercuri 30 şi duminică.
Dar să vorbim puţin de domnul de Turenne; e o ruşine să nu spunem nimic despre el. Iată ce mi-a povestit ieri micuţul cardinal, li cunoşti pe Pertuis2, şi dragostea sa fierbinte şi devotamentul său faţă de domnul de Turenne. De cum a aflat de moartea sa, i-a scris regelui, încunostinţîndu-1: „Sire, 1-am pierdut pe domnul de Turenne; simt că mintea mea nu-i în stare să îndure o asemenea durere; nemaifiind în stare să o slujesc pe majestatea voastră, vă înfăţişez demisia mea din slujba de guvernator al oraşului Courtrai". Cardinalul de Bouillon n-a îngăduit ca această scrisoare să-i fie înmînată majestăţii sale; dar temîndu-se să nu vină el însuşi, i-a spus regelui la ce faptă 1-a împins deznădejdea pe Pertuis. Regele a înţeles eît se poate de bine această durere, şi i-a spus cardinalului de Bouillon că acum îl preţuieşte şi mai mult pe Pertuis, şi că să nu se gîndească să se retragă, că un om atît de ales ca el trebuie sa-şi facă datoria întotdeauna, în orice împrejurare s-ar afla. Iată cum sînt cei ce plîng după acest erou. De altminteri, partea lui de rentă era de patruzeci de mii de livre ; şi domnul Bou-
1 Un funcţionar a! poştei din MontgUoiar.
a G-U'j Pertuis, tott căpitan de gardă al lui Turonne,

cherat a descoperft că, după ce au fost plătite toate datoriile si toate darurile lăsate prin testaomnt, nu mai rămîne decît o rentă de zece mii de livre: asta înseamnă două sute de mii de franci pentru toţi moştenitorii săi, dacă nu va mai născoci careva cine ştie ce chichiţă judecătorească. Iată cum s-a îmbogăţit în cincizeci de ani de serviciu.
Ascultă acum o altă întîmplare eroică. Domnul cavaler de Lorraine s-a întors. A intrat la Monsieur şi i-a spus: „Monsieur, domnul marchiz d'Effiat si cavalerul de Nantouillet m-au încunoştinţat că-mi faceţi cinstea să mă chemaţi din nou lîngă dumneavoastră." Monsieur i-a răspuns cu bunăvoinţă, şi apoi i-a spus că trebuie cel puţin să-i spună lui Varangeville că-i pare rău de cele întîmplate1. Varangeville intră; cavalerul de Lorraine îi spune: „Domnule, Monsienrvrea. să vă spun că-mi pare rău de ceie mtîmpìate. — Dar, domnule, spune Varangeville, credeţi oare că aşa se cere iertare? — Domnule, spune cavalerul, e tot ce vă pot spune, urîndu-vă de altminteri multă fericire si sănătate". Monsieur vrea să întrerupă această conversaţie, care începuse să ia o întorsătură burîescă. Varangevilie nu se lasă însă, şi-i spune lui Monsieur: „Monsieur, vă rog stăruitor ca măcar să-i cereţi domnului cavaler de Lorraine să-mi dăruiască pe viitor stima şi prietenia sa". Monsieur îi spune asta cavalerului, care răspunde: „Ah ! Monsieur, îmi cereţi prea mult pentru o singură zi"; şi povestea se încheie astfel, şi fiecare îşi ia vechiul loc, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Nu găseşti toată această purtare plină de înţelepciune, şi ameninţarea, şi mînia, şi întoarcerea, şi scuzele? îşi poate oare cineva închipui treabă mai prost făcută? Dacă ai vrea ca totul să fie pe deplin adevărat, poţi fi pe dc-a-ntregul fericită, căci te poţi încrede în cele ce ţi-am scris ca şi cum le-ai fi auzit cu urechile tale.

Iţi trimit un bilet de la doamna de Puisieux, care-ţi va arăta cît de plăcută e tovărăşia domnului de Mirepoix. Nu-ţi mai face griji în legătură cu acea chestiune. Cum se simte domnul arhiepiscop? crezi că-1 vei avea oaspete?
Adio, preascumpa mea fiică, atît de vrednică de iubire si atît de iubită. I-am văzut astă-seară, la marchiza d'Uxelîes, pe doamna de Brissac şi pe domnul prim-preşedinte.
1 A ie volei 3oriâoai'«a prejcdeaii lift 9 august.

Ducesa aceasta nu mă va ajunge din urmă niei într-o mie de ani. li admir pe bărbaţi mai mult decît pe femei. Te îmbrăţişez de o mie de ori, scumpa mea copilă, cu o dragoste ce nu se poate închipui.

339 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, vineri 30 august (1675)

M-am hotărît să plec în ziua de 4 a Junii viitoare: mă duc de-a dreptul la Orleans; îl voi găsi acolo pe domnul d'Harouys, si vom porni duminică, după liturghie, îţi voi mai scrie şi miercuri, înaintea plecării mele: voi rămîne cîtva timp la Nantes, şi apoi la Leş Rochers. Mi-am pus la cale întoarcerea, dacă mai sînt în viaţă, pentru luna noiembrie, îmi pare foarte rău că toată corespondenţa dintre noi va fi dată peste cap ; dar viaţa e plină de lucruri care ne îndurerează inima.
Mă întorc, draga mea, de la slujba de înrnormîntare a domnului de Turenne, care s-a ţinut la Saint-Denis; doamna d'Elbeuf a venit să mă ia, si mi s-a părut că i-a fost dor de mine; micuţul cardinal1 m-a rugat într-atît să vin, încît era cu neputinţă să-1 refuz. Totul a fost nespus de trist: trupul se afla în mijlocul bisericii; a fost adus axi-noapte cu cîntece atît de pline de jale, încît domnul Boueherat, care i-a ieşit în întîmpinare şi care 1-a vegheat, a crezut că-şi va da duhul de atîta piîns. N-a fost de f aţă decît nefericita familie, precum şi toţi servitorii, îndoliaţi şi cu lacrimi în ochi; nu auzeai decît suspine şi tînguiri. Dintre prieteni nu erau decît domnii Boueherat, de Harlay, de Barillon, precum şi domnul de Meaux2; erau si doamnele Boucherat cu nepoatele. Doamna d'Elbeuf era zdrobită de durere; i-a venit rău, eeea ce i-a tulburat nespus pe toţi. Era trist să-i vezi pe toţi acei soldaţi din gardă stînd smirnă, eu halebardele pe umăr, în jurul trupului pe care se price-
* Tot cardinalul de Bouillon, nepotul lui Tureane.
* Bossuct.

puseră atît de puţin să-1 apere, şi la sfîrşitul slujbei purtînd cosciugul pînă la o capelă aflată deasupra altarului celui mare, unde este înmormîntat. Strămutarea aceasta a stîrnit o jale nespusă, şi toţi plîngeau, şi mai mulţi se tînguiau în gura mare fără să se poată opri. Cînd am ajuns în capelă, doamna d'Elbeuf a început să strige din răsputeri. Se afla de faţă şi un paj foarte tinăr, căruia lacrimile îi curgeau pîrîu. în cele din urmă ne-am întors să prînzim, plini de tristeţe, la cardinalul de Bouillon, care a vrut să ne aibă la masă; m-a rugat să-mi fie milă si să rnă întorc în seara asta, la ora şase, ca să-1 iau şi să-1 duc la Vincennes, pe el şi pe doamna d'Elbeuf: mi-au vorbit mult despre tine. Cardinalul spune eă-ţi va scrie chiar astăzi; dar eu voi închide pachetul înainte de a merge să-i iau, ca să n-am grija să mă întorc devreme: lumina lunii ne va duce pînă unde va voi ea.

Poate că voi merge m line să-mi petrec seara la Livry, pentru a mă bucura do frumoasa Diană, şi pentru a-mi lua rămas bun de la minunata abaţie. Abatele se află acolo de trei zile; nu ne mai vorbeşte decît de schivnicie; e lucrul cel mai la modă.
Ce zici de domnul prinţ, caro a desprcsurat cetatea Haguenau, după cum i-a pus pe fugă şi anul trecut la Oudenardo? Căci ăsta-i adevărul. N-am nici o veste de la Fontainebleau1; ştiu doar că se vor juca acolo patru frumoase piese de Corneille, patru de Racine, şi două de Moliere. Nu-i pot ierta lui Cavoie că în dimineaţa asta se află la Fontainebleau şi nu la Saint-Denis2.
Adio, draga mea, te rog din suflet îmbrăţişează-mă, şi nu-mi spune că nu meriţi marea mea dragoste;! si de ce, draga mea, să n-o meriţi, dacă e adevărat că mă iubeşti? Pentru care altă pricină ai fi nevrednică de ea? Mai îmbrăţişează-mă o dată, scumpa mea copilă, şi fii bucuroasă că te iubesc mai mult decît pe mine însămi, de vreme ce mă iubeşti şi tu un pic.
Oamenii sărmanului Sanzei se întorc; si deşi nu i s-a găsit trupul, ei îl socotesc mort. O pregătesc pe nevastă-sa pentru jalnica veste, fără totuşi a îndrăzni să o povăţuiască
1 Unde se afla de cîteva zJle regele şi curtea.
» Cavoie fusese unul dintre protejaţi» l»» Turenne.

să se îmbrace în doliu. Tot astfel 1-a aşteptat şi contesa de Fiesquc timp de trei luni de zile pe marchizul de Picnncs, primul ei soţ, care nu s-a mai întors nici pînă azi.
344 - DOMNULUI DE COULANGES
Orteans, miercuri 11 septembrie (1675)
Iată-ne ajunşi fără nici o supărare; m-arn odihnit în noaptea asta, cum ţi-am spus, într-im pat din Thoury1. Am întîlnit azi-dimineaţă doi ţărani uriaşi spînzuraţi în copaci, la drumul mare; n-am înţeles de ce spînzuraţi; căci după cît de bine arată drumurile, s-ar părea că mai de grabă au fost striviţi de roţile trăsurilor; ne-am străduit să pricepem această minunăţie; arătau tare urît, şi m-am jurat că-ţi voi scrie despre asta. Abia am coborît aici, că ne-am şi pomenit înconjuraţi de douăzeci de barcagii, fiecare strigînd în gura mare titlurile celor pe care-i trecuse cîndva pe celălalt mal, şi lăudîndu-se cu trăinicia bărcii sale; nicicînd negustorii de cuţite din Nogent şi cei de mătănii din Chartres n-au făcut atîta larmă. Alegerea nu ne-a fost uşoară: unul ne părea prea tînăr, altul prea bătrîn; unul prea ţinea mult să ne aibă de muşterii, celălalt aducea a cerşetor şi avea barca şubredă; unul se umfla în pene că 1-a trecut peste rîu pe domnul de Chaulnes; pînă la urmă sorţii au căzut pe un vlăjgan bine legat, a cărui mustaţă şi purtare ne-au hotărît. Adio, aşadar, singurul meu văr adevărat, acum vom pluti pe frumoasa Loire: cam ameninţă ea să se reverse, dar tocmai de aceea e cu atit mai minunată.
346 - DOAHNKl DE GRIGNAN
(marţi 11 septembrie J675)
Azi e o VĂ ciudată: sînt
1 Tlrg din apropierea oraşului OrMians.

Dans un petit haleau, Dans le courant de l'eau, Fort loin de mon chdteaus
şi chiar aş putea să termin cu: Ah, quelle folie!1
căci apele au scăzut atît de mult, şi ne împotmolim atît de des, încît mă gîndesc cu jind la cai şi la trăsură, care-şi văd frumos de drum. Te plictiseşti cînd eşti singură pe apă ; simţi nevoia unui mic conte de Chapelles şi a unei domnişoare de Sévigné. E o adevărată nebunie să te urci în barcă atunci cînd eşti la Orleans, şi poate chiar şi la Paris (asta ca să spun o drăgălăşenie); dar e drept că la Orleans socoti că e de datoria ta să iei un barcagiu, tot aşa după cum la Chartres simţi că, vrînd nevrînd, trebuie să cumperi mătănii.
Ţi-am scris, draga mea, cum 1-am văzut pe abatele d'Effiat în frumoasa lui casă: îţi scriam atunci din Tours; am sosit la Saumur, unde 1-am văzut pe Vineuil2; am deplîns din nou

moartea domnului de Turenne; 1-a zguduit foartemult; îl vei plînge cînd îţi voi spune că locuieşte într-un oraş în care nu se află nimeni care sa-1 fi văzut pe erou. Vineuil e nmlt îmbătrînit, tuşeşte şi scuipă într-una, duce o viaţă cucernică, dar a rămas tot spiritual: îţi trimite multe complimente.
De la Saumur la Nantes sînt treizeci de leghe; am hotărît să le facem în două zile si să ajungem astăzi, marţi 17 noiembrie, la Nantes: cu gîndul ăsta am mers ieri încă două ore după ce s-a lăsat întunericul; ne-am împotmolit şi am rămas la două sute de paşi de hanul unde voiam să dormim, fără să putem trage la mal. Ne-am luat după lătratul unui cîine, şi am sosit la miezul nopţii într-un tugurio3, mai sărman şi mai jalnic decît ţi-1 poţi închipui: nu se aflau înăuntru decît cîteva bătrîne care torceau, şi un maldăr de paie proaspete pe care ne-am culcat cu toţii fără să ne dezbrăcăm. Mi-ar fi venit să rîd, dacă n-ar fi fost
1 îutr-o mică barca / dusă de apă, /foarte departe de castelul meu... Ah censbunie! (Versuri dintr-un eîntee compus de Coulanges: Pentru doamna de Grignan, care a Io s t ci t pe ce sase înece în Ron, f>e cînd mergea în Provenţa.)
a Exilat aici, împreună cu alţi nobili, din ordinul regelui.
3 De la latinescul tuyurium; colibă.

abatele, căci mor de ruşine că trebuie să-1 silesc să înfrunte astfel oboseala unei călătorii. O dată cu zorile ne-am urcat din nou în barcă, dar eram atît de bine înţepeniţi în prundiş, încît ne-a trebuit aproape un ceas pînă'să legăm din nou firul vorbei. Vrem, înfruntînd vîntul şi valurile, să ajungem la Nantes; v îs] im cu toţii. Voi găsi acolo scrisori de la tine,, draga mea; arn o părere atît de bună despre dragostea pe care mi-o porţi, încît sînt încredinţată că te vei bucura să ai veşti despre călătoria mea; şi cum mi s-a spus că poşta va trece prin Ingrande, voi !ăsa această scrisoare în trecere. Mă simt foarte bine: nu tînjesc decît după puţină conversaţie. Mănînc fără nici o poftă pepeni galbeni': după Bourdelot1 e tot ce pot face mai bun acum. Abatele se simte bine: asţa-i toată grija mea. îţi voi scrie din Nantes. Cum bănuieşti, sînt nerăbdătoare să aflu acolo veşti despre tine> precum si despre armata domnului de Luxembourg: nu-mi mai găsesc liniştea; sînt nouă zile de cind nu mai ştiu pe ce lume mă aflu. Istoria Cruciadelor e foarte frumoasă, mai cu seamă pentru cercare 1-au citit pe Tasso, şi care îşi întîlnesc din nou vechii prieteni în pagini de proză şi de istorie; dar sînt mai cu seamă subjugată de stilul iezuitului2. Viaţa lui Origenc3 e dumnezeiască.
Adio, scumpa, minunata şi multiubita mea; eşti copila mea scumpă, îl sărut pe motan?.

349 _ DOAMNEI DE GRIGNAN

La Silleraye5, marţi 24 septembrie (1676)

Iată-mă, draga mea, în acest loc în care ne-am aflat cîndva împreună; dar nu mai seamănă cîtuşi de puţin cu ce ştiam noi; n-a mai rămas nici piatră pe piatră din ce era
'Medicul Doamnei do Sovigné.
! Autorul cărţii, călugărul Maimbourg.
8 Ilistoire de TertuUien et d'Oriţjene de LaMothe (Paris 1075), uirao iifsub care se ascund cei trei autori ai cărţii, Tillomont, Le Tourneux, Eu ! jansenişti de la Port-Royal.
* Domnul de Grignan.
" Castel al familiei d'Harouys, aflat în apropiere de Nantes.

în acea vreme. Domnul d'Harouys i-a trimis vorbă de la Paris, acum patru ani, unui arhitect din Nantes, că-1 roagă să-i facă o casă; i-a trimis planul, care e foarte frumos si foarte mare. E un corp de clădiri cu o faţadă de treizeci de prăjini, cu două aripi şi două pavilioane; dar cum n-a venit la faţa locului în timpul lucrărilor nici măcar de trei ori, toate sînt prost executate; abatele e deznădăjduit; domnul d'Harouys se mulţumeşte să rîdă; ne-a adus aici icri-seară.

Domnul de Lavardin a venit să ia masa de prînz cu noi şi nu mă lasă să plec pînă mîine-dimineaţă. E cu neputinţă să-ţi poţi dori mai multă politeţe, mai multă încredere şi consideraţie decît îmi arată domnul de Lavardin ; sînt sigură că domnul de Grignan nu 1-ar putea întrece, nici în această privinţă, şi nici chiar în privinţa prieteniei pe care mi-o "dovedeşte. Nu mai îndrăznesc să ţi-1 vorbesc de bine; dar aro însuşiri dintre cele mai temeinice, şi o uitare de sine 'jbaro face din el omul cel mai potrivit pentru a comanda. înlr-o bună zi o să te adorm tot vorbindu-ţi despre această provincie; totuşi întîmplările de aipi sînt vrednice do toată atenţia; iar acum, vrînd nevrînd, trebuie să te împaci cu gtndul că sînt singurele noutăţi pe care ţi le pot da. Cînd scrisorile mele vor sosi o dată cu cele ce-ţi vin de la Paris, or să semene cu o doamnă din provincie care nu mai osteneşte destăinuindu-ţi intrigile din Avignon sau din mai ştiu eu'ce alt oraş. Draga mea, preţul lor va sta doar în iubirea pe care mi-o porţi. Am aliat veşti de la curte, dar zilele astea sînt puţine la număr: domnul Folix nu-i episcop de Gap ci de Digne (nu-1 credeam vrednic1 de asemenea cinste). Dar cît de fericită to socot că-1 ai la tine pe domnul de SaintPaul, şi cît de fericit îl socot şi pe el ! Dea Domnul să avem rciilţi care să-i semene în provincia asta ! Ai avea atunci mult mai puţine pricini de nelinişte. Ţi-1 mai doresc şi pe domnul de Laurens, despre care se spune că va fi avansat cu cel dintîi prilej. Aveam de gînd să-1 felicit pe Moulinier; dar mai curînd ar trebui să rnă adresez domnului arhiepiscop şi domnului coadjutor; acum sînt colegi şi confraţi, lucru care mă face nespus de fericită.

După cîte am auzit, sărmanii noştri bretoni se adună pe cîmp în pilcuri de cîte patruzeci, cincizeci; şi de îndată

.Toc rtc cuvinte între numele oraşniui şi adjectivul ăigne (clema, vrednic).

ce-i zăresc pe soldaţi, li se aruncă la picioare, strigînd mea culpa: e singurul cuvint franţuzesc pe care-1 ştiu ; fac şi ei ca francezii noştri, care spuneau că în Germania nu se 'rosteşte la liturghie nici un singur cuvînt latinesc în afară de Kyrie eleison. îi spînzură cu nemiluita pe bieţii bretoni; ci cer băutură şi tutun, rugîndu-se să-i omoare mai repede; e t de Caron pas un moţ1.

Domnul de Couîanges îmi scrie despre nişte zvonuri ciudate în legătură cu domnii de Bellievre şi de Mirepoix, care s-ar purta tîlhăreşte cu creditorii lor: liniştitul pala! de Bellievre ar fi, dacă într-adevăr aşa stau lucrurile, tui codru primejdios. Cred că-ţi scrie şi ţie acelaşi lucru.

De şapte zile de cînd sînt la Nantes am petrecut trei după-amieze la călugăriţele de la Sainte-Marie : sînt deştepte, şi te iubesc, pe tine şi pe micul prieten2, pe care-1 găsesc minunat: îl port întotdeauna cu mine; căci ce m-aş face, cum îi spunea Langlade domnului d'Andilly, dacă ar' trăsni şi nu 1-aş avea la îndemînă.

Domnul de Lavardin îţi trimite multe complimente ; iar domnul d'IIarouys vrea, cred, să-ţi scrie, într-atîta }-& fermecat: îl iubesc, precum ştii, şi îmi mai uit de gîndurilr mele observîndu-1. Aş vrea să-1 vezi cum ştie să se ridic< deasupra tuturor acelor lucruri care-i preocupă pe ceilalţi oameni, să-i vezi firea blinda şi binefăcătoare, sufletul la fel de nobil ca şi col al domnului de Turonne: socot că după asemenea tipare se făuresc sufletele de rogi, şi sînt plină do admiraţie pentru felul în care preţuim aici virtuţile morale : sînt încredinţată că dacă ar muri, ar trebui să ne îndoim la fel de puţin de mîntuirea lui ca şi de rnmtuirea domnului de Turenne.

Plecăm către Leş Rochers, unde voi primi veşti de h tine, preabuna şi preascumpa încă; am rămas aici'cu doua zile mai mult decît aş fi vrut, din care pricină n-am primii de la tine decît două scrisori. Cu sănătatea o duc foarte bine; dar tu, draga mea, cum dorini? cum te împaci eu vîntul rece

1 Tcxtuloxact(diti Caron cte Lucian): Şi despre viata eeataUănici un wotnt, *'B vorba de o miniatură infăţişînd-o pe doamna de <3rignan, pe care doamna de S£vigné o purta întotdeauna la ca.

Care bate acum pe la voi? Aici e un timp minunat. Te sărut cu o dragoste nemărginită: cred că nu te îndoieşti de asta. Salutări respectuoase domnului arhiepiscop, şi multă prietenie domnului de Grignan. Le bien Bon te încredinţează că-ţi este cu totul devotat. Dacă domnul de Vardes şi Corbi»elîi mai sînt la tine, ştii ce trebuie să le spui.

350 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş Rochers, duminică 29 septembrie (1675)

Ţi-am scris, draga mea, de peste tot de unde am putut; şi cum nu m-am arătat la fel de grijulie cu iubitul nostru d'Hacqueville şi cu ceilalţi prieteni ai mei, s-au zbuciumat mult din pricina mea, drept pentru care le sînt nespus de îndatorată. I-au făcut Loirei cinstea să creadă că mă înghiţise de vie: vai, biata Loire! Aş fi prima căreia i-ar juca un asemenea renghi; nu m-a supărat decît un singur lucru, acela că apele erau prea scăzute. Domnul d'Hacqueville îmi scrie că nu ştie ce să-ţi spună despre mine, si că se teme că tăcerea sa te va nelinişti. Cît de minunată eşti, scumpa mea copilă, că te-ai arătat atît de iubitoare faţă de mine încît toţi te cruţă pînă şi cînd e vorba de cele mai mărunte lucruri. Pe mine, cea dintîi, m-ai convins atît de bine de iubirea ta, încît n-am avut alt gînd decît să-ţi scriu cît mai grabnic.

Am plecat aşadar de la Silleraye a doua zi după ce ţi-am scris, adică miercuri: domnul de Lavardin m-a urcat în caretă şi domnul d'Harouys m-a încărcat cu merinde de drum. Am sosit aici joi; am găsit-o pe domnişoara du Plossis mai îngrozitoare, mai nebună si mai proastă ca oricînd: interesul pe care mi-1 poartă e o ruşine pentru mine:

Je jure sur ce fer1

că n-am încurajat-o cu nici cea mai mică amabilitate sau dovadă de prietenie, cu nici cel mai mic semn de încuviinţare; îi spun grosolănii cumplite; dar, spre ghinionul meu,

1 Jur pe această sabie: Iiemistili din tragedia Thcste de Quinault (act Vj scena V),

ia totul în glumă: cred că nu te mai îndoieşti de asia după povestea cu palma1, care 1-a făcut pe Pomenars să rîdă în hohote. Aşa că se învîrteste mereu pe lingă mine; dar treburile cele neplăcute le face ea; asta nu mă supără de loc; acum, de pildă, îmi croieşte nişte şervete, Pădurile de aici sînt de o frumuseţe şi de o tristeţe fără seamăn: toţi copacii pe care-i ştia de cînd erau mici s-au făcut mari, drepţi şi desăvîrşit de frumoşi; sînt curăţiţi de uscături şi dau o umbră plăcută; sînt înalţi de vreo putruzeci-cincizeci de picioare. Asta nu alît din pricina vîrstei lor, cît pentru că cresc într-un pămînt bun. In amănuntul acesta răzbate ceva care seamănă cu dragostea de mamă; gîndeşte-te că i-am sădit cu mîna mea pe toţi, şi că-i ştiu, cum spune Moliere după domnul de Montbazon,'de pe Vremea cînd nu erau decît atîtica de mici. E aici o singurătate făcută parcă anume ca să te poţi lăsa cu totul în voia viselor; o să-ţi priască, şi nici mie nu se poate spune că nu mi-ar prii: chiar dacă gîndurile mele nu-s cu desăvîrsire negre, oricum, sînt pe aproape; mă gîndesc la tine clipă de clipă: plîng despărţirea noastră, îţi duc dorul; sănătatea ta, treburile tale, depărtarea la care te afli: crezi că-i uşor să tegîndeşti la toate astea cu sufletul liniştit? îmi vin în minte următoarele versuri:

Sons quel aslre cruel avez-vous mis au jour L'objet infortune d'un si lendre mnour?2

Dar trebuie să mă supun întru totul voinţei Domnului, spre a primi fără deznădejde toate cele ce văd cu ochii închipuirii, şi despre care, fără îndoială, nu-ţi voi vorbi.

Lipsa lui Helene să nu te necăjească: mă simt foarte bine cu Mărie; nu mi-am pierdut cîtuşi de puţin răbdarea. Sînt la fel de sănătoasă ca acum sase ani: nu ştiu de unde izvorăşte într-una

această f întina cu apă vie, căci, pînă la urmă văd că am o sănătate de fier; se vede că firea mea face tot ce-i de trebuinţă spre binele meu; nu te necăji cîtuşi de

1 O palmă pe care micuţa domnişoară de Sévigné, nepoata doamnei de S&vigné, i-o dăduse domnişoarei du Plessis.

* Sub ce stea necruţătoare ai dat naştere!Făpturii nefericite a:tît de mult iubită (Racine, lyhigenw, act V, scena III). Citînd din memorie, doamna de S£\'ign& înlocuieşte „le malheurcux sujet" din original prin „l'objet infortune".

puţin din pricina mea. Citesc şi îmi petrec timpul în chipul cel mai plăcut; am o seamă de treburi pe care le fac de faţă fiind şi le bien Bon, caro stă atît de liniştit, încît pînă la urmă şi uit de el: toate astea, precum şi dumnezeiasca speranţă, ne împiedică, precum spui, să ne punem funia do gît.

Zilele trecute am găsit o scrisoare de la tine în care îmi spui măicuţa mea cea bună; aveai zece ani, erai la SainteMarie, si-mi povesteai cu mult haz cum a căzut de-a berbeleacul doamna Amelot, pomenindu-se din cameră în pivniţă, încă din această scrisoare se vede stilul bun. Am mai găsit nenumărate altele, scrise odinioară domnişoarei de Sévigné: toate aceste lecturi sînt cu adevărat bine venite spre a mă face să-mi amintesc de tine; căci fără ele curn aş putea? N-am primit nici o scrisoare de la tine prin ultimul curier si sînt foarte mîhnită; căci, atunci cînd timpul urît nu încurcă lucrurile, trebuie să primesc scrisorile din Provenţa la două zile după ce-au sosit la Paris. N-am veşti nici de la coadjutor, nici de la La Garde, nici de la Mirepoix, nici de la Bellievre, ca şi cum pe toţi i-ar fi înghiţit pămîntul; o să le-arăt eu lor.

Nu-i aşa că norocul regelui e uimitor? Aflu că Alteţa sa tatăl meu1, care era un duşman atît de bun, a murit, că imperialii au trecut din nou Rinul, spre a veni în ajutorul împăratului, şi că turcul a năvălit în Ungaria: asta zic şi eu stea norocoasă; toate ne fac să ne temem că Bretania va fi crîncen pedepsită.

Mă duc s-o văd pe buna Tarento; pînă acum şi-a trimis aici servitorii de două ori, si-mi cere totdeauna veşti despre tine: în felul ăsta, nu-i va fi greu să mă cîştige. Spui lucruri pline de înţelepciune despre Saint-Aoust: „cel puţin nu va fi învinuit că şi-a povestit visul doar după ce i s-a întîmplat nenorocirea"2; spui asta cu mult haz. Te plîng că nu-ţi reciteşti scrisorile: dar deşi ele sînt toată hrana mea, şi singura-mi mîngîiere, şi deşi le cunosc bine preţul, află că mă plîng că primesc prea multe,

* Ducele de liorraino, duşmanul regelui, pe care fiica sa îl numea "întotdeauna „Alteţa sa tatăl meu".

11 Doamna de Sâvigné' povestise moartea eroică şi visul lui Saint-Aoust in sf.rtsorilc clin 4 şi 6 septembrie.

Bunul abate este foarte mîniat împotriva d Grignan; nădăjduia că-i va scrie dacă lacob a domnului de călătorit în

bună pace, dacă a ajuns la loc tihnit în Ţara Făgăduinţei; dacă e bine statornicit, în bună rînduială, el şi soţiile, copiii, oile şi cămilele sale1: s-ar fi cuvenit din partea lui un cuvinţel. Are de gînd să-1 certe eind se va duce la Grignan.

Ce-ţi mai fac copiii? Adio, preabuna şi preascumpa mea; primesc foarte des scrisori de la fiul meu; e foarte amărît că nu poate scăpa de afurisita aceea de slujbă de stegar; dar trebuie să înţeleagă că se află pe aici mulţi oameni stăruitori, de caro nu te poţi descotorosi cu una cu două, care trebuie răsplătiţi, şi care-i vor lua totdeauna înainte unuia care-i departe, şi despre care se crede că e la loc bun, cîtă vreme el se plictiseşte eît e ziua de mare într-o biată slujbă de mîna a doua pe care nimeni n-o bagă în seamă. Ah! cînd te gîndeşti că tocmai asta spuneam

şi noi: ce trist c ca, după ce ai navigat vreme îndelungată, să te afli la nouă sute de leghe de capul către care te îndrepţi; asta, şi toate cîte le mai ştii!

:)53 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş Roeliers, miercuri 9 mtombrîe (1675)

Am primit luni dimineaţa scrisoarea ta de duminică: e scrisă cum nu se poate mai bine; dar vai! draga mea, ce trebuia să se întîmple s-a intîmplat, te îndepărtezi, şi totul va fi altminteri, îţi înţeleg foarte bine părerea de rău cu care pleci din Grignan; viaţa de acolo ţi se potriveşte mult mai bine decît cea pe care eşti silită s-o duci călătorind dintr-un oraş într-altul, supusă veşnic acelui ceremonial pe care trebuie să-1 respecţi. I-am scris lui d'IIacqueville să nu mai vină să mi se plîngă că e împovărat de treburi, căci el e cel căruia îi place să şi le născocească; îţi scrie de trei ori pe săptămînă, cînd tu te-ai mulţumi să-ţi scrie o singură

IBvorJja(îe nişte figurine trimise ac abatele de Coulanges contelui (ic Orignan, care urinau să împodobească biroul acestuia.

dată, şi cînd abatele cel gras1 1-ar uşura şi el de o scrisoare pe săptămînă: aşa n-ar mai avea de ce să se mai plîngă. I-am propus acelaşi lucru, şi nu-i scriu decît o dată la opt zile, spre a-î sluji drept pildă: el însă nu înţelege felul ăsta de iubire, şi nu ştie decît una şi bună: să scrie, precum judecătorul nu ştia decît una şi bună: să judece2. Sînt peste măsură de mîhnită; căci sînt încredinţată că atîtea strădanii or să-i scurteze zilele. Dacă i-ai vedea masa de lucru vinerea, miercurea şi sîmbăta, te-ai crede la birourile poştei mari.

Eu una nu mă omor scriind: citesc, lucrez, mă plimb, nu fac nimic: bella cosa far niente, spune unul dintre copacii mei; celălalt îi răspunde: amor odit insrtes3; nu mai ştii pe care să-1 crezi; dar ceea ce simt cu adevărat e ca nu scriu numai din plăcerea de a scrie, îmi place să-ţi scriu, să-ţi vorbesc, să-ţi spun vrute şi nevrute: mi-ar fi eu neputinţă să mă lipsesc de asta; dar nu^mi cultiv această înclinare; celorlalţi le scriu doar fiindcă aşa trebuie.

Am primit ieri o scrisoare de la Coligny, care-mi cere consimţămîntul ca să se însoare cu nepoată-mea de Bussy: i-1 dau din toată inima; se numeşte Langhac, iar maică-sa e născută Coligny; cardinalul, după cîte îmi amintesc, nu avea decît cuvinte de laudă despre familia de Langhac.

Fiindcă veni vorba: acum se doftoriceşte; se vede că nu se simte bine de loc, dacă s-a hotărît s-o facă; nu uita să-i scrii; îi datorezi măcar această atenţie, şi această dovadă de respect şi de recunoştinţă; nu te teme că-1 vei tulbura în meditaţiile lui; n-a ajuns încă în cel de-al treilea cer. Mi s-a spus în taină un lucru care mă îndurerează nespus de mult: cardinalul d'Estrees face tot ce-i stă în putinţă, prin prieteni şi prin intrigi, pentru a-1 hotărî pe papă să-şi schimbe gîndul cu privire la pălăria cardinalului de Retz, dîndu-i-o domnului de Marseilîe. îţi mărturisesc că o lovitură de pumnal nu m-ar face să sufăr mai mult decît asemenea întîmplare: e adevărat, pe de altă parte, că prietenul nostru cardinalul nu-i dă cîtuşi de puţin pace papei, pentru a-1 sili să privească mai îndeaproape cele arătate în scrisoarea către el. Dacă se vor sluji de acest moment neprielnic şi-1 vor hotărî să-si

1 Abatele de Pontcarre1.

8 Aluzie la Pierre Dandin, personaj din comedia Leş Plaideurs de Racine.

* Dragostea îi urăşte pe cei le>ieşi (Oyidiu),

schimbe gîndul, vom fi cu toţii deznădăjduiţi, îţi spun, dar trebuie să rămînă numai între noi, că toate acestea mi-au fost spuse de d'Hacquevilîe; mă roagă să nu le mai spun si altora; poate că ţi-a scris şi ţie aceleaşi lucruri: vei face aşa cum te va învăţa discreţia ta.. Pină una alta, îl urăsc pe cardinalul d'Eslieis pentru binevoitoarele sale intenţii.

Domnul de Ghaulnes aduce patru mii de oameni Ia Rennes spre a pedepsi oraşul; lumea e nespus de tulburată, si toată provincia îl urăşte de moarte pe guvernator. Nu mai ştim cînd se vor ţine Statele. L-am rugat pe domnul de Luxembourg şi pe domnul de La Trousse sa-mi trimită fiul acasă, dacă n-au de gînd să se mai bată anul ăsta. Aş fi tare bucuroasă să vină aici spre a vedea cu ochii lui că e adevărată nebunie să te crezi bogat cînd n-ai decît pămînt. Bieţii surghiuniţi de pe rîul Loire nu-şi cunosc încă fărădelegile; se plictisesc de moarte. Vasse se afla la şase leghe de Veret; n-am putut să-1 văd1.
Mă necăjeşte guturaiul micuţei; simt pentru ea o mare dragoste, şi voi trece în socoteala mea toate micile daruri pe care i le vei face; îi întorc dragostea pe care a simţit-o pentru mine de îndată ce a făcut ochi: în inima mea îşi are locşorul ei.
Citesc tot Cruciadele2. Ar trebui să fii foarte impresionată de Iuda Machabeul: a fost un mare erou. Ce ruşine dacă nu termini cartea asta! Ce nu-ţi place aici? Şi întîmplările, şi stilul, totul e dumnezeiesc.
Adio, cea mai vrednică de a fi iubită si cea mai iubită: Gîndeşte-te la toste inimile peste care domneşti, şi n-o uita nici pe a mea. îl vei vedea pe domnul coadjutor; veţi fi nespus de fericiţi amîndoi.
La Versailles se joacă sume uriaşe. La Paris e oprit să joci hoca sub ameninţarea pedepsei cu moartea; în schimb se joacă în apartamentele regelui; nu o data se pierd într-o dimineaţă cinci mii de pistoli ca nimica. E un joc tare primejdios; izgoneste-1 de la tine din casă.
M-am plictisit să tot aud într-una: „Imperialii au trecut Rinul. — Ba nu, nu 1-au trecut". Aş vrea să se hotărască,
1 O seamă de nobili erau exilaţi în Tonraine de aproape un an, penim ca „vorbiseră despre rege ou prea mare libertate". a De Maimbourg.

odată. Eu una m-am hotărit să-1 îmbrăţişez pe domnul de Grignan; îi mulţumesc că doreşte să mă aibă in castelul său. Sînt foarte supărată că Vardes'şi Corbinelli nu v-au vizitat; întîlnirea a rămas pentru anul viitor. I-am scris domnului de Lavardin cele ce i s-au întîmplat domnului d'Ambres; mi-a spus că s-a gîndit adeseori la asta: v-au cam umilit, domnilor mari seniori l1 Vă daţi seama că acei care hotărăsc au tot interesul să sprijine funcţiile cele înalte: omul trebuie să se supună vremurilor, dar cele pe care le trăim nu-s pentru voi.
357 ~ DOAMNEI DE GRIGNAN
Lcs Roclters, duminică 20 octombrie (1675)
Nu ostenim admirind hărnicia şi fidelitatea poştei: primesc pe 18 scrisoarea ta din 9, adică după nouă zile; ce ne putem dori mai mult? Dar, fata mea, vremea unor asemenea cuvinte de admiraţie a trecut; căci, după cum spui, te îndepărtezi tot mai mult, pentru ca să ne aflăm fiecare în locul sortit nouă de Pronia cerească, întrucît mă priveşte, îmi îndeplinesc destul de rău îndatoririle pe care le am aici; pe tine însă, Dumnezeule sfinte, nici domnul d'Angers nu te-ar întrece; şi acum, cînd mă gîndesc la depărtarea care ne desparte, şi la cît de mult aş merita să mă bucur de plăcerea de a îi cu tine, şi la ce însemni tu pentru mine, tocmai într-o vreme cînd ne aflăm fiecare la celălalt capăt al pămîntului, nu-mi cere să cuget cu veselie la acest chip al soartei noastre; s-ar împotrivi bunul simţ, ei, încă şi mai mult, dragostea mea: trebuie să ne cufundăm neîntirziat în supunerea pe care o datorăm Providenţei.
Sint foarte bucuroasă că 1-ai văzut pe domnul de La Garde: sufletul meu se simte prea onorat că-i este pe plac; e un bun judecător; te plîng că trebuie să-1 părăseşti atît de repede. Cred că aţi stat de vorbă la nesfîrşit. îl va lua, zici, pe
'Marea aristocraţie de sîngeerasilită să dea, împotriva voinţei ci, titlul f.i Monseigneur mareşalilor.

domnul arhiepiscop la La Garde. Spui foarte bine, e un fluviu care aduce fericire şi rod bogat în toate ţinuturile pe caro le străbate: găsesc că a făcut adevărate minuni la Grignan.
Domnul de Chaulnes se află la Rennes împreună cu patru mii de oameni: a strămutat parlamentul la Vannes: pe undo trece face prăpăd. Pustiirea oraşului Rennes înseamnă pustiirea întregii provincii. Doamna de Marbeuf se află la Vitre: mi-a transmis multe complimente din partea doamnei de Chaulnes şi din partea domnului de Vins, care vrea să vină să mă vadă. Nu mi-e cîtuşi de puţin frică de trupe; dar iau parte la mîhnirea şi la jalea întregii provincii. Se crede că Statele nu vor mai avea loc; iar dacă totuşi se vor ţine, ne vor cere să mai răscumpărăm o dată edictele pe care le-am cumpărat acum doi ani cu două milioane cinci sute de mii de livre, şi pe care ni le-au dat, şi poate, de asemeni, pentru a pune la mezat întoarcerea parlamentului la Rennes, Domnul de Montmoron1 s-a adăpostit la unul din prietenii săi, la trei leghe de aici, ca să nu mai audă tînguirile şi vaietele întregului Rennes, care se vede văduvit de preaiubitul său parlament. Precum vezi m-am făcut bretonă de-a binelea; dar trebuie să înţelegi că asta mi se trage din aerul pe care-1 respir şi, de asemeni, din ceva mai mult; căci, de la mic la mare, întreaga provincie suferă cumplit.
Să nu-mi duci grija, fata mea dragă, căci mă simt foarte bine. Doamna de Tarento mi-a dat o licoare care a lecuit-o de rele mult mai primejdioase decît ale mele: pui două picături în prima băutură pe care o bei la masă, cincisprezece zile la rînd, şi te vindeci pe deplin; îmi istoriseşte tot soiul de vindecări care cam adiic cu cele din comedia Doctorul fără voie": dar eu le cred pe toate, şi m-aş doftorici fără să mai stau pe gînduri dacă n-aş socoti că nu se cade să mă slujesc de un leac atît de minunat cînd n-am nici o nevoie de el. Prinţesa aceasta nu se gîndeştc decît la sănătatea ei: dar nu-i asta, oare de ajuns? Crede-mă că nu mă voi da îndărăt să înghit toate leacurile pe care mi le va da; dar, ce-i drept, nu cînd sînt sănătoasă, îţi voi scrie peste cltva timp urmarea fericitei mele călătorii cu barca.
5 Din familia de Sévign^s decan al parlamentului din Eeilncs, • Doamna de S(5vîgn<5, citînd t i ţiul. spunere Mtfdecin foraG, In locul titlului corect: te Mddecin malgri lui (Moll6re>.

Doamna du Plessis va fi foarte mindră cînd îi voi spune cît de mult o iubeşti. Dacă nu pun la socoteală cele ce-ţi spuneam acum cîteva zile, nu cred că se află pe lumea asta o făptură mai bună decît ea. Vine aici în fiecare zi. Am în buzunar acea minunată licoare a reginei Ungariei1, trimisă de tine: sînt nebună după ea, îţi aduce uşurarea tuturor necazurilor; aş vrea să le trimit puţină şi celor din Rennes.
Pe aici pădurile sînt tot frumoase: verdele lor e de o sută de ori mai frumos decît verdele pădurilor de la Livry. Nu ştiu dacă asta ţine de felul copacilor sau de răcoarea adusă de ploi; dar nici nu încape asemănare: chiar şi astăzi, totul e la fel de verde ca în luna mai. Frunzele care cad sînt ruginii; dar cele care mai sînt încă pe crengi sînt verzi: n-ai băgat niciodată de seamă această frumuseţe. Lîngă copacul binecuvîntat care ţi-a salvat viaţa mă bate gîndul să ridic o capelă; îmi pare mai mare, mai semeţ şi mai înalt decît ceilalţi; are dreptate să fie aşa, de vreme ce te-a scăpat de la moarte. Oricum, îi voi spune stanţa pe care o rosteşte Medor, personajul lui Ariosto2, cînd îi urează numai fericire şi numai pace peşterii care-i adusese atîta bucurie. Inscripţiile noastre au rămas neatinse; mă uit adeseori la ele; acum sînt chiar mai multe, şi nu o dată se întîmplă ca doi copaci vecini să spună două lucruri cu totul potrivnice:
La lontananza ogni gran piaga salda,3
si
Pia«a d'amor non si sana mai*
Am numărat astfel cinci sau şase inscripţii care se bat cap în cap. Buna prinţesă era într-al noulea cer: tot într-al noulea cer sînt şi eu, pentru scrisoarea pe care i-ai scris-o bunului abate, despre călătoria lui lacob pe pămîntul făgăduinţei, din cabinetul vostru5.

Doamna de Lavardin îmi scrie, ca de un lucru care trebuie să rămînă o taină încă vreo cîteva zile, că d'Olonne îşi
1 Licoare foarte la modă în acea vreme, pe baza fie alcoolat de rozmarin.
1 In Orlando furioso.
'—* Absenţa mndecă'orice rană, oricîl de mare (vers din Pastor fido de Guarini, act III, scena HI); şi: Rana din dragoste nuse vindecă niciodată.
5 K vorfca tot de figurinele trimise contelui de Grignan de către abatele de Coulanges.

însoară fratele cu domnişoara de Noirmoutier. îi dă toate pământurile pe care le are în Poitou, mobile şi giuvaeruri cu nemiluita; îi socoteşte copiii săi: acum se afla cu toţii la Ferte-Milon, unde se va încheia fericita căsătorie. Nu 1-aş fi crezut niciodată pe d'Olonne în stare să se îngrijească de mamele şi de familia lui. Adio, preafrumoasa şi preaiubita mea copilă, te iubesc, crede-mă, din toată inima.

353 - CONTELUI DE EUSSY RABUTIN ŞI DOMNIŞOAREI DE BUSSY

Leş Rochers, 20 octombrie (1675)

Iţi trimit, iubitul meu văr, procura pe care îmi faci cinstea să mi-o ceri pentru măritişul nepoatei mele. îmi dau încuviinţarea din toată inima; ţi-am scris asta încă de acum opt sau zece zile. Am primit chiar o scrisoare de la îndrăgostitul nostru, care, din mare politeţe, îmi cere încuviinţarea. Scrisoarea lui e sinceră, firească, spunînd ce vrea să spună într-un stil plin de nobleţe, nestricat de complimente chinuite, cum spune comedia1, într-un cuvmt, după cît se poate vedea, avem toate pricinile să credem că e un om înţelept şi plin de bun-simţ. La asta mai adaug felul în care te preţuieşte, care nu poate fi decît o dovadă a meritelor lui, şi naşterea lui ilustră, despre care mi-a vorbit cardinalul de Retz: într-un cuvînt, nepoata mea are mult noroc că a nimerit atit de bine.
Să ştii, scumpa mea nepoată, că voi începe de acum înainte să vă pomenesc unul alături de celălalt; căci vreau să-i fac plăcere. Şi cred că nici pe tine nu te va supăra asta, ştiind că te iubesc aşa cum te iubesc.
Trimite-mi, dragă vere, veşti despre această minunată sărbătoare.
1 Leş Fdcheux de Moliere (act I scena I).

în Bretania domneşte cea mai mare jale. Domnul de Chaulnes a lăsat oraşul Rennes fără parlament, pentru a-1 pedepsi; domnii din parlament sînt acum la Vannes, un orăşel unde nu li se va da o clipă pace. Răsculaţii din Rennes au fugit de multă vreme: astfel, cei buni vor ispăşi pentru cei răi; dar m-as împăca de minune cu toate, numai să. ştiu că cei patru mii de soldaţi ce se află la Rennes, sub comanda domnilor de Fotirbin şi'de Vins, nu mă vor împiedica să mă plimb prin pădurile mele, care sînt neasemuit de înalte şi de frumoase.
Adio, conte, şi de vreme ce tot ne mai iubim încă, socot că ne vom iubi toată viata.

Ml — DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş Rochers, miercuri 30 octombrie (1675)

Doamne, fata mea, cît de hazlie e scrisoarea ta din Aix. Reeiteşte-ţi măcar scrisorile înainte de a le trimite; lasă-te prinsă de farmecul lor, şi mîngîie-te astfel de chinul de a scrie atîtea. Te-ai sărutat, aşadar, cu întreaga Provenţă: bucuria n-ar fi prea mare dacă te-ai săruta cu întreaga Bretanie, în afară doar de-ţi este pe plac mirosul de vin. Ai magulit-o, ai cruţat-o, ai copleşit-o din plin cu atenţii pe buna baroană. Ştii ce părere am avut întotdeauna despre ea, şi cit do mult te sfătuiesc să vezi totul, întrucît o priveşte, cu ochi buni. Nu-mi spui nimic despre Roquesante, nici despre preabunul cardinal1; îl iubesc într-atita pe cel de la Coininerci2, încît am ajuns să îndrăgesc toate pălăriile roşii purtate cu demnitate; căci mă socot şi mă voi socoti

jignită de toate celelalte: în legătură cu asta spui tot ce trebuie spus. îţi înţeleg b îrf el ile de minune; parcă aş mai fi încă acolo.
Domnul de Marseille no este înfăţişat aici cu sabia în mină, alături de regele Poloniei3, cu doi cai ucişi sub el, şi fugărindu-i pe tătari precum odinioară arhiepiscopul Turpin
1E vorba <le cardinalul 6-rimaldi, arhiepiscop tle Aix,
'Cardinalul de Retz.
'Episcopul de Marsiiia era atunci ambasador în Polonia.

li fugărea pe sarazini. Aşa stînd lucrurile, cred că nu simte decît dispreţ, pentru mica adunare de la Larabesc. înţeleg cît de greu ţi-a fost să părăseşti castelul Grignan şi societatea plăcută pe care o aveai acolo; hotărîrea de a vă întîlni din nou cu toţii la castel după adunare e cu totul firească.
Vrei să ştii ce se mai întîraplă la Rennes? în oraş se află cinci mii de oameni, căci au mai venit şi de la Nantes. Burghezii trebuie să plătească o taxă de o sută de mii de scuzi; şi dacă nu-i scot în douăzeci şi patru de ore, va fi sporită de două ori, si soldaţii o vor cere cu armele. O stradă întreagă a fost izgonită din case şi surghiunită, oprit fiind, sub ameninţarea cu moartea, să fie găzduiţi, astfel că-i vedeai pe toii acei nenorociţi, bătrîni, lehu/e, copii, rătăcind cu lacrîmile în ochi pe lîngă porţile oraşului, fără să ştie încotro s-o pornească, fără hrană şi fără acoperămînt. Alaltăieri a fost tras pe roată un cîntăreţ din vioară care sărise primul la bătaie cînd cu jaful hîrtiei timbrate; după ce a murit 1-au si'îrteeat în patru, şi bucăţile au fost puse la vedere în cele patru colţuri ale oraşului, ca acelea ale lui Josseran1 la Aix. A spus pe cind îşi dădea duhul că slujbaşii care aveau în arendă hîrtia timbrată îi dăduseră douăzeci de scuzi ca să înceapă răzmeriţa, după care nu s-a mai putut scoate de la el nici un cuvînt mai mult. Au fost luaţi şaizeci de burghezi; mîine încep să-i spînzure. Cele ce se întîmplă în provinciaasta sînt o pildă minunată pentru toate celelalte, şi mai cu seamă o bună învăţătură de minte pentru cei cărora le-ar mai veni vreodată pofta să nu-1 respecte pe guvernator şi pe nevastă-sa,spunîndu-le vorbedeocară şi adevăruri usturătoare.
Ţi-am scris cum doamna de Tarento ne-a scăpat pe toţi dintr-o mare primejdie. Se afla ieri în pădure pe o vreme minunată; nu vrea nici să intre în casă, nici să guste ceva; intră pe la gardul de mărăcini şi pleacă tot pe acolo. Mi-a arătat scrisori din Danemarca. Favoritul despre care ştii2 pune să i se aducă la armată scrisorile adresate prinţesei, ca şi cum s-ar fi făcut o încurcătură, pentru ca, trimiţîndu-i-le îndărăt, s-o poată încredinţa de iubirea lui pătimaşă.
Mă întorc iar la Bretania noastră: toate satele pun mînă de la mină ca să hrănească trupele, şi, dacă vrei să ai ce
1 Un servitor care-şi asasinase siăpînu'l. • Contele de Grif fenfeld.

m încă, trebuie să-ţi pui la adăpost recolta; altădată era vîndută, şi aveam bani; dar timpurile sînt altele şi totul s-a schimbat. Domnul de Molac s-a întors la Nantes; domnul de Lavardin vine la Rennes. Toată lumea îl deplînge din suflet pe domnul d'Harouys; nimeni nu vede ce va putea face, nici ce li se va cere Statelor, dacă totuşi se ţin. Intr-un euvînt, s-a sfîrşit cu Bretania; şi e păcat.
Fiul meu e foarte neliniştit: cavalerului de Lauzun i se îngăduie să se retragă: i-am scris domnului de La Trousse, care-i va vorbi domnului de Louvois, pentru ca stegarul nostru să fie avansat fără ca asta să-1 coste vreun ban; vom vedea ce întorsătură or să ia lucrurile: d'Hacqueville va fi în măsură să-ţi dea veşti înaintea mea. Mă mîngîi doar cu gîndul că e drum lung de la a avea îngăduinţa să-ţi vinzi slujba pînă la a găsi un cumpărător. Nu mai sînt vremurile de acum şase ani, cînd i-am dat domnului de Louvois douăzeci şi cinci de mii de scuzi cu o lună mai devreme decît îi făgăduisem; acum n-ai putea găsi nici zece mii de franci în toată provincia. Domnilor de Fourbin şi de Vins li se face cinstea de a se spune despre ei că

se plictisesc din cale afară aici şi că sînt cît se poate de nerăbdători să plece. Ţi-am scris de căsătoria domnişoarei de Noirm-outier cu fratele lui d'Olonne? Găsesc foarte izbutit ceea ce a făcut Monceaux pentru domnul de Turenne; totuşi nu-mi place cuvîntul printre într-o lucrare atît de mică1.
Te sărut, preascumpa şi preaiubita mea fată, şi sîirt cu totul a ta.
867 - DOAMNEI DE GRIGNAH
Leş Rochers, miercuri 20 noiembrie (1675)
N-am primit scrisori de la tine, fata mea: asta mă întristează nespus. Du But îmi scrie că vinovată de întârziere e, vremea rea, şi că poşta din Provenţa nu soseşte la timp,
1 E vorba probabil de epitaful lui Turenne (Turenne a son tombeau parmi cenx de nos rois—Turenne îşi are mormîntul printre mormintele regilor noştri), apai'tinîndu-i de fapt poetului Urbain Chevreau.

'astfel ca pachetul tău să fie pus laolaltă cu cele ce merg în Bretania. Nu cred de loc că-i aşa, şi-mi închipui că răceala ta s-a înrăutăţit, că ai fierbinţeală, şi că n-ai vrut să pui
. pe altcineva să-mi scrie în locul tău: iată, draga mea contesă, ce gînduri negre bîntuie pe aici; nădăjduiesc că vineri se vor mai lumina, şi că nu voi mai fi pradă tuturor închipuirilor, ca acum; nu ştiu ce să mai cred, atît sînt de descumpănită.
Aşteptăm întoarcerea domnului de Rohan si a domnului de Saint-Malo. Deşi nu s-au dus decît spre a-i spune regelui bunele noastre intenţii, căci socot că asta va fi totul, sînt încredinţată că vor obţine un semn de bunăvoinţă. Statele au pregătit încă de pe acum două mii de pistoli pentru fiecare: dacă am avea de unde, am arunca banii pe fereastră de parcă acum am fi scăpat din balamuc. Cred că e mai bine că am ajuns la asemenea nesăbuinţe, pe de-a-ntregul ridicole, decît să fim în măsură să şi putem plăti: în toate astea nu-1 plîng decît pe domnul d'Harouys, care este ca şi pierdut într-o vreme în care ţi se cer bani pe care, pe de altă parte, eşti împiedicat să-i primeşti: mă gîndesc într-una la el.
Doamna de Vins îmi scrie din nou o foarte frumoasă scrisoare: tocmai voiam să-i scriu; mă întărită şi de data asta; profită ca de obicei de dragostea pe care ştie că i-o purtăm: ţi-aş arăta răspunsul meu, dacă n-ar trebui, vai! decît să trec dintr-o cameră într-alta; dar cum să-1 trimit atît de departe? Cred că fiul meu va veni curînd: timpul cît trebuie să mai stau aici va trece astfel mult mai uşor. L-am însărcinat pe d'Hacqueville să aibă o consultaţie în vederea afacerii pe care o am cu preşedintele1; e una din pricinile pentru care mă aflu la Leş Rochers, şi am socotit că va face cu multă dragosteun lucru care-mi va grăbi plecarea de aici: întotdeauna am fost prea încrezătoare, dar într-o bună zi voi plăti această slăbiciune cu vîrf şi îndesat.
Le bien Bon te vesteşte că Rousseau e la Paris şi că poţi să-i scrii în legătură cu treburile tale: cînd vom fi acolo, ne vom gîndi cu toţii doar cum să te slujim mai bine. Arată-te plină de atenţii faţă de d'Hacqueville: joci un rol de seamă în relaţiile dintre mine şi el.
1 Preşedintele de Mesneuf.

Bunul cardinal mi-a scris, amintindu-mi că frumuseţea e trecătoare: îi răspund că ştiu asta, şi că să nu-şi mai împovăreze sufletul şi cu această grijă în pustietatea lui (cei care stau în pustietăţi nu-i bine să-şi facă griji), şi că-i voi scrie amănunţit despre M*.**. Se pare că eminenţa sa nu ne-a uitat încă.
îmi trec vremea punîndu-mi servitorii să doboare copaci; e o învălmăşeală închipuind pe viu acele tapiţerii care zugrăvesc muncile de iarnă; copaci doborîţi, oameni care taie trunchiurile cu fierăstrăul, alţii care fac buşteni, alţii care încarcă o căruţă, şi eu printre ei: iată tabloul. Gurînd voi începe să sădesc alţii:
Car que fciirc uux Rochers au rnoins que Von ne plante?1-

îţi trimit alăturat un bilet de la contele de Saint-Maurice, care îţi va da ştiri despre doamna de Mazarin. Aflu în clipa asta că e la şase leghe de Paris: oh! nebuna!2 Regele i-a mai dăruit doamnei de Fontevrault, în afară de cei şase mii de scuzi, un diamant preţuind trei mii de ludovici; asta mă bucură nespus de mult. Nu pot să-i scriu astăzi eoadjutorului; cum va îndura oare, punctual cum este, întîrzierea răspunsului meu? Nu-1 certa pentru că mi-a trimis scrisoarea ta: e minunată, nimic nu-mi mai poate plăcea atît de mult. Domnul de La Garde a venit, în sfîrşit, la voi? e un om pe care-1 stimez şi care preţuieşte mult. Simt nevoia să ştiu tot ce se întîmplă acolo unde te afli tu. Adio, scumpa mea copilă; îţi voi vorbi mai rau.lt altă dată.
S<>8 - DOAMNEI DE GIUGNAN
Leş Rochers, duminica- 24 noiembrie (1675)
Dacă am putea avea puţină răbdare, ne-am cruţa multe necazuri. Timpul ni le ia, timpul ni le aduce; ştii că ni se înfăţişează ca o adevărată ceaţă, punînd, aşezînd, rînduind,
1 Căci ce altceva, nofi săfuoi la Leş Rochers decîtsăsăăeşti eopaci ? V.istişă după un vers de La Fonta ine flin fabula Iepurele şi broaştele.
8 Cuvinte rostite de Sganarelle în L'Amour midecin (act III, scena "VI) de Molime, ;

stricînd, lăsînd urme, ştergînd urmele, apropiind, îndepărtînd, şi făcînd ca toate lucrurile să fie şi bune, şi rele, şi întotdeauna aproape de nerecunoscut. Doar de iubirea noastră timpul nu se atinge şi nu se va atinge niciodată. Dar ce-ţi tot spun, fata mea? Ciudate gînduri îţi mai scriu ; căci nu Voiam decît să-ţi spun că poşta îmi opreşte scrisorile tale din două în două sosiri, pentru că ajung prea tîrziu la Paris, şi că-mi aduce de două ori mai multe la curierul următor: de aceea am luat-o razna, precum vezi. Dar puţin îmi pasă. într-adeyăr, e nevoie din cînd în cînd, între prieteni vechi, să-ţi laşi pana să alerge în toată voia: a mea zburdă întotdeauna după pofta inimii.
Domnul de Pomponne ar fi foarte mirat aflînd că primăria aceea1, care-ţi pare o peşteră de tîlkari, ţi-a folosit aşa cum ai vrut. Cred că e mai bine, dacă vrei să ai pace, că lucrurile stau astfel. Dar poate că-ţi este mai pe plac un război, în care oricum tot tu vei fi întotdeauna învingătoare. Cam ştiu care-ţi sînt gînduriîe de pace; nu voi scrie nimic la Paris despre pornirile tale războinice; căci domnul de Pomponne, care este amico di pace e di riposo2, te-ar certa. D'Hacqueville îmi scrie că e cu neputinţă să te simţi mai bine decît ne vom simţi noi în acea casă: dacă eşti mulţumită, scrie-i domnului de Pomponne şi doamnei de Vins; cînd ai avut de gînd să-i faci plăcere cuiva, nu poţi fi decît bucuros dacă ai izbutit.
Tinărul Marsan a făcut, în felul său, aceeaşi greşeală ca şi Lauzun, adică a am mat o afacere strălucită, lăudîndu-se cu ea. Mareşala d'Aumont i-ar fi dat cinci sute de mii de scuzi; dar domnul Le Tollier e împotrivă, şi regele a interzis căsătoria. Afiu totuşi că mareşala i-a vorbit maiestăţii sale, şieăn-apăruteîtuşi de puţin nebună, sică domnul do Marsan i-a spus regelui: „Sire, văzînd că serviciile mele pe lingă maiestatea voastră nu meritau nici o răsplată, am încercat să fac în aşa fel încît să fiu în măsură ca pe viitor să vă slujesc fără a vă mai supăra cu sărăcia mea."3
1 Din Aix.
2 în italiană: prieten al păcii şi al liniştii.
"Foarte tinarul Marsau voia să se însoare cu văduva mareşalului d'Aumont, în virstă de şaizeci şi cinci de ani, dar foarte bogată.

Regina a pierdut acum vreo două zile, înainte de prînz, liturghia şi douăzeci de mii de scuzi. Regele i-a spus: „Doamnă,să socotim puţin cam cît face pe an". Şi domnul de Montausier i-a spus a doua zi: „Veţi pierde, oare, doamnă, şi azi liturghia din pricina jocului de hoca?'i Ea s-a

mîniat. Toate astea mi le spun cei care vin de la Versailles. Nu ştiu nimic despre darul alegoric pe care i 1-ar fi făcut Quanto domnului de Marsillac.
Am găsit parodia ta foarte veselă şi foarte bine compusă; o cînt minunat, dar nimeni nu mă ascultă: e o adevărată nebunie să cînţi singură într-o pădure. Pot să pun mîna în foc cam ce fel de legăm în t a făcut episcopul1 în timpul bătăliei: e fece voto, e fu liberalo2; dar iată şi urmarea: passato U pericoîo, schernito U santos. Cred că nu are altceva în gînd decît culoarea pălăriei sale4. Mulţumesc Domnului, n-o s-o aibă pe a noastră5; e bine îndesată pe un cap mai bun decît al lui. Nu ştiu prea bine ce vom putea face cu ea; dar sînt fericită că am putut-o păstra. Domnul de Cosse îl urăşte pe papa, eu în schimb îl iubesc.
îmi vorbeşti cu mult haz despre nenorocirea nosstră; nu mai sîntem chiar atît de traşi pe roată6: unul la opt zile, doar ca să nu se uite legea. E adevărat că spînzurătoarea îmi pare acum o adevărată bucurie: îmi fac o cu totul altă idee despre dreptate de cînd mă aflu aici: ocnaşii voştri îmi per nişte făpturi alese care s-au retras din lume spre a duce o viaţă tihnită. V-am trimis cu sutele; cei rămaşi sînt mai nefericiţi decît ei. îţi vorbeam despre State, îţi spuneam că ne temem că le vor desfiinţa spre a ne pedepsi: dar le avem încă, ba chiar dăm trei milioane7 ca şi cum n-am da nimic; e drept că sîntem mai presus de împrejurarea neînsemnată că nu le putem plăti: o socotim un fleac. Mă întrebi dacă într-adevăr sîntem ruinaţi; da şi nu: dacă n-am vrea să ple-

1 De Marseille.
8—" In italiana în text: Şi a făcut ur. Icgămînt, şi a fost izbăvii; o dată trecută primejdia, la ce mai e bunsfînt'J?
4 Adiclal-şisstuni'ne pălăria de episcop pe una (le cardinal, de culoare roşie.
5 A cardinalului de Retz.
"Uoiie larmite în franceză un joc de cuvin te: tras pe roată, dar şi viclean, şiret.
' Regelui. Suma era imensă şi depăşea cu muil uzanţele.

cam de aici, am putea trăi pe nimica, fiindcă aici nu se vinde nimic ; cît priveşte însă banii, nu mai e para chioară în toată provincia.

392 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş Rochers, luni 3 februarie (1076) (DICTATĂ DE CĂTRE DOAMNA DE SEVIONB FIULUI EI)

Ghici, fata mea, ce se abate asupra-ne în chipul cel mai năprasnic şi nu se mai dă dus, ce ne face să ne socotim aproape vindecaţi, arătîndu-ne apoi că ne-am înşelat amarnic, ce ne momeşte cu cele mai dulci ispite, împiedicîndu-ne totodată să ne bucurăm de ele, ce ne face să nădăjduim într-una, şi ne lasă într-una doar cu nădejdea: nu poţi ghici? te dai bătută? Să-ţi spun eu: reumatismul. Sînt douăzeci şi trei de zile de cînd mă chinuiesc ; după a paisprezecea zi, fierbinţeala şi durerea au pierit; şi, aflîndu-mă eu în această stare binecuAântată, cînd socoteam că sînt în stare să merg, căci asta-i tot ce-mi doresc, mă pomenesc că mi se umflă picioarele şi mîinile cu totul; umflătura asta, care se spune că e semn că m-am vindecat, căci de vindecată sînt Arindecată, e toată pricina chinului meu, şi ar fi şi aceea a virtuţilor mele, dacă aş fi bună. Totuşi socot că greul a trecut, şi că în două zile voi putea merge. Cel puţin aşa mă lasă să nădăjduiesc Larmechin: o che spero!1 Primesc de pretutindeni scrisori în care toţi îşi arată bucuria că m-am însănătoşit, şi pe bună dreptate. Am luat doar o dată din prafurile domnului de Lorme2, care au făcut minuni; e leacul cel mai bun pentru bolile de acest fel; mi se spune că dacă-1 voi lua, voi fi de-a pururi sănătoasă tun; dea Domnul! Primul lucru pe care-1 voi face va fi să mă duc la Paris: te rog, aşadar, draga mea copilă, să nu mai fii neliniştită; vezi că ţi-am scris întotdeauna numai adevărul, înainte de a închide

1 în italiana în text: Oh, cit de mult trag nădejde!

a Charles de Lonne (1584—1678), medicul reginelor Mărie de Slcdicis, Anne d'Antriche şi Marie-Thertee.

aceasta scrisoare, îi voi cere bietei mele mîini umflate să binevoiască să-ţi scrie cîteva cuvinte; dar nu cred că va voi; poate că o să vrea peste două ore.

Adio, preafrumoasa şi preaiubita mea: vă rog pe toţi din suflet să respectaţi, cu spaimă şi cutremur, boala numită reumatism; mi se pare că în clipa de faţă n-am a vă da alt sfat mai însemnat. Uite-1 şi pe fratele tău, care de opt zile nu face decît să te blesteme pentru căs la Paris, nu m-ai lăsat să iau leacul domnului de Lorme.

413 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, vineri TU aprilie (1676)

îmi pare că nu scriu prea rău, slavă Domnului: cel puţin eînt sigură de primele rînduri; căci află, iubita mea fată, că mîinile mele, adică mîna mea dreaptă nu vrea încă să audă de altă treabă decît de aceea de a-ţi scrie: iată de ce mi-e şi mai dragă. I se întinde lingura, dar ea face pe n-aude n-a vede; tremură şi răstoarnă totul; i se mai cer şi alte lucruri, dar ea se împotriveşte din răsputeri, ba încă mai şi crede că tot eu sînt cea eare-i ram în îndatorată. E adevărat că acum rm-i mai cer nimic; am o răbdare fără de margini, şi aştept să mă izbăvească vremea călduroasă şi băile de la Vichy; căci, cum toţi m-au încredinţat că acolo poţi face duşuri şi te poţi scălda, şi că apa e mai bună decît cea de la Bourbon, frumuseţea ţinutului şi aerul curat m-au hotărît, şi voi pleca într-acolo cît de curînd voi putea. Ţi-am spus de atîtea ori că nu vreau să vii aici numai pentru cincisprezece zile, şi că eu nu pot să vin la Grignan, incit descurcă-te cum crezi. Ştii ce-rîn inima mea, dar, din păcate, nu trebuie să-i fac pe de-a-ntregul hatîrul: ştii mai bine decît mine ce este şi ce nu este cu putinţă în clipa de faţă.

Regele a plecat ieri; nu se ştie ce oraş va mai fi împresurat. L-am văzut pe domnul do Pomponne, care mă roagă să-ţi transmit multe complimente. Am fost la domnişoara de Meri, care o foarte bine şi foarte plăcut instalată: camera ei e atît de frumoasă, încît nu te mai poţi hotărî să pleci.

Domnul şi doamna de" Villars sînt mîhniţi din pricină că mareşalul1 s-a retras din toate funcţiile sale. N-am ieşit încă din casă decît de trei ori: vezi cum te ascult? Mi-am schimbat pe de-a-ntregul felul de viaţă: întreabă-1 pe Corbinelli, care intră chiar acum pe uşă.

416 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, miercuri 29 aprilie ('1676)

Trebuie să-ţi spun mai intîi că în noaptea dinspre sîmMtă spre duminică, Conde a fost cucerit. Vestea aceasta in prima clipă umple inimile de nelinişte; poţi crede că biruinţa a fost plătită scump; cîtuşi de puţin, draga mea: n-am plătit-o decît cu viaţa a cîtorva soldaţi de rînd, căci nici un nobil n-a murit cu acest prilej. Asta zic şi eu noroc. Larrei, fiul domnului Lenet, cel ucis în Candia2, sau fratele lui, e grav rănit. După cum vezi, ne putem lipsi de bătrînii eroi.

Doamna do Brinvilliers nu-i tot atît de mulţumită ca mine: c la închisoare; se apără destul do bine; ieri a spus că se plictiseşte şi că vrea să joace pichet. S-au găsit propriile ci mărturii: aflăm de aici că de 3a şapte ani n-a mai fost fecioară; că a ţinut-o într-una tot aşa; că şi-a otrăvit tatăl, fraţii şi un copil, şi pe ea însăşi; dar asta doar pentru a încerca un leac împotriva otrăvurilor: nici chiar Medeea n-a făcut fărădelegi atît de mari. A recunoscut cu aceste mărturii fuseseră scrise de ea: c o mare greşeală; dar a .adăugat că avea fierbinţeală cînd lo-a scris; că erau aiurelile unei minţi care o luase razna, şi că trebuiau citite ca atare.

Regina a fost de două ori la carmelite împreună cu doamna do Montespan, unde aceasta a vrut cu tot dinadinsul să întocmească o loterie: a poruncit să fie aduse tot felul de lucruri îngăduite

călugăriţelor; toată mănăstirea a luat parte la tragere. A stat do vorbă vreme îndelungată cu sora
s Mareşalul de BellefonciSj nepotul lor. ' Vechiul nume al Cretei.

Louise de la Misericorde1; a întrebat-o dacă era cu adevărat atît de fericită pe cît se spunea. „Nu, i-a spus aceasta, nu sînt fericită, dar sînt mulţumită." Ea2 i-a vorbit mult despre fratele lui Monsieur3, întrebînd-o dacă nu voia să-1 încunoştiinţeze de nimic, şi ce voia să-i spună din partea ei. Dar cealaltă, pe un ton şi cu o înfăţişare nespus de îndatoritoare, şi poate rănită de felul în care i se vorbea: „Ce veţi voi dumneavoastră, doamnă, ce veţi voi dumneavoastră!" închipuie-ţi cuvintele acestea rostite în chipul cel mai fermecător, mai spiritual şi mai plin de modestie. Apoi Quanto a vrut să mănînce; a dat d monedă de patru pistoli ca să se cumpere cele de trebuinţă pentru un sos pe care 1-a gătit ea însăşi şi pe care î-a m încât cu mare poftă: îţi spun lucrurile fără a înflori nimic. Cînd mă gîndesc la o anume scrisoare pe care mi-ai scris-o anul trecut în legătură cu domnul de Vivonne4, iau drept satiră tot ce-ţi scriu. Vezi pînă unde poate merge nebunia unui om care s-ar crede vrednic de acele laude exagerate.

423 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Nevers, vineri 15 mai (1676)

Mă. aflu pe un drum, draga mea, care m-ar îndemna să-ţi scriu chiar dacă n-aş vrea: gîndeşte-te numai cît e de mare ispita cînd, precum bine ştii, cea mai mare plăcere a mea e să-ţi scriu. Vremea e minunată şi arşiţa s-a potolit fără să fi fost furtună ; nu mai am durerile de care ţi-am vorbit. Ţinutul e nespus de frumos, şi scumpa mea Loire mi-apărut aproape tot atît defrumoasăcalaOrîeans:eo adevărată plăcere să întîlneşti în cale vechi prietene5. Călătoresc în careta cea mare, astfel că nu sîntem de loc grăbite, bucurîndu-ne de priveliştile frumoase care ni se înfăţişează pe neaşteptate în fie-

1 Domnişoara de La Lavalliere, fostafavoriiă a regelui.

"Doamna de Montespan.

8 A clică despre rege.

* Vivonne eraf ratele doamnei de Monlespat.

' RJurile.

care clipa. Mă necăjeşte însă gîndul că iarna drumurile sînt. cu totul altfel, si că, pe cit de uşor călătorim noi acum, pe atît de grea va fi călătoria ta.

Mergem pe urmele doamnei de Montespan1; punem pretutindeni să ni se povestească ce spune, ce face, ce mănîncă, . cît timp doarme. Călătoreşte Intr-o caleaşca trasă de şase cai, împreună cu micuţa de Thianges2; în urmă vine o caretă, tot cu şase cai, în care se află şase fete; o mai urmează două căruţe cu provizii, şase catîri, precum şi zece sau doisprezece oameni călare, în afară de ofiţerii ei: în totul o întovărăşesc patruzeci şi cinci de persoane. Pretutindeni o aşteaptă camera şi patul gata pregătite; cum ajunge într-un loc, se culcă şi mănîncă cu mare poftă. S-a oprit şi aici la castel, unde domnul de Nevers a venit spre a da poruncă să fie totul pregătit, fără a rămîne însă s o întîmpine. I se cer milostenii pentru biserici; ea aruncă în toate părţile potop de ludovici de aur, fără să stea pe gînduri şi arătîndu-se plină de milă. In fiecare zi se repede pînă la ea un curier venit de la armată; acum se află la Bourbon. Prinţesa de Tarento, care va fi peste două zile acolo, mă va ţine la curent cu toate, iar eu, la rîndn-mi, îţi voi scrie ţie. Ţi-am spus că favoritul regelui Danemarcei, care nutrea faţă de prinţesă o dragoste ca în romane, este prizonier, şi că va fi judecat3? Nu voia, sărmanul, mare lucru: voia doar să fie rege în locul stăpîrtului şi binefăcătorului său. Precum vezi, bărbatul acesta ştia să ţintească departe: nu de mult domnul de Pomponne îmi vorbea despre el ca despre un adevărat Cromwell.

Frumosul abate cred că ţi-a scris cum a obţinut cavalerul de la majestatea sa, fără nici o greutate, dijma pe moşteniri de la Entrecasteaux pentru domnul de Grignan. Ne-a mirat că şi-a dat încuviinţarea să i se trimită prin poştă abatelui de Grignan frumoşii tăi sîni*; zilele trecute am spus nenumă-

1 Care se ducea l a localitatea balneară atunci foarte la modă, Bourbon- i 'Arebambault.

2 Doamna de Thianges era sora mai marc a doamnei de Montespan. Aici e vorba de fiica ei, Louise-Adelaîde.

' fi vorba de fiul unui negustor de vinuri numit Schunmaker, ajuns mare cancelar al rotitului Danemarcei sub numele de Griffenfeld, şi supianuinit de doamna de Sévigné contele de Kingtstoglimklltel (v. si scrisoarea 351 din Z oct. 1675).

' Adică portretul doamnei de Grignan, îiifătişînd-o într-o ,-ocliip f"ar(r decoltată.

rate prostii de soiul ăsta despre Mdiiceaux1 şi despre Rochecourbieres2. Draga mea, dacă nu mor curînd, simt că nu voi putea trăi fără să-ţi mai văd o dată castelul, în toate cotloanele şi cu toate dependinţele lui; nutresc această nădejde, şi aş vrea mult să pot nutri şi nădejdea mai apropiată de a te avea în iarna asta la mine. La drept vorbind, draga mea, nu-mi doresc, după cum vezi, puţin lucru; aş vrea să-mi judeci simţămintele după ale tale, şi să nu-m i spui că e cu neputinţă.

Mă gîndesc într-una la micul marchiz3; unii m-au sfătuit să-1 ardem cu fierul roşu pe spate, dar nici nu mi-atrecut prin minte să-ţi scriu despre acest leac cumplit. Socot că trebuie să rămînem la corsetul de fier şi-la regimul uşor de care vorbea domnul de Pomponne.

Adio, draga mea, pînă mîine; sînt sigură că-ţi voi scrie din Moulins; nădăjduiesc chiar că o să primesc acolo scrisori de la tine, care-mi vor fi trimise de la Paris: mă vor bucura tare mult. Nu mai am nici un fel de veşti; mă f răni înt mereu cu gîndul la război; asta nu-i bine cînd te duci la băi; dar cum ai putea face altfel, cînd ai pe cineva în armată? Nu mi-ar mai rămîne decît să merg la băi în ianuarie. Citesc în caretă o istorioară cu viziri*, cu sultane şi cu intrigi de serai, care se citeşte cu plăcere; toată lumea se dă în vînt după această carte. Noapte bună, multiubita mea; buna doamnă d'Escars te iubeşte nespus de mult; îl sărut pe domnul de Grignan şi îl încredinţez pe domnul de La Garde de toată prietenia mea: povesteşte-i ce ghinion am avut cu vînzarea slujbei stegarului nostru3, şi cum totul s-a dus de rîpă; sinteţi fericiţi amîndoi că vă aflaţi împreună.

Vorbeşte-mi de Pauline, am uitat cu totul de ea. Pe cea mai mare6 însă n-o uit: o iubesc. Ce mai face Montgo?7

'-\Vtjn33aux e poate preşedintele Moulceau, de la Montpellier, prieten cu doamnade Sévigné1. Rocnecourbieres e o grotă în apropiere de Grignan.

3 LouisrProvence de Grignan, fiul infirm al contelui şi al contesei, în"vîrstă de cinci ani..

1 Povestea marilor viziri Maliomet Coprogli şi Achmet Coprogli paşa de Chassepol, apărută cu o lună în urmă.

° CUarles de Sev.igne. '- -

• Marie-Blanehe, fiică mai mare a doamnei de Grignan, nepoata şi fina doamnei de Sévigné, fusese călugărită. " -..'••

3 Guvernanta familiei de Grignan. , ' .

425 — DOAMNEI DE GR1GNAN

Viehy, miercuri (20 mai 167G)

Am băut azi-dimineaţă, draga mea, apă minerală; Dumnezeule, cit e de rea! Am luat-o cu mine pe Ic chanoine1, care nu locuieşte împreună cu doamna de Brissac. La ora şase mergem la izvor: vine toată lumea, bem apă, şi ne strîmbăm cumplit; căci înehipuie-ţi că e clocotită şi

are un gust de salpetru l'oarte neplăcut. Ne învirtim de colo colo, în sus şi în jos, ne plimbăm, ne ducem la liturghie, ne uşurăm de apa băută, ne vorbim între patru ochi despre felul în care ne uşurăm: pînă la amiază nu facem decît asta. In sfîrşit, prînzun; după-masă, no ducem la unul din noi: azi au fost la mine. Doamna de Brissac a jucat liombre cu Saint-Ilerem şi Plancy; Ic- chanoiiie şi cu mine citim din Ariosto; e moarta după limba italienească, şi de aceea se tino scai de mine. Câteva fete din preajma locului, împreună cu un cîntăreţ din flaut, au venit şi au dansat la bourrec" cu o artă desăvîrşită. E un dans care le îngăduie ţigăncilor să-şi desfăşoare farmecele cu cea mai mare îndrăzneală; mişcările lor nu-s tocmai pe placul preoţilor; în sf irşit, la ora cinci ne plimbăm prin locuri minunate; la ora şapte luăm o cină uşoară, la zece ne culcăm. Acum ştii ce fac atîfc cit ştiu şi eu. Apa îmi face destul de bine; am băut douăsprezece pahare: m-au curăţit puţin pe dinăuntru, e tot ce-mi doresc. Peste eîteva zile voi începe să fac duşuri. Iţi voi scrie în fiecare seară; e o adevărată muigîicre pentru mine, şi scrisoarea rnea va pleca atunci cînd va voi un mic poştaş care ne aduce scrisorile, şi care pleacă un sfert de oră mai tîrziu: a mea va fi întotdeauna gata, .Abatele Bayard şi-a lăsat frumoasa lui casaşi a venit să mă vadă: este druidul Adamas al întregului ţinut/ .-;,-,:

l

1 .l'oreclu dată clcaranei.de Longucva<:;ca»o}ţ«c«i, '.-.;'...'•-•- .- ... • .1 Dans popular din Auvcrgne. , - "•,•'.' .". ; .••.< ._, .•-.
•237"

429 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Vichy, joi 28 mai (1676)

Le-am primit, draga mea: una îmi vine de la Paris, cealaltă de la Lyon, Eşti lipsită de o mare plăcere, neputînd citi niciodată astfel de scrisori: nu ştiu cum de izbuteşti să scrii asemenea lucruri; dar totul are atîta farmec, şi este atît de bine spus, incît întrece de fiecare dată orice închipuire. Nu te înşeli cînd crezi, draga mea, că scriu fără greutate, şi că mîinile mele sînt mai bine: totuşi nu le pot încă strînge, iar palmele sînt foarte umflate, precum şi degetele. Din pricina asta îmi tremură, dîndu-mi o înfăţişare tare jalnică, deşi braţele şi mîinile sînt dezumflate: dar pot foarte bine ţine o pană, şi asta mă ajută să nu-mi
pi'erd răbdarea.

Am început azi să fac duşuri: cam aşa trebuie să fie în purgatoriu. Stai goală goluţă într-un fel de groapă sub pămînt, unde se află o ţeava cu apă caldă, pe care o femeie o îndreaptă către locul pe care i-1 spui. E destul de umilitor să stai astfel, avînd drept veşmînt doar o frunză de smochin. Am vrut să le am în preajmă şi pe cele două cameriste ale mele, ca să pot măcar vedea nişte chipuri cunoscute, în spatele perdelei se aşază cineva care te încurajează timp de o jumătate de oră; cu mine a stat un medic din Ganat, pe care doamna de Noailles 1-a luat cu ea oridecîteori s-a dus la băi, la care ea ţine foarte mult, căci e un tînăr foarte de treabă, de loc şarlatan sau cu alte gînduri, şi pe care mi 1-a trimis din curată si adevărată prietenie, îl voi ţine pe lîngă mine chiar dacă ar fi să mă coste o avere; căci pe medicii de aici nu-i pot de loc suferi în preajma mea: cu el nu mă plictisesc niciodată. Nu-i un medic cu apucături grosolane, şi nu seamănă nici cu cel de la Chelles; e spiritual, are deprinderi alese; ştie să se poarte în lume; într-un cuvînt, sînt mulţumită de el. îmi vorbea, aşadar, în timp ce eu eram supusă la cazne, închipuie-ţi o şuviţă de apă înfiorător de fierbinte şiroind pe unul din bietele tale mădulare. Mai intîi te udă de-a rîndul, stîrnindu-ţi astfel tot trupul; apoi sînt luate în primire încheieturile bolnave;dar cînd vine rîndul cefei, simţi o arsură atît de mare şi de

neaşteptată incît întrece orice închipuire; dar fără asta totul n-ar face nici două parale. Trebuie să le înduri pe toate, şi asta şi faci, şi nu eşti opărită, şi apoi te vîri intr-un pat cald, unde asuzi din beîşug, şi asta te vindecă. Medicul meu mi-e şi acum de mare ajutor; căci în loc să mă plictisesc de moarte vreme de două ore cît asud, îl pun să-mi citească, şi timpul trece mai uşor. Voi duce viaţa asta şapte sau opt zile, timp în care socoteam că voi putea bea'apă, dar nu mi se îngăduie, căci s-ar aduna prea multe lucruri deodată; aşa că va trebui să-mi mai prelungesc puţin şederea aici.
în neorînduială s-a pus rînduială, şi m-au trimis aici mai cu seamă ca să-mi iau de-a binelea rămas bun de la boală, şi pentru o ultimă curăţenie, şi socot c-au avut dreptate : e ca şi cum a-şi reînnoi o făgăduinţă de viaţă şi de sănătate; şi dacă te voi putea vedea din nou, draga mea, spre a te îmbrăţişa iar cu inima plină de dragoste şi de bucurie, vei putea poate să-mi spui din nou bellissima madre, iar eu nu voi renunţa la numele de cea mai frumoasă mamă, pe care domnul de Coulanges mi-a făcut cinstea să mi-1 dea. Draga mea, stă numai în puterea ta să mă faci să înviu astfel. Nu spun cîtuşi de puţin că depărtarea de tine a fost pricina bolii mele: dimpotrivă, se vede că n-am plîns de ajuns, de vreme ce mai am atita apă în mine; dar e adevărat că viaţa petrecută fără tine e plină de o mîhnire şi de o amărăciune cu care nu mă pot obişnui.
M-am simţit năpădită de o mare durere în ziua de 24 a acestei luni1; am însemnat-o, în sufletul meu, priritr-o amintire nespus de dragă; asemenea zile nu se uită uşor; dar ar fi o mare cruzime din partea ta dacă nu vei mai vrea să mă mai vezi, refuzîndu-mi mulţumirea de a fi împreună cu tine, spre a mă cruţa de chinurile despărţirii. Te rog stăruitor, draga mea, să judeci altminteri, şi să ne laşi, pe d'Hacqueville şi pe mine, să-ţi orînduim în aşa fel timpul, încît să poţi sta îndeajuns de multă vreme la Grignan, şi să-ţi mai rămînă timp să te şi întorci. Socot că de vreme ce vrei să te ocupi de numirea acelor consuli, totul se va amîna
1 Doamna de ScvignC se despărţise de fiica ci pe dala de 24 mai 1675, 19. i'oniainebleau.

pe cine slie cînd. într-un cuvint, draga mea, nu prea văd să mai ai timp si de mine prea curînd, sau poate te gîndesti să-mi dăruieşti la vara care vine ceea ce n-ai vrut să-mi dai în vara asta. E adevărat că să te am aici doar cincisprezece zile mi-a părut un adevărat chin, şi pentru tine şi pentru mine. Dar dacă, în loc să faci atîta filozofie, ai fi stat la mine, cu inima deschisă şi cu bucurie, atit cit îţi ceream, mi-ai fi dat o dovadă cit se poate de bine venită a dragostei tale; dar nu mai stărui, tu îţi ştii mai bine treburile, şi înţeleg că poate fi nevoie de prezenţa ta, şi că uneori chiar se ivesc lucruri peste care e cu neputinţă de trecut, şi neplăceri a căror pricină n-as vrea să f iu. Am socotit că e mai înţelept să te las să-ţi păstrezi toate puterile pentru iarna aceasta, căci sînt încredinţată că nu vei cheltui mai mult la Paris decît în Proventa, unde, în acest răstimp, nu se vor mai face cheltuieli. Iată cum am judecat, dar fără â-mi pierde nicidecum nădejdea de a te vedea; recunoaşte că fără ea mi-aş pierde şi sănătatea si viaţa.
E adevărat că, luîndu-mă după scrisorile tale, îl credeam pe broscoi oleacă strîmb1; dar acum înţeleg că e vorba de o nimica toată. Scrie către le bicn Bon să-l i facă un corset prin care să fie trecute sfori, la meşterul doamnei d'Ormesson; nu mai pierde nici o clipă. Cit priveşte micul ţarc de care vorbea doamna de Pomponne, mi-au mai spus şi alţii că e foarte potrivit. Vorbeşte-mi de broscoi: e tot sfios? N-aţi înţeles ce v-am scris în privinţa asta? Al meu a fost la Bouchain; a putut privi la cele două armate aflate faţă în faţă vreme îndelungată, gata de luptă. E a doua oară cînd a fost cît pe ce să se bată: dar, cum două provocări la duel fac cît un duel, socot că a te afla de două ori în bătaia muschetei face cit a fi luat parte la luptă. Oricum ar fi, nădejdea de a-1 revedea pe sărmanul nostru baron, vesel şi teafăr, m-a cruţat de multe chinuri. E un mare noroc că prinţul d'Orange nu s-a simţit ispitit de plăcerea şi de cinstea de a fi învins de un erou ca al nostru. Socot că ţi s-a scris cum războinicii noştri, prieteni şi duşmani, s-au întîlnit în chipul cel mai elegant

1 Louis-Provence, amintim, fiul doamnei de Grignan,
'2ăo

iielfuno, neWaltro campo1, -făcîndu-şi daruri, precum Agrippa lui Coriolan. Aflu că mareşalul de Rochefort a murit în pace la Nancy, răpus doar de nişte friguri afurisite.
Nu-i aşa că micii coşari sînt tare frumoşi? începusem să ne plictisim de Amoraşi.2
Nu te grăbi să-mi mulţumeşti, draga mea fată, şi fereşte-te să ai o părere atît de proastă despre treburile care ne privesc pe noi: am întotdeauna puşi deoparte nişte bani, de care, te încredinţez, poţi să te foloseşti orictnd ai nevoie. Dar de vreme ce cavalerul de Buous ti-a povestit întîmplarea aceea cu caii, nu ţi-a fost milă de mine văzînd că, socotind că-i fac o plăcere lui La Troche şi cavalerului, l-am nenorocit pe prietenul meu cavalerul, fără a mă putea plînge că La Troche n-a vrut să ia un cal care şchiopăta? Asemenea mici necazuri îţi dau totuşi de furcă. Dacă doamnele de Buous mai sînt la tine, te-aş ruga să le transmiţi complimente din partea mea, şi mai cu seamă mamei3; căci mamele trebuie să-şi dea intre ele intuetate. Doamna de Brissac va pleca foarte eurînd; mai ieri mi s-a plîns mult de răceala ta fată de ea şi de felul in care te-ai făcut a nu vedea dragostea ei pentru tine. Buna doamnă d'Escars şi cu mine răminem să ne terminăm cura. Spime-i ceva îndatoritor; nici nu-ti poţi închipui, cu ce atenţii mă copleşeşte. Nu ţi-am spus cît de lăudată eşti aici, şi de bunul Saint-Herom, şi de Bayard, si de doamna şi domnul de Brissac, şi de Longueval. D'Hac(fuevillo îmi vorbeşte mereu do sănătatea domnişoarei Meri; dacă ar avea friguri, ar trebui să ne temem, dar nădăjduiesc c.ă totul va fi bine, şi-i doresc să scape şi de data asta, cum a scăpat de atîtca ori. In fiecare zi mi se dă să beau supă de pasăre; e lucrul cel mai lesne de făcut şi cel mai răcoritor din eîte se află: aş vrea să bei şi tu ca să poţi înfrunta mai uşor arşiţa de la Gr ignari. Scrie-mi cum dormi şi cum te simţi, îmi spui lucruri tare hazlii despre frumosul medic din Chelles. Povestea cu cele două lovituri zdravene de sabie nii se pare tare nimerită. , .
Nu-rni dă pace gîndul, draga mea, că, atunci cînd ţi-şm

1 Ihjtaliaii-l in .|.c.U: şi inlr-o tabftră, s? "m cealaUS'.'

2 E vorba J«.rtguriicf pfeţate pe niştc.evajUa-itwipomenitft-în Precedente-.

. , .;......,., ...
,..'.Matgucfite. de liiioHs, mtţtiiBa eoîHeluidev
;*»»

vorbit de doamnele de Buous, am încurcat data şederii la Salon cu cea a şederii la Grignan. Scrie-mi de ce nu se mai face vînzarea moşiei tale.
Adio, fata mea dragă. Ţi-ai reparat terasa? N-ai balustrade la balcoane? Sînt tot necăjită din pricina sănătăţii prietenului nostru, cardinalul1; s-a istovit citind: oh, Dumnezeule, parcă nu citise tot ce se poate citi. Sînt fericită, draga mea, cînd îmi vorbeşti cu încredere despre dragostea pe care ţi-o port; te încredinţez că nu vei putea niciodată nici să crezi nici să te convingi îndeajuns în ce măsura tu eşti toată bucuria, toată plăcerea si tot chinul vieţii mele, şi nici de tot ce însemni tu pentru mine.
Bună ziua, domnule conte de Grignan, dumitale şi iubitului dumitale preşedinte de Monteiimar. Draga mea, domna de Montespan ştie prea bine că fiul ei e acum la bietele femei2. Ce sîni minunaţi! Ai trimis la Paris nişte sîni albi ca laptele?3

431 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Vichy, 4 iunie (1676)

In sfîrşit, draga mea, am terminat azi-dimineaţă cu duşurile şi cu asudatul; cred că în opt zile au ieşit din bietul meu trup mai bine de opt litri de apă. Sînt pe deplin încredinţată că nimic pe lumea asta nu-mi poate face mai bine; mă socot la adăpost de reumatism pentru toate zilele care-mi mai rămîn de trăit. Duşul şi sudoarea sînt, neîndoielnic, chinuitoare; dar după ele vine o anume jumătate de oră cînd îţi simţi pielea uscată şi proaspătă, şi cînd bei supă rece de

pasăre; plăcerea pe care o simţi atunci nu-i dintre cele mai mici: e o clipă minunată. Datorită medicu-

1 Cardinalul de Retz.

1 La doamna Foucguet şi la fiica ei.

3 E. vorba din nou de portretul doamnei ţie Grignan, trimis abatelui de Grignan. Textul comportă un joc deeuvinte intraductibil: blancsein e onioBimulH*i l>lanc~seing (semnătură în all>).

lui meu n-am ştiut ce-i plictiseala: mi-am petrecut timpul vorbindu-i despre tine, căci e vrednic de asta. Azi a plecat; se va întoarce, căci îi place societatea aleasă; şi de pe vremea cînd o îngrijea pe doamna de Noailles n-a mai avut parte de asemenea bucurie. Mîine voi lua un leac uşor, apoi voi bea apă opt zile la rînd, şi apoi voi fi vindecată. Genunchii îmi sînt ca şi vindecaţi, degetele tot nu vor să se îndoaie; dar cît priveşte curăţenia pentru care m-au trimis aici, nu-mi pot dori nimic mai mult.

Se află aici o anume doamnă de La Barois, care abia îngaimă cuvintele în urma unei apoplexii: ţi-e mai mare mila; dar cînd o vezi, urîtă, nicidecum tînără, împopoţonată, purtînd nişte bonete bătătoare la ochi, şi cînd te mai gîndeşti că după douăzeci şi doi de ani de văduvie s-a îndrăgostit de domnul de La Barois, care iubea altă femeie în văzul tuturor, căruia i-a dat întreaga ei avere, şi care nu s-a culcat decît o dată cu ea, spre a pecetlui actul de donaţie, şi care a izgonit-o de la el batjocorind-o (ce zici de perioada asta nesfîrşită?); dar cînd te gîndeşti la toate astea, te apucă o poftă nebună s-o scuipi în faţă.

Se spune că vine şi doamna de Pequigny1: e Sibila din Clime, încearcă să se lecuiască de cei şaptezeci şi şase de ani ai săi, care-i dau mult de furcă: locul începe să semene cu o casă de nebuni. Am dat drumul eu însămi ieri unui trandafir în fîntîna clocotitoare; vreme îndelungată apa i-a pătruns toate petalele; cînd 1-am scos, arăta ca şi cum atunci ar fi fost cules: am dat drumul altui trandafir într-o tigaie cu apă fierbinte, şi într-o clipă nu s-a mai ales nimic de el. Această experienţă, de care auzisem vorbindu-se, mi-a făcut mare plăcere. E sigur că apele de aici sînt făcătoare de minuni.

Vreau să-ţi trimit, printr-un tînăr preot care se duce la Aix, o cărţulie pe care toată lumea a citit-o şi care mi-a plăcut: se numeşte Istoria vizirilor2; vei afla, citind-o, despre războaiele din Ungaria şi din Candia, şi vei vedea că marele vizir, căruia ai auzit aducîndu-i-se atîtea laude şi care domneşte şi acum, este un om atît de desăvîrşit, incit nu văd nici un creştin care să-l întreacă. Aibă Domnul eres»

'Mama ducelui de Chaulnes, guvernatorul Brelaniei. " Vezi scrisoarea din 15 mai,

tînătatea în pază! Tot acolo vei ai'la amănunte despre vitejia regelui Poloniei1, necunoscute nonă, şi care sînt vrednice
de admiraţie.

Draga mea, aştept cu nerăbdare scrisori de Ja tine si, în aşteptare, stăm de vorbă. Nu te teme că asta rni-ar putea îace rău: nu-i nici o primejdie să scrii seara.

442 - DOAMNEI 1)10 GK.ICVNAN

Paris, tnlefcu.fi 8 iulie (161'6)

Am primit chiar acum scrisoarea ta din întii iulie, îmi pari la fel de îngrijorată de sănătatea mea; iubirea pe care nvi-o porţi îţi pricinuieşte nelinişti de care nu mai sînt vrednică. E adevărat că nu pot strînge mîinile; dar le mişc, şi înă pot sluji de ele. Nu pot nici să tai si nici să curăţ fructe, nici să desfac ouă; dar mănînc, scriu, mă pieptăn, mă îmbrac; nu se vede cîtusi de puţin că nu-s întru totul stăpînă pe ele, şi nu mi se cade nici o laudă pentru că sufăr cu răbdare un necass atît de mic. Dacă nu mă vindec în vara asta, voi fi silită să-mi bag mîinile

într-un grumaz de bou; dar, cum n-o voi face deeît la toamnă, fii sigură că te voi aştepta înainte de a trece la leacul asta scîrbos: poate că nu va fi nevoie de el. Merg foarte bine, şi chiar mai bine ca niciodată, «aci au mai sînt grasă: am tiu spate de o zvelteţe care mă incintă; aş fi tare necăjită dacă m-aş îngraşă din nou, si tu nu m-ai vedea cum suit acum. Mă mai dor puţin genunchii; dar la drept vorbind, atît de puţin, încît nici nu mă mai pJîng de asta.
Tot mai eşti de părere, draga mea, că nu-ţi vorbesc de loc de mine? De data asta, nu te mai poţi plînge: nu mai e nevoie să-1 întrebi pe Corbinelli. E adeseori cu mine, el şi La Mousse;-si amîndoi-vorbesc adesea despre părintele tău Descartes. Au hotărît să-mă facă să înţeleg ee-şi-spun: aş fi fericită, căci altminteri voi sta ca o proastă cînd vor dis<juta eu tine, Le spun că aş vrea să-mi însuşesc această
*" K «>i*a" ole toa»

ştiinţă aşa cum am învăţat hombre, nu ea să joc, ci ca să-i privesc pe alţii cum joacă. CorbinelJi este mulţumit Ia culme de aceste două vreri, pe care fiecare le găsim atît de uşor în noi înşine, fără să fie nevoie să le căutăm prea departe1. Adevărul e că toţi dorim nespus să te afli prinţi.; noi, şi gîndul că nu mai e mult pînă atunci ne umple inimade o dulce nădejde. Găsesc că eşti taro singură, draga mea; gîndul acesta mă mîhneşte; nu fiindcă ai îndura greu, precum al iţea alte femei, singurătatea; dar îmi pare rău de tot acest timp în care aş putea fi împreună cu tine. Eu una vreau să mă duc la Livry; doamna de Coulanges spuno că va veni şi ea; dar îndatoririle de la curte nu-i vor îngădui s:ă plece.-
Regele soseşte în seara asta la Saint-Germain, şi întîmplarea face ca doamna de Montespan să fie acolo în aceeaşi zi; aş fi vrut ca această întoarcere să arate altfel, de vreme ce-i vorba numai şi numai de prietenie. Doamna de La Fayette a sosit alaltăieri do la Chantilly în litieră: frumos fel de a călători; dar durerile din coaste nu-i îngăduie sămeargă cu careta. Domnul de La Rochefoucauld iar vrea să facem drumul acela la Liancourt şi la Ghantilly, despre care tot vorbim de zece ani încoace: dacă ţin să mă răpească, îi voi lăsa să facă ce vor. Madame e în culmea fericirii din pricină că s-a întors Monsieur. O îmbrăţişează zilnic pe doamna de Monaco, spre a arăta că nicieînd ele două nu s-au iubit mai mult: cred că va fi ceartă la curte. L-am rugat pe domnul prim-preşedinfe2, prin domnul d'Ormesson, să-mi acorde o audienţă; nu va putea decît după procesul doamnei de Brinvilliers. G ine ar fi crezut că procesul nostru va fi în acelaşi timp oii al ei? Procesul lui Penau t ier8 se judecă o dată cu cel al marchizei*. De ce 1-ar fi otrăvit pe bietul Matharel? Avea doisprezece copii. Mi
* Această f rază c probabil o aluzie la un text din- IJeseartes fPasiunilcsutletulu.1, partea I, articolul XLVII): „Sufletul sesimte în totdeauna îndemnat aproape în acelaşi timp să dorească şi să nu dorească".   '_
. " {.amoignon, prim-preşedintc al parlamentulu i din J'aris.
3 Pierre Louis de Reich, senior de 'Penautier, pore.pptor general al -clerului şi; vistiernic al Statelor din Languedoe, acuzat de a fi otrăvit mai multe persoane. Deşi vinovăţia sa este aproape sigură, a scăpat de la moarte datorită influentei 5i averii prietenilor săi.
4De Brinvilliers.

Se pare chiar că boala sa cumplită dar de loc năprasnică nu semăna cu o otrăvire: aici im se vorbeşte decît de asta. A fost descoperit un butoi cu vin otrăvit care a pricinuit moartea a şase oameni.
O văd des pe doamna de Vins: cred că simte faţă de tine multă prietenie. Socot că domnul de La Garde si cu tine n-ar trebui să staţi despărţiţi nici o clipă-; ce, prostie să rămîneţi fiecare în castelul vostru1, ca pe vremea războaielor din Provenţa ! Sînt foarte fericită că mă bucur de preţuirea lui. Marchiza d'Uxelles e furioasă din pricina măritişului ei ; se face de rîs, căci nu e

în stare să tacă din gură. Cînd nu ştii ce să-mi mai scrii, povesteşte-mi bîrfelile din Aix. Domnul Marin îşi aşteaptă fiul în iarna asta. înţeleg plăcerea pe care ţi-o pricinuieste frumuseţea castelului din Grignan, şi felul în care îl orînduieşti: trebuia s-o faci, de vrame ce ai hotărît să stai atît de mult acolo. Bietul baron nu va veni aici: nu-i îngăduie regele. Am încuviinţat ultimele cuvinte ale lui Ruyter, si ne-am minunat de cit de liniştită e marea voastră. Adio, preafrumoasa şi preaiubita mea copilă, mă bucur nespus în nădejdea că te voi vedea şi te voi îmbrăţişa. Doamna d'Oppede a venit să-şi ia rămas bun de la mine în chipul cel mai politicos, si spunîndu-mi cu foarte multă modestie că poate nu vei afla în Provenţa o alta cu mult mai izbutită decît ea, si că va fi fericită dacă-ţi va îi pe plac şi dacă vă veţi vedea, puţind astfel să te ajute să-ţi treci timpul într-un fel plăcut. Aş vrea să fie aşa, din dragoste pentru ea şi pentru tine, şi mi se pare că nrci nu trebuie să fie altfel.

4V3

- DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, vineri 10 iulie (1676)
Doamna de Villars îmi spunea ieri, împărtăsindu-mi bucuria cu care te aştept, că i se pare că scrisoarea pe care mi-ai trimis-o, în care mă laşi să hotărăsc cînd si cum să
cinat. 236

vii, e ca o poliţă vrednică de toată încrederea, pe care o voi încasa cînd voi voi. L-am găsit la ea pe ducele de Sault, care murea de r îs la vestea ce se zvonise, si despre care încă se mai vorbeşte, că regele face cale întoarsă, vrînd să ia cu asalt cetatea Maestricht, sau mai ştiu eu care alta: ar fi vai şi amar de bieţii curteni, care s-au întors fără o para chioară; maiestatea sa va spune abia duminică ce are de gînd. Prietenul lui Quanto hotărîse să nu se întoarcă decît o dată cu ea; astfel că, dacă nu s-ar fi nimerit să sosească chiar în aceeaşi zi, el ar fi înnoptat la- treizeci de leghe de aici: dar slavă Domnului, totul a mers cum nu se poate mai bine. Familia prietenului i-a ieşit acestuia în întîmpinare: s-au schimbat multe cuvinte de politeţe, dar şi mai multe, adică seara întreagă, de adevărată prietenie. Ieri au mers împreună la Versailles, întovărăşiţi de cîteva doamne; au fost bucuroşi să-1 viziteze înainte de venirea curţii, în cîteva zile toţi curtenii vor fi aici, dacă totul se va petrece după cum a fost hotarît.
Penautier a fost confruntat cu marchiza de Brinvilliers; a fost o întîlnire foarte tristă: odinioară se văzuseră în împrejurări mai plăcute. A făgăduit de atîtea ori că, dacă va trebui să moară, îi va face şi ea să moară pe mulţi, încît nu încape îndoială că va spune îndeajuns ca să poată fi osîndit, sau măcar să fie supus la cazne, care sînt cumplite. Omul acesta are foarte mulţi prieteni sus puşi, pe care i-a îndatorat prin cele două slujbe pe care le avea. Fac tot ce le stă în putinţă pentru a-i fi de folos; nu încape îndoială că se dau bani în dreapta şi-n stingă; dar dacă i se va dovedi vinovăţia, nimic nu-1 poate scăpa.
Mă'opresc aici; mă duc să dau o raită prin oraş, ca să văd dacă nu aflu nimic cu care să-ţi mai alung gîndurile negre. Mîinile mele sînt în aceeaşi stare: dacă m-ar supăra peste măsură, m-aş apuca să încerc toate leacurile de care mi se vorbeşte; dar mă simt în stare să rabd atît de bine necazul ăsta, încît te voi aştepta pe tine ca să mă vindeci de chinurile lecuirii.
Mă întorc din oraş, draga mea: am fost la doamna de Louvois, la doamna de Villars şi la mareşala d'Estrees. L-am văzut pe comandantul artileriei, care crede că va pleca îndărăt luni, chiar dacă regele nu va pleca; căci dacă, aşa cum se spune, Mxestricht este împresurat, nu vrea să

piardă prilejul de a-şi arăta vitejia. In privinţa asta e ca on băieţaş; si în loc să nu mai vrea a sluji, cum credea regele, fiindcă i-a făcut mareşali ai Franţei1 pe ceilalţi, fără a-1 face şi pe el, ţine, dimpotrivă, să-si câştige acest titlu în bună lege, ca un cadot din Gasconia. Dar nu asta vreau să-ţi spun; m-am îndepărtat mai mult decît gîndeam de la cele co voiam să-ţi scriu, şi anume că o adevărat că regele crede că va pleca; n avut o lungă discuţie cu domnul de Louvois. Domnul prinţ aştepta să vadă ce hotărîre vor lua. Toţi curtenii sînt nenorociţi, nemaistiind de unde să facă rost de bani, de carete şi de cai; cei mai mulţi si-au vîndut caii: pretutindeni domneşte o marc tulburare.Burghezii din Paris spun că va fi trimis domnul prinţ, si că regele nu so va mai osteni să se întoarcă îndărăt. Detaşamentul care, fusese trimis spre a intîlni armata mareşalului de Crequy se întoarce în Flandra. tntr-uncuvînt, in seara asta, nici eu, şi nici nimeni altul, nu ţi-ar putea spune cum se va termina toată această frămînlare. Prietenul lui Quanto a sosit cu un sfert de oră mai devreme decît Qnnnto; şi, pe cînd stătea de vorbă eu ai săi, i s-a adns vestea că a sosit; i-a alergat întru întimpinare cu mare graba, si a stat vreme .îndelungată cu ea. Ieri s-a dus să se plimbe, aşa după cum îţi spusesem, dar în trei, cu Quanto şi cu prietena oi2; nimeni altul n-a mat fost primit, si sora3 a fost foarte supărată. Asta-i tot ce ştiu. Nevasta prietenului* a plîns cumplit. S-a spus în taină că, dacă bărbatul ci va pleca, va pleca şi ea cu el: toate astea so vor lămuri. Adio, .preasoumpa şi preaiubita mea: mă bucur din tot sufletul de minunata nădejde do a te avea aici. Nu face nimic care ar putea să ne tulbure bucuria, şi nu-ţi schimba gîndurile, acum cînd poţi să-mi dai o dovadă adevărată că mă iubeşti; te îmbrăţişez cu dragoste. Doamna de SaintGoran are fierbinţeală: e tot atit de uimită de asta pe cit am fost şi eu cînd m-am îmbolnăvit la Leş Rochers; căci n-a mai fost niciodată bolnavă, după cum nici eu nu mai fuseseră pîflă atunci«.> r ,

• 'f Cei opt niarcşa'U' (acuţi (lupă .moartea ini Turenne. • '

«Doamna de Maintcnon.

"Sora mai mare a tloamne.i de Montesfiaii, amtotiiu, doaraia deTMaugcs. ' Uegina. -

.•••'..:• ••. 'j-..,- • ' • •. :

DOAMNEI D B GRIGNAN

Paris, vineri 17 iulie (1676)

în si'irşit, totul s-a terminat, marchiza de Brinvilliers e acum în văzduh: trupul ei micuţ a fost azvîrlit, după execuţie, într-un foc uriaş, iar cenuşa, în cele patru vînturi; astfel ca o vom respira, şi, cînd ne va intra în sînge, ne vom pomeni cuprinşi de cine ştie ce pornire de a otrăvi, de care vom fi cu toţii uimiţi. A fost judecată încă de ieri; azidimineaţă i s-a citit sentinţa, în care se spunea că va merge să-şi ceară iertare dinaintea tuturor la Notre-Dame, şi că i se va tăia capul, i se va arde trupul, şi cenuşa îi va fi împrăştiată în vînt. Au vrut s-o supună la cazne: ea a spus că nu-i nevoie, şi că va mărturisi totul; într-adevăr, pină la ora cinci seara şi-a povestit viaţa, care c şi mai înspăimîntătoare decît se credea. Si-a otrăvit de zece ori la rînd tatăl (nu putea să-i vină de hac), fraţii, şi pe mai mulţi alţii; şi toate aceste mărturisiri erau presărate cu tot soiul de poveşti de dragoste. N-a spus nimic împotriva lui Penautier. După ce a făcut aceste mărturisiri a fost totuşi, încă de dimineaţă, supusă la cazne, la cele folosite de obicei şi la caznele cele mari, dar n-au mai scos de la ea nici un cuvînt mai mult. A cerut să vorbească cu domnul procuror general; a stat o oră cu el: încă nu se ştie ce au vorbit. La ora şase au dus-o, numai într-o cămaşă pusă pe pielea goală, şi cu funia de gît, la Notre-Dame, spre a-şi cere iertare în public; şi apoi au urcat-o din nou în aceeaşi cotigă, unde am văzut-o şi eu, zvîrlită de-andaratelea pe un maldăr de paie, purtînd doar o bonetă şi cămaşa, şi fiind străjuită de o parte de un doctor1 şi de cealaltă de călău: m-am cutremurat la asemenea privelişte. Cei care au văzut execuţia spun că s-a urcat pe eşifod cu mult curaj. Eu mă aflam pe podul NotreDame, cu buna doamnă d'Escars: nicicînd nu s-a văzutmai mare puzderie de

lume, şi nicicînd Parisul, numai ochi şi urechi, nu s-a arătat mai tulburat; dar dacă o să mă întrebi ce-am văzut, îţi voi spune că eu una n-am văzut decît o
1 Pirot, doctor în teologie.

bonetă; ziua însă era consacrată acelei tragedii. Voi şti mîine mai mult şi-ţi voi scrie şi ţie. Se spune că au început să asedieze cetatea Maestricht, şi că asediul Philisburgului continuă; ce lucru trist pentru privitori! Buna noastră prietenă1 m-a făcut azi-dimineaţă să rîd cu hohote: spune-că doamna de Rochefort2, chiar în cele mai cumplite clipe de durere, are pentru doamna de Montespan o nemărginită dragoste, si mi-a arătat, imitînd-o, cum, printre suspine de plîns, îi spunea că o iubise toată viaţa ei cum puţini ştiu a iubi. Eşti oare îndeajuns de răutăcioasă ca să găseşti împrejurarea tot atît de plină de haz pe cit îmi pare mie?
Să-ţi mai spun o prostie; dar nu vreau s-o citească şi domnul de Grignan. Le petit Bon, care nu-i în stare să născocească nici cel mai mic lucru, a povestit cu naivitate că, aflîndu-se zilele trecute în pat cu La Souricieres,ea. i-aspus după ce stătuseră vreo două sau trei ore de vorbă: „Petit bon, îmi stă pe inimă ceva împotriva dumitale. — Şi ce anume, doamnă?—Nu-i eşti de loc credincios Fecioarei Măria; vai, nu-i eşti de loc credincios Fecioarei Măria, şi asta mă mîhneste peste măsură", îţi doresc să fii mai înţeleaptă decît mine, pentru ca această prostie să nu te uimească aşa cum m-a uimit pe mine.
Se spune că Louvigny a intrat la iubita lui soţie pe cînd aceasta scria o scrisoare care lui nu i-a plăcut; a fost mare tărăboi. D'Hacqueville se străduie să împace lucrurile: îţi dai seama că nu de la el ştiu toată povestea; dar asta nu înseamnă că nu-i adevărată, draga mea copilă.
Tare mult aş vrea să ştiu cum ţi-ai găzduit oaspeţii, îmi pare nespus de rău că apartamentele sînt în neorînduială şi că miroase peste tot a vopsea proaspăta. Te rog stăruitor, scumpa rnea, să rămîi şi mai departe hotărîtă să-mi dai, venind aici la data pe care am stabilit-o, acea dovadă a iubirii tale pe care mi-o doresc şi pe care tu mi-o datorezi puţin. Cu sănătatea o duc ca şi ptnă acum. îl îmbrăţişez pe domnul de Grignan.
"Tloamna de Coulanges.
2 Soţia mareşalului de Rochefort, rămasă de curînd văduvă.
3 B vorba prohab ii de con te le deFiesqueşi de doamna deLyonne, ale cărei moravuri scandalizau cui tea.

445 - DOAMNEI DÎB GRIGNAN
Paris, miercuri 22 iulie (1676)
Da, draga mea, tocmai asta vreau şi eu; sînt mulţumită şi nu-mi pare rău că vom sta mai puţin împreună, dat fiind că simţămintele mele se potrivesc de data asta în chip fericit cu cele ale domnului de Grignan. Va fi foarte bucuros să stai cu el în Arara asta la Grignan: am pus dorinţa lui mai presus de lucrul ce-mi este cel mai scump pe lume, acela de a te vedea; dar şi el, la rîndii-i, se gîndeşte să-mi fie pe plac, nelăşîndu te să te mai întorci în Provenţa, şi îngăduindu-ţi să pleci cu o lună sau cu şase săptămîni mai devreme, ceea ce mă bucură peste măsură, căci nu te vei mai osteni pe vreme de iarnă şi pe drumuri proaste. Nimic mai înţelept decît această hotărâre; ea mă face să simt toată bucuria nădejdii de a te vedea, nădejde atîtde iubită şi de preţuită de noi. Atunci rămîne aşa, draga mea; vom mai vorbi despre asta de multe ori, şi de fiecare dată îţi voi mulţumi pentru bunăvoinţa pe care ai arătat-o. Careta mea o să te aştepte la Briare, dacă o să mai poată ieşi din apa rîului: în fiecare zi îl trecem prin vad, şi puţin ne pasă de toate podurile din Ile.
Am pierdut de-a .binelea scrisoarea ta din 20 iunie: e singura pe care mi-ai trimis-o de cînd ai plecat, şi tocmai cea în care ai pus măsurile pentru corsetul micuţului1. Ce ghinion că s-a nimerit s-o pierd tocmai pe asta ! Trimite-mi alte măsuri şi voi face tot ce-mi ceri.

I-am scris cavalerului, care-şi făcea griji din pricina sănătăţii mele. L-am încunostintat că mă simt foarte bine, atlta doar că nu pot nici închide mîinile şi nici dansa (două lucruri de care mă lipsesc cu greu), dar că tu mă vei lecui. E adevărat că încă mă dor puţin genunchii; dar asta nu mă împiedică să merg: dimpotrivă, sufăr cînd stau prea mult jos. Ţi-am scris că am cinat zilele trecute la Sucy,]a soţia preşedintelui Amelot, împreună cu familia d'IIacqueville, cu Corbinelli, Couînges şi le bien Bon? Am fost fericită să

ameninţat cu o defor-
Kare
1 E vwba tot de 'nicuţul Louis-Provenee de Grignan, a c a ?u-ei spinării.

16

811

revăd acea casă în care mi-ăni petrecut frumoşii ani ai tinereţii: pe vremea aceea nu ştiam ce-i reumatismul, încă nu pot închide mîinile; dar mă slujesc de ele în orice împrejurare, ca şi cum ar fi tefere. îmi place cum sînt acum; şi teama mea cea mai mare e că mă voi îngraşă din nou, şi că nu mă vei vedea cit de subţire sînt acum. într-un cuvînt, draga mea, nu te mai nelinişti, si nu te gindi decît la venirea ta aici: Uite-1 şi pe prietenul nostru Corbinelli, care-ţi va scrie despre el. Viîlebrune1 spune că el m-a vindecat; vai! dacă asta-i poate fi de folos, îl las bucuroasă să spună eă^i aşa: nu-i în măsură să treacă cu vederea nimic din ceea ce i-ar putea atrage bunăvoinţa unor Vardes sau a unor Monceaux2 inogni modo3. Vardes îi scrie lui Corbinelli că, pentru această pricină, îl cinsteşte ca pe un zeu al medicinei. Va şti* să-i înveselească, si in privinţa asta, şi în multe alte privinţe: e o pasăre speriată care zboară de pe o creangă pe alta.

Să-ţi mai spun cîte ceva despre marchiza de Brinvilliers: a murit cum a trăit, adică fără să şovăie. A intrat în încăperea in care urma să fie supusă la cazne; şi văzînd trei găleţi cu apă, a spus: „Vreţi, fără îndoială, să mă înnecaţi; căci, mică cum sînt, socot că nu-mi cereţi să beau toată apa asta". Şi-a ascultat sentinţa, încă de dimineaţă, fără a arăta nici spaimă, nici slăbiciune; şi, către sfîrşit, a rugat s-ă-i fie citită din nou de la început, spunind că amănuntul acela cu cotiga o izbise de la bun început, şi că nu mai putuse urmări cum se cuvine restul. 1-a spus duhovnicului, în drum spre eşafod, să-1 aşeze pe călău în faţa ei, „ca să nu-l mai văd, a spus ea, pe nemernicul ăsta de Desgrais, care m-a arestat", căci Desgrais mergea călare înaintea cotigii. Duhovnicul a certat-o pentru asemenea gînd; ea i-a spus: „Oh ! Doamne ! Vă cer iertare; dacă-i aşa, lăsaţi-rni această cumplită privelişte"; şi s-a urcat singură şi cu picioarele goale pe scară şi pe eşafod, şi timp de un sfert de oră călăul a pregătit-o, tăindu-i părul şi aşezîndu-i capul în fel şi chip: mulţimea murmura mînioasă în faţa unei asemenea cruzimi cumplite. A doua zi mulţi au început să-i caute oasele, căci poporul
•Medicul Villebrurie.
a Moulceau avare, uneori scris astfel.
8 In italiană: 'in orice fel.
'Viîlebrune.
242

spline cu a fost o sfîntă. Avea, spunea ea, doi duhovnici: rinul îi spunea că trebuie să spună totul, iar celălalt că nu ; iar ea rîdea de această nepotrivire, spunînd: „Pot face cu (..ugctul împăcat tot ce voi voi": a voit să nu spună nimic. Penautier va ieşi mai alb ca zăpada: lumea nu-i mulţumită, se spune că o ceva necurat la mijloc. Minunează-te de-cîte sc pot întîmpla: femeia asta a refuzat să dea la iveală ceea ce aşteptau de la ea, şi a spus ceea ce nu i se cerca;

de pildă, a sp»s că domnul Foucquet îl trimisese pe Glaser, spiţerul |or priceput în otrăvuri, în Italia, pentru a face rost de o buruiană din care se scoate otravă: spunea că 1-a auzit vorbind de asemenea minunată ispravă pe Sainte-Croix. Ce zici de felul acesta de a împovăra un om, şi de asemenea minciună, născocită spre a-1 nimici pe acel biet nenorocit? Toate astea nu sint limpezi. Se mai spun multe alte lucruri; dar e de ajuns pentru astăzi.
Se aude că domnul de Luxembourg plănuieste să încerce un maro atac, spre a veni in ajutorul Philisburgului; e o treabă primejdioasă. Asediul cetăţii Maestricht continuă; dar mareşalul dTIumieres va ocupa Airo, pentru a-i ţine în şah, curn îţi spuneam acum eîteva zile; a luat toate trupele care urmau să-i Fie date mareşalului de Croquy; şi ofiţerii c.arc urmau să facă parte din această armată s-au întors în Germania, ca La Trousse, cavalerul du Plessis si alţii. Băieţii noştri1 au rămas cu domnul de Schomberg: sini, mai bucuroasă să-i ştiu aici docît cu mareşalul d'Humieres. Domnul de Scbomberg va sprijini asediul şi întăriturile de la Conde, iar Villa-Nermosa2, cetatea Maestricht, şi pe prinţul d'Orange.
Războiul se înteţeşte peste măsură: în acelaşi timp la Versailles domneşte veselia; în fiecare zi-petreceri, piese de teatru, muzică, ospeţe în mijlocul apei. Regina, şi toate doamnele, şi toţi curtenii, joacă tu fiecare zi cărţi în apartamentul regelui; se joacă reversi5. Regele şi doamna de Montespan joacă împreună; de asemeni regina şi doamna de Soubise, care joacă atunci cînd majestatea sa se roagă; miza e de doi pistoli la o sută de puncte; mai sînl domnul şi

1 Charles de Sévi»néţif cavalerul.de-.Grignan, -;"
" General al trapoJoi'sflaniole. " ; -: -•••;-•-.-.
8-Toc ele cart i ta care cîştigă eof careface-waiflutiflelcvat^-"- -'.-.

doamna de Crequy, Dangeau şi erupierii săi, Langlee cu ai săi: se pierd aici zilnic între două şi trei mii de ludovici. Prietena1 doamnei de Montespan e mai bine văzută ca niciodată; se bucură de o favoare de care n-a mai avut nicicînd parte; asta-i viata. Totuşi buna noastră prietenă2 nu caută să-i fie mai pe plac decît pînă acum.
Doamna de Nevers e neasemuit de frumoasă şi străluceşte ca lumina zilei, fără a stîrni invidie. Domnişoara de Thianges e acum mare; arată ca o fetişcană3.
Palatul Grancey e întocmai cum era si înainte, nimic nu se schimbă. Cavalerul de Lorraine se simte foarte rău si lîncezeste toată ziua; dacă doamna de Brinvilliers ar fi trebuit să-1 moştenească, ai fi ispitit să spui că i s-a dat otravă. Domnul duce îşi petrece vara aici; dar doamna de Rohan se duce la Lorges: situaţia e destul de neplăcută*. Vrei să afli veşti din Danemarca?- Prinţesa îmi scrie cîte ceva. Cred că graţierea acordată de rege te va bucura: unii micşorează pedepsele, în loc să ie sporească5.

446 - DOAMNEI. D B GRIGNAN

Paris, vineri 24 iulie (1676)

L-am văzut azi-dimineaţă pe cel mai frumos abate6. Ne bucurăm dinainte de plăcerea de a te avea aici: nădejdea aceasta îmi învăluie întreaga viaţă în cea mai dulce bucurie; ea a smuls zăbranicul cu care o acoperise absenţa ta. Mă simt sănătoasă cînd mă gîndesc că te pregăteşti să vii să mă vezi. j

de Thianges, surori, erau nepoatele.
1 Doamna de Maintenon. 1 Doamna de Coulanges.
3 Domana de Neversşi domnişoara doamnei de Montespan.
4 Pentru că doamna de Coetquen, fiica ei, era aman ta ducelui şi nu v.oiasă plece de Ungă el.
6 Pedeapsa cu moartea pronunţată împotriva ex-favoritului regelui Danemarcei fusese comutată în închişoaret Pe viată. Pedeapsa pronunţată î» 1664 împotriva Iu i Foucquet fusese „sporită" de Ludovic al XlV-lea.

"Abatele Louis-Ioseplvde; Gplgpan, f raţele contelui. •

D'Bacqueville ţine să imă îatorc în toamna asta la Vichy; dar, fata mea, n-aş fi în stare: am obosit călătorind. Mîinile şi genunchii mei n-au nevoie, la atît de puţină vreme, de aceleaşi leacuri: ştiu eu o doctorie care rnă va vindeca în chip neîndoielnic. E adevărat că-ţi voi ieşi în întîmpinare; dar nu-i nevoie să-mi dau această osteneală pentru a te face să vii; va fi mai potrivit să fac această călătorie altădată, în aşteptarea ta, mă odihnesc puţin ; mă voi duce să mă răcoresc la Livry. Domnul prim-preşedinte mi-a spus prin domnul d'Ormesson ca, de vreme ce ştiu acum ce înseamnă să fii bolnav, voi înţelege mai' bine leacurile şi răcoritoarele de care va avea parte cincisprezece zile sau poate trei săptămîni la Baville1. Regina Poloniei vine la Bourbon2; cred că îşi va spori în chipul cel mai plăcut plăcerea de a-şi îngriji sănătatea cu aceea de a se arăta mai presus de regina Franţei; căci în drum sînt sigură că se va abate şi pe la Paris: o vei vedea şi te vei minuna.de cîte poate face bogăţia.
Penautier e fericit: n-a fost niciodată pe lume om mai bine ocrotit ca el; o să vezi că va ieşi din închisoare, deşi mulţi îl cred vinovat. S-au petrecut lucruri neobişnuite în acest proces; dar nu pot fi spuse. Cardinalul de Bonzi3 spunea mereu rîzînd că toţi cei care au pensii din beneficiile sale nu vor trăi multă vreme, şi că steaua lui îi va ucide. Acum două sau trei luni abatele Foucquet, întîlnind-o pe eminenţa sa în caretă alături de Penautur, a spus în gura mare: „L-am întîlnit pe cardinalul de Bonzi împreună cu steaua lui". Nu-i aşa că-i o vorbă plină de duh? Toată lumea crede ca şi tine că nu se vor înghesui mulţi la masă la Penautier. Mi-e cu neputinţă să-ţi scriu tot ce se zvoneşte pe seama lui. Ştiam o mulţime de lucruri, care mai de care mai uimitoare; dar le-am uitat: cînd o să-mi vină în minte, mă voi grăbi să ţi le scriu.
Adio, preaiubita şi preascumpa mea: e tîrziu, şi nu prea am poftă de vorbă. Mi-am petrecut toată seara împreună cu d'Hacqueville în grădina doamnei de La Fayette; se află acolo un mic havuz, un mic chioşc: e un loc cum nu se poate

1 Celebrarescdinfă de vară a primului-preşedinte de Lamoignon. Pi a Mărie de La Grange d'Arquier, soţia regelui loan Sobieski, nu s-a dus la
J] bâile Eourbon.
8 Mare protector al lui Penautier.

mai minunat, unde poţi respira în. voie la Paris. Te sărut de mii de ori, preaiubita mea, si îţi mulţumesc pentru bucuria pe care mi-o pricinuieşti, încredinţîndu-mă că te vei întoarce înainte de venirea iernii.

447 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, miercuri 29- iulie. (1676)

îţi voi scrie, draga mea, despre multe schimbări, care-ţi vor părea la fel de plăcute ca şi tuturor celorlalţi. Am fost sîmbătă la Versailles împreună cu doamna si domnul de Villars; să-ţi spun ce se întâmplă acolo. Cunoşti toaleta reginei, slujba de dimineaţă, masa de prînz; dar nu mai e nevoie să-ţi dai duhul de căldură în timp ce maiestăţile lor sîntlarnasă ;căcila ora trei, regele, regina, Monsienr, Madame, Mademoisellc, toţi prinţii şi prinţesele, doamna de Montespan, întreaga ei suită, toţi curtenii, toate doamnele, într-un cuvînt, întreaga curte a Franţei, se află în acel frumos apartament al regelui, pe care-1 ştii. Totul e mobilat dumnezeieşte, totul e mrnunat. Aici nici pomeneală să te mai înăbuşi de căldură; treci dintr-un loc într-altul fără a fi vreodată nevoit să te înghesui. Toţi sînt adunaţi în jurul jocului de reversi.. Joacă regele (doamna de Montespan ţine cărţile), Monsieur, regina şi doamna de Soubise; Dangeau cu ai lui; Langîee cu ai lui. Pe masă sînt răspîndiţi o mie de ludovici, pecare-i folosesc drept jetoane. L-am văzut jucînd pe Dangeau; si rn-am minunat cit sîntem noi de prosti pe lîngă el. Nu se gindeşte decit la interesul lui, şi eîştigă atunci cînd ceilalţi ar pierde; nu trece cu vederea nimic, trage folos din orice, riu-şi uită de joc nici o clipă: într-un cuvînt, purtarea lui fără de

cusur sfidează norocul; şi, astfel, două sute de mii de franci în zece zile, o sută de mii de scuzi într-o lună, totul se înscrie în registrul său de încasări. Mi-a spus că-i aduc noroc, drept care m-a aşezat alături în chipul cel mai plăcut si mai comod.
• L-am salutat pe rege, aşa cum m-ai învăţat tu; mi-a răspuns la salut, ca şi cum aş fi fost tînără şi frum.oasă.

Kegiua mi u vorbit atît de mult despre boala mea, de parca ar fi fost o naştere. Mi-a vorbit, şi de tine. Domnul duce m-a copleşit cu atenţii, dar, ca do obicei, era cu gîndul aiurea. Mareşalul de Lorges mi-a vorbit de cavalerul de Grignan, intr-un cuvint, tutti qnanti: ştii ce înseamnă ca toţi cei pe „are-i întîlneşti în calc să-ţi adreseze cîte un cuvint. Doamna de Montespan mi-a vorbit de Bourbon, şi m-a rugat să-i povestesc cum a fost la Vichy şi cum m-am simţit după aceea; mi-a spus că la-Bourbon în loc să-şi fi vindecat un genunchi, şi i-a îmbolnăvit pe am îndoi. Am găsit-o tare subţire, cum spunea mareşala de La Meilleraye; cu adevărat, frumuseţea ei e uimitoare; şi talia mt-i nici pe jumătate cît era, fără ca tenul, ochii, buzele să-şi fi pierdut ceva din strălucire. Era îmbrăcată toată în danteluri; părul îl avea, numai bucle; cele două de pe tîmple îi atîrnan foarte jos pe obraji; în păr avea panglici negre, purta perlele mareşa]ei deL'Hospital1, înfrumuseţate de cercei lungi eu diamante cum nu se poate mai frumoase, trei sau patru bijuterii îi împodobeau capul pe care nu şi-1 acoperise cu nimic ; într-un cuvint, e de o frumuseţe fără seamăn, şi ne putem făli cu ea în faţa tuturor ambasadorilor. Am aflat că mulţi se plîng că din pricina ei Franţa întreagă nu-1 mai vede pe rege; după cum vezi, 1-a redat Franţei, şi nici nu-ţi poţi închipui bucuria tuturor, şi nici ce strălucire a căpătat acum curtea. Această plăcută-învălmăşeală, fără învălmăşeală, a lot-ce. se află mai ales, ţine pînă la ora şase, de la ora trei. Dacă vin curieri, regele se retrage ca să-şi citească scrisorile, şi apoi se întoarce, întotdeauna se face şi puţină muzică, pe care o ascultă, si care e cît se poate de bine venită. Stă de vorbă cu cele cărora le face de obicei această cinste, în «ele din urma toţi se ridică de la joc la ora la care ţi-am spus; socotelile se fac cît se poate de uşor; nu sînt folosite nici jetoane, nici fise; mizele sînt de cel puţin cinci, şase sau Şapte sute de ludovici, cele mari de o mie sau de o mie;două sute. Fiecare pune la început cîte douăzeci, ceea ce face o sută; şi apoi cel care face cărţile pune'zece; Fiecare dă cîte.
p. Mijjnol.-în tinereţe lenjereasă la Grenoble, soiţii» mareşalului e I"Ho3pitai. In 167" se va:easători ciifogtniregeâl Poloniei, ţan-Caziniir Wasa. 'ctrele el preţioase e*ati mâi mâţi (l^eîf'âle reginei'. ••-•'••-:- •••; . ..

patru ludovici celui care are valetul de cupă1; se pasează; si cînd se fac cărţile fără a se fi luat miza, se mizează şaisprezece ludovici, drept învăţătură de minte, pentru ca altădată să nu se mai joace greşit. Toţi vorbesc într-una, spunând tot ce se poate spune despre cărţile de cupă. „Cîte cărţi de cupă ai? — Am două, am trei, am una, am patru." N-are, aşadar, decît trei, decît patru: toată flecăreala asta îl face pe Dangeau fericit: el le ghiceşte jocul, înţelege cum stau lucrurile, vede ce trebuie să facă; mi-a făcut plăcere să-i văd nemaipomenita iscusinţă: într-adevăr, despre el se poate spune că ştie ce cărţi ai în mînă, căci ştie toate celelalte culori.
La ora şase regele urcă, aşadar, în caleaşca, el, doamna de Montespan, Monsieur, doamna de Thianges, iar buna -d'Heudicourt2 pe scăunelul de la picioarele lor, ca în paradis, sau ca în triumful prinţesei Niquees. Ştii cum sînt făcute aceste căleşti: nimeni nu se uită la celălalt, toţi privesc în aceeaşi parte. Regina se află în altă caleaşca împreună cu prinţesele, şi apoi toţi ceilalţi, îngrămădiţi după voia fiecăruia. Merg pe canal în gondole, ascultă muzică, se întorc la ora zece, văd o piesă de teatru, se face miezul nopţii, cinează: aşa a trecut ziua de sîmbătă. Noi ne-am întors, acasă cînd s-au urcat în căleşti.

Dacă ţi-aş spune de cîte ori mi s-a vorbit de tine, de cîte ori mi s-au cerut veşti despre tine, cîţi m-au întrebat fără să mai aştepte răspunsul, pe cîţi i-am cruţat, cit de puţin le păsa celor mai mulţi de cele ce-mi spuneau, şi cit de puţin îmi păsa si mie, ai înţelege cu adevărat Viniqua corle*. Totuşi, nicicînd n-a fost mai plăcut la curte, şi toţi îşi doresc să nu se schimbe nimic. Doamna de Nevers e foarte frumoasă, foarte modestă, foarte naivă: frumuseţea ei aminteşte de a ta. Domnul de Nevers a rămas tot cea mai mare secătură; nevastă-sa îl iubeşte cu patimă. Domnişoara de Thianges e mai frumoasă decît sora ei. Domnul de Mâine nu-si are perechea; e uimitor de spiritual-, e de neînchipuit ce

1 Cartea cîştigătoare la reversi.

2 Doamna de Sévigné e aiciironică. Trebuie citit: răutăcioasa d'Heudicourt (care lusese plnă atunci exilată dinpricinaunorintrigicefuscseră date în vileag; v. şi scrisorile 75 şi 80).

3 Aluzie la un episod din Amadis de Gaule (capitolele XXIV -şi LXIII). * In itajiană în text: nedreapta curte. Beffirire la Tasso, Ierusalimul eliberat.

lucruri e în stare să spună. Gîndeşte-te că se află aici laolaltă doamna de Maintenon şi doamna de Thianges, Guelfii si Ghibelinii. Madame a fost nespus de îndatoritoare cu mine, din pricina prinţesei de Tarento. Doamna de Monaco era la Paris.

Domnul prinţ sa dus zilele trecute s-o vadă pe doamna de LaFayette: prinţul ala cui spada ogni vittoria e certa1. Cum să nu fii măgulită de o atare preţuire, cu atît'mai mult cu cît n-o aruncă în capul doamnelor. Vorbeşte despre război, aşteaptă veşti de acolo, ca oricare altul. Veştile venite din Germania sînt oarecum îngrijorătoare. Se spune totuşi că Rinul a crescut atît de mult din pricina zăpezilor care se topesc în munţi, încît duşmanii noştri sînt la mai mare încurcătură decît noi. Rambures a fost ucis de unul dintre soldaţii săi, care-şi descărca muscheta cu cea mai mare nevinovăţie. Asediul cetăţii Aire continuă; am pierdut aici cîţiAra locotenenţi din gardă şi cîţiva soldaţi. Armata lui Schomberg e în deplină siguranţă. Doamna de Schomberg a început din nou să mă iubească: baronul2 trage foloasele, căci generalul nu mai ştie cum să-1 răsfeţe. Nici le petit Glorieux3 n-are .mai mult de lucru decît ceilalţi: va putea să se plictisească în voie; dar dacă simte nevoia unei răni, va trebui să şi-o facă singur; dea Domnul să nu se mai termine cu trîndăvia asta ! Ţi-am dat, draga mea, o groază de amănunte; sau te vor plictisi peste măsură, sau îţi vor face plăcere; nepasătoare nu vei putea rămîne la ele. Doresc să te afli în acea dispoziţie care te face să-mi spui uneori: „Aşadar nu vrei să-mi vorbeşti; dar o admir pe mama, care mai curînd s-ar lăsa omorîtă decît să-mi spună un singur cuvînt", Oh! dacă nu eşti mulţumită, nu-i vina mea, şi nici a ta. dacă moartea lui Ruyter nu m-a bucurat. Unele părţi din scrisorile tale sînt cu adevărat minunate, îmi vorbeşti cu multă înţelepciune despre căsătorie4, nimic nu poate fi mai potrivit; judecata e acum mai puternică, dar e cam tîrziu. Ai grijă ca domnul de La Garde să mă iubească şi de acum

1 în italiană în text: a cărui spadă e întotdeauna biruitoare (Ierusalimul eliberat, cîntul II, stanţa LXIX).

2 Cliarles de Sévigné. "Cavalerul de Grignan.

* Despre căsătoria proiectată a domnului de La Garde.

înainte, şi domnul de Grignana de asemenea. Faptul că gîndim laîel în legătură cu plecarea ta ne reînnoieşte prietenia.

Găseşti că pana mea nu ştie să scrie decît minunăţii despre comandantul artileriei: nu spun cîtusi de puţin nu; dar socoteam c.ă-mi bat joc de el spunîndu-ţi cit de mult doreşte să ajungă cît mai sus, si că vrea să fie mareşal al Franţei prin propria-i strădanie, ca în vremurile de altădată; e un lucru pentru care îmi porţi pică: cît de nedreaptă e lumea!

Tot atU. de nedreaptă e si cu marchiza de BrinviHiers: nicicînd asemenea nelegiuiri n-au fost pedepsite cu mai multă blindeţe, căci n-a fost supusă la cazne, l s-a dat a înţelege că va fi iertată, si în aşa fel incît n-a crezut nici o clipă că. va muri şi, urcind pe eşafod, a spus: „Adică mor chiar de-a binelea?" Acum e în văzduh, si duhovnicul ei spune că e o sfîntă. Domnul ptiin-preşedinte i-1 alesese pe acest doctor, infâţişîndu-i-l ca pe o adevărată minune1: căci an vrut, să i-1 dea pe acesta şi nu pe altul. N-ai văzut niciodată cum fac unii scamatorii cu cărţile? le amestecă într-una, si îţi spun s-o iei pe cea pe care o vei vrea, si că lor le este totuna; o iei, crezi că tu ai luat-o, si e tocmai cea pe care voiau ci s-o alegi: când îţi spun ce ai luat, ghicesc întotdeauna. Mareşalul de Villeroi zicea acum eiteva zile: „Penau-t ier va fi ruinat după acest proces"; mareşalul de Gramont i-a răspuns: „N-o să-i mai dea mina să mai dea mese"2; se spun pe seama lui multe cuvinte de duli. Bănuiesc că ştii că se crede că au fost, puşi la bătaie .o sută de mii de scuzi, spre a înfrînge orice piedică: un nevinovat nu face o asemenea risipă. E cu neputinţă să-ţi scriu tot ce ştiu ; îţi voi scrie într-o seară. Nimic mai hazliu decît ceea ce-mi spui despre femeia aceasta îngrozitoare. Socot că eşti mulţumită: căci nu-i cu putinţă să fie în rai; sufletul ei păcătos e fără îndoială despărţit de celelalte suflete. Să asasinezi e lucrul cel mai, sigur'; smtem şi noi de părerea ta; e un fleac pe lingă faptul de a te strădui timp de opt luni să ţi xieizi tatăl,

1 iHVUovnieiri l'ii'M, Va serie o relatare a ultimei /.ile a ma-relii/.ei Av- Sriu-vîlîiers.

. .,- -. ' Aceste.prpgnimiteri g-an-dovedit- neîntemeiate. Casa lui Ponairtier va. ti (afel defreevenlată ea şi îtiauvt.c de woceg. . , . ,,.,.... . : -, -

lăsindu-te iubită şi răsfăţată de el, şi, ea răspuns, dîndu-i de două ori mai multă otravă. Povesteşte-i domnului arhiepiscop ce m-a făcut să spun domnul prim-preşedinte despre sănătatea mea. I-am arătat lui Langeron mîinile şi aproape şi genunchii, ca să-ţi poată da socoteală. Am un fel de pomăda care mă va vindeca, după c iţe m-au încredinţat unii şi alţii; n-o să mă rabde inima să mă scald in sîngele unui bou, înainte de a se îi potolit arşiţa. Tu, fata mea, mă vei lecui de toate relele. Dacă domnul de Grignan ar putea înţelege cîtă bucurie îmi face încuviinţîndu-ţi călătoria, s-ar mîngîia dinainte de cele şase săptămîni cît va sta fără tine. Doamna de La Fayette e în cele mai bune relaţii cu doamna de Schomberg. Aceasta mă copleşeşte cu atenţii, iar soţul ei pe fiul meu. Doamna" de Villars se gîndeste cu tot dinadinsul să plece în Savoia; în drum, te va întîlni. Corbinelli te adoră, acesta e cuvîntul; ca şi pînă acum e nespus de îndatoritor cu mine. Le bien Bon te roagă să nu te îndoieşti de bucuria pe care o va avea văzîndu-te; e încredinţat că ăsta e leacul de care am nevoie, şi doar ştii cît ţine la mine. Mă gindesc tot mai des la Livry, şi le spun că am început să mă înăbuş aici, ca să-m i dea voie să plec.

Adio, minunata şi preaiubita mea: mă rogi să te iubesc; bine, aşa voi face; nu se vă putea spune că nu -ţi dau, în vreo privinţă, ascultare.

532 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Gien, vineri l octombrie (1677)

Am luat scrisoarea ta, draga mea, trecînd prin Briare; prietenul meu Roujoux1 e un om minunat; nădăjduiesc că voi putea primi încă una înainte de a pleca din Autry, unde vom lua mîine masa de prînz.

Am făcut azi după-amiază o plimbare care ţi-ar fi plăcut mult; trebuia să ne despărţim de prietenii noştri încă de

'Şeful poştei din Lyon. •

la prlnz, urmînd ca fiecare să-si vadă de drum, unii către Paris, alţii către Autry. Prietenii noştri, neafiînd îndeajuns de devreme de această tristă despărţire, n-au avut puterea s-o îndure,

şi au vrut să vină la Autry împreună cu noi: le-am arătat toate neajunsurile unei atari hotărîri, dar pînă la urmă ne-am învoit. Am trecut, aşadar, rîul Loire la Châtillon, cu toţii; timpul era minunat, iar noi eram în culmea bucuriei văzînd că bacul trebuia să se întoarcă spre a lua cealaltă caretă. Aflîndu-ne pe el, am întrebat despre drumul către Autry. ni s-a spus că pînă acolo mai erau de străbătut două leghe nesfîrşite, printre stînci, păduri, prăpăstii; noi care, începînd de la Moulins, sîntem obişnuiţi să o ţinem tot într-un galop, ne-am înspăimîntat la acest gînd; si toţi prietenii noştri, si noi împreună cu ei, am trecut înapoi rîul, rîzînd cu lacrimi de toată tevatura; servitorii făceau la fel, şi, plini de veselie, ne-am întors pe drumul către Gien, unde iată-ne acum cu toţii; şi după ce noaptea ne va da povaţa cea mai bună, care, după cît se pare, va fi aceea de a ne despărţi fără să mai stăm pe gînduri, vom apuca, noi şi prietenii noştri, fiecare pe drumul nostru.

Ieri seară, la Cosne, am pătruns într-un adevărat iad: sînt atelierele lui Vulcan; am dat acolo peste opt sau zece ciclopi care făureau nu armele lui Enea, ci ancore pentru corăbii; nicicînd n-ai văzut lovituri mai bine potrivite, şi o cadenţă mai minunată. Eram în mijlocul a patru cuptoare; din cînd în cînd, diavolii aceia ne împrejmuiau, cu toţii lac de sudoare, cu feţe palide, cu ochi sălbatici, cu mustăţi ţepoase, cu plete lungi şi negre; asemenea privelişti i-ar putea înspăimînta şi pe nişte oameni mai puţin delicaţi decît noi. Mie mi-era cu neputinţă să înţeleg cum ar putea cineva să se împotrivească vreunei porunci a acestor domni a toate stăpîni în iadul lor. Am ieşit în cele din urmă de acolo sub o ploaie de gologani cu care prietenii noştri i-au răcorit pentru a ne uşura nouă ieşirea.

Văzusem, în ajun, la Nevers, cel mai îndrăzneţ galop din cîte se pot închipui: patru frumoase doamne care se aflau într o caretă, văzîndu-ne trecînd în ale noastre, au fost cuprinse de o asemenea dorinţă de a ne mai vedea o dată, încît au vrut să ne-o ia înainte cînd ne aflam pe un drum care, de cînd lumea, nu fusese făcut decît pentru o singură caretă, îndrăzneţul vizitiu a trecut pe l în ga noi

{•nfruntîndu-ne: erau cît pe ce să cadă în rîu ; noi, cu toţii, scoteam ţipete înfricoşate; ele mureau de rîs, şi au alergat astfel, cînd pe lingă noi, cînd în faţa noastră, 'într-un chip atît de uimitor, încît nici pînă acum nu ne-a trecut cu totul spaima. Iată, draga mea, întîmplările cele mai de seamă; căci dacă ţi-aş spune că peste tot se culeg viile şi că pretutindeni nu vezi decît culegători, ţi-aş da o veste care, în luna septembrie, nu te-ar mira. Dacă tu ai fi fost Noe, cum •spuneai acum cîteva zile, n-am mai fi aflat în cale atîta îmbulzeală.

Vreau să-ţi spun cîteva cuvinte despre sănătatea mea: e desăvîrşită; apele au făcut adevărate minuni, şi socot că-ţi faci gîndurile cele mai neîntemeiate în legătură cu duşul acela; dacă as fi putut bănui, m-aş fi păzit să-ţi pomenesc despre el; nu m-a durut capul cîtuşi de puţin; am simţit doar puţină căldură în piept; şi cum n-am asudat mult prima oară, mi-am zis că nu mai aveam nevoie să asud ca anul trecut: de aceea m-am mulţumit să beau pe îndelete apa, drept care mă simt de minune: nimic nu-i mai bun pe lume decît această apă.

541 - CONTELUI DE BUS3Y RABUTLM

Livry, 3 noiembrie (1677)

Am venit aici să-mi petrec ultimele zile frumoase, şi spre a-mi lua rămas bun de la frunze; sînt încă toate în copaci; doar şi-au schimbat culoarea: în loc să fie verzi, sînt de culoarea răsăritului de soare, şi de atîtea nuanţe, încît totul alcătuieşte o pînză de aur bogată şi strălucitoare, ce ni se pare mai frumoasă decît verdele de pînă acum, fie şi numai pentru că e altceva.

Locuiesc în palatul Carnavaîet. E o casă mare şi frumoasă; vreau să rămîn mult timp aici, căci mutarea m-a obosit peste măsură. O aştept aici pe frumoasa Mtieîonne1, care

2 Doamna de Grignan.

va fi ioarte bucuroasă să afle că o iubeşti ca întotdeauna4 Am primit aici scrisoarea ta din Bussy. îmi vorbeşti cu adevărat foarte bine despre Racine si despre Despreaux. Regele le-a spus, acum patru zile: „Sînt supărat că n-aţi fost de faţă la ultima campanie; aţi fi văzut ce-i acela un război, fără să îi avut prea mult de călătorit". Racine i-a răspuns: „Sire, . sîntom doi burghezi care n-avem decît haine de oraş; am dat la croitor să ni se facă haine pentru drum; dar cetăţile pe care le-a atacat maiestatea voastră au fost cucerite înainte ca hainele să fi fost gata". Vorbele astea au fost primite cu plăcere. Ah ! dar cunosc un om de viţă aleasă1, şi dacă aş fi fost stăpînul său, lui i-as fi cerut să-mi scrie istoria, şi nu acestor burghezi. Aceea doar ar fi fost vrednică de a fi citită de xirmaşi!

Ştii că regele 1-a făcut cancelar pe domnul Le Tellier, şi că asta a fost pe placul tuturor. Acestui ministru nu-i lipseşte nimic spre a fi vrednic de asemenea funcţie. Acum cîteva zile Berrier a venit în fruntea secretarilor regelui să-1 felicite; domnul cancelar ia răspuns: „domnule Berrier, îţi mulţumesc, dumitalc şi tuturor celor care te însoţesc; dar, domnule Berrier, nu mai îngădui nici vicleşuguri, nici pungăşii ; bună ziua, domnule Rerrior"3. Răspunsul acesta dă mari nădejdi că totul va fi de acum înainte după dreptate; toţi oamenii de bine se bucură. Iată o familie cu adevărat norocoasă; nepoata mea de Coligny ar trebui să fie şi ea. Dar au dat peste ea frigurile, do unde se vede că e încă de-a noastră.

Ceea ce spui despre bătrîna Puisieux, si anume că nu trebuia s-p facă de două ori, cînd a fost atît de bolnavă, cu puţin timp înainte de boala din care i s-a tras moartea, îmi dă apă la moară.

îmi mai pare rău si acum că nu mi-ai citit memoriile tale în după-amiaza pe care am petrecut-o pe malul acelui minunat rîu. îmi va f i greu să mă lipsesc de lectura lor pînă la anul viitor. Dacă mor pînă atunci, voi socoti neplăcerea de a nu le,fi citit printre ispăşirile ce mi-au fost date, Vor-

1 Aluzie IE" isussy-llabutiiiînsuşi. Tlacitie era-istoriograful Uii'Lucîov'ic X:iV-lea.

3 Kxîstau două sute patruzeci rte secretari al regelui. Ii?.rricr era timif "" cei mai compromişi, , .;,-', : .:.;;;,,.-, . . ,•...,/. •,..:• •

bim adesea, bunul abate şi cu mine, despre bucatele alese de la masa ta, despre minunata aşezare a castelului Chaseu, şi, în sfîrşit, despre aleasa ta societate; şi spunem că e trist că trebuie să stăm despărţiţi aproape pentru totdeauna.

550 - CONTELUI DE GRIGNAN

Vineri 27mai (1678)

Vreau să-ţi dau socoteală de o discuţie de două ore pe care am avut-o cu domnul Fagon, vestitul medic1: 1-a adus domnul de La Garde; nu-1 mai văzusem niciodată; e pliu de înţelepciune şi de ştiinţă; vorbele lui vădesc o pricepere şi o destoinicie uimitoare, si e altfel decît ceilalţi medici, care te copleşesc cu leacuri: el nu prescrie altceva decît o hrană sănătoasă; găseşte că fata mea e foarte slabă şi că puterile i s-au împuţinat peste măsură; socoteşte că ar trebui să bea lapte, care, după el, e leacul cel mai bun, dar aflînd ce scîrbă îi pricinuieşte, nici măcar nu mai îndrăzneşte să-1 pomenească: face băi pînă la brîu şi bea fierturi răcoritoare; 6 lasă în voia ei în toate privinţele; dar cînd ea i-a spus că slăbiciunea nu înseamnă nimic, şi că după ce ai fost grasă vine o vreme cînd slăbeşti, i-a răspuns că se înşală, că slăbiciunea ei vine din uscăciunea plămînilor, care au început să se veştejească, şi că nu va rămîne cum este; că ori se va face sănătoasă, ori va ajunge numai pielea şi osul, căci o a treia cale nu se află; că sfîrşelile, oboseala, pierderea glasului arată că răul e la plămîni; că o povăţuieşte să aibă cit mai multă linişte, să se odihnească, să mănînce lucruri uşoare, şi mai cu

seamă să nu scrie; că nădăjduieşte că se va putea însănătoşi, dar că, altminteri, va merge într-una din rău în mai rău. Domnul de La Garde era de faţă cînd s<au spus toate acestea: trimite-i scrisoarea mea, dacă vrei. L-am întrebat pe domnul Fagon dacă aerul prea tare îi dăunează:
* Gui-Crescent Fagon, celebru medic al familiei regale.

mi-a spus că foarte mult; i-am spus cit de mult am dorit s-o opresc aici în timpul căldurilor, ca să nu plece decît la toamnă pentru a-şi petrece iarna la Aix, unde aerul e bun; că nu-ţi doreşti nimic mai mult în lumea asta decît să fie ea sănătoasă, şi că numai ea ne stă împotrivă, căci vrea să plece chiar acum. Asta-i tot ce s-a spus; domnul de La Garde a fost martor la toate. Am socotit că sînt datoare să te încunostinţez despre tot ce s-a petrecut, încredinţîndu-te că deşi dorinţa de a o avea aici mai multă vreme e cea mai mare plăcere a vieţii mele, nu ea mă sileşte să-ţi vorbesc încă o dată despre acest subiect; dar aş socoti că ai avea toate pricinile să te plîngi de mine dacă te-as lăsa să crezi că boala ei nu-i mai primejdioasă decît a fost: dimpotrivă, e cu atît mai primejdioasă cu cît ţine de un an, si tocmai această prelungire e lucrul cel mai de temut, îmi vei spune s-o opresc la mine: îţi voi răspunde că n-am în privinţa asta nici o putere, si că numai dumneata sau domnul de La Garde o puteţi sili să se hotărască. Dacă asta nu-i va aduce liniştea, nu-i nici o nădejde s-o hotărîm; si, decît fără linişte, e mai bine să-şi pună în primejdie viaţa. Are pentru dumneata şi pentru îndatoririle ei un devotament plin de înţelepciune, după cum se şi cuvine; dacă la gîndul că-ţi face pe voie nu va fi la fel de mulţumită ca şi cum s-ar afla lîngă dumneata, şederea ei aici îi va face mai mult rău decît bine:'iată deci, domnule, că dumneata eşti singurul stăpîn al unei sănătăţi şi al unei vieţi care-ţi aparţine; fă, aşadar, ce vei socoti de cuviinţă, ia pe seama dumitale împrejurările călătoriei, sau dăruieşte-i acea linişte care s-o pună la adăpost de gîndurile care o macină, şi care să-i îngăduie să tragă cele mai bune foloase din cele trei luni cît va sta aici. Te îmbrăţişez din toată inima.

Nu mă mir că nu ştii în ce stare se află: îi place să spună întotdeauna că se simte foarte bine. Dea Domnul să fie adevărat, şi să fie cît mai repede lîngă dumneata ! Dar lucrurile stau tocmai dimpotrivă, şi nu iau drept martoTÎ decît pe domnul abate de Grignan, pe domnul de La Garde, şi pe toţi cei care o văd şi care o iubesc.

600 - DOAMNEI DE GRIGNAN

J'-'Wry,. joi seara, 2 noiembrie

îţi scriu în seara asta, draga mea, pentru că am poftă • să mă duc mîine la Pomponne. Doamna de Vins m-a invitat acum cîteva zile cu atita căldură, încît mă duc s-o văd pe ca si pe domnul de Pomponne, pe care-1 înrîureşti mai mult Iu in d masa într-o zi la Pomponne cu.eî, decît la Paris într-o lună. îmi ceri să mă las, in privinţa sănătăţii tale, în nădejdea ta, si asta vreau şi eu din toată inima, dacă e adevărat că te-ai schimbat în privinţa asta: într-adevăr, ar fi atît de firesc să fie aşa, si lipsa ta de grijă în privinţa asta îmi părea atît de puţin obişnuită, încît sînt ispitită să cred că judecata cea dreaptă si bunul-simţ sînt iarăşi mai puternice, Fă, draga mea copilă, tot ce spui: bea lapte şi fierturi întăritoare, socoteşte că sănătatea ta e mai presus de orice; fii încredinţată că nu numai îngrijindu-te şi ţinînd un anume regim îţi poţi vindeca boala de piept pe care o ai, ci şi prin stăruinţa cu care ţii acel regim: căci dacă bei lapte timp de cincisprezece zile, şi apoi îţi spui: „Am băut lapte, dar no văd să mă fi însănătoşit"; înseamnă, fata mea, că-ţi baţi joc de noi, si de tine însăţi în primul rînd. Să mai fii încredinţată şi de un alt lucru: fără sănătate, nu sîntem în stare do nimic; totul zace baltă, şi nu ne putem mişca decît cu preţul unor chinuri de necrezut: într-un cuvînt, eînd nu eşti sănătos, e ca şi cum n-ai trăi. Starea în care te afli, orice ai spune tu, e înşelătoare; trebuie să fii mai bine, dacă vrei să

fii cu adevărat bine. Sînt foarte necăjită că pe acolo timpul e atît de urît şi că apele s-au revărsat cu atîta furie; mă tem de Duranoe ca de o fiară dezlănţuită.
Nu se vorbeşte încă nimic de ordinul Saint Esprit: dacă se va ac.orda, îl voi primi cît se poate de bine, dar cu mîhnire, pe.domnul de Grignan; căci dacă e silit să se întoarcă, nimic nu mi se pare mai nepotrivit decît călătoria ta: ar fi fost •mult mai înţelept si mai firesc să4 fi aşteptat aici; dar nu putem ghici totul d'inainte; şi cum tu iei seama la dorinţele omnului de Grignan, respectîndu-le întru totul, aşa cum ei dm vechime se supuneau celor citite în măruntaiele jert- e °r, ai văzut atît de limpede că doi'ea să mergi cu el încît,

nepuntndu-ţi niciodată sănătatea în cumpănă, era cu neputinţă să nu pleci, cum ai şi făcut. Trebuie să te rogi lui Dumnezeu, şi să-i ceri să te ajute să te întorci, şi, de data asta, nu ca un surugiu, ci ca o femeie care nu mai are treburi în Provenţa, care se teme de vîntul rece care suflă la Grignan, şi care are de gînd să rămînă mai mult timp aici, pentru a-şi redobîndi sănătatea.
Cred că voi scrie un tratat despre prietenie; socot că sînt atîtea lucruri care depind de ea, atîtea purtări şi atîtea lucruri care trebuie ocolite, pentru a nu-i lovi pe cei pe care-i iubim; socot că sînt atîtea împrejurări în care-i facem să sufere, şi în care am putea să le îndulcim suferinţa, dacă am chibzui si ne-am gîndi atît cit trebuie la cele ale inimii; într-un cuvînt, voi arăta în această carte că sînt nenumărate feluri de a-ţi dovedi iubirea fără sa vorbeşti de ea, sau, dimpotrivă, să spui prin faptele tale că nu iubeşti, cînd gura mincinoasă vorbeşte de iubire. Nu vorbesc pentru nimeni anume; dar ce e scris, e scris.
Fiul meu îmi scrie tot soiul de năzbîtii, spunîndu-mi că există un el care mă iubeşte la nebunie, un altul care mă sugrumă, şi că amîndoi se băteau acum cîteva zile pe viaţă şi pe moarte pe aleea de la Leş Rochers. li răspund că aş vrea ca unul din ei să-1 fi ucis pe celălalt, ca să n-am trei copii; că, fără îndoială, ultimul mă făcea să sufăr atît de mult ca mamă, si că, dacă poate să-1 sugrume el însuşi, aş ti nespus de mulţumită de ceilalţi doi. îmi place mult scrisoarea pe care mi-a trimis-o Pauline: e scrisă chiar de ea? Nu ; dar cit priveşte stilul, e uşor de recunoscut: copila mea drăgălaşă l mult as vrea să mi-o poţi trimite într-una din scrisorile tale; nu'mă voi putea mîngîia că n-o văd decît dacă-mi dă noi dovezi de dragoste: îi voi răspunde de îndată,
Plec de aici cu părere de rău, fata mea: cîmpia e încă frumoasă; aleea aceasta, şi toţi copacii ce fuseseră pustiiţi de omizi, şi care, cu voia domniei voastre, şi-au luat îngăduinţa de a da frunze noi, sînt mai verzi decît primăvara în anii cei mai frumoşi; şirurile de arbori, şi înalţi, şi pitici, sînt împodobite cu acele frumoase nuanţe ale toamnei, care fac bucuria pictorilor; ulmii cei mari sint desfrunziţi, dar nimeni nu plînge după frunzele lor ciuruite: toată cîmpia e încă veselă; îmi petreceam aici zile întregi singură, doar cu cîteva cărţi; nu mă plictiseam mai mult decît mă voi plic*

tisi pretutindeni, nemaiavîndu-te lîngă mine. Nu ştiu ce voi face la Paris; nimic nu mă atrage acolo, şi nu-mi mai găsesc rostul; dar bunul abate spune că ne aşteaptă o seamă de treburi, şi că nu mai avem ce căuta aici: dacă-i aşa, să plecăm- E drept că anul acesta a trecut destul de repede; dar cît priveşte luna septembrie, sînt cu totul de părerea ta; mi g-a părut că a ţinut, ea singură, cît şase nesfîrşite Juni. |ţi voi scrie de la Paris veşti despre domnişoara de Meri. N-aş fi crezut niciodată că doamna de Charmes va ajunge slabă ca un ţîr: vai! cum ne putem schimba din pricina boJ ii. Te rog să socoti că prima ta îndatorire e să-ţi îngrijeşti sănătatea; abia după aceea, şi după domnul de Grignan, căruia i Ie-ai jertfit, pe bună dreptate, pe toate

celelalte, dacă vrei să-mi dai şi mie un loc în inima ta, o să-ţi amintesc de asta la timpul cuvenit. Sînt tare fericită că nu numai domnul de Grignan, dar nici eu, n-am ajuns pentru tine doar o datorie, şi că te gîndeşti că, în sfîrşit, a venit şi rîndul meu să fiu cît de cît întrebată. Adio, scumpa mea copilă: te iubesc j dincolo de orice iubire cu putinţă. .i

DOAMNEI DE ORIG.NAN

Paris, 22 noiembrie (Ui iii)

Draga mea, îţi voi spune ceva care te va uimi peste măsură şi te va amar î: domnul de Pomponne a căzut în dizgraţie. A primit poruncă sîmbătă seara, cînd se întorcea de la Pomponne, să se retragă din slujbă, pe care urmează să capete şapte sute de mii de franci; i s-a mai spus că i se va da mai departe pensia de douăzeci de mii de franci pe care o primea ca ministru, şi că regele hotarîse totul astfel pentru a-i arăta că este mulţumit de credinţa lui. Vorbele acestea plăcute i-au fost spuse de domnul de Colbert, care 1-a încredinţat că e peste măsură de mîhnit că e silit etc. Domnul de Pomponne a întrebat dacă n-ar putea avea cinstea să-i Vorbească regelui, spre a şti din gura lui cu ce se făcase vinoyat pentru a fi atît de aspru şi de pe neaşteptate pedepsit: 1 s-a spus că nu-i poate vorbi regelui: atunci i-a scris, i-a

arătat cumplita lui durere, şi neştiinţa în care se afla cu privire la ceea ce îi putuse pricinui dizgraţia; i-a vorbit despre familia lui numeroasă, 1-a rugat stăruitor să se gîndească la cei opt copii pe care-i avea. Apoi, pe dată, a poruncit să se pună din nou caii la caretă, si s-a întors la Paris, vinde a ajuns la miezul nopţii.

După cum ţi-am scris, vineri fusesem la Pomponnc, domnul de Ghaulnes, Lavardin si cu mine: 1-am găsit acasă, ,şi pe doamne de asemenea, care ne-au primit cu multă veselie. Ani stat de vorbă toată seara, am jucat şah: vai! ce şah mat i se pregătea la Saint-Germain! S-a dus acolo încă de a doua zi dimineaţa, pentru că-1 aştepta un curier; astfel că domnul Goîbert, care credea că-1 va găsi sîmbătă seara ca de obicei, aflînd ca se dusese de-a dreptul la Saint-Germain, s-a întors din drum într-o goană năprasnică. Noi, în schimb, n-am plecat de la Pomponne decît dupa-amiază; le-am lăsat acolo pe doamne, iar doamna de Vins1 m-a rugat să-ţi transmit nenumărate complimente. A trebuit, aşadar, să li se aducă trista veste: duminică la ora nouă un valet al domnului de Pemponne a intrat in camera doamnei de Vins: venirea acestui om era atît de neobişnuită, şi el însuşi era atît de schimbat la faţă, încît doamna de Vins a îost încredinţată că-i aduce vestea morţii domnului de Pomponne; astfel că, aflînd că doar a căzut în dizgraţie, a răsuflat uşurată; dar, rcvenindu-şi în simţiri, şi-a dat seama de întreaga nenorocire; s-a dus pe dată la sora ei să i-o spună. Au plecat fără întîrziere; şi, lăsîndu-i pe toţi băieţaşii cu ochii în lacrimi, şi zdrobite de durere, au sosit la Paris la ora două dupăamiază, unde 1-au întîlnit pe domnul de Pomponne. îţi poţi uşor închipui această întîlnire, şi tot ce-au simţit, revăzutdu-se într-o situaţie atît de schimbată faţă de cea în care se ştiau în ajun. Eu am aflat vestea prin abatele de Grignan; iţi mărturisesc că m-a lovit drept în inimă.

M-am dus la ei către seară; nevăzîndu-i în mulţimea adunată în faţa porţii, am intrat şi i-am aflat pe toţi trei. Domnul de Pomponne m-a îmbrăţişat, fără a putea rosti un singur cuvînt; doamnele nu şi-au putut stăpîni lacrimile, şi nici eu, de altminteri; draga mea, sînt sigură că si tu ai f'

'Cumnata lui PompoMe.

izbucnit în plins; era o privelişte jalnică; faptul că ne despartiscm la Pomponne, cu puţină vreme înainte, într-un fel atit de diferit, ne-a sporit înduioşarea, într-un cuvint, nu-ţi pot zugrăvi starea în care ne aflam. Biata doamnă de V ins, pe care o lăsasem atit de înfloritoare, era de nereeunoscut; nici dacă ar fi fost cincisprezece zile la şir bolnavă de friguri şi tot n-ar fi fost-atît de schimbată; mi-a vorbit de tine, şi mi-a spus că e convinsă că-i vei înţelege durerea,

şi starea domnului de Pomponne; am încredinţat-o de simţămintele tale. Am vorbit despre tot ce înseamnă această dizgraţie pentru ea; e o lovitură cumplită, atît pentru interesele ei, pentru felul ei de viaţă, atît de plăcut pînă acum, cit şi pentru soarta solului ei; te încredinţez că vede toate astea cu durere, înţelegîndu-le cît se poate de limpede. Domnul de Pomponne nu se bucura do foarte mare trecere pe -lingă rege', dar era în măsură să obţină unele din acele lucruri obişnuite care, totuşi, îşi au însemnătatea lor: favoarea regelui are multe trepte, şi te poţi afla pe una dintre cele mai de jos, si totuşi să tragi mari foloase de pe urma ei. Apoi, a te afla tn chipul cel mai firesc statornicită la'curte era unul dintre cele mai plăcute lucruri. O, Doamne! ce schimbare! ce singurătate! Gîtă economie în această casă! Opt copii! Şi faptul că n-a mai avut răgazul să obţină .iertarea T Sint datori treizeci de mii de livre rentă, fă socoteala ce !e va mai rămine: vor trebui să-şi restrîngă cheltuielile la Paris, la Pomponne, Se spune că atîtea călătorii, şi curierii caro aşteptau uneori, şi chiar cel din Bavaria, care sosise vineri, şi pe care regele îl aştepta cu nerăbdare, au contribuit de asemenea intr-o oarecare măsură la această nenorocire. Vei înţelege uşor cum ne încearcă Cerul, cînd vei afla că slujba i-a fost dată domnului preşedinte Colbert2; acuma e in Bavaria; domnul fratele său3 îl înlocuieşte pînă la întoarcere şi, de bucurie, i-a scris, deasupra scrisorii, spre a-i ' o surpriză, şi ca si cum s-ar fi înşelat: Domnului Colbert,

Roseie îi preţuia, dar ora duşmănit do Jjouvois şi (îo Colbert. Fratele ministrului.

3Cjlbart asigura singur tuacţiiia de miaisf,ru al Finanţelor, Internelor., , Agriculturii, Marinei, Justifici, Artelor Frumoase, Coloniilor,

ministru şi secretar de stat1. I-am îelicilat pe nefericiţii mei prieteni: nici nu se putea mai bine. Gîndeşte-te puţin la toată puterea acestei familii, şi adaugă pe deasupra si ţările străine; şi vei vedea că tot ce are celălalt, care mîine îşi mărită fata2, nu face atît.

Draga mea, iată o mulţime de amănunte şi de fapte; dar socotesc că sînt bine venite în asemenea împrejurări: după clte ştiu, vrei să ţi se vorbească mereu ; iată că am vorbit o mulţime. Cînd curierul vostru va veni3, nu mai am a-1 prezenta; e o nouă pricină de mîhnire, căci de acum înainte nu te voi mai putea sluji întru nimic: e adevărat că şi pînă acum doamna de Vins făcea totul; dar ne uneam amîndouă puterile, în sfîrsit, draga mea, lucrurile nu se mai pot întoarce, căci asta-i viaţa. Domnul de Pomponne este mai în stare declt oricine să înfrunte această nenorocire cu curaj, resemnare, şi ca un adevărat creştin.

Trebuie totuşi, draga mea, să-ţi spun cîteva cuvinte despre scrisoarea ta: ea a fost pentru mine o mare mîngîiere, cînd am văzut că sănătatea micuţului e în afară de orice primejdie, şi că şi a ta, draga mea, despre care-mi spui atîtea lucruri bune; mă încredinţezi că aş fi foarte mulţumită dacă te-aş vedea; ai dreptate să gîndeşti aşa. Ce bucurie să te văd plină de grijă faţă de sănătatea ta, odihnindu-te cum se cuvine! e o plăcere de care pînă acum n-am avut niciodată parte. Vezi, draga mea, că nu degeaba te îngrijeşti: roadele au si început să se arate; şi vezi că am dreptate cînd mă frămînt în fel şi chip, vrînd să te hotărăsc să fii la fel de grijulie şi cînd eşti aici, cînd ai cruzimea să fii atît de necruţătoare cu tine însăţi. Cît îţi slnt de îndatorată că-mi potoleşti neliniştea, avînd grijă de tine l Nimic nu-mi poate face mai mare bucurie, şi prin nimic nu-mi poţi arăta mai bine cît mă iubeşti. Mă iubeşti atît de mult încît mă voi lipsi de lungile tale scrisori, pentru mulţumirea de a şti că nu te-am obosit peste măsură, şi că ţi-am cruţat bieţii tăi plămîni.

1 Ministru al Afacerilor externe, în care calitate, aşa cum se va vedea ma>. jos, avea şi administraţia eîtorva provincii, printre care şi Provenţa.

2 Aluzie la Ixmvois, Fiica lui urma aa se căsătorească a doua zi (23 nov.) cu ducele Francois de la Rocnefoucauld.

* Cuvierul oficial al guvernatorului Piwentei, trimis pînă atunci lui Pom ponnc.

Ai! draga mea, nu pot face nici cea mai mică apropiere între plăcerea de a citi minunatele tale scrisori şi neplăcerea pe care mi-o dă gîndul că te-au costat atît de multă osteneală.
Te rog să ai grijă de apa călugărilor capucini, pe oare ţj-a adus-o bucătarul tău ; tămăduieşte toate durerile trupului, loviturile la cap, vînătăile şi chiar tăieturile, dacă ai curajul să înduri durerea. Bieţii oameni au plecat, spre a se întoarce în Egipt. Medicii sînt cruzi, lipsind publicul de nişte oameni minunaţi şi dezinteresaţi, care se pricepeau la vindecări cu adevărat miraculoase. Mi-am luat rămas bun de la ei la Pomponne. Păstrează bine sticluţa aceeaj căci sînt împrejurări cînd mulţi ar da bani grei pe ea.1
Muşchetarul mi-a adus scrisoarea ta; e minunată, cum de nu ţi-ai dat seama? Domnişoara de Meri se zbuciumă ca şi pînă acum în legătură cu mica ei gospodărie; te încredinţez că fac tot ce-mi stă în putinţă, şi am martori de încredere. Toţi prietenii nepotului meu, adică domnul de Sape, domnul de Barillon, domnii de Sanzei, domnişoarele de Grignan au venit aici speriaţi de boala lui. Am a-ţi transmite multe complimente din partea domnişoarei de Vauvineux. Vă îmbrăţişez, frumoasele mele nepoate, şi pe domnul tatăl 'vostru, iar pentru tine, scumpa mea, n-am cuvinte să te fac să înţelegi îndeajuns cît sînt de cu totul şi cu totul a ta. Bunul abate te încredinţează de devotamentul lui.
Am încurcat cu totul foile; nu mă mai pot descurca nici eu în ele. Cred că domnul de Grignan va fi tot atît de uimit ca si tine ele noutatea zilei.
- DOAMNEI DE GRIGNAN
Paris, miercuri 29 noiembrie (1679)
Ne vei mai vqrbi încă multă vreme despre nenorocirea domnului de Pomponne, draga mea, înainte de a ajunge să
"Leacurile călugărilor capucini se bucurau de mare trecere (sîntlăudate Si £n gazeta timpului, Le Menwe Galant}. Facultatea de medicină ofeţinusf trim'terea acestor rivali ai săi in Egipt, ca misionari.

socotim că ne scrii lucruri învechite: dizgraţia lui e încă foarte vie in mintea noastră; e nespus de regretat. Un ministru cu o fire ca a lui, cu o inteligenţă şi cu o bunătate ca ale lui, e un lucru atît de rar, încît trebuie să ni se îngăduie să simţim întrucitva asemenea pierdere, îi văd adesea:, am fost foarte tulburată zilele trecute cînd 1-am văzut intrînd cvi înfăţişarea lui binevoitoare din totdeauna, fără a fi trist sau descurajat. Doamna de Coulanges mă rugase s-o duc la el; i-a adus laude pentru că si-a amintit de un nefericit; dar nu s-a oprit mult asupra acestui subiect; a trecut la altele, mai potrivite pentru o conversaţie; cuvintele lui au fost plăcute, ca odinioară, fără a încerca totuşi să pară vesele; le-arosr, tit într-un chip atît de nobil şi de firesc, şi a ştiut să spună atît de bine tocmai ceea ce trebuia pentru a stîrni admiraţia noastră, încît nici n-a fost greu s-o stîrncască, şi nu numai admiraţia, dar şi suspinele noastre. In sfîrsit, îl vom vedea din nou pe domnul de Pomponne, tot atît de desăvîrşit pe cit 1-arn văzut odinioară, în prima zi ne-a tulburat adînc; n-avea-nimic de lucru, si începea să simtă viaţa, şi cît sînt de lungi zilele; căci ale sale fuseseră pînă atunci atît de pline, incît viaţa lui era asemeni unei viitori ;* o trăia fără să o simtă; ca curgea repede, scăpîndu-i printre degete. Tocmai asta spuneam atunci la Pomponne, ultima oară cînd a plecat,-fiind secretar de stat; căci ştii că în acea seară chiar a căzut în dizgraţie si şi-a pierdut funcţia. Am stat foarte mult ieri de vorbă cu doamna de Vins: ea va simţi durerea mult mai mult timp declt domnul de Pomponne; mi se pare atît de firesc să am grijă de ei, înclt uneori mă înMnez de teamă ca adevăratele simţăminte să nu pară mincinoase şi de o prefăcută generozitate: sînt mulţumită de mine. într-un euvînt, nu va mai fi de acum înainte decît un bărbat înzestrat cu cele mai alese daruri: îţi aminteşti de versurile lui Voiture, în care vorbeşte de domnul prinţ?
II n'avait pas un si haut răngi 11 n'ctait que princc du sang.1

Tocmai aşa putem zice si noi. Dar această dizgraţie are şi părţile ei hazlii. Spuneam că îmi aminteşte de Saucourt.
1 Nu avea rang prea de seamă; Nu ewj cîecît 'prinţ de sînge,

Dar ce, doar nu vorbesc cu, tine!1 Domnişoara de Meri s-a trezit din starea ei de sfîrşeală, pentru a spune un lucru mult--mai hazliu; e cîntecul doamnei Bourdeaux care dă peste doamna Romere2: Lumea, dragă Agnes, este, într-adevăr, un lucru tare ciudat3. Citeşte fabula Animalelor:
Sa, peccuăillc fut trouvvc un caş pendable*
gi aşa mai departe, înţelegi foarte bine şi ce spun şi ce nu spun. Intr-un cuvînt, trebuie să ne întoarcem privirea către Cel de Sus, căruia domnul de Pomponne i se închină şi îi dă ascultare; şi cum am putea oare trăi fără dumnezeiasca învăţătură? Ar trebui să ne spînzurăm de douăzeci de ori pe zi; şi chiar şi aşa, cu greu ne împotrivim acestei ispite, draga mea copilă. In aşteptarea scrisorilor tale, nu m-am putut împiedica să stau puţin de vorbă cu tine despre un subiect care ştiu că te frămîntă.
Doamna de Lesdiguieres i-a scris maicii Angelique de la Port-Royal, sora nefericitului ministru5; mi-a arătat răspunsul ei; I-am găsit atît de frumos încît 1-am copiat, şi iată-1. E prima oară că am văzut o călugăriţă vorbind şi gîndind ca o adevărată călugăriţă. Am văzut destule care se zbuciumau din pricina măritişului rudelor lor, altele care sînt în culmea deznădejdii pentru că nu li s-a măritat încă nepoata, altele răzbunătoare, clevetitoare, interesate, părtinitoare: le afli pretutindeni; dar nu văzusem încă nici una care să fie cu adevărat şi în chip sincer moartă pentru lume. Bucură-te, draga mea, la fel de mult cît m-am bucurat şi cu aflînd asemenea lucru rar. Era fiica cea mai iubită a domnului d'Andilly, şi despre care el îmi spunea: „Socoteşte
* Un oarecare Saucourt, sau Soyocourt, dormind în aceeaşi cameră cu trei prieteni, vorbea cu voce tare cu unul din ei, împicdieîndu-1 pe un altul să doarmă.La protestele acestuia, Saucourt i-a răspuns cu cuvintele de mal sus. Doamna de Sgvigné se referă de mai multe ori în scrisorile ei la această anecdotă,
" Referiro obscură. Doamna Bourdeaux este frumoasa văduvă a unul a'nbasador francez în Anglia. Doamna Romere nu e cunoscută • a Moliere, Şcoala, Femeilor, act. II, scena V.
* Păcatul lui mărunt a fost socotit o nelegiuire vrednică de spînzwtttoare (La Fontaine),
6 Maica Aage'lique de Saint-Jean Aruauld era sora lui Pomponne. Joacft "iroi do scamă în istoria jansenismului,

că toţi fraţii mei, si toţi copiii mei, şi eu însumi, sîntem nişte proşti pe lingă Angelique". Nicicînd n-a ieşit ceva bun din acele locuri care să nu fi fost corectat şi aprobat de ea; toate limbile şi toate ştiinţele îi sînt înnăscute; într-un cuvînt e o adevărată minune, cu atît mai mult cu cît s-a călugărit la şase ani. Ieri am refuzat sa-i dau o copie lui Brancas; nu-î vrednic de ea; şi i-am spus: „Recunoaşte măcar că, pentru o eretică, nu-i prea rău scris". Am mai văzut si alte scrisori de mîna ei, şi mai frumoase încă. şi mai bine scrise: acesta e un bilet scris în fugă. Dar ce zici de felul cum aleargă pana mea?
Am fost la nunta domnişoarei de Louvois: ce-ţi pol spune? Măreţie, fală, toată floarea cea vestită a Franţei, vesminte cu gulere răsirînte şi ţesute cu fir de aur, pietre preţioase, jăratec de foc şi de flori, îmbulzeală de carete, strigăte în stradă, făclii aprinse, cai struniţi si oameni stîlciţi în bătaie; în sîîrşit, vîrtejul petrecerii, întrebările rămase fără de răspuns, complimentele spuse fără a şti bine ce spui, amabilităţile rostite fără a şti bine cui vorbeşti, picioarele Incurcîndu-se în trena rochiilor: din mijlocul a toate acestea au răsărit cîteva întrebări despre sănătate,'! ta, la care negrăbindu-mă îndeajuns să răspund, cei care mi le-au pus au rămas

neştiutori şi nepăsători faţă de felul cum te simţi: o, zădărnicia zădărniciilor! Micuţa si frumoasa de Monehy are vărsat; am rnai putea spune o dată: o, zădărnicit!

626 - CONTELUI DE GUl'TAUT

Paris, marţi 29 ianuarie •(Kjwii

Nicicînd doi ludovici de aur n-au sosit în chip mat sigur şi nici mai la tanc decît cei doi ai jandarmului din Ypres1. Dă-mi în seamă treburi mai grele, ca să-ţi arăt toata rîvna şi priceperea mea; de. ultima, mi se pare că te îndoieşti

1 E vorba de doi ludovici de aur trimişi de domnul &% Găitan-; nu"1 Jandarm 'lin compania comandată de domaul 4e La Trousse.

mult. De vină e doar bunul abate, care mă uşurează într-atîta de tot felul de treburi, încîţ lumea ajunge să creadă că sînt cam săracă cu duhul. Trebuie să îndur însă această umilinţă si ga doresc să mi se facă încă multă vreme această nedreptate.

Dar fiindcă veni vorba de dreptate şi de nedreptate, nu ţi se pare, de la depărtarea unde te afli,'că noi, toţi cei de aici, respirăm numai otravă, că sîntem băgaţi pînă peste cap în sacrilegii şi în avorturi? într-adevar, cele'ce se Intîmplă fac să se cutremure de groază întreaga Europă, şi cei care ne vor citi peste o sută de ani îi vor plînge pe cei ce vor fi fost martorii unor asemenea învinuiri. Ştii cum sărmanul Luxembourg s-a dus fără să se împotrivească la Bastilia: a fost el însuşi ofiţerul care 1-a însoţit, el însuşi ia arătat ordinul lui Bezemaux. Venea de la Saint-Germain şi a întîlnit-o pe drum pe doamna de Montespan; au coborît amîndoi din trăsuri spre a vorbi mai în largul lor; el a plîns în hohote. S-a dus la iezuiţi, i-a chemat pe mai mulţi dintre ei, s-a rugat în biserică lui Dumnezeu, tot timpul cu ochii în lacrimi: s-ar fi zis că nu ştie cărui sfînţ să i se mai închine. A intî!nit-o pe doamna de Vauvineux; i-a spus că se duce la Bastilia, că va ieşi de acolo nevinovat, dar că după o asemenea nenorocire nu se va mai întoarce niciodată în lume. Mai întîi 1-au dus într-o cameră destul de frumoasă; două ore mai tîrziu a venit poruncă să fie închis. Acum se află într-o cameră de sus, foarte neprimitoare; nu vede pe nimeni; a fost interogat timp de patru ore de către domnul de Bezons şi domnul de La Reynie.

în privinţa doamnei contese de Soissons lucrurile se înfăţişează altfel: ea şi-a purtat nevinovăţia sub cerul liber; a plecat noaptea, şi a spus că nu se poate nici măcar gîndi să meargă la închisoare şi nici să îndure ruşinea de a fi pusă faţă m faţă cu nişte cerşetoare şi cu nişte tîrfe. Marchiza d'Alluye e cu ea; au apucat pe drumul către Namur; n-au de gînd să le urmărească. Această purtare e firească şi nobilă; eu una o încuviinţez. Se spune în acelaşi timp că lucrurile de care e învinuită nu-s decît nişte prostii, pe care le-a spus «e mii de ori, aşa cum face oricine cînd vine de la vrăjitoare, sau de la aşa zise vrăjitoare. Toate acestea ne dau mult de gmdit: nici nu facem altceva; dar cred că nu se scrie ceea ce Se gîndeşte. Urmarea ne va arăta despre ce fel de nelegiuiri 6 vorba; pînă acum lucrurile nu par chiar atît de cumplite.

Ştii numele tuturor celor care trebuie să se înfăţişeze spre a răspunde la întrebări. Mareşalul de Villeroi spune: „Aceşti domni şi aceste doamne cred în diavol fără a crede in Dumnezeu" . Sărmana noastră Grignan se simte atît de rău după ce scrie încît nu mai scrie mai mult de o pagină, ca să spună: „Iată-mă", iar Montgobert scrie restul. E bolnavă de piept precum ştii. Sănătatea ei atît de gingaşă mă ehinuie şi mă nelinişteşte clipă de clipă. Adio, domnule şi doamnă: fiţi pe de-a întregul încredinţaţi, şi unul şi celălalt, că vă iubesc şi vă cinstesc în chipul cel mai sincer. Bunul abate vă e cu totul devotat.

Ieri au fost interogate doamnele de Bouillon şi de Tingry; erau întovărăşite de nobilele lor familii. Li s-a făcut asemenea ocară pentru o nimica toată: iată tot ce se poate vedea pînă acum.

627 - DOAMNEI DE GRIONAN

Pariu, miercuri 3 'ianuarie (l68'))

îmi scrii prea mult. Nu mai pot vedea multe pagini scrise de tine fără să mă necăjesc: ştiu, draga mea, cit de rău îţi îace asta; şi deşi îmi spui vorbele cele mai drăgălaşe şi mai iubitoare, îmi pare rău că plăcerea pe care mi-o pricinuiesc e în dauna plămînilor tăi; căci văd bine, draga mea, că încă eşti bolnavă; vezi ce cumplit de uricioasă sint, §i fără altă pricină decît însăşi boala ta; căci nu te oboseşti de loc, spui că vremea e blinda, şi scrii mai puţin ca de obicei: atunci de ce s-o fi încăpăţînînd boala intr-atit, draga mea? Nu-mi spui nimic în privinţa asta, si Montgobert are cruzimea să ţină. pana în mînă, să scrie în locul tău, şi să nu-mi spună un singur cuvînt. Dumnezeule! ce însemnătate mai are restul? Şi cum să mai pot împărtăşi bucuria care domneşte în oraşul Aix, cînd văd că tu nu eşti acolo, şi ca eşti culcată la ora opt? îmi vei spune: „Vrei să mă'culc tîrziu şi să mă obosesc?" Nu, draga mea: să mă păzească Simţul să am asemenea vreri potrivnice

firii! Dar aici nu crai chiar în afară do orice putinţă de a lua cit de cit parte la viaţa de societate. L-am văzut pe domnul de Gordes; mi-a spus cu multă sinceritate că pe corabie erai foarte abătută şi te simţeai foarte prost, şi că la Aix erai mult mai bine; dar cu aceeaşi naivitate mă încredinţează că aerul Provenţei e prea pătrunzător, pi prea tare, şi prea uscat pentru starea în care te afli: Cînd' eşti sănătoasă, pretutindeni e bine; dar cînd eşti bolnavă de piept, cînd eşti slabă, cînd eşti gingaşă, st'înd acolo ajungi să nu te mai poţi vindeca. Şi crede-mă, draga mea, dacă te încăpăţînezi a vrea să-ţi pui sănătatea la încercare, şi dacă vei face să-ţi sporească si vei simţi sporindu-ţi răul, vei făptui, cu adevărat, un lucru cumplit, şi foarte nepotrivit cu dragostea pe care domnul de Grignan ţi-o poartă, neîndoielnic. Lui îi vorbesc despre un lucru atît de însemnat, şi care nu ne îngăduie să pierdem nici o clipă: îl rog fierbinte să fie cu ochii pe tine. Ştiu, draga mea, în ce stare se află treburile tale, nu cred că o iarnă petrecută la Aix le va putea îndrepta, ştiu cit costă totul; dar mai ştiu şi că nimic nu-i mai scump decît viaţa, ea fiind mai presus de orice. Vă rog stăruitor pe amîndoi să vă gîndiţi la lucrul acesta fără a vă înşela sau amăgi. M-a uimit cînd a spus1 că boala ta de piept nu-i mai primejdioasă decît vîrsta noastră înaintată. Ah! nădăjduiesc că Dumnezeu nu va fi schimbat rînduiala aflată în firea lucrurilor, atît de minunată şi de plăcută inimii mele! Draga mea, ceea ce simt în privinţa asta e cu totul pe potriva iubirii şi prieteniei pe care ţi-o port; nimic nu-i mai lesne de înţeles. îmi vorbeşti de sănătatea mea: cum de ţi-a trecut prin minte asemenea lucru? E tot atît de puţin vrednică de grija ta, în starea în care se află acum, pe cît e de vrednică sănătatea ta să-mi stăpînească toate gîndurile; şi pe deasupra te mai şi apuci să-mi scrii o scrisoare cît toate zilele, fără să-mi spui un cuvînt despre felul cum te simţi! O asemenea tăcere spune mult mai mult decît aş vrea, dar mult mai puţin decît gîndesc.

Trebuie, draga mea, să reiau firul scrisorii mele, pe care îl părăsesc întotdeauna pentru cîteva clipe cînd am a-ţi

de Gordcs, oripilau al gărzii domnului de Crrigaan.

vorbi despre sănătatea ta. Trebuie, ca să nu te mai plictisesc, să-ţi spun ce s-a mai întîmplat cu bieţii oameni.

Domnul de Luxembourg a siat două zile fără să mănînce; ceruse să-i îie trimişi mai mulţi călugări iezuiţi, dar nu i s-a făcut pe voie; a cerut Viaţa Sfinţilor, care i-a îost dată: nu ştie, precum vezi, cărui sîînt să i se mai închine. A îost interogat patru ore, vineri sau smibăt ă, nu-mi mai amintesc; apoi a părut foarte uşurat, si a luat cina. Se crede că ar îi îăcut mai bine dacă şi-ar îi adăpostit nevinovăţia la ţară, şi dacă ar fi spus că se va întoarce cind judecătorii săi fireşti, adică Parlamentul, îl vor chema. Face mai rău ducatului recunoscînd Camera; dar a vrut să se supună orbeşte maiestăţii sale. Domnul de Cessac a urmat exemplul doamnei

contese. Doamnele de Bouillon şi de Tingry au îost interogate luni în faţa Camerei de la Arsenal. Nobilele lor familii le-au întovărăşit pină la poartă: pîna acum se pare că dracul nu-i chiar atît de negru, şi că prostiile pe care le-au săvîrşit sînt o nimica toată. Dacă nu se descoperă nimic mai mult, înseamnă că s-a făcut prea multă zarvă, de care ar îi putut fi scutite nişte persoane de o atît de nobilă viţă. Mareşalul de Villeroi spune că aceşti domni şi aceste doamne nu cred în Dumnezeu, dar cred în diavol. Intr-adevăr, se pOA'estesc tot soiul de prostii caraghios se despre cele ce se întîrnplau la acele femei mîrşave. Mareşala de La Ferte1, căreia i se potriveşte atît de bine numele, s-a dus din politeţe cu doamna contesă, dar n-a urcat sus2; domnul de Langres3 era împreună cu ea; ce fărădelege cumplită, nu-i aşa? întîmplarea asta îi pricinuieşte o bucurie de care de obicei nu are parte: aceea de a auzi spunîndu-se că e nevinovată.

Ducesa de Bouillon s-a dus să-i ceară lui la Voisin puţină otravă spre a-şi omori soţul bătrîn, cu care se plictisea de moarte, şi nişte farmece ca să se mărite cu un tînăr care o subjugase fără ca nimeni să ştie. Tînărul era domnul de Yendome, care o ducea de o mînă, în timp ce domnul de

1 A se compara cu fiwW = tnîndrie.

* La Catlierine Dcscliamps Montvoisin, zisă la. Voisîn, principala Implicată în aşa numita affatre des poisons (procesul otrăvurilor). Arestaţi ca fiind vinovata deafivîndutotrayuri(numite pe atunci „prafuride moştenire"), a lostcuuuamnatâ sî fie arsa pe rug.

3 Episcopul de tiangrţs, Simiatie de Gordes.

Bouillon o ducea de cealaltă; să rîzi de sa te prăpădeşti. Cînd o Manchini1 nu face decît o nebunie ca asta e ca şi cum n-ar fi făcut nimic; iar din pricina vrăjitoarelor astea lucrul, ia o înfăţişare primejdioasă, si Europa întreagă se îngrozeşte din cauza unui fleac.

Doamna contesă de Soissons voia să ştie dacă nu mai poate aduce îndărăt un amant care o părăsise2; acest amant era un mare prinţ; şi se spune că a mai spus că dacă nu se 'întoarce la ea, se va căi amarnic: vorbele astea ajung la urechile regelui, si se face mare tămbălău. Dar să vedem urmarea: dacă a f acut fărădelegi mai mari, n-a vorbit despre ele acestor otrepe. Unul dintre prietenii noştri spune că există o ramură mai veche a otrăvitorilor, din care nu ne tragem, pentru că aceea nu-i originară din Franţa; tot ce vedem noi e o nimica toată faţă de ea. Despre doamna de Tingry se născoceau lucruri şi mai şi, pentru că s-a îndeletnicit cu educaţia novicelor. Ea a spus: „Mă uimeşte ce ^zice lumea; toţi cred că m-am culcat cu domnul de Luxeiabourg şi că am avut copii cu el: dar vai! Dumnezeu le ştie mai b ine pe toate", într-un cuvînt, azi toată lumea crede în nevinovăţia .celor chemate în faţa judecăţii, şi e îngrozită de scandal; poate că mîine va fi tocmai dimpotrivă. Ştii ce înseamnă părerea publicului; te voi încunoştinţa amănunţit'despre tot ce se spune; pretutindeni nu se vorbeşte de altceva; într-adevăr, asemenea scandal n-a mai avut loc de cînd lumea la vreo curte creştină. Se spune că la Voisin îi băga în cuptor pe toţi pruncii lepădaţi cu ajutorul ei; iar doamna de Goulanges, cum lesne îţi poţi închipui, nu uită să spună, vorbind despre ia Tingry, că acel cuptor ardea pentru ea.

Am stat mult de vorbă ieri cu domnul de La Rochei'oucauld despre un lucru despre care mai vorbisem3. Nu-i nici o grabă să-i scrii; dar te roagă fierbinte să fii încredinţată că ţine cum nu se poate mai mult să vă poată ajuta să schimbaţi slujba, dacă s-ar ivi vreuna care v-ar fi pe plac. N-am

1 Doamna de Sâvigné scrie adesea numele fonetic. Ducesa de BouiUon, ncjPoatS a cardinalului Mazarin, era născută Mancini.

* Conform depoziţiei lui te Voisin. Contesa de Soissons fusese ;< manta regelui. 3 In iegâtură cu fiul ducelui, prinţul de Marsiliac.

văzut om mai îndatoritor şi mai amabil, în dorinţa lui de a spune lucruri plăcute.
Iată ce aflu din loc sigur: doamna de Bouillon s-a, înfăţişat Cxamerei ca o regină; s-a aşezat pe un scaun ce-i lusese dinainte pregătit; şi în loc să răspundă la prima întreBare, a cerut să fie scrise cele ce voia să spună, si anume: că nu vine aici decît din respect faţă de porunca regelui, si nicidecum din respect îaţă de Cameră, pe care nu o recunoaşte, si că nu înţelege să renunţe la privilegiul ducilor. N-a spus un singur cuvînt care să nu îi fost scris; apoi si-a scos mănuşa, arătînd o mină foarte frumoasă; a răspuns ou sinceritate, spunîndu-si deschis pînâ si virsta. „O cunoaşteţi pe la Vigoureux?1 •— iSSu. — O cunoaşteţi pe la Voisin? — Da. — De ce aţi vrut să-1 omorîţi pe soţul dumneavoastră? — Eu, să-1 omor! N-aveţi decît să-1 întrebaţi ce crede despre asta: m-a adus de mînă pînă aici la uşă. — Dar de ce mergeaţi atît de des la la Voisin? —- Pentru că voiam să le văd pe ghicitoarele pe care îmi făgăduise că mi le va arăta; merita să fac orice ca să le văd". Nu-i arătase acelei femei o pungă cu bani? A răspuns că nu, pentru cele mai întemeiate pricini, spunînd toate acestea cu o înfăţişare foarte veselă şi toarte dispreţuitoare. „Ei)5ine, domnilor, asta-i tot ce aveţi a-mi spune? — Da, doamnă". Se ridică, şi, ieşind, spune cu voce tare: „într-adevăr, n-aş fi crezut vreodată că nişte oameni înţelepţi pot întreba atitea prostii". A fost primită de toţi prietenii, rudele şi prietenele ei cu cea mai mare înflăcărare, atît era de frumoasă, de naivă, de firească, de îndrăzneaţă, cu înfăţişarea senină si cugetul liniştit.'-2
Doamna de Tingry în schimb nu era la fel de semeaţă. Domnul de Luxembourg e cu totul doborît; nu mai e bărbat, şi nici măcar pe jumătate bărbat, nu-i nici măcar femeie, e o biată femeiuşcă, „închideţi fereastra; aprindeţi focul; daţi-mi şocolată; daţi-mi cartea aceea; 1-am părăsit pe Dumnezeu, şi El m-a părăsit." latâ ce i-a arătat lui

1 Mărie Vatuloii, soţia croitorului Matluirin Vigoureux. A fost condamnaţii $i ai'să pe rug.
a Aceastao versiunea rîspindită in public de ducesa de Bouillon. Realitatea istorică e însă, alta: interogatoriul scris, care s-a păstrat, o arată mult mai puţin srgură de ea.

pezemaux şi comisarilor săi, precum şi un chip palid ca jjjoartea. Cind nu te poţi înfăţişa altminteri la Bastilia, e rnai bine să -pleci din Paris, aşa cum regele, cu multă bunătate, îi dăduse prilejul s-o facă, pînă în clipa în care s-a dus singur la închisoare; căci sînt cincisprezece zile de cînd ştie ce ordin fusese dat împotriva lui; dar trebuie, cu vrere sau fără vrere, să ne gîndim iar la Pronia cerească; nu era firesc 8ă se poarte aşa cum s-a purtat, fiind atît de slab pe cît se vădeşte a fi. M-am înşelat, doamna de Meckelbourg nu 1-a văzut; şi la Tingry, care s-a, întors cu el de la SaintGermain, nu s-a gîndit cîtuşi de puţin, şi nici el, de altminteri, s-o vestească pe doamna de Meckelbourg: mai era destul timp; dar ea îl supraveghea într-atît, încît nu vedea pe nimeni altcineva, ea îndepărtîndu-i pe toţi de el. Am văzut-o pe această doamnă de Meckelbourg la mănăstirea de călugăriţe Sajnt-Sacrement, unde s-a retras. E deznădăjduită, şi se plînge foarte de doamna de Tingry, pe care o face vinovată de toate nenorocirile fratelui ei. I-am spus că-i transmit dinainte cele mai bune gînduri din partea ta, că vei fi foarte lovită de nefericirea ei; mi-a spus să te încredinţez de toată dragostea ei. Ai putea face acum la Paris tot ce ţi-ar trece prin cap, căci nimeni nu te-ar lua în seamă: a fost uitată şi doamna de Soubise, şi agonia sărmanei Bertillon; într-adevăr, nu ştiu cum se rnai simte. Eu una vreau totuşi să mă gîndesc la micuţa mea d'Adhemar1; sărmana copilă, cît o plîng că e geloasă! Vai! draga mea, îio-ţi milă de ea, pe mine m-a înduioşat! Tot scandalul îl face ştrengărită aceea de Pauline. S-a şi luat la harţă cu surorile ei. Şi băieţelul, care se zbuciumă ! Draga mea, le văd pe toate de parcă as fi acolo, şi pe domnul de Grignan, care, le

bate tactul: la Pythie2 cred că-i struneşte de mai mare dragul. Domnul d'Oppede iţi lasă pe de-a-ntregul în grijă pe iubita lui soţie. As vrea mult să-i spui complimente din partea mea.
. Nu mă supără, draga mea, decit că te văd stind în pat,
wi timp ce copiii tăi se veselesc. Am văzut că nu te-ai fi
aat în lături să-i vezi o clipă dansînd. Dar nu mai eşti în
are! şi nimeni nu poate fi mai mîhnit de asta decit mine.
J Marie-Blanche flc Grignan. porecla dată mici guvernante a familiei Ue Grignan.

Am visat acum cîteva zile că laptele te vindecase. Cînd m-am trezit, am văzut că nu-i decît un vis: inima mi s-a strîns de durere.
Nu-mi scrie decît o jumătate de pagină, draga mea î lasă-mă pe mine sâ-ţi povestesc tot ce-rai trece prin minte; Montgobert îmi va scrie cum te simţi, asta-i tot ce doresc, si să-ţi meargă mai bine decît pînă acum. Scriu tot adăugind într-una, nu-ţi scriu decît ţie, îţi spun tot ce aflu; eu trebuie să-ţi scriu volume întregi, iar tu doar trei cuvinte
Fiul meu e încă la Nantes, deşi i-am scris să lase bălti treburile pe care le avem acolo.
6Bi - DOAMNEI DE GRIGNAN
Parif, vineri 23 februarie (1680i
Iată, draga mea, fără îndoială, o săptămînă cum nu s poate mai plăcuta pentru cei din neamul Grignan; şi dac , Pronia cerească s-ar milostivi tot astfel şi cu cel mai vlrs nic dintre ei, 1-am vedea curînd într-o slujbă mai de seami Pînă atunci găsesc că e minunat să ai fraţi atît de bine vi zuţi. Mici nu apucase bine cavalerul să mulţumească pei tru pensia de o mie de scuzi, că a şi fost ales, alături i opt sau zece oameni de viţă nobilă şi înzestraţi cu ce mai alese daruri, spre a-1 sluji pe delfin, drept care va m: căpăta frumoasa pensie de două mii de scuzi: în trei zile s pomenit cu o rentă de nouă mii de livre. S-a întors din drv. ca să se ducă la Saint-Germain, spre a mai mulţumi dată; căci a fost numit în lipsă, în timp ce. se afla ai< Darurile sale fără de pereche 1-au slujit mult în acea^ alegere: faima lui neasemuită, onoarea, cinstea, bun» moravuri, toate au ieşit la iveală, si toţi au găsit ca mai' tatea sa nu putea face alegere mai bună decît aceea a UIMI» supus atît de vrednic. Au mai fost aleşi doar încă opt: Dangeau, d'Antin, Clermont. Sainte-Maure, Matignon, Cliiverni, Fiorensac şi Grignan. Ultimul se bucură de încuviinţarea tuturor.
Fraţilor mai mici le merg treburile ca pe roate; treb«ţe să nădăjduim, draga mea, că aşa vă va merge şi

jrelicitări domnului de Grignan, dorrnului coadjutor, şi ţie; t* Hi transmit din nou complimente din partea tuturor celor' pe care ţi i-am mai pomenit, şi care m-au rugat din n0u să-i amintesc: le bien Bon şi fiul meu, care îi va scrie dolimului de Grignan.
Mîine pleacă1: a citit mustrările pe care i le aduci, poate, draga mea, că frumuseţea vieţii de la curte, pe care vrea s-o părăsească, şi unde are un loc atît de bun, îl va face să-şi schimbe părerea. L-am hotărît ca măcar să nu se grăbească şi să aştepte cu răbdare să i se ofere o sumă mai mare decît cea pe care a plătit-o el. Nădăjduiesc că-şi va schimba gîndurile ciudate cu care a venit; totuşi încă nu mi-a vorbit altfel decît pînă acum, dar vom vedea ce va mai aduce timpul. Draga mea, m-ai făcut să simt bucuria domnilor de Grignan datorită bucuriei pe care o am ştiind că-ţi merge mai bine şi că, cel puţin, nu suferi într-una. Răgazurile acestea mă fac să nădăjduiesc că dacă te vei păzi cu grijă, dacă vei bea lapte si dacă nu vei mai scrie, tini voi regăsi fata, şi chipul ei frumos.
E mare lucru că n-ai slăbit; dar nădejdile noastre sporesc mai cu seamă cînd aflăm că laptele nu-ţi face rău şi că-1 poţi bea îndoit cu apă de nalbă. Dumnezeu însuşi mi 1-a trimis pe domnul de La Rouviere, şi lui îi vom datora totul, dacă vei fi astfel în stare să bei lapte. Draga mea, nu-ţi schimba hotărîrile de la o zi la alta; nu te scîrbi de lapte; bea măcar o dată pe zi: să

nu te crezi vindecată doar pentru că timp de o lună n-ai mai avut dureri; nu osteni cruţîndu-te: numai cu stăruinţă o vei putea scoale la capăt; nu cu leacuri pe care le iei doar timp de cincisprezece zile te vei vindeca. Dacă ai şti ce bucurie nespusă mi-ai face dacă nu ţi-ai schimba hotărîrea de a te îngriji, fi cît de mult mă mîhneşte slăbiciunea şi durerile tale. draga mea, te-ai folosi de acest prilej spre a-mi arăta cît mă iubeşti, şi m-ai îndatora astfel mai mult decît oricum altminteri; vorbeşte-mi cît mai mult despre sănătatea ta, căci lj^ nimic nu mă gindesc mai mult; altminteri, nimic nii mă interesează.

îmi place foarte mult sinceritatea lui Montgobevt; dacă mi-ar spune numai lucruri bune, n-aş crede-o niciodată; dar ea ştie sa le împace îoarte bine pe toate, şi adevărurile ei îmi îac plăcere; atît e de firesc să mi-ţi placă să fii înşelată'. Dea Domnul, draga mea, să-ţi fie mereu la î el de bine ca acum cînd nădejdile noastre sînt atît de mari. Dar să nu te mai prind că scrii! Şi să bei lapte, de vreme cete împaci cu el. Va încerca să bea şi doamna de La Fayette.
Dar să mai vorbim puţin despre domnii de Grignan, căci e mult de cînd nu i-am pomenit. Nu se vorbeşte decît despic ei; numai felicitări şi iar felicitări; lumea abia termină cvi unul şi o ia iar de la capăt cu celălalt. Nu i-am mai văzut de cînd cavalerul e doamnă de onoare, cum spune domnul de La Rocneîoucauld. îţi va scrie toate noutăţile mai bine decît pot eu s-o fac. Se crede că doamna de Soubise nu ia parte] la călătorie: dar asta-i o poveste mai lungă.
Nu-ti voi vorbi decît de doamna Yoisin: a Jost arsă] pe rug nu miercuri, cum ţi-am scris, ci abia ieri. îşi cunoş-j tea osînda încă de luni, lucru cu totul neobişnuit. Seara le-a,] spus celor ce o păzeau: „Cum? Nu mîncăm de dulce la miezul • nopţii?" A mîncat cu ei la mie/Ail nopţii fiindcă aşa a vrut, căci mi fusese zi de post; a băut mtilt vin, a cîntat nenumărate cîntece de beţie. Marţi a îost supusă la caznele cele obişnuite, şi la cele'mari; înainte mîncase şi dormise opt ore; a îost confruntată cu doamnele de Dreux, Le Feron1 şi cu mai multe altele, pe saltea2: nu se ştie încă ce-a spus; toţi cred, ca şi pînă acum, că vom vedea lucruri ciudate3. Seara a cinat, şi a început din nou, deşi cu oasele zdrobite, să clieîuiască cu mare zarvă: i s-a spus că ar trebui să se ruşineze, şi că mai bine ar face dacă s-ar gîndi la Dumnezeu, şi dacă ar cînta un Ave Măria stella, sauun Salve, decît toate acele cîntece: 1-a cîntat şi pe unul şi pe celălalt, în bătaie de joc, a cinat şi a dormit. Ziua de miercuri a trecut de asemenea în confruntări, şi în dezmăţ, şi în cîntece: n-avruţ

1 Anaindouă învinuite do a fi vrut să-si omoare soţii.
E Pe care tuşesc întinsa după tortură (se parc, de altminteri, cîi a îost io"| titrată mai mult de îormă, de teama dezvăluirilor pe care le-ar ti putut face).
8 Procesul, în care erau amestecate persoane foarte sus puse, era urmări'l eu mare curiozitate, în general, anchetatorii au procedat cu multă prudent" pentru a nu compromite pe cei mai de seamă dintre cei implicaţi,

să-şi vadă duhovnicul. Joi, în sîîrşit, adică, ieri, nu i-aw dat să mănînce decît o fiertură: s-a arătat nemulţumită, temîndu-se că nu va avea putere să le vorbească domnilor judecători. A venit în caretă de la Vincennes la Paris; a, cam dus lipsă de aer, fiind cam la strîmtoare; au vrut s-o spovedească, dar ea n-a vrut. La ora cinci au legat-o; si, în mînă cu o făclie, a apărut în cotigă, îmbrăcată în'alb: e un fel de îmbrăcăminte pentru cei ce urmează a fi arşi pe rug; era foarte roşie la faţă, şi se vedea că-1 respinge cu furie şi pe duhovnic, si crucea1, împreună cu doamna de Chaulnes şi cu doamna de Sully, cu contesa3, şi cu mulţi alţii, am văzut-o trecînd prin faţa palatului Sully. La NotreDame n-a vrut în ruptul capului să-şi ceară în faţa tuturor

iertare, şi în piaţa Greve3 s-a împotrivit, pe cît a putut, să iasă din cotigă: au smuls-o cu de-a sila, au pus-o po rug, în şezut şi legată cu lanţuri; au acoperit-o cu paie; ea înjura din răsputeri; a dat la o parte paiele de mai multe ori; dar în cele din urmă focul s-a înteţit, şi n-am mai văzu t-o, şi cenuşa ei e acum în văzduh. Aşa a murit doamna Yoisin, vestită pentru nelegiuirile şi pentru necredinţa ei. Toţi cred ca urmează a'ieşi la iveală lucruri m ar î, care ne vor uimi. Un judecător i-a spus fiului meu, caro îi spunea acum citeva zile că e cumplit lucru să fie arsă la foc mocnit:, „Ah! domnule, avem noi grijă să le mai uşurăm suferinţa, căci femeile sînt făpturi slabe. — Şi ce le faceţi, domnule, le sugrumaţi? — Nu, dar li se aruncă buturugi in cap; apoi ajutoarele călăului le smulg capul cu cîrlige de fier." Vezi, aşadar, fata mea, că lucrul nu-i chiar aUt de cumplit pe cît se crede: cum te simţi după ce ţi-am spus-istorioara asta? Pe mine m-a făcut să clănţăn din dinţi.-Una dintre aceste nenorocite, care a fost spînzurată acum cîteva zile, i-a cerut domnului de Louvois să-i dăruiască viaţa, zicînd că dacă i-o vor dărui, vor afla de la ea lucruri uimitoare; nu i s-a făcut pe voie. „Ei bine! i-a spus ea atunci, fiţi încredinţat că nici cele mai mari chinuri nu mă vor' să scot un singur cuvînt." A fost supusă la caznele cele

1 După mărturia scrisă lăsată, de «Uiliavnieul iui In Voisin, aceasta ar â n»wit ca -o adevărată sîintă. " Contesa de Fiesque. 3 Uncie aveau loc execuţiile.

obişnuite, la caznele cete «aari, fi la cele atit d« nemaipomenit de mari, îneît a crezut că-şi va da duhul, ca o alta care a murit, asta în treacăt îie spus, în timp ce medicul îi lua pulsul. Această iemeie, aşadar, a îndurat toate acele cazne neînchipuite, fără să scoată un cuvînt. O duc în piaţa Greve; înainte de a îi azvîrlită pe rug, spune că vrea să vorbească; se înfăţişează judecătorilor cu semeţie: „Domnilor, spune ea, încredinţaţi-1 pe domnul de Louvois că sint preaplecata lui slugă, şi că m-am ţinut de cuvint; şi acum, haide, terminaţi odată". A îost executată îără întîrziere. Ce yici de asemenea cxiraj? Mai ştiu încă nenumărate istorioare la îel de plăcute; dar cum aş putea sa. ţi le spun pe tOi<te ? în timp ce noi trăim printre asemenea grozavi», tu, draga mea. eşti la bal, sau dai mari ospeţe; nepotul meu e pe scenă fi dansează cum nu se poate mai minunat. Aşa e în timpul carnavalului. Doresc tare mult su ştiu ce a lacul micuţul, şi cum ai petrecut de ziua ta. Dar uici nu vei îace altceva în toate aceste zile de dulce, şi /adarnic U- Tei grăbi să petreci, tot nu vei da prea repede de fundul sacului: pînă la postul Pastelor jnai e mult,

642 — DOAMNEI ŞI DOMNULUI LilS

Paris, duminică 17 martie {1680}

Deşi scrisoarea de faţă nu pleacă decît miercuri, nu mă tabdă inima să n-o încep încă de astăzi, pentru a-ţi spune, draga mea, că domnul de La Rochefoucauld a murit azi-noapte. Mi-e sufletul atit de greu de această nenorocire, şi de nemărginita mîhnire a sărmanei noastre prietene1, încît trebuie să ţi vorbesc. Ieri, sîmbătă, leacul englezului făcuse minuni; toate nădejdile noastre de vineri, despre care ţi-am scris, sporiseră; eram încredinţaţi că boala fusese învinsă, pieptul răsufla în voie, capul era limpede, fierbinţeala seăzuse, ieşirile afară îl ajutaseră mult; pe neaşteptate, ieri, la ora şase, dă să moară: dintr-o dată fierbinţeala creşte,

1 Doamna de La Fayette.

se înăbuşă, aiurează; într-un cuvînt, guta ft sugrumă mişeleşte; si deşi era încă foarte puternic,şi Mările de sînge nu-1 doborîseră, i-au îost de ajuns patru 'sau cinci ore ca să se prăpădească; şi la miezul nopţii şi-a dat duhul, de fată fiind domnul de Condom; domnul de Marsillac1 nu 1-a părăsit o singură clipă; a murit în braţele Iui, în jilţul pe care-1 ştii. I-a vorbit de Dumnezeu cu curaj. Durerea lui e cu neputinţa de închipuit; dar se va întoarce lingă rege, la curte; întreaga sa familie se va întoarce acolo unde o cheamă rangul; dar unde va mai

găsi doamna de La Fayette un astfel de prieten, o asemenea tovărăşie, o asemenea blîndeţe, un farmec, o încredere, o preţuire atit de mare pentru ea şi pentru fiul ei? E bolnavă, stă închisă de dimineaţa pînă seara în camera ei, nu iese niciodată din casă; domnul de La Rochefoucauld, de asemeni, sta tot timpul în casă: din pricina asta aveau atîta nevoie unul de celălalt: nimic nu poate fi asemuit cu încrederea pe care şi-o arătau, cu farmecul prieteniei lor. Draga mea, chibzuieşte puţin şi vei vedea că e cu neputinţă să înduri o pierdere mai mare, şi de care scurgerea timpului nu te poate nicidecum mîngîia. Am stat tot timpul cu ea în ultimele zile: nu era să-şi arate durerea faţă de cei din această familie; de aceea avea nevoie să ne fie milă de ea. Doamna de Coulanges, de asemen a, a făcut tot ce i-a stat în putinţă, şi vom continua astfel încă un timp, chiar de ne-am îmbolnăvi de prea mare mîhnire.
Iată în ce împrejurări au sosit "frumoasele tale scrisori, şi biletul tău, şi o altă scrisoare, de asemenî, ca răspuns la prima scrisoare a domnului de Marsillac. Asta le-a fost soarta: pînă acum n-a« fost admirate decît de mine si de doamna de Coulanges, care a găsit că micuţele d'Arnoton sînt pline de haz şi ca scena e tare nostimă. Domnul de Grignan scrie minunat. Cînd va veni cavalerul2, i le voi da; va afla poate timpul potrivit, după atîta durere, spre a spune; »Iată-le". Pînă atunci trebuie să scrii una de condoleanţe. El pune la loc de cinate toată dragostea copiilor, şi ne arată c& QU eşti singură; dw, ea adevărat, mu veţi fi imitaţi.
1 Amintim, fiul lai tA Roctefoticauid. 31 De Marsilîae.

Toată jalea de aici m-a trezit şi m-a făcut să văd limpede cit de cumplite sînt despărţirile. Mi-e inima strînsă, şi mai mult ca niciodată te rog în genunchi, cu lacrimi în ochi, să nu mai animi la nesîîrşit să iei leacurile de care ţi-a vorbit domnul de Rouviere, şi fără de care nu te poţi însănătoşi. Te mulţumeşti să ştii care sînt; slavă Domnului, ai destule; sînt în caseta ta; şi în vremea asta sîngele ţi-e tot bolnav, .pieptul te doare adesea; ţi-e de ajuns să ştii ce leacuri îţi trebuie dar nu vrei să le iei; şi cînd vei vrea, draga mea, vai! s poate că boala ta va îi prea înaintată. E cu putinţă să vrei a-mi pricinui clipă de clipă asemenea amarnică durere? 'Ţi-e teamă să te vindeci? Nu mai ai nici o încredere în dominul de La Rouvicre, în domnul de Grignan? Şi dumneata, domnule de Grignan, nu eşti nespus de crud cînd o iei la Marsilia, şi poate şi mai departe? Poţi, iară să tremuri, s-o tîrăşti astfel pe drumuri după dumneata? Vai! ştii cit de mare nevoie are de odihnă: cum o poţi supune la asemenea oboseală? Te rog stăruitor în numele dragostei dumitale, să-mi lămureşti această purtare: oare eşti pe deplin mulţumit de sănătatea ei, şi nu-ţi doreşti nimic mai mult? Dea Domnul să ai dreptate. Altădată îmi vorbeai de nepreţuita ei sănătate: acum nu-mi spui mai nimic, şi văd că o ,plimbi cu dumneata.
Draga mea, domnul coadjutor, pe care 1-am văzut în trecere, nu mi-a spus lucruri îmbucurătoare: spune că scrii :ca de obicei, şi că uneori ieşi din cabinet atît de istovită >încît eşti schimbată la faţă. Ah l Doamne! cînd mă gîndesc că te omori tocmai pentru oamenii care te iubesc cel mai mult, şi care şi-ar da viaţa ca s-o salveze pe a ta; şi că ne prieinuieşti cea mai cumplită nelinişte din cîte se află doar •pentru a scrie nişte fleacuri, nişte răspunsuri bine potrivite. vEu una îţi spun, draga mea, că-mi pricinuieşti cea mai mar*' ;durere cînd îmi scrii mai mult de o pagină. Ultima ta scrisoare e prea lungă, te chinui şi pe tine şi pe mine, şi de îndată c6 te simţi puţin mai bine, faci tot ce trebuie ca să te îmbolnăveşti din nou. Draga mea, struneşte-ţi pana, care aleargă atît de repede şi cu atîta uşurinţă; e un pumnal ; nu mai vreau să aud de ea; mi-e groază de răul pe care fci-1 face. Coadjutorul mi-a spus că dacă ţi s-ar tăia pumnul

drept, te-ai îngraşă. Nu-ţi mai pierde timpul răspunzînduBii în legătură cu veştile pe care ţi le dau; nu-ţi mai bate joc de tine; nici eu însămi nu-mi amintesc de ele de îndată oe-au pornit spre tine.

Draga mea, iartă lungimea acestei ultime părţi. Coadjutorul m-a tulburat, şi mă cutremur la gîndul înfricoşătoarei dureri de a pierde ceea ce iubeşti. Vai! droga mea, fie-ti milă de mine!

•Al ivfcui'i, 20 martie-

li, în sfîrşit miercuri. Domnul de La Rochefoucauld e tot mort, şi domnul de Marsillac tot îndurerat, şi a'tît de bine zăvorit în casă, încît nu pare că ar mai avea de gînd să iasă vreodată de acolo. Sănătatea şubredă a doamnei de La Fayette îndură greu o asemenea durere; are fierbinţeală; timpul nu va izbuti s-o facă să uite durerea acestei pierderi; viaţa ei s-a schimbat într-tin fel care-i va da prilejul s-o pomenească în fiecare zi. Trebuie să-mi spui măcar cîteva cuvinte pentru ea în scrisoarea pe care mi-6 vei scrie: te rog din nou, draga mea, să nu-mi scrii mai mult de o pagină.

Sînt neliniştită din pricina sănătăţii tale şi a călătoriei pe care o faci. Nu mergi, e drept, pînă în Barbaria, dar va. ii lucru cu adevărat barbar dacă oboseala drumului îţi va face rău. E drept, draga mea, că ne aflăm fiecare la celălalt capăt al pămîntului, şi că asta e cumplit, mai cu seamă cînd eu mă voi afla lîngă Ocean, de unde pot să mă duc pînă în Indii, după cum şi tu te poţi duce în Africa. Te încredinţez că inima mea nu îndură în linişte această depărtare, cum spuneai acum cîteva zile. Dacă ai şti cît mă tulbură cea mai mică întîrziere a scrisorilor tale, ţi-ai da seama uşor cît voi suferi m timpul blestematei călătorii pe care o voi *Ve. Nu i-am văzut pe domnii de Grignan; sînt la Saint-; Germain, iar cavalerul la regimentul său.

Au vrut să mă ducă, s-o văd pe doamna soţia delfinului: •^ drept vorbind, nu-s chiar atît de grăbită. Domnul de ^°«la.nges a văzut-o: cea dinţii privire e şi cea mai de te-

mnt cum spune domnul Sanguin; dar e atît de spirituala, S 'aS£ huraţiri alese, atita bunătate, purtăn atît de fermecătoare, incit nu poţi decît s-o admiri:

S'il faut honorer Cybele
Jl faut encor plus Vaimcr.1

Toţi îi repetă spusele, pline de spirit si de înţelepciune,, Doamna de Maintenon se bucură, zi de z!, de tot mai mare tSe: stă de vorbă ore întregi cu maiestatea M Tare ii dăruieşte soţiei delfinului timpul pe care odinioară ij dăruia doamnei de Montespan; gîndeşte-te cum e primita asemSiea schimbare. Le char gris* e de p frumuseţe uimitoSeMiu de mult, la un bal, s-a dus, străbătmd pnn m jloe toată tocăperea, drept la rege, fără să se uite nici m stingănki în dreSa i s-a spus că n-o văzuse pe regină: era ade-™+• i l a dat un loc \ şi deşi a pricinuit oarecare tulbu™se sp'une că aUVă V* de Lbevecida* a fost primita cu muMPpScere: ar îi multe fleacuri de povestit despro SatTastea. Doamna de Soubise nu s-a întors încă de a ţară: se află la domnul de Luynes, la zece leghe de ateii e un lucru tare întristător. '

Si fratele tău, care se află acum în garnizoană, e foarte trist- gîndesc ci întîlnirea dintre spiritele voastre animalenu le va face pe ale sale, deşi de acelaşi sînge, sa gmdeas că la f el cu tine Lunga ta frază mi-a părut îoarte frumoasa m& îndoiesc ca voi răspunde la ea i dar asta nu înseamnă Sm c înţelegi îoarte bine ce vreau să spun. Mi se pare ca Si atît de mulţumită de norocul fraţilor tăi5, încît nu ma> nîdăîduieBtl într-al tău: te ascunzi îndărătul cortme). Saga mea; ti-am spus cît mă doare inima dmpnem»***

1 Trwbuie s-o cinstim pe Cybeta,
Dur trebuie însă şi mai. mult s-o iubim, (Vers âin opera Atys, de LnIU; operi favorită a lui Ludovic al XlV-le», denumita aia această caazl Topera du fi (opera regelui), şi care &-a menţinut în repertoriu timp S/e şaizect de sat.),

" Porecfâ dată. domnişoarei 4e Fontanges (îtt traducere: carul oeniişiB.^

* In spaniolă ta orfginal: emtst?M, lieaJă,

•Emanaţii soiStife socotite a, ti principiul vieţii şi alssutimesfeţw (fi Descartes)
* B vorba, de f apt, de cumnaţii doamnei de Grignan.

şi cit îmi pare de nedrept să fie aşa; nu pot îndeajuns urî răul care te face atît de nepăsătoare i'aţa de tot ceea ce te priveşte. Socoti că nu însemni nimic, cînd pentru atîţia alţii însemni totul, şi cînd nimeni, aici, nu preţuieşte cît preţuiţi voi amîndoi.

Adio, preaiubita mea: nimic nu-mi poate abate gîndul de la tine; totul mă duce într-acolo; şi dacă m-ai iubi şi tu la fel de mult, ai îi şi mai grijulie decît eşti cu sănătatea ta. A mea e foarte bună; Du Chesne mi-a spus să ţin mai departe postul, pînă în clipa cînd voi simţi cea mai mică Supărare. Crede că dacă voi bea zeamă de in în fiecare dimineaţă, ceai după mesele de prînz, şi dacă voi mînca numai cărnuri uşoare1, o voi scoate'cu bine la capăt. Oricum, am dezlegare de dulce, şi mă voi sluji de ea fără mustrări de cuget; nu fi îngrijorată, prea iubita mea copilă: încrede-te în mine.

Nu te miri că Dumnezeu m-a lipsit şi de plăcerea de a vorbi de treburile tale cu domnul de La Rochefoucauld? Părea că-şi dă osteneala pentru ele în chipul cel mai îndatoritor. Astfel, că, după ce 1-am pierdut şi pe domnul de Pomponne, nu mai am bucuria să cred că-ţi voi putea fi vreodată de folos cu ceva.

Nicicînd n-am văzut atîtea lucruri neobişnuite de cînd ai plecat. Am aflat că tînărul episcop d'Evreux e favoritul bătrînului, şi că acesta i-a scris regelui pentru a-i mulţumi că i-a dat un asemenea urmaş. E rîndul domnilor de Grignan să facă tot ce trebuie făcut pentru casa lor; rîvnalor nu va putea îi mai mare decît a mea. îi îmbrăţişez pe toţi cei din jurul tău. Doresc mult să ştiu unde se duce toată familia ta. Le bien Bon îţi este întru totul devotat; va întrerupe postul din pricina unei răceli: îmi pare că totul îmi scapă printre degete. Aş vrea să-i sărut pe Pauline şi pe nepotul meu, ţi pe domnişoarele de Grignan, şi pe domnul de Grignan; pînă la urmă îi voi săruta pe toţi cei ce-ţi sînt to preajmă. L-am văzut pe domnul de Vins cînd s-a întors, l1 pe domnişoara de Meri, care nu-i mai rău ca de obicei; e toai mult decît ne-am putea dori,

1 La catolici fa zilele de duminică ttm post se poate mînea de dulce,

GM - DOAMNEI DE GR1GNAN

Paris, simbătâ seara, 6 aprilie (HiSO)

Vei afla o veste care nu mai e o taină, dar vei avoa plăcerea să te numeri printre primele care o ştiu. Doamna de S?ontanges este ducesă, cu o pensie de douăzeci de mii de scuzi; azi primea felicitări, în patul ei. Regele s-a dus s-o vadă in mod public; de mîino capătă dreptul taburetului, apoi îşi va petrece zilele Pastelul la o mănăstire pe care regele i-a dat-o uneia dintre surorile ei1. Iată o despărţire care va face multă cinste severităţii duhovnicului. Unii spun că toate acestea aduc a ruptură; eu una nu cred nimic: , timpul ni le va arăta pe toate. Iată ce e sigur: doamna de Montespan e turbată de furie: ieri a plîns vreme îndelungată; nu-i greu să-ţi închipui la co chinuri e supus orgoliul ei; o şi mai jignită încă de mareo, favoare de care se bucură doamna de Maintenon. Maiestatea sa îşi petrece adesea după-amia/.a două ore în camera ei, stind de vorbă cu ea cu multă căldură, şi într-un fel aţii de liber şi de firesc, încît nu-i făptură pe lume mai invidiată, Doamna de Richelieu începe să simtă urmările unei vieţi de petreceri: mintea îi slăbeşte văzînd cu ochii; prezintă pe toată lumea, şi nu mai spune ceea ce se cuvine pentru ' fiecare; îndatoririle ei de doamnă de onoare, pe care le îndeplinea atît de bine, sînt date cu totul peste cap. I-a, prezentat delfinului pe La Trousse si pe fiul meu fără să Io spună numele. A spus despre ducesa de Sully: „Iată pe una dintre dansatoarele noastre"; nu i-a rostit numele doamnei de Verneuil: a fost cît pe ce să lase să f ie sărutată2 doamna.de

Louvois, pentru că o luase drept ducesă; într-un cuvint, slujba aceasta e primejdioasă, şi ne arată că lucrurile mărunte fac mai mult rău docît studiul filozofiei. Căutarea adevărului nu istoveşte un biet creier atît cît îl pot istovi toate complimentele şi toate nimicurile cu care e înţesata mintea ei.

1 Jeanne de Scoraille fusese făcuţii stareţă a mănăstirii Manbuisson. •* De citre soţia delfinului. Aceasta, conform etichetei, nu le saruta-«îeoit ou soţiile ofiţerilor coroanei. Bussy Rabutin relatează că, în ultimul moment, -şi seama do eroare, doamna de Richelieu ar f i strigat: „Nu trebuie sărutaţi"-

Domnul de Marsillac a părut oarecum simţitor la fericirea frumoasei Fontanges; pînă atunci nu dăduse nici uri semn de viaţă1.

Doamna de Coulanges tocmai a sosit la curte; am fost la ca anume, înainte de a-ţi scrie. E încîntată de soţia delfinului; are şi toate pricinile să fie: prinţesa accasta'a copleşit-o cu atenţii; o cunoştea dinainte, 'din scrisorile ei, şi datorită laudelor pe care i le adusese doamna de Maintenon. Doamna de Coulanges a fost într-un cabinet în care prinţesa se retrage după-amiaza împreună cu doamnele ei de onoare; a stat aici de vorbă cu ele în chipul cel mai plăcut. Prinţesa aceasta este mai spirituală şi mai inteligentă decît se poate închipui; toată curtea o iubeşte cu înflăcărare: iată o făptură căreia îi poţi fi pe plac, şi care poate fi foarte simţitoare la însuşirile alese.

Vărul nostru2 e la fel de stăruitor pe lîngă doamna de Coulanges; nu pare a-1 mai iubi, si totuşi sînt nedespărţiţi ca trupul şi umbra lui. Marchiza de La Trousse e tot ca turbată: ştii că şi-a schimbat gîndurile în legătură cu fata ei? N-o voia: acum o vrea; şi domnul de La Trousse, care o voia, n-o mai vrea. Cearta asta o va hotărî pe fată, care n-are altă chemare, să se călugărească.. Tatăl nu îndrăzneşte să-i poarte de grijă nici ei, nici nevestei lui, pentru că aleasa inimii sale priveşte asemenea lucru cu cel mai covîrşitor dispreţ: trebuie, aşadar, să-şi înăbuşe toate simţămintele ; fireşti:

Pottr qui? pour tine ingrate.,.3

care nu-1 mai iubeşte, căci ştiu bine că-i aşa; dar e atît de nevolnic şi de supus, încît slăbiciunea lui seamănă cu o dragoste pătimaşă: niciodată n-am văzut mai puţină prietenie decît în această iubire. Fata mea, iată ce-mi amintesc acum; îmi pare că aş mai avea multe lucruri de spus. încunoştinţează-mă cînd vei primi această scrisoare; seamănă puţin cu cele ale lui Cicero.

1 Se spune că fiul lui La UocUcfoucauld ar fi favorizat Icgăluraliegelui Cl* domnişoara de Fontanges,

' La Trousse. '

8 Venirii cine? pentru o ingrată... (Ilacine, Andromaai, act, V, scena IV).

658 - DOAMNEI DE GRIGNAN

w, joi 9 mai (1680)

Vreau să-ţi scriu în fiecare seară, druga mea copilă; numai acest îel de a-mi petrece timpul mă poulu mulţumi. Mă învîrtesc în loc, merg, vreau să citesc mai departe cartea pe care am început-o. în zadar îmi fac de lucru1, mă plictisesc, şi simt că-mi lipseşte pana şi călimara. Trebuie să-ţi vorbesc, şi deşi această scrisoare nu pleacă nici azi, nici mîine, îţi voi da în fiecare seară socoteală de felul cum mi-ani petrecut ziua.

Fiul meu a plecat azi-noapte din Orleans cu diligenta, tare pleacă în fiecare zi la ora trei dimineaţa, şi soseşte seara la Paris: asta aduce oarecare necazuri poştei. Iţi dau veşti despre călătoria noastră, pînă le voi avea pe cele diu Danemarca. Ne-am urcat pe corabie la ora şase, pe un timp cum nu se poate mai minunat; am poruncit să fie aşezată careta mea cea mare în

aşa fel încît soarele să nu poată pătrunde înăuntru: am coborît geamurile; deschizătura din faţă închipuie un tablou minunat; cele de la portiere şi de pe lături ne îngăduie să vedem cele mai frumoase privelişti cu putinţă. Nu-s decit eu şi abatele în acest cabinet nostim, aşezaţi pe perne moi, respirînd aer curat, simţindu-ne cum nu se poate mai bine; ceilalţi se simt şi ei ca în sînul lui Avram. Am mîncat supă si rasol fierbinte; avem o sobiţă de gătit, mîncăm pe o scîndură în caretă, ca regele şi regina: vezi, rogu-te, cit ne-am subţiat, noi, cei de pe rîul Loire, şi cit de necioplіţi eram odinioară, pe vremea cînd inima era la stingă?: a mea, draga mea copilă, fie că e la dreapta, fie că e la stingă, e plină de tine. Dacă mă întrebi ce fac în această minunată caretă în care nu mi-e frică de nimic, îţivoi răspunde că mă gîndesc la copila mea iubită, chibzuiesc ia dragostea duioasă pe care mi-o poartă ea mie, la grija pe care o simt în legătură cu tot ce o priveşte, la voia Celui de Sus care ne-a despărţit, la mîhnirea mea; mă gîndesc la treburile ei, mă gîndesc la treburile mele; toate acestea alcătuiesc

1 Expresie preferată a domnului de La Oarde. " Moliftre, Doctorul ftirS «oie. act. TI, scena IV.

oarecnm tristeţea fetei mele, în ciuda tristeţei mamei mele care străluceşte în juru-mi. Privesc, admir frumoasa privelişte, care-i inspiră pe pictori. Sînt mişcată de bunătatea bunului abate, care, la şaptezeci si trei de ani, mai străbate tacă pămînturi şi ape, spre a-mî fi de ajutor. Apoi iau o carte pe care ara cumpărat-o la îndemnul domnului de La Kochefoucauld; întâlnirea din Portugalia1, în două tomuri in-8°. E o traducere din italiană: povestea şi stilul sînt deopotrivă vrednice de preţuire, îl vedem aici pe regele Portugaliei, un prinţ tînăr şi viteaz, grăbindu-se să-şi înfrunte soarta nefericită; piere într-un război purtat în Africa împotriva fiului lui Abdalla, unchiul lui Zaîd: e neîndoielnic una dintre poveştile cele mai plăcute din cîte se pot citi.

Apoi mă întorc iar la Cel de Sus, la căile Sale, la ceea ce te-am auzit spunînd, că voinţa noastră nu-i decît făptuitoarea poruncilor Sale veşnice. Aş vrea să stau de vorbă cu cineva; vin dintr-un loc unde e destul de înrădăcinat obiceiul de a vorbi: bunul abate şi cu mine vorbim, dar nu într-un fel care să ne poată înveseli. Trecem pe sub toate podurile cu o plăcere care ne face sale dorim: nu sînt multe ex wto-uri pentru naufragiile de pe Loire, şi nici pentru cele de pe Durance: am fi mai îndreptăţiţi să ne temem de aceasta, care e năvalnică, decît de Loire a noastră care e cuminte şi plină de măreţie. Am sosit aici devreme; fiecare se învîrte în sus şi în jos, se bărbiereşte, iar eu scriu în chipul cel mai romanţios pe malul rîului, unde se află hanul nostru: La Galere; ai fost şi tu aici. .

Am auzit nenumărate privighetori; m-am gîndit la cele pe care le auzi de pe balconul tău. Nu îndrăznesc să-ţi spun, fata mea, ce gînduri negre m-au cuprins cînd mi-am amintit de sănătatea ta gingaşă: mă înţelegi bine, şi înţelegi şi cît de mult doresc să te faci sănătoasă; dacă .mă iubeşti, vei avea toată grija şi îţi vei da toată strădania, spre a-mi dovedi dragostea adevărată pe care mi-o porţi: cele ce-ţispun sînt o piatră de încercare. Bună seara, preaiubita. ; adio pînă mîine, la Tours,

. 'Carte apărută la Genova în 1585, de Franehi de Conestaggio. Traducerea r ceză (anaaimă), care tocmai apăruse, aparţinea unui prieten al doamnei de

Tours, vineri 10 fttai

Ne simţim, fata mea, la fel de fericiţi. N-am văzut înviata mea nimic care să semene cu frumuseţea acestui drum. Dar ai înţeles cum e aşezată careta noastră de-a curmezişul? Soarele nune supără niciodată: e deasupra capetelor noastre, răsăritul e la stingă, apusul la dreapta, iar acoperişul1 ne apără de el. Mergem de-a lungul acestor maluri minunate si vedem o mulţime de lucruri felurite, care ni se perindă într-una prin faţa ochilor, ca tot atîtea privelişti noi, care

i-ar plăcea nespus domnului de Grignan: nu-i pot dori decît să vadă măcar una dintre ele, din locul pe care i 1-aş spune eu.

Frumoasa Fontanges era aşteptată la curte a doua z, i «lupă plecarea mea: acum e rîndul cavalerului să-şi facă datoria2; eu nu mai sînt bună de nimic: dacă num-ai iubi, ar trebui să arzi bietele mele scrisori înainte de a le deschide. Adio, preaiubita mea copilă; adio, domnule de Grignan.

DOAMNEI DE GRIGNAN

.\anles, luni scara 27 mai (KÎSO)

Draga mea, iţi scriu in seara asta pentru că, slavă Domnului, mîine plec în zori, şi nici măcar nu-ţi voi aştepta scrisorile spre a-ţi răspunde: las un om călare care mi le va aduce la prînz, şi las aici şi această scrisoare, care va pleca astă-seară, astfel ca, pe cit îmi stă in putinţă, să nu tulbur in vreun fel mersul scrisorilor noastre.

Vai, draga mea, lipsa ta îmi pricinuieşte şi aşa destule alte necazuri! De pildă, socoti că sănătatea ta, orice mi-aî scrie tu în privinţa asta, nu-i pentru mine o veşnică pricină de nelinişte? Dimpotrivă, sînt peste măsură de neliniştită: starea ta plăpîndă, slăbiciunea ta, arşiţa din piept, durerii o

1 Caljanei de pe corabie.

aR rîndul cavalerului do Grignan, aflat acum in serviciul delfinului, -transmită doamnei do Grignan vesti d« la curte. . - .

jjji picioare, colicile, frigurile caro au dat peste tine anul trecut eînd ne aşteptam cel mai puţin, toate mi se perindă prin minte trezind în mine o asemenea amărăciune, Incit iată o nouă pricină pentru care trebuie să înţelegi că lipsa ta şi lunga noastră despărţire mă apasămal mult ca niciodată. Te rog stăruitor să-mi vorbeşti întotdeauna despre tine cît mai mult cu putinţă.

Văd cu mîhnire starea în care se afla biata Montgobert cjud mi-a scris; nădăjduiesc, draga mea, că, mai cu seama aflîndu-te unde te afli, yei fi împăcat lucrurile1. Cum sintem cu toţii foarte tulburaţi numai la gîndul că poţi fi supărată pe noi, e de ajuns un cuvînt al tău care să ne arate că ne-ani înşelat, pentru a ne înmuia inima: ştiu puterea unui astfel de'cuvînt. De aceea nădăjduiesc că nu mai e ceea ce a fost tirnp de trei săptămîni. Sînt prea departe pentru a-mi în<4dui să vorbesc: mai bine să ne spunem fleacuri, draga mea, si mai cu seamă astăzi, eînd scriu ca Arlequin, care răspunde înainte de a fi primit scrisoarea. Aş fi plecat astăzi, dacă n-aş fi vrut s-o am în aceeaşi zi.

Am fost ieri la Buron2, de unde m-am întors seara; am fost cît pe ce să plîng văzînd halul în care a ajuns locul ăsta: erau aici păduri străvechi; fiul meu, eînd a venit aici, a pus să se taie tot ce mai rămăsese în picioare. Pe deasupra, a mai şi vîndut o pădurice de toată frumuseţea; e o faptă jalnică: a căpătat patru sute do pistoli, din care nu mai avea nici măcar o para o lună mai tîrziu. E cu neputinţă de înţeles nici ce face cu banii, şi nici cît 1-a costat călătoria în Brefcania, unde a trăit ca un calic, căci şi-a trimis slugile şi vizitiul la Paris: nu şi 1-a oprit lingă el în acest oraş, în care a stat două luni, decît pe Larmechin. Se pricepe do minune să cheltuiască fără să se vadă pe ce, să piardă fără să joace, şi să plătească fără să scape de datorii; îl chinuie neîncetat o sete şi o nevoie arzătoare de bani, Pe vreme de pace ca şi pe vreme de război; e eu neputinţă de crezut ce se întîniplă cu el, căci n-are nici pie de imaginaţie, dar mîna lui, de cum îi atinge, topeşte banii c^ prin minune. Draga mea, trebuie să înduri să-ţi spun

* Cearta doamnei ue G-rişnan cu guvernanta Montgo&erfc a durat aiai ^Wte iurli.

" Proprietate a doamnei do Sâvigng in împrejurimile oraguiui Rintes. 19 ~ Doamna cîe Sévigna

toate astea. Toate driadele îndurerate pe care le-am văzut ieri, toţi bătrînii silvani care nu mai ştiu unde să se ascundă toţi corbii bătrîni cuibăriţi de două sute de ani în adîneurile înspăhnîntătoare ale acestor păduri, bufniţele care, în acea întunecime, vesteau, prin strigătele lor rău prevestitoare, nenorocirile care-i plndesc pe oameni; toţi şi toate mi s-au plîns ieri într-un fel care mi-a si'îşiat inima; şi cine ştie dacă vreo cîţiva, dintre stejarii bătrîni n-au vorbit chiar, ca acela în care era Clorinda1? Locul acesta era un luogo & încânte?, cum altul pe lume nu se mai află: de aceea m-am întors nespus de mîhnită; cina pe care mi-au dat-o primul-preşedinte şi nevasta lui n-a fost în stare să mă înveselească.

Trebuie să-ţi povestesc ce fel de om este acest primpreşedinte; poate îţi închipui că e un moşneag slinos, a barba pînă la brîu, ca Ragusse8 al vostru; cîtuşi de puţin e un tlnăr de douăzeci si şapte de ani, nepot al domnulu d'Harouys; un mîndru vlăstar al familiei Bunelaya, cai a copilărit împreună cu tînărul La Silleraye4, pe care 1-ai văzut de nenumărate ori, fără să-mi fi închipuit vreodată ca va ajunge magistrat; şi totuşi a ajuns, datorită încrederii de care se bucură; şi în schimbul a patruzeci de mii de franci, a cumpărat toată experienţa de care are nevoie spre a se afla în fruntea unei companii suverane, adică în fruntea camerei de conturi din Nantes; mai mult, s-a însurat cu o fată pe care o cunosc foarte bine, pe care am văzut-o zi de zi timp de t cinci sâptămîni cu prilejul Statelor, la Vitre; astfel că alît * acest prim-preşedinte cit şi soţia lui sînt pentru mine i băieţandru pe care nu-1 pot respecta, şi o fetişcană căreia :. sînt în stare să-i dau toată cinstea ce i se cuvine. S-au i tors, spre a mă întîlni, de la ţară, unde se aflau; nu mă la singură nici o clipă. Pe de altă parte, domnul de Noint proaspăt întors de la Brest, a venit să mă vadă sîmbăi politeţea lui m-a silit să-i fac o vizită a doua zi proastei nevastă-sa; ea mi-a întors vizita încă în aceeaşi seară; azi m-au invitat la o masă de post (căci sîntem în ajio înălţării) atît de îmbelşugată, îneît pînă şi ultimul peştişuf

1 Aluzie la Tasso, Ierusalimul eliberai (Chitul XIII),

* în italiana în original: Joc vrăjit {Ierusalimul eliberat, cîntiil XIII).

' Membru al parlamentului din Ai;;,

•Fiul domnului tTHarouys.

aducea ou la şeilor a hallcna1. De acolo ra-ain dus să-in i i.-ui rămas bun de la bietele călugăriţe, pe care le iubesc, şi JHÎ care le las în tovărăşia unei cărţi minunate2. Mi-ara luat Leş Rochers copacii neat.inşi de secure. Vezi. draga n,e;i, oiţe fleacuri sini în stare să-ţi scriu astăzi.

E marţi 28, dimineaţa. Adio, jnvascurupa şi preaiubita mea copilă. Careta mă aşteaptă, îmi pare că orice călătorie mă îndepărtează tot mai mult de tine. Bunul abate mă roagă să-ţi spun. că se va gîndi cum poate fi sprijinit căminul din încăperea cea mare, care îţi dă atîta bătaie de cap. Te încredinţează că e cu putinţă să fie sprijinit, şi că va porunci să se facă cele de trebuinţă de la Leş Rochers. Am scris o.a domnul de Rennes să fie rugat să treacă în cealaltă cameră, după cum mi-a făgăduit; va ram în e poate pentru căsătoria domnişoarei de Noailles: cei, din neamul de Noaillex «/ ţoale ^rentele aflate sus3.

Te roagă4 de asemeni să-i serii cuin merite pendula ţi dacă a fost potrivită cum trebuie; e nefericit din pricină i.-ă Turet3 i-a trezit un asemenea respect, incit n-a mai îndrăznit să se atingă de ea după el.

Cu sănătatea mă simt foarte bine. Am făcut aici, rind luna era la ultimul pătrar, obişnuita mea cură: o pilulă, şi zeamă de cireşe. Dea Domnul, preaiubita mea, ca şi sănătatea ta să se întărească şi să fie aşa cum spui tu că este, ca toate relele care te chinuie să nu mai fie nici în faptă nici in putinţă, şi ca eu s-o pot din nou vedea pe scumpa mea copilă aşa cum mi-o doresc, frumoasă, iubită de toţi, grasă, voinică. Dumnezeule Doamne! va face oare aerul de la Grignan asemenea minune? Dragul meu conte, dumneata ce crezi? Te îmbrăţişez şi îţi dau încă o dată în grijă sănătatea aceleia care ne este atît de dragă.

' în spaniolă în original: doamna balenă. "Tratatul La Frequentc Oommmion de Arnauld,
* Cuvinte obscure, care (ac probabil aluzie, la vectti corturi diiHref *rtpj!iiie ae NoaiHes şi de Bouillon. ' Abatele de Coulangea. Un ceasornicar.
W*

l\\ voi răspunde de la Leş Rochers la scrisoarea ta. pe care o aştept din clipă în clipă. Le sărut pe domnişoarele de Gt'ignaii şi pe scumpii mei micuţi.

669 - DOAMNEI DE

Lcs Rochers, miercuri 12 iunie (JGSOj

Cum, draga mea, ţi-am ţinut, fără să vreau, o adevărată •predică? Sînt tot atît de uimită pe cît a fost domnul cont o de Soissons cînd a aîlat că îace proză1. E adevărat că simt o îndeajuns de mare dorinţă să dau toată cinstirea harului Domnului nostru Isus Christos. Nu spun, ca regina mamă, S» rîvna ei îără de margini împotriva bieţilor jansenişti: „Al:' să nu mai tot aud de harul ăsta!" Eu spun tocmai dimp•.trivă, si socot că am buni chezaşi. Devreme ce mi-ai spus i • gîndeşti despre norocul cumnaţilor tăi, îţi voi spune ;: chipul cel mai sincer că mi-era teamă că aerul xmei case în care se vorbeşte uneori despre harul dumnezeiesc2 sănu-i aducă neplăceri abatelui de Grignan; mulţumesc Domnului, n-aru făcut nimic rău, şi nici tu; si dacă tac acum, cum trebuie si vreau s-o îac, nu va mai îi de teama de a dăuna cuiva. Tinerii tăi prelaţi nu sînt cîtuşi de puţin bănuiţi de asemenea erezie.

Tocmai i-am scris cavalerului; ni-a uitat cu dcsăvîrşirc; şi cum, în privinţa lenei, nu seamănă cu ceilalţi din neamul Gfignan, uitarea lui nu poate trece nebăgată în seamă, îi vorbesc de pensia pentru care i-am lăsat hîrtia cu semnătura în alb; i-am scris despre asta domnului d'Evreux acum o lună; nu mă gîndesc la răspunsul lui; cred că acum va ii primit pensia.

Azi, draga mea, încep lucrările de zidărie pentru tine; Du But se va îace luntre si punte spre a-i zori pe lucrătorii

* S f: pare că această anccrlotă, co, se punea pe spania Ini Eiigfenc <îe Sr.v"i8i coiHcOeSoissons, mort în 1673, 1-ar f i inspirat re Molicrc Sn comedia B«rj)f<«"' jenltfo??!.
9 i'fobaljU casa lui ArnauW de Fompoooc,

n-au putut fi începute mai devreme; dar vor avea destul timp- îţi trimit un bilet de Ia doamna de Lavardin, din oare vei vedea tot ce gîndeşte. Aş fi ispitită, să-ţi trimit o lunga scrisoare a doamnei de Mouci, în care îmi povesteşte pe larg tot ce face în vederea nunţii1; dintre toate m-a ales pe mine, spre a-mi vorbi despre purtarea ei: are dreptate; acest al doilea volum e vrednic de admiraţia tuturor ce 1-au oitit pe primul, îi place să-1 copleşească pe domnul de Lavardin cu dărnicia ei, folpsindu-se de puterea nemărginită pe care o are asupra mamei_sale. Dă o mie de ludovici pentru perle; a dat grătare, plăci, candelabre, mese şi mesuţe de argint fără de număr,^tapiserii minunate, minunate mobile vechi, toată rufăria fină şi veşmintele de casă aîe mirelui, alese de ea. Se răzbună prin binefaceri; căci fără ea ar fi fost o nuntă ca la ţară; le-a dăruit pămînturi întinse; şi, spre a face binele pe de-a-ntregul, nu vor locui împreună cu ea. E o mamă căreia îi plac tainele, şi e de o punctualitate cu care tinerii nu se prea împacă, îi place să-mi arate toate ascunzişurile nobilului ei suflet, iar eu mă minunez pe ce căi ocolite şi bine rînduite a fost dat ca doamna do Mouci să se pună in slujba fericirii domnului de Lavardin. Dorinţa de a fi cum nu mai e nimeni alta şi de a uimi prin fapte neobişnuite, este, socot eu, izvorul a nenumărate virtuţi, îmi scrie că dacă as fi la Paris, ar fi mulţumită, pentru cu eu aş inţelego-o; că nimeni nu înţelege ce face ea; că, de altminteri, aş leşina de rîs văzînd cum se zvîrcoleşte doamna de Lavardin, cînd, prin puterea descîntecuîui, izgoneşte din casa ei diavolul zgîrceniei; după care rămîne sleită cu totul de puteri, asemeni călugăriţelor din Loudun3; socot şi eu că scena trebuie să fie destul de nostimă. Doamna d'Uselles îmi scrie de

asemenea scrisori cît se poate de plăcute. Văduvele astea fac minuni. Doamna de Coulanges mă încredinţează că pleacă pe 20 la Lyon; îmi scrie tot soiul de fleacuri. Oraşul ăsta va deveni locul de unde se vor afla lucrurile cele mai ciudate de la curte; dar crezi că va găsi ^ euvinţă să, le dea pe mîini asemenea marfă aleasă?

1 Nunta r.avar'Jin-N'oaillcs.

' Aluzie la călugăritele ursuline de la mănăstirea din Loudun, ..tepre ,-are âPunca că sin t posedate de diavol,

Acum cîteva zile a venit pe aici un călugăr augustin, un ticălos, un mare ticălos, la ale cărui prostii pline de înfumurare (căci vorbea de parcă ar îi ţinut o predică) nu am răspuns decît printr-un cotai riso amaro1; si cum îi dădea înainte cu gura, m-am simţit tare ispitită să-i arunc cu o carte în cap. Cred că aşa le va răspunde doamna de Goulanges doamnelor din Lyon. îl vei vedea pe tinărul Coulanges: 1-a părăsit pe domnul de Chaulnes, si Bretania, pentru Lyon şi pentru Grignan. Şi eu aş face la fel, draga mea; una dintre dorinţele mele cele mai mari ar îi să mă aflu acolo împreună cu voi toţi; ah! cit de mult mi-ar plăcea să cinez la Rochecourbieres, şiceplăcere nespusă mi-ar îace să-i ascult pe muzicienii monseniorului2, şi .acele frumoase arii de operă, care mă fac întotdeauna să plîng, şi pe care ecoul le repetă de nenumărate ori. E, într-adevăr. un minunat fel de a petrece. Alcătuiţi o foarte nobilă şi foarte numeroasă societate; iar castelul Grignan e caun oraş E adevărat că dacă te uiţi la rangul vostru şi la tristeţea noastră, s ar părea că e vorba de un quiproquo. Totuşi spre cinstea noastră, draga mea, văd că te împaci cu rangul tău atît deplin de măreţie şi de strălucire, şi afla atît de în văzul tuturor: biata femeie! iar eu, cu soarta mo de rînd, cu viaţa mea retrasă şi cu pădurile mele. Căci cu adevărat, ştiu bine de unde ne vin toate acestea: trebuie să ne înălţăm privirea, după ce am ţinut-o mult vreme pironită în pămînt.

Zilele trecute cineva a venit şi mi-a spus: „Doamnă, e atît de cald pe alee, şi nu se simte nici cea mai mică adiere de vînt; luna străluceşte ca-n poveşti". Nu m-am putut împotrivi ispitei; mă înarmez pînă-n dinţi; îmi pun pe miiv toate bonetele, scufiile şi mantilele din casă, deşi nu ei nici o nevoie de ele; mă duc pe alee, unde aerul era ca î cameră la mine; am dat acolo peste arătări ciudate f ară c număr, călugări albi şi negri, mai multe călugăriţe cernii; şi albe, rufe zvîrlite ici şi colo, oameni negri, alţii învălui. în giulgiuri, stînd în picioare sprijiniţi de copaci, omule ascunşi cărora nu li se vedea decît capul, preoţi care nu î drăzjaeau să se apropie. După ce am rîs de toate aceste v

1 în italiană: un rîs atît de amar (ci, Tasso, Icrtisalimul eliberai), * E vorba de domnul de &rignan.

denii, şi ne-am încredinţa.! că nu-s decît nălucirile închipuirii noastre, ne-am întors fără a ne mai opri, şi fără a fi simţit cîtuşi de puţin că aerul ar îi fost umed. Draga mea, îţi cer iertare, dar am socotit că se cădea, urmînd pilda celor antici, Jupă cum ne spunea nebunul pe care 1-am înlîlnit în grădina din Livry, sa-mi arăt astfel respectul faţă de lună:te încredinţez că mă simt după toate astea cît se poate de bine.

Mi-au picat din nori cele mai frumoase mătănii din cîte se află1; asta, neîndoielnic, pentru câ-mi spun atît de bine rugăciunile: fiecăruia ce i se potriveşte. Mătăniile acestea, din lemn aromat de Mexic, sînt întovărăşite de o cruce bătută în diamante nespus de frumoasă, şi de un cap de mort din mărgean: mi se pare că am mai văzut undeva mutra asta. Explică-mi cum de şi-a părăsit locurile de baştină, şi cum a făcut o cale atît de lungă pentru a ajunge pînă la mine; pînă atunci, draga mea, îmi voi spune rugăciunile cu mintea rătăcind aiurea; asemenea mătănii îmi vor abate şi mai mult gîndurile de la cuvenita matcă: aştept răspunsul tău în privinţa asta.

Ştii ce i s-a întâmplat doamnei de Saint-Pouariges? Multă vreme toţi s-au ferit să-mi spună, de teamă că n-o să mai vreau să mă întorc la Paris în caretă. Femeiuşcă asta se duce la Fontaineblcau; căci nici un prilej nu trebuie scăpat: are de gînd să petreacă acolo din plin; se bucură de mare trecere; e tînără, plăcerile i se cuvin; are chiar fericirea de a pleca la ora şase seara, făcînd multe popasuri în drum, pentru a ajunge la miezul nopţii: tocmai cînd răcoarea e mai plăcută. Dar iată ce o aşteaptă: pe drum careta se răstoarnă, geamul îi taie fusta, şi-i pătrunde atît de adînc în trup, încît din asta i se trage moartea. Mi-au scris de la Paris că era deznădăjduită, şi din pricina chirurgilor, şi pentru că trebuia să moară atît de tînără. Ce zici de această prea frumoasă întîmplare? Fără îndoială, o ştiai, draga mea; sînt nebună că-ţi scriu asemenea lucruri, dar nu-mi mai pot scoate cu nici un preţ povestea asta din cap.
Se spunea că primul cap din lume2 nu se mai gindeşte la doamna de Nevers, din care pricină, un alt cap,
1 E vorba de un jar aj doaraiîoi de Grfgnan. ' Regele,

mai mic1, e tulburat la culme; dar nu văd ca toate astea să ii avut vreo urmare. Regele s-a împărtăşit de Rusalii. Doamna de Fontanges se bucură de o mai mare şi mai temeinică trecere ea niciodată; dar ce să gîndim despre preţuirea de care vorbeam?
Am primit o scrisoare de la domnul de Pomponne, care trăieşte acum. retras la ţară, pe care o socot o cinste inai mare dccît cele de pe vremea cînd era la Saint-Germain; acolo a redevenit tot atît de desăvîrşit ca la Frcsnes: aii ! cu cît folos îşi petrece timpul de cînd e în dizgraţie, si ce oameni aleşi arc în Jurul lui ! E adevărat că eu m-as îi împăcat destul de bine şi numai cu iubita mea Agness; cel puţin i-aş îi vorbit de rău duhovnicul: e totuşi mai puţin primejdios decît cel al doamnei de Tallard. Nu mi-ar îi fost mai greu să-i explic acestei frumoase doamne portretul pe care ţ.i-1 faci în scrisoarea pe care mi-ai trimis-o, dccît mi-a îost să-ţi răspund la cele ce-mi scrii. Draga mea, eşti înzestrată cu cele mai alese daruri, eşti spirituală şi înţeleaptă cit zece femei la un loc; nu depinde dccît de tine să foloseai i aceste daruri; oricum, e minunat că le ai.
Le bicn Bon e foarte bucuros că ai găsit un meşter priceput; c mulţumit de cămin; şi în ciuda înţelepciunii lui, şi a bunei cunoaşteri a tuturor treburilor care te privesc, e încântat de terasă3, socotind-o xm lucru tare frumos, îl mă runcă mîinile; dacă nu mi-aş bate joc de el, s-ar apuca d< zidărit. Nu-1 pot totuşi împiedica să facă un zid care su împrejfliuie capela cea mare din curte; ba î-ncă sîntern foarle fericiţi că scăpăm doar cu atît. îi va îndruma de ai< ' pe lucrătorii care-ţi repară camera4.
îmi vorbeşti cu multă nesocotinţă de sănătatea ta. Vă-i bine că Montgobert e chinuită de cine ştie ce patimă năprasnică5; căci, scriindu-mi tot ce o pui să-mi scrie, ar !"

lului rgnan.
Garnavalet (cartierul Le Marais), apari iuînd doamnei (Ic
1 Domnul duce, fiu! marelui Conde, care o iubea pe doamna Ce Ncvcrs. E .Rudă şi prietenă a domnului d'Harouys, 'Terasa castelului Grignan * Dia palatul
• De gelozie,

putut să-mi spună printre rînduri: „Da, toate astea sînt adevărate"; dar trebuie să-i iert unei făpturi părăsite pentru o frumuseţe care-mi pare a fi cam după chipul şi asemănarea Dulcineei del Toboso.
Montgobert nu se dă bătută în acele jocuri ale minţii de carc-mi vorbeşti; pun mîna în foc că, în starea de aţîţare în care se află, face şi versuri. Nu le pot uita pe cele de la Livry.
Domnişoarelor, vă mulţumesc; se spune că nici voi nu le uitaţi: nădăjduiesc să ne întîlnim din nou în frumoasa mănăstire. Cerul v-a mai dăruit încă o minunată casă lîngă Evreux1. E un loc unde n-ai pe ce cheltui banii; totul e nespus de ieftin; asta nu te va lăsa nepăsătoare: dar uit că-

i vorbesc fetei mele. Un normand, zilele trecute, mi-a spus că ţinutul e atît de minunat, Incit ţi-ai putea petrece acolo viaţa întreagă.

Draga mea, sînt cum nu se poate mai fericită că eşti încredinţată de dragostea mea deplină; îi faci o mare cinste urmărindu-i înfăţişările fireşti; inima mea, neştiind altceva, ştie totuşi atît de mult! As vrea să mă auzi vorbind şi de inima ta, şi de felul cum mă bizui pe adîncimea şi pe temeinicia, dragostei talc: ce-mi pot dori mai mult de la fiinţa pe care o iubesc cum nu mai iubesc pe nimeni pe lume? Scrisorile tale sînt citite si răscitite cu simţăminte vrednice de ele. îmi dai de lucru săptămîna întreagă; luni dimineaţa le primesc, le citesc şi îţi răspund pînă miercuri; joi aştept să so facă vineri dimineaţa, cînd sosesc altele: cu astea, îmi alin sufletul în acelaşi M, pînă duminică; şi astfel zilele trec în aşteptarea a tot ce dragostea mă face să nădăjduiesc, fără a şti prea bine cum vor ieşi pînă la urmă toate.

Domnişoara du Plessis e la mănăstire; decît cu ea, mai bine cu nălucile pe care le văd noaptea, îl sărut de mii de ori pe micul marchiz; îi faci mai mult bine decît zece Perceptori la un loc. Vorbeşte-mi de fata cea mai mare şi de Pauline. De ce să n-o mai trimitem la mănăstirea Samte-Marie din Paris? U îmbrăţişez pe scumpul lor tată,.

1 A.parfiflîncl episcopului de Grisnan.

DOAMNE) DE GR1GNAN

Leş llockers, miercuri 26 iunie

Găsesc că zilele sint atît de lungi pentru că, pe îîngă ca jiu se mai sîîrşese, sînt si reci, şi urîte; am făcut două focuri straşnice în faţa porţii, în ajunul şi de ziua Sîîntului loan: au ftfs niai bine de treizeci de legături de vreascuri, şi un munte de ferigi care era ca un munte de lăudăroşenie; dar erau focuri cu folos pentru casă, căci ne încălzeam cu toţii la ele; nu ne mai culcăm fără să facem focul; ne îmbrăcăm iar cu hainele de iarnă; numai Dumnezeu ştie cit va mai ţine asemenea vreme. Voi n-aveţi parte de astfel de ierni în miezul verii: de îndată ce vîntul de miazănoapte nu mai «suflă, căldura îşi vede iar de treabă, şi Rochecourhieres o dată cu ea1. Ştii cum scrie Montgoberţ? Scrie ca şi noi; corespondenţa cu ea e foarte plăcută, îmi vorbea ultima oară de o masă pe care trebuia s-o dea în camera ei, unde trebuia să te iveşti tu pe neaşteptate; totul e povestit cu mult haz. Pune-o să-mi scrie în locul tău, draga mea, şi odihneste-te vorbindu-mi; asta mi-ar face mai bine decît îţi pot spune. Propun să chibzuieşti la Rochecourbieres dacă bucuria pe care o simt nevăztndu-ţi scrisul este o dovadă de dragoste sau de nepăsare. Mă bizui in această privinţă pe Montgoberţ; întotdeauna mă bucur cînd mi se arată încredere, şi e o dovadă de încredere să crezi cu tărie căţin mai mult la odihna ta decît la plăcerea mea, care se preschimbă în chin de cum îmi închipui starea în care te afli după ce scrii.

Fac aici plimbări care mă fac să simt cu atît mai amar durerea de a te şti departe, cu cît tu, domnind peste republica ta, nu poţi simţi acelaşi lucru întrucît mă priveşte; căci, neîndoielnic, societatea de la Grignan e atît de strălucită şi de numeroasă, înclt cu siguranţă petreci mai bindecît la Paris. Mica ta clădire e terminată; îţi vom da t curînd noi vesti. Vrei să afli ce mai face doamna de L Hamei mere? A stat aiei şapte zile încheiate, n-a plecat de«v ieri, după ce mi-am luat doctoria. Mi-aş dori şi eu nişte &•>

V.

ţ;.

1 Aluzie la excursiile la grota RoctiecourhUres. >

suri ea aceia cu care s-a ivit în curtea mea: l'eiul familiar de a fi al acestei femei nu-şi are perechea; se întoarce la marchizul de la Roche-Gif f ard, de unde a venit; caii şi careta sin t ale Iui; nu vorbeşte decît de el. El locuieşte la douăzeci de leghe de aici, dar asta n-o tulbură.

Bunul tău văr o adoră, şi pe domnul marchiz de asemeni. S-ar putea spune multe în legătură cu asta; lucrurile ciudate mă înveselesc întotdeauna. Te încredinţez că nu mică mi-a fost plăcerea de a o vedea plecînd; mă aflam în pat; dar am auzit bine uruitul roţilor care porneau; ntl doresc să mai primesc asemenea vizite: am o mulţime de lucruri de făcut si o mulţime de cărţi de citit, căci nici nu poate fi vorba să mai citeşti cînd ai in casă asemenea făptură.
Voi relua Conversaţiile, în care se vorbeşte atît de mult de tatăl tău1. Dar încearcă, draga mea, să te uiţi puţin prin Predestinarea Sfinţilor, de Sfîntul Augustin, şi prin Darul perseverenţei: e doar o cărţulie, dar spune tot. Vei vedea aici mai întîi cum Papii şi conciliile fac trimiteri la acest Părinte, pe care-1 numesc doctor în har: vei afla apoi cîteva scrisori ale Sfinţilor Prosper şi Hilaire, pomenind de împotrivirea unor preoţi din Marsillia, care spun întocmai ca şi tine; aceştia smt numiţi Semi-pelagieni. Vezi ce răspunde Sfîntul Augustin acestor scrisori, şi ce nu osteneşte să repete de o sută de ori. Ieri am nimerit peste capitolul al unsprezecelea din Darul perseverenţei; citeşte-1, şi citeşte toată cartea, nu-i mare; de aici mi se trag greşelile; dar nu numai mie, şi asta mă mîngîie; şi, într-adevăr, sînt ispitită să cred că nu se discută astăzi cîi atîta aprindere după toate astea decît pentru că la mijloc e o neînţelegere2.
Aş fi foarte fericită în aceste păduri dacă aş avea o frunză cîntătoare: ah! ce minunat lucru ar fi o frunză cîntătoare! şi ce trist sălaş e o pădure ale cărei frunze sînt mute, şi unde ţipă bufniţele. Dar n-am dreptul să mă plîng: asta nu se întîmplă decît seara, căci în fiecare dimineaţă aud c întind mii de păsări. Acolo unde te afli nu sînt păsări, şi flu-ţi rfimîne decît să cercetezi, cum spuneai acupi cîteva
1 Conversaţiile lui Malebranche, scrise sub influenţa filozof iei lui Descartes. (Doamna de Grigaan era o mare admiratoare a lui Descartes.)
"Afirmaţii ea acestea t-au făcut pe mulţi exegeţi să insiste asupf* simţăWntelor jaaseniste ale doamnei de Sévign<5.

zile, din ce parte bate vintul; terasa ta trebuie să fio minunată. Sînt adesea cu voi toţi, şi închipuirea mea ştie bine unde să vă, găsească în marele şi frumosul vostru principat. Aflu că îiul meu e la Fontainebleau, fără a fi la curte. Aud din mai multe locuri că poate fi văzut zi de zi într-o casă mare, mare, unde se simte, se vede, de minime, de vreme ce e mereu acolo1. Ştii bine că nu astfel îţi îndeplineşti îndatoririle la curte; o asemenea purtare devine lesne ridicolă. Aşa că e mai mult ca sigur că va trebui să plece în Flandra; dacă delfinii" se duc acolo, vom avea o cheltuială la care nu ne aşteptam.
Cavalerul mi-a scris o foarte amabilă şi foarte plăcută scrisoare. I-am dat satisfacţie domnului d'Evrcux; nu mai a,m nimic să le cer fraţilor Grignan: cit priveşte cel mai mare, ăst a-i altceva; atîta vreme cit îmi va ţine fata atît de departe de mine, voi avea într-una cîte ceva de lămurit cu el. Mi se pare că acum trebuie să fie la tine domnul arhiepiscop, si că te pregăteşti mai mult ca orieînd să te bucuri de această plăcută şi serioasă tovărăşie. Domnul Rouille, aşadar, a plecat; îl vei regreta; dar asta nu vă mai priveşte, de vreme ce locotenentul general lasă locul guvernatorului3. Simt de pe acum plăcerea de a-1 vedea pe coadjutor în fruntea acestei adunări, cu un nou guvernator şi un nou intendent; va face adevărate minuni, şi asta mi se pare nespus de însemnat pentru voi. Soarta s-a schimbat, roata s-a întors pentru cei din neamul Grignan, si poate şi pentru cel mai vîrstnic; nici fericire, nici nefericire, nimic nu ţine mult în ţinutul acesta; nu mă gîndesc la prizonieri şi nici la cei surghiuniţi, pentru care legăturile cu lumea sînt rupte.
Doamna de Vins îmi scrie că o bucură nespus cercul pe care-1 alcătuim; tu îi vorbeşti de mine, ea îţi vorbeşte de asemeni; eu îi vorbesc de tine, îmi vorbeşte şi ea; aşa se face că ne învîrtim în jurul ei; îmi spune lucrul ăsta in chipul cel mai plăcut. E la Pomponne, unde studiază filozofia
1 La ducesa de Villeroi, al cărei amant devenise. a Regimentul lui Charles de SerigntS.

1 Ducelui de VendOme, care urma să vina in Provcnţa, ciibcrifldu-1 astfel pe locotenentul general Grignan.

părintcluitău. întîmplarea a făcut că, prin niine, Corbinelli le-a trimis un om foarte priceput pentru a-1 învăţa dreptul pe fiul cel mai mare; omul acesta ştie totul, e o minte luminată, are o fire şi nişte purtări fără de cusur: sînt încîntaţi de el; el o învaţă pe frumoasa marchiză: ferice de ea că este atît de înţeleaptă pe cît este, şi că nu-i în prcmcjdie să se spînzure de plictiseală. Doamna de Mouci îmi serie că e încredinţată că doamna de Lavardin nu se va împăca niciodată bine cu tinerii căsătoriţi; îi aştepta în ziua aceea; se întorceau de la curte; era cu desăvîrşire tulburată de această schimbare: şi asta pentru că, este cu desăvîrşire închisă în sine, pe cită vreme cunosc o altă mamă care nu pune nici un preţ pe ea însăşi (are dreptate), şi ca,re se dăruieşte cu totul copiilor ei, neaîlînd adevărata bucurie decît în familie: această mamă, într-adevăr, o iubeşte în chipul cel mai dcsuvîrşit pe scumpa ei fată: împărţeala asta nu-i după obiceiul din Bretania.
Aflu că domnul de Chiverni, cel din ramura Clcrmont, ca să nu te înşeli asupra lui, va fi peste doi ani unul dintre cei mai mari seniori ai Franţei: ăsta-i jocul soartei. Nu mai ştiu ce s-a întîmplat cu căsătoria domnului do Molac; sînt foarte bucuroasă că nu le-au dat-o pe micuţa aceea1; ar îi chiriuit-o cumplit, ca s-o înveţe minte să mai devină i'ata unui om căzut în dizgraţie. Dea Domnul să ai mereu gîndurile bune şi sănătoase pe care tot El ţi le dăruieşte! Vorbeşti cu atîta înţelepciune de toate plăcerile şi de tot ce nu-ţi stă în putinţă, încît nici toată filozofia creştină nu ştie mai mult;
j'en connais de plus miserables*
Eşti, într-adevăr, şi vrednică să fii iubită, şi vrednică de toată preţuirea, şi nespus de iubită, şi nespus de preţuită.
1 O fiică a fostului ministru fompowie.
8 Sliu şi pe allii, mai nr.norocili. (Ultimul vers din foi-., euasscalu! sonet al 'ui Bengerade.)

DOAMNEI DE ORîONAN

Leş Rochers, miercuri

11 septembrie (11)80)

N-aş fi crezut niciodată, draga mea, că o scrisoare prin care aflu că vei veni la Paris în iarna asta, şi că te voi vedea acolo, ar putea să mă facă să plîng; şi totuşi ăsta a fost efectul pricinuit de bucuria de a şti că vei veni în chip neîndoielnic, şi de frumuseţea simţămintelor inţeîeptei şi sfintei copile1; nu, cu siguranţă, nu plîngem numai ciad sîntem mîhniţi. Nespus de felurite sînt simţămintele care ne pot face să vărsăm lacrimi. Ţi-ai bătut adeseori joc de mine văzîndu-mă tulburată de frumuseţea anumitor simţăminte, care-rni erau cu totul străine: mi-e cu neputinţă să rănnn nepăsătoare la ele; gîndeşte-te, draga mea, cit de mult m-au mişcat cuvintele atlt de blinde şi atît de înţelepte ale domnişoarei de Grignan; ce hotărîre \ ce curaj! şi cit de vrednică de preţuire îmi pare această făptură ! îmi pare că ne putem bizui pe ceea ce spune: e multă vreme de cind chibzuieşte la asta; gîndurile ei sînt neclintite, după curo spuneai; nu-şi va călca cu nici un preţ hotărirea: proîeţiiletale sînt adevărate; nu ştiam pe ce te întemeiai cînd erai atît de sigură. Te-ai decis, aşadar, draga mea fată, datorită celei mai de seamă şi mai folositoare întîmpîări de care putea să aibă parte familia ta: e o situaţie hotărîtoare, şi In împrejurări ca acestea o călătorie trebuie făcută in ogni modo. O să iei bani de unde o să poţi; căci domnul arhiepiscop nu s-a înţeles niciodată cu dracul ca să vă facă rost

de parale; lucrurile s-au petrecut întotdeauna într-un chip de loc vrăjitoresc, în asemenea împrejurare nu vei putea face nimic atît de rău încit să nu aîli mîngîiere în nobleţea cauzei care te sileşte la asta, şi în plăcutele înlesniri care ţi se trag de aici. Spune-rni ce. va mai urma, draga mea, şi toate planurile tale, ca să încerc să le potrivesc după ele
şi pe ale mele,
îţi scriam, draga mea, să-1 pui pe unul din cumnaţi» tăi să-i dea bani lui Rousseau; dar micul spiţer fiind mulţumit, şi ceilalţi vor răbda mult mai uşor. Nu-i nevoie de

1 Marle-Blatiche de. Grignan, care luase hotarlrea <!?. a se călugări.

bani nici pentru Cartagina1 ta; mai am încă dintr-ai tăi; şi ceea ce ne va mai trebui pe deasupra e atît de puţin, fncît nici nu trebuie să te gîndeşti la asta. îi voi scrie lui Du But2 să aibă grijă să fie gata3; n-o să piardă nici o clipă. Dacă vrei şi ceva provizii, n-ai decît să-i scrii:]e va aduce, aşteptînd să te primească. Vom socoti totul împreună; are destui bani ca să-ţi dea ascultare pe dată. Scoate-ţi din cap toate aceste necazuri mărunte, şi dă-ţi toată strădania să te pui pe picioare după băile pe care le-ai făcut. Mă chinuie gîndul că încă ai mai slăbit. Ce nenorocire că ceea ce-ţi face bine la colici, te sleieşte de puteri şi te face să slăbeşti şi mai mult. La Rouviere îmi scrie că eî e cel ce ţi-a prescris să faci băi pînă la jumătate. Ce înseamnă pînă la jumătate? Poate că s-o fi gîndit într-un fel, iar tu vei fi făcut tocmai altminteri. Răspunde-mi la asta, draga mea; şi, pentru Dumnezeu, înzdrăveneste-te şi dăruieşte-mi o bucurie deplină cînd te voi revedea, nu numai plină de dragoste faţă de mine, dar şi îndeajuns de sănătoasă ca să nu mai fiu mereu neliniştită, aşa cum am fost de atîtea ori pentru pricini prea întemeiate; sînt nădejdi, draga mea, care mă fac să-mi petrec ce-a mai rămas din anul ăsta după plecarea ta într-o duîce tihnă. Pronia cerească a orinduit lucrurile tocmai aşa cwm le doream.

Nu ştiam cum a murit bătrînul d'Evreux4; e un lucru înspăimîntător: ai dreptate cînd spui că moartea lui mă va zgudui. Sînt, într-adevăr, draga mea, adînc zguduită, şi văd cum Dumnezeu îndrumează vrerile acestui bătrînel într-un chip cu totul neobişnuit, pentru a-1 mîna acolo unde va fi ucis şi sîîrtecat, şi, în cele din urmă, tîrît de patru cai: vezi din cîte împrejurări se vădeşte cum soarta se încăpăţînează, voind mai întîi să-1 hotărască să pornească la drum la optzeci de ani; caii atunci înhămaţi prima oară, vizitiul care trebuia să-i mîne pe înaintaşi lipsă, poveţele înfricoşate ale tuturor; dar degeaba, trebuie să piară, trebuie să fie sfîrtecat, trebuie ca domnii de Grignan să

1 Camera doamnoi de Grignan din palatul Carnavalet.
aIntendentul palatului Gaînavalet.
' Camera.
4 Bătrînul episcop d'Evreux, Maupas de Tour,

tragă din aceasta foloase1. Draga mea, nici pină mîine n-aş mai termina Torbindu-ţi. Găsesc de asemeni că bucuria voastră e întreagă; vezi cît de bine va fi răsplătit cavalerul , şi ce urmări va avea asta pentru casa şi pentru numele lui. într-advăr, prea iubita mea fată, dacă totul se termină, aşa cum socot si cum doresc eu, e o mare fericire pentru tine. Mi se pare chiar că ai avut şi tu partea ta la toate astea prin buna pildă pe care ai dat-o, blîndeţea ta, purtarea ta faţă de preasîînta copilă. Ai învăţat-o să-şi iubească familia şi numele; e foarte mulţumită, avînd planuri mai mari şi năzuinţe mai înalte, ca fiinţele ce-i sînt apropiate să tragă foloase din ceea ce ea leapădă şi dispreţuieşte. Nu găseşti că asemenea chemare atît de temeinică şi de îndelung cugetată e o adevărată minune? Bunul nostru abate, căruia i-am vorbit despre asta, după cum ţi-a fost voia, a fost adînc mişcat. E atit de aproape do Dumnezeu încît e cu deosebire simţitor la harul care, din mila Lui, coboară asupra unora dintre noi. Te felicită din

toată inima; îl vom felicita pe domnul arhiepiscop, şi familia, oînd ne vei spune. Fiul meu de asemeni a aliat cu interes această veste atît de însemnată pentru voi toţi. Totul va rămîne între noi, şi te încredinţez că nici cameristele, nici nimeni altcineva nu va afla nimic de la noi înainte ca tu să ne îngădui să vorbim.
Anul ăsta ai parte de un adevărat potop de vizite ; parcă ar fi pus rămăşag între ei; două mese de douăsprezece tacîmuri fiecare, în galerie; eu sînt pricina, fiindcă ţi-am vorbit de mesele pe care le dă domnul de Chauînes. Dar, draga mea, în galerie trebuie puse paturi; apoi, mi se pare că totul depăşeşte într-atît orice măsură, încît socot că cheltuielile voastre sînt nespus de mari; şi cînd îmi spui că la Grignan nu se cheltuieşte mai nimic, fii sigură, draga mea, că mă voi şi grăbi să te cred. Ştim cu toţii prea bine ce risipă se face la astfel de mese, şi cum se duc pe copcă toate proviziile; şi îţi închipui că te cred că domnul de Grignan şi cu tine nu p'icrdeţi nimic Ia jocul de cărţi? Sînt sigură că pierdeţi chiar mai mult decît cheltuiţi pentru casă. Cunoaştem noi bine asemenea ploi mărunte, care te udă pînă la oase. Dar aşa-i,
1 Cavalerul obţinea o peusiesubstanţialî, iar.,fruinosulal)ate", mînadroaptî a episcopului, devenea episcop d'

draga mea, unii oameni s-au născut ca să risipească banii oriunde s-ar afla, după cum sînt şi alţii care îşi storc mintea chibzuind fiecare para; primii nu cunosc nicicînd ce-i odihna, gi nici nu ştiu a se pune la adăpost: atrag lume multă, risipa, petrecerile, aşa cum chihlimbarul atrage firele de pai; n„aveţi încotro, draga mea, trebuie să vă luaţi inima-n dinţi
spun: o căsătorie bună va plăti totul. Să nu-ţi închipui că s-ar putea să nu se facă, după hotărîrea luată; lasă-ţi inima şi închipuirea să se mai odihnească, acum că sîntem încredinţaţi că o atît de nobilă făgăduială va fi ţinută. Euuna,ţi-o spun sincer, draga mea, sînt într-al noulea cer; tata spunea că-1 iubeşte pe Dumnezeu cînd e mulţumit; cred că sînt cu adevărat fata lui.
Ai văzut ce mai balamuc a fost eu episcopii: Freluquet1 nu va avea parte de Marsilia; îi va fi dată unui Bourlemont, care e bine cu toată lumea: dacă mă întrebi unde se opreşte, îţi voi spune că asta s-a întîrnplat anul trecut în faţa reginei, la mănăstirea călugăriţelor carmelite2. Ai crede că dom3 Come se ceartă pentru episcopatul vacant de la Pamiers? Şi nu socoti că abatele Le Jay va fi o adevărată podoabă a bisericii? La Mousse îmi scrie furios că pentru el va f i im fleac să-şi cîrmuiască dioceza, într-atît e de luminat Ia minte.
Se bănuieşte că soţia delfinului e însărcinată. Ca si pînă acum, doamna de Maintenon se bucură de cea mai. mare favoare. Regele nu-şi petrece decît puţine clipe la doamna de Montespan şi la doamna de Fontanges, care e foarte slăbită. Domnul d'e Rennes, care a trecut din nou pe aici întorcîndu-s de la Lavardin, mi-a povestit că la slujba
' Abatele de Valbelle, episcop de Aletli, dispreţuit de doamna de S<Svigm3.
qv,et, porecla pe care i-o dă acestuia, s-ar putea traduce prin filfizon, "uşuratic.
' Aluzie obscură. Doamna de Sévignâ vrea probabil să spună că abatele, cu 11 an în urmî, se oprise dintr-o dată în mijlocul unei f raze, fără sa o mai poată onUnua, pe cînd predica în faţa reginei. (Textul original permite un joc de ouVl<Ue.)
Titlu ciat călugărilor aparţinînd unor anumite ordine, 20

prin care a fost sfinţită stareţă doamna de Chelles1, tapiţeriile coroanei, pietrele scumpe de pe vasul cu sfînta cuminecătură strălucind in soare, muzica minunată, parfumurile alese, şi mulţimea de episcopi care slujeau, au uimit-o într-atît pe o biată provincială care se afla de faţă, incit a izbucnit în gura mare: „Nu-s oare în rai? — A, nu, doamnă, i-a răspuns cineva, acolo nu-s atîţia episcopi". Poate că vei judeca această istorioară la fel cum ai judecat-o pe cea pe care din nefericire ţi-am povestit-o într-o seară in cămăruţa ta; mi-i nimic, e caldă-călduţă, trebuie s-o înghiţi.

Scrisorii mele i-a crescut mult preţul de cînd le bien Bon m-a rugat să-1 las si pe el să-ţi scrie, îţi spune ce simte in chipul cel mai firesc, şi într-un fel care se potriveşte cu firea sa şi cu harul cu care 1-a dăruit Dumnezeu de a nu privi bunurile cele pămînteşti decît după vrerea Lui. E fermecat de virtuţile domnişoarei de Grignan, pe care o socoteşte predestinată şi aleasă, şi vrednică de toată cinstirea; apoi îşi aruncă ochii asupra urmărilor pe care le va avea acest lucru pentru casa ta; şi văzîndu-le ca pe o înlănţuire de intlmplări hotărîtă de însăşi Pronia cerească, simte o bucurie cu adevărat părintească. Spune-i, draga mea, ia cîteva cuvinte, cît eşti de mulţumită de el: cînd sînt eu, draga mea, trebuie să fii şi tu. Nu se poartă decît într-un fel cu totul firesc; şi tocmai asemenea purtare care uneori e destul de neplăcută ne încredinţează cu tărie, pentru chiar această pricina, de bunătatea inimii lui.
Te rog stăruitor să-i spui domnului arhiepiscop tot ce vei găsi de cuviinţă în legătură cu simţămintele mele, de care poţi răspunde. Vreau să faci acelaşi lucru faţă de domnul de Grignan şi faţă de fiica Iu i cerească, şi chiar şi faţă de cea pămîntească2, fiindcă nu-i bine să uităm nimic. B îmbrăţişez pe broscoi, şi te încredinţez, draga mea, că sînt mai simţitoare decît se poate spune în cuvinte, atît la nădejdea ca te voi îmbrăţişa curînd, cît şi la fericitele zile pe care le văd în viitor.

'Catherine de Rousille, sora domnişoarei de Fontanges, fusese numită a tninâstim din ClieUes. * A douaf iică a doamnei şi domnului de Grignan.

sta-

816 - PREŞEDINTELUI DE MOULCKAW

Paris, vineri 13 decembrie J.(Î86

V'-am scris, domriuîe, o lungă scrisoare, acum mai bine t|e o lună, plină de prietenie, de taine şi de încredere. Nu ştiu ce s-a întîmplat cu ea: se va fi rătăcit pe drum, căutînâu-vă poate pe cînd eraţi la şedinţele Statelor1: ceea ce ştiu e că nu mi-aţi răspuns; dar asta nu mă va împiedica gg. vă dau aţit o veste tristă cit şi una plăcută: moartea domnului prinţ2, întîmpîată la Fontainebleau alaltăieri, miercuri, în 11 ale lunii, la ora şapte şi un sfert seara; şi întoarcerea domnului prinţ de Conţi8 îa curte, mulţumită bunătăţii domnului prinţ, care i-a cerut regelui această favoare, puţin înainte de a-şi da duhul, iar regele i-a acordat-o pe dată, şi domnul prinţ a avut parte, murind, de această mîngîiere; dar nicicînd o bucurie n-a fost înecată în atîtea lacrimi. Domnul prinţ de Conţi e nemîngîiat: pentru el e o pierdere cum nu se poate mai mare, mai cu seamă că şi-a petrecut toţi anii de dizgraţie la Chantilly, împărtăşindu-se cu cel mai mare folos din toată înţelepciunea şi din toată priceperea domnului prinţ, şi adăpîndu-se la izvorul a tot ce era vrednic de a f i învăţat de la un dascăl atît de strălucit, care-1 iubea din toată inima. Domnul prinţ alergase, cu o grabă care 1-acostat viaţa, de la Chantilly la Fontainebîeau, cînd doamna de Bourbon4 s-a îmbolnăvit de vărsat, ca să-î împiedice pe domnul duce6 s-o îngrijească şi să stea lîngă ea, pentru că el nu fusese bolnav de vărsat; căci şi fără ajutorul lui, doamna ducesa6, care a îngrijit-o întotdeauna, putea face faţă îndeajuns de bine pentru ca însănătoşirea ei să mi fie primejduită. A fost foarte bolnav, Şi în ceîe'dm urmă a murit înăbuşindu-se şi spunînd, fiindcă

1 Statele din Languedoe, care avuseseră loc la Nîmes.
B vorba de Louis al II-lea de Bourbon, prinţ de Conde", numit şi le flrand (1621—1686). " Nepotul lui Coride".
4 Fiica lui Ludovic al XlV-lcaşl a doamnei de Montesoan, şi soţia «tepolui Cond<5. 6 Ducele de Bnghien, Ţiul iui Conde". * Nora lui Condei.

credea că merge la Paris, că în curînd va face o călătorie si mai mare. Â trimis după părintele Deschamps1, duhovnicul lui, şi după douăzeci şi patru de ore de agonie, după ce a primit sfînta împărtăşanie, a murit, plîns amarnic şi regretat de familia şi de prietenii săi; regele s-a arătat plin de mîhnire; simţim cu toţii durerea de a vedea cum pleacă dintre noi un mare om, un mare erou, cum altul nu se va mai naşte multe secole de acum înainte.
Acum trei săptămîni, puţin înainte ca domnul prinţ să plece la Fontainebleau, s-a întîmplat un lucru ciudat'. XJn gentilom dintre cei aflaţi în preajma lui, pre numele său. Vernillon, care se întorcea la ora trei de Ia vînătoare,apropiindu-se de castel, a văzut, la o fereastră de la sala armelor, o nălucă, adică un om înfăşurat într-un giulgiu: a coborît după cal şi s-a apropiat, si 1-a văzut şi atunci. Valetul său, care era cu el, i-a spus: „Domnule, văd şi eu ceea ce vedeţi dumneavoastră". Vernillon nevrînd să-i spună ce vede, pentru a-1 lăsa să vorbească fără a-1 înrîuri, au intrat în castel şi 1-au rugat pe portar să-i dea cheia de la sala armelor; intră în ea şi găseşte toate ferestrele închise, si o tăcere care nu mai fusese tulburată de mai bine de şase luni. I s-au povestit toate acestea domnului prinţ; a fost oarecum tulburat, apoi şî-a rîs de ele. Toată lumea a aflat de această poveste, toţi tremurau pentru viaţa domnului prinţ, si iată ce s-a întîmplat. Se spune că Vernillon e un om plin de înţelepciune, şi tot atît de puţin în stare să aibă vedenii ca şi prietenul nostru Corbinelli, pe Ungă faptul că valetului i s-a arătat acelaşi lucru. Cum această poveste e adevărată, v-o scriu, ca să chibzuiţi şi dumneavoastră la ea, după cum chibzuim şi noi.
După ce am început scrisoarea asta, 1-am văzut pe Briolle2, care m-a făcut să plîng cu lacrimi amare povestindu-mi în chip firesc şi sincer cum a murit: e un lucru care depăşeşte orice închipuire. Scrisoarea pe care i-a scris-o regelui e tot ce poate fi mai frumos, şi regele s-a întrerupt de trei sau de patru ori pe cînd o citea, podidit de lacrimi: îşi lua rămas bun şi îl încredinţa de deplina lui credinţă, cerînd o

1 Etiemie de Cham-Js, iezuit (1613—1701). Autor al unei tragedii în Hfflt1» latina.

6 Contele de BrioUe sau de Briord, vechi prieten al doamnei de SGvigné»

nobilă iertare pentru rătăcirile lui trecute1, la care fusese împins do vremurile nenorocite; îi mulţumea pentru întoarcerea prinţului de Conţi, lăudîndu-1 nespus pe acest prinţ; apoi şi-a sfătuit familia să fie unită: i-a îmbrăţişat pe toţi, şi i-a pus să se îmbrăţişeze în faţa lui, şi să tăgăduiască că se vor iubi ca fraţii; i-a răsplătit pe toţi cei aflaţi în slujba lui, cerîndu-le iertare pentru pildele cele rele; şi purtarea lui a fost în toate, precum şi în felul în care a primit sfînta împărtăşanie,cea a unui bun creştin, aducînd tuturor mîngîiere şi trezind admiraţia lor veşnică, îi voi transmite domnului Vardes2 condoîeanţele mele pentru pierderea suferită. Adio, iubitul meu domn. '

899 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Paris, vineri 24 decembrie (1688)

Azi e o zi sfînta, draga mea contesă. Aş vrea să f iu încredinţată că nu-mi voi împovăra cugetul cu tot ce-mi voi îngădui să fac de acum şi pînă mîine dimineaţă. Măeutremuţ? întotdeauna cînd mă gîndesc la urmări. Ştii că în noaptea asta ne vom afla la călugăriţele bleues. Marchizul3 şi domnul Du Plessis vor să se ducă laCatherine4, dar se vor întoarce ca să mănînce supa şi rasolul de găină de la masa mea.
Marchizul a fost singur la Versailles, unde s-a purtat cit se poate de bine; a prînzit la domnul de Mâine şi la domnul de Montausier, a cinat la doamna d'Armagnac, a fost de faţă zilnic la sculare şi la culcare5. Monseniorul6 1-a însărcinat să poarte sfeşnicul7; într-un cuvînt, iată-1 intrat în lume, unde se descurcă de minune, are mare căutare, şi nieieînd n-a început-o cineva mai bine, şi nici nu s-a bucurat

1 Prinţul de Conde fusese unul dintre conducătorii Frondei.
a Vardes era rudă cu Con (16.
3 Tînărul marchiz de Grignan, nepotul doamnei de Sévigné.
1 Biserica si mănăstirea Salnte Catherine de la Couturo.
' La sculareа şi la culcarea delfinului.
' Titlu dat delfinului.
!Bra o mare cinste să porţi sfeşnicul la culcarea regelui sau a delfinului.

de o faimă mai bună, după părerea tuturor; căci n-aş mai sf îrşi niciodată dacă as vrea să ţi-i numesc pe toţi cei care-1 vorbesc de bine. Sînt nemîngîiată cînd mă gîndesc că eşti lipsită de bucuria de a-1 vedea şi de a-1 îmbrăţişa, aşa cum îac eu în fiecare zi.
Dar nu s--ar părea, după cit de liniştită îţi spun toate astea, draga mea, că n-amnimic nou a-ţi scrie? Ascultă totuşi o veste neînsemnată, care nici nu merită osteneala să vorbim despre ea. Regina Angliei si prinţul de Walles, doica acestuia şi doar o singură slugă care-1 îngrijeşte, trebuie să sosească de pe o zi pe alta.Regele le-a trimis caretele sale pe drumul către Calais, unde a sosit marţea trecută, în ziua de 21 a acestei luni, întovărăşită de domnul de Lauzun. Iată amănuntele, aşa cum ni le-a povestit ieri la doamna de La Fayette domnul Courtin, care se întorcea de la Versailies.
Ai aflat cum domnul de Lauzun s-a hotărît, acum cinci sau şase săptămîni, să plece în Anglia: era cu neputinţă să folosească mai bine acest răstimp decît 1-a folosit. Nu 1-a părăsit pe rege, în timp ce toată lumea îl trăda şi-1 părăsea. în sfîrsit, duminica trecută în ziua de 19 a acestei luni,regole,luînd hotărîrea, .s-a culcat cu regina, poruncindu-le să plece tuturor celor care-1 mai slujesc încă; şi o oră mai tlrziu se scoală, şi spune unui valet să-1 aducă la el pe un bărbat pe care-1 va afla la uşa anticamerei; era domnul de LauzunJ-a spus: „Domnule,v-o încredinţez pe regină şi pe fiul meu; trebuie să îndrăznim totul şi să încercăm să-i ducem în Franţa". Domnul de Lauzun i-a mulţumit, cum îţi poţi lesne închipui; dar a vrut să-1 ia cu el pe un gentilom din Avignon, numit Saint-Victor, cunoscut pentru marele său cxiraj si pentru însuşirile sale alese. A venit, 1-a luat în mantia lui pe micul prinţ, despre care se spunea că se află la Portsmouth, şi care era ascuns în palat. Domnul de Laţizun i-a dat mîna reginei: încearcă să-ţi închipui clipa în care aceasta şi-a luat rămas bun de la rege; şi urmaţi de cele două femei de care ţi-am vorbit1, s-au dus în stradă, unde s-au urcat într-o trăsură luată cu chirie. Au mers apoi cu o mică corabie de-a lungul rîului, cînd s-a abătut asupra îor o
Doica şi servitoarea aflate în slujba micului prinţ.

asemenea furtună, de nu mai ştiau cum s-o scoată Ia capăt. în sfîrşit, la gura Tamisei s-au urcat pe «n iaht, domnul &e Lauzun rămînînd în preajma căpitanului, pentru ea, dacă i-ar îi trădat, să-1 arunce în mare. Dar acesta socotea că duce oameni de rind, cum i se întâmpla adeseori; a trecut liniştit printre cincizeci de vase olandeze, care nicin-au luat măcar în seamă mica barcă; şi astfel ocrotită de Ceruri, şi Ia adăpostul jalnicei ei înfăţişări, a ajuns cu bine la Galais, unde domnul de Charost1 a primit-o cu tot respectul, după cum lesne îţi închipui. Ieri la prînz a sosit îa rege2un curier, care i-a povestit toată întâmplarea; şi în acelaşi timp se dă porunca trăsurilor regelui să meargă în întîmpinarea acestei regine, pentru a o duce la Vincennes3, pe care tocmai îî orînduiesc spre a o găzdui. Se spune că maiestatea sa îi va ieşi în întîmpinare. Iată primul volum al romanului, a cărui urmare o vei primi eurînd.
Ni se spune că, pentru ca frumuseţea faptei să fie deplină, domnul de Lauzun, după ce i-a încredinţat, pe regină si pe prinţ, în paza domnului de Charost, s-a întors în Anglia împreună cu Saint-Victor, spre a împărtăşi dureroasa şi crincena soartă a regelui. Sînt plină de admiraţie în faţa stelei lui Lauzun, căci numele lui străluceşte din nou, acum cînd s-ar fi zis că e cu totul uitat. Dusese douăzeci de mii de pistoli regelui Angliei. Iată, draga mea, o faptă cu adevărat

frumoasă, şi nespus de îndrăzneaţă; şi e cu atît mai desăvîrşită, cu cît s-a întors intr-o ţară în care avem toate pricinile să credem că va pieri, fie dimpreună cu regele, fie ucis de englezi, ca răzbunare pentru lovitura pe care le-a dat-o4.
Te las să te gîndesti în tihnă la această întîmplare de seamă, şi te îmbrăţişez, draga mea, cu o dragoste şi cu o prietenie care nu-şi au perechea, şi de care eşti vrednică.
Mă aflu în camera domnului cavaler. Dea Domnul să fii cît mai eurînd şi tu aici,, în locul portretului tău ! Cavalerul îţi va scrie, şi, de asemenea, şi fiul tău.Eu mă duc puţin în camera mea, căci vreau să rămîn singură cu mine însămi.
1 Ducele de B.HSîune-Cuarost era guvernator al oraşului Calais. 5 La Ludovic al XlV-lea.
* La castelul Vincennes,
* în realitate, Lauzun, retlobindinrt favoarea lui Ludovic al XlV-lea. nu mai întors în Angiia.

Domnul Coignet are gută. Am stat ieri timp de o oră de vorbă cu el despre tine, în chipul cel mai plăcut, îl adusesem şi pe domnul DuPlessis:mă temeam că discuţia o să lîncezească; dar a fost tot timpul la înălţime. M-a rugat să-ţi transmit multe complimente. I-am spus vestea venită d ia Anglia. Vrea cu orice preţ să-1 însoare pe fiul tău cu fata domnului de Lamoignon, care are o zestre de o sută de mii de scuzi; gîndul ăsta nu-i mai dă pace.
905 - CONTKLUi DK liTJSSY RABUTiN
Paris, Balotează (6 ianuarie) JGSO
încep prin a-ţi ura un an fericit, dragul meu văr: e ca şi cum ţi-aş ura să gindeşti şi de acum înainte ca un bun creştin; căci în asta stă adevărata fericire. Nu înţeleg cum am putea avea o clipă de linişte în această lume dacă n-am da ascultare lui Dumnezeu şi voinţei Lui, căreia trebuie să ne supunem, în acest sprijin, de care nu ne-am putea lipsi, aflăm puterea şi curajul de a îndura cele mai mari nenorociri, îţi doresc, aşadar, iubitul meu văr, ca harul dumnezeiesc să fie asupră-ţi şi de acum înainte; căci a fost şi pînă acum, şi te înşeli dacă socoti altminteri: nu înnoi aflăm asemenea putere. Nu vreau să mai spun din nou tot ceea ce ar trebui să fji şi nu eşti: e o pricină pentru care dragostea mea faţă de tino şi faţă de mine a suferit prea mult; să nu ne mai gîndim la asta. Aşa a. vrut Dumnezeu, si gîndesc şi eu întocmai cu cele ee-mi spui în această privinţă.
Curtea geme de gentilomi decoraţi cu ordinul Saint Esprit: la fiece vizită întâlneşti patru sau cinci. Asemenea podoabă nici nu se putea nimeri mai bine pentru a întîmpina cu toată cinstea pe regele şi pe regina Angliei, care sosesc astăzi la Saint-Germain. Nu la Vincennes, cum se spunea. Azi va fi adevărata sărbătoare a regilor1, nespus de plăcută pentru cel care ocroteşte şi dă adăpost, şi nespus de tristă
t n original, joc de cu viate (îţi franceză tcjaui'don ftoz's înseamnă Bobotează)-

pentru cel aflat în nevoie. Iată un mare prilej şi un subiect înseninat de meditaţie şi de conversaţie. Cei ce se pricep in ale politicii au multe de spus. Pare neîndoielnic că prinţul de Orania 1-a lăsat pe rege să fugă, pentru a se vedea stăpîhul Angliei fără să fi fost silit să facă o crimă; iar regele, la rîndul său, a_făcut bine că i părăsit lupta, căci şi-ar fi pus viaţa în primejdie, cu un parlament care 1-a omorît pe taică-său, răposatul rege, deşi era de aceeaşi religie cu ei. Sînt întîmplări de seamă, al căror dcznodămînt nu-i uşor de bănuit, mai ales cînd îţi arunci ochii asupra stării de lucruri din întreaga Europă. Dar cerul, care Ie hotărăşte pe toate, va pune rînduială în toate; noi nu sîntcm decît nişte bieţi spectatori, cu desăvîrşire orbi şi ignoranţi. Al doilea volum a! domnului de Lauzun e foarte frumos pi vrednic de primul. A avut cinstea să stea singur timp de un ceas cu regele. Mademoiselle e foarte supărată, şi cere ca măcar să nu-1 întîlnească acolo unde se va afla ea; nu ştiu da'eă-i vor lua în seamă mînia. Ar fi mult mai bine ca să-1 revadă pe neaşteptate, în starea ei obişnuită, decît să-1 revadă,

cum se va întîmpla fără îndoială, după ce va îi făcut o mulţime de nazuri. Cred că eşti încredinţat, droga vere, că avem acum lucruri însemnate să ne spunem, dar e cu neputinţă să le scriem.

Adio: te îmbrăţişez pe tine, şi pe iubita mea nepoată; o deplîng pentru că trebuie să i se ia sînge din pricina bolii ei deochi. Hai, dragul meu Corbinelli, treci şi scrie şi dumneata.

907 —DOAMNEI ŞI DOMNULUI DE CRÎGNAN

Paris, (luni) 10 ianuarie (lOS'J)

Ammdouă gindim adesea aceleaşi lucruri, draga mea copilă: ba chiar cred că ţi-am scris de Ia Leş Rochers ceea ce-mi spui despre timp în ultima ta scrisoare. E adevărat: stăm şi no uităm la el cum înaintează. Zilele nu mai au pentru mine nimic minunat sau nepreţuit. Le simţeam doar cînd locuiai la palatul Carnavalct; ţi-am

spus-o de douăzeci d« ori; nu mă întorceam niciodată acasă, fără să simt o adincă bucurie; o gustam îndelung, îmi dădeam toată strădania ca orele sa se scurgă cît mai încet, eram zglrcită cu ele, îmi venea să plîng cînd vedeam cît se perindă de repede; în lipsa ta nu mai e la fel, puţin îmi mai pasă de felul cum trece timpul, uneori aş vrea chiar să-1 fac să gonească, nu ştiu decît să nădăjduiesc; înaintez cu închipuirea pînă la acel timp pe care mi-1 doresc, la care năzuiesc; e ca şi cum aş lucra la o tapiţerie pe care sînt nerăbdătoare s-o termin; sînt darnică cu zilele, le azvM cui le vrea. Bar, draga mea, iţi mărturisesc că dacă mă gîndesc unde mă duce această risipă şi acest neastîmpăr de fiecare oră şi de fiecare zi, mă cutremur, şi nu mai sînt sigura. de nimic, iar judecata îmi arată ceea ce voi întîlni neîndoielnic în calea mea. Draga mea, aceste gînduri nu sînt decît pentru mine; vreau eniar să nu-ţi mai vorbesc despre ele. şi totodată să încerc să le fac să fio cit mai temeinice pentru mine.

Abatele Tetu suferă de o insomnie peste măsură de primejdioasă. Regis şi FeJe1 n-ar vrea să fie răspunzători de întunecarea deplină a minţii lui; îşi face stnge rău din orice fleac; îşi dă seama în ce stare se află, fapt nespus de dureros: nu trăieşte decît cu opiu; zilele trecute au pus din greşeală în el ambră, de a fost cît pe ce să moară cu adevărat; se străduie să-şi primenească gindurile, să petreacă: caută noi privelişti. Vrem să-1 trimitem la Saint-Germain, ca să aibă plăcerea de a vedea cum sînt instalaţi aici regele şi regina Angliei, şi prinţul de Walles: se poate oare vedea privelişte mai de seamă şi mai în măsură să-ţi schimbe gînduriîe?

Iţi înţeleg lacrimile, pentru că si eu am plina; doamna de Ghaulnes, deşi foarte curajoasă, a făcut ca si noi. Cît priveşte fuga regelui, se pare că prinţul de Orania a vrut tocmai asta. L-a trimis la Exeter unde voia să meargă: intrarea casei era cu străşnicie păzită, dar toate uşile dindărăt deschise. Prinţul n-a vrut să-şi ucidă socrul; a luat la Londra locul regelui, fără să-i ia şi numele, nevoind decît să statornicească iarăşi o credinţă pe care o socoteşte dreaptă, şi să păstreze neatinse legile tării fără a vărsa o singură picătura

1 Doi medici.

de sînge: lucrurile stau tocmai pe dos de cum gîndeain noi despre el; sînt, după cum vezi, păreri care se deosebesc foarte mult. Regele face pentru majestăţile lor engleze lucniri de-a dreptul dumnezeieşti; căci nu înseamnă oare câ eşti după chipul şi asemănarea Celui Atotputernic cînd ajuţi un rege izgonit, trădat, părăsit, ca acesta? Sufletul nobil al regelui se bucură juclnd asemenea rol minunat. A ieşit Intru întîmpinarea reginei împreună cu toată casa sa si cu o sută de carete trase de cite şase cai. Ghid a zărit careta prinţului de Walies, a coborî't, şi n-a îngăduit ca acest copilaş, frumos ca un înger, după cîte se spune, să eoboare; I-a îmbrăţişat cu dragoste; apoi a alergat înaintea reginei, care coborîse; a saîutat-o, i-a vorbit un timp, a aşezat-o la dreapta în careta lui, i-a prezentat pe Monseigneur si pe Monsieur, care se aflau în caretă, şi a dus-o la Saint-Germain, unde i-au fost dăruite, ca şi reginei1, tot felul de

lucruri trebuincioase, precum şi o casetă foarte scumpă cu şase mii de ludovici de aur. A doua zi trebuia să sosească regele Angliei; 1-a aşteptat3 la Saint-Germain; a ajuns3 aici tîrziu, peiatru că venea de la Versailles; regele a mers pînă la capătul sălii gărzilor, intru întîmpinarea lui; regele Angliei s-a aplecat adînc, ca şi cum ar fi vrut să-i îmbrăţişeze genunchii, regele 1-a împiedicat s-o facă şi 1-a sărutat de trei sau de patru ori din toată inima. Şi-au vorbit cu voce scăzută un sfert de oră; regele i i-a prezentat pe Monseigneur, pe Monsieur, pe prinţii de sînge şi pe cardinalul de Bonzi; 1-a dus apoi în camera reginei, care cu greu şi-a putut stăpîni lacrimile. Au stat cîtva timp de vorbă, apoi regeîe i-a dus la prinţul de Walies, unde au mai stat un timp, şi i-a lăsat acolo, nevoind să fie însoţit la plecare, şi spunind regelui: „Iată casa majestăţilor voastre; cînd voi veni aici, îmi veţi face onorurile de gazdă, după cum si eu vi le voi face cînd veţi veni la Versailles". A doua zi, adică ieri, a venit soţia delfinului, şi toată curtea. Nu ştiu cum vor fi rînduite scaunele prinţeselor, căci au avut scaune ca la nunta reginei Spaniei4, cînd. regina mamă a Angliei a

1 Reginei Franţei.
1 Ludovic al XlV-lea.
8 lacob al Il-lea, regele Angliei,
' în 1679.

fost socotită prinţesă de singe francez1: îţi voi serie acest, amănunt. Regele a trimis zece mii de ludovici de aur regelui Angliei. Pare imbătrînit şi obosit, iar regina e slabă, cu ochii plicişi, dar frumoşi şi negri; are o piele frumoasă, puţin cam palidă; o gură mare, dinţi frumoşi, o statură frumoasă, şi mult spirit; e o făptură foarte liniştită, care place tuturor foarte mult. Iată draga mea, destule amănunte cu care să poţi susţine încă multă vreme de acum înainte orice conversaţie. Vei mai avea pe deasupra şi fiţuica abatelui Bigorre3.

V-am. încunoştintat despre sărbătorirea celor decoraţi cu ordinul Sainţ Esprit; dar dacă n-aţi avut grijă să trimiteţi profesia de credinţă, auto da fe-ul3 şi darea de seamă despre viaţa şi moravurile domnului de Grignan secretarului de stat care v-a trimis-o, nu veţi căpăta, nici brevet, nici decoraţie. Poate că le-aţi trimis, şi doar iţi baţi joc de mine: tare aş vrea să îie aşa. Sărmanul cavaler nu poate încă să scrie, nici să meargă îa Versailles, lucru care ne necăjeşte foarte mult, căci are acolo o mulţime de treburi; dar nu-i bolnav; a cinat shnbălă, cu doamna de Coulanges, doamna de Vauvineux, domnul de Duras şi fiul său, la locotenentul civil4, unde s-a băut în sănătatea celei dinţii şi a celei de a doua, bineînţeles: adică în sănătatea doamnei de La Fayette şi a ta, căci ai trecut pe locul doi, fiind vorba de o prietenie atît de veche.

Ieri doamna de Goulanges a dat o cină foarte izbutită hi cinstea celor suferinzi de podagră: au fost de faţă abatele de Marsillac5, domnul cavaler de Grignan, domnul de Lamoignon (colicile la rinichi au ţinut, în cazul lui, loc de podagră), nevastă-sa şi Ies Divines*, care tot nu s-au vindecat de piărnîni, eu însămi, dat fiind reumatismul pe care 1-arn avut acum doisprezece ani, Coulanges, care o merită. S-a vorbit

lea.

1 Văduva regelu i Cavol I, care fusese decapitai;, erasoraluiT-udoTie 3.1
* Prieten al doamnei de S<5vigttij.
aActu) de credinţă.
'înalt ofiţer de justiţie.
1 Col de al treilea fiu al lui La RoeîieîrracaiiKl.
•Doamna de Frontenae 51 domnişoara d'Outrelaise.

mult; micuţul1 a cîntat, făcîndu-i marc plăcere abatelui de Marsillac^care îşi arăta admiraţia şi îşi căuta cuvintele pe un ton şi într-un fel care-1 făceau să semene atîtdemult cu tatăl său, încît am fost adine mişcaţi. S-a vorbit foarte mult despre tine şi despre vizita pe care ai fost sfătuită să nu i-o faci; toţi au găsit că te afli mult prea departe; s-a băut în sănătatea ta; cavalerul s-a simţit bine.
Băiatul tău era la domnişoarele de Castelnau: cea mai mică e tare drăgălaşă, cu adevărat fermecătoare; fiul tău a găsit-o pe gustul Iui, şi i-p lasă pe cea mai mare lui Sanzei. Adusese cu el un cîntăreţ din oboi, şi au dansat pînă la miezul nopţii. Societatea aceasta îi place foarte mult marchizului; se întâlneşte cu Sainl-Herem, Jeannin, Choiseul, Ninon: îi cunoaşte pe toţi, şi e tare vesel şi poznaş. Mi se pare că domnul cavaler nu prea se gîndeşle să-1 însoare, după cum nici domnul de Lamoignon nu se prea grăbeşte să-şi mărite fata.
N-am cuvinte să-ţi vorbesc despre căsătoria lui Mircpoix; a fost pusă la cale de domnul de Mont fort; parcă ni s-ar fi făcut farmece, nimeni nu mai gîndeşte cum gîndea înainte; într-un cuvînt, e un om pe care-1 aşteaptă o soartă neobişnuită. Ce vrei, draga mea, dacă aşa stau lucrurile?
Nu te cert că ti-ai schimbat hotărîrea cu privire la cele ce-mi ceri, ci dimpotrivă; Pauline va fi şi mai frumoasă: cînd n-ai decât o rochie bună, e ca şi cum n-ai avea nici una. Cred că cea pe care o vei primi o să-ţi placă, deşi culorile sînt cam şterse. Cometa e foarte nostimă, precum si fundele roşii, în sfîrşit, asta o să te înveţe minte să-mi mai ceri lucruri de îmbrăcăminte fără să te gîndeşti mai întîi bine de tot ce vrei. Vai! biata mea cometă e nespus de fericită că-i vine bine Pauîinei; draga mea, avea o înfăţişare jalnică, de care mi-era şi mie ruşine; sînt fericită că Martillae8 a ascuns-o.
îmi scrie3 o scrisoare minunată, care ne-a înveselit pe toţi: e firească, parcă ai auzi-o vorbind; zugrăveşte cum
JE vorba de Plulippe-Emmanuelde Coulanges, scriitor şi autor dceîtUece, l doamnei de Sévign<5, poreclit de ca le pclit Conlanses. * Guvernanta copiilor doamnei de Grignan. Tauline,

mi se poate mai bine frumuseţea ei, felul cum era gătită, şi apoi pe posacul acela care, cu voce necruţătoare, o ia drept o cameristă. Pînă va primi răspunsul meu, draga mea, sâvut-o pentru mine; va fi mai cîştigată.
Voi spune într-un anume loc, unde sînt uneori întrebată, cit de bune sînt relaţiile tale cu arhiepiscopul1. Draga mea, spune-le tuturor bîrfitorilor că le mulţumeşti pentru rivna lor, si ca vei arăta că de la ei ştii acele lucruri, de vreme ce sînt atit de siguri de ceea ee-ţi zic: ah! cum o să dea bir cu fugiţii! Şi vei vedea astfel că n-au altă plăcere si distracţie decît să.aţîţe spiritele, să bage zîzanie şi să se afle în treabă. Ah l renunţă la acest fel de a fi provincial şi provensal, şi cind vei socoti că ai vreo pricină să te plîngi, spune ce ai de spus tu însăţi; lămureşte-le deschis cu fiecare, şi lucrurile se vor limpezi pe dată.
E un frig nemaipomenit; te las, draga şi iubita mea copilă, şi te rog din tot sufletul să mă iubeşti şi de acum înainte aşa cum nici o fată nu şi-a iubit vreodată mama; căci ceea ce spun. e adevărat, şi mare e tulburarea mea la gîndul că am fost sortită plăcerii şi fericirii de a mă bucura de această rară minune.
îi mulţumesc dragei de Pauîine pentru scrisoarea ei, şi sînt sigură că mi-ar plăcea cum arată. N-a găsit să-mi spună altfel decît doamnă. E prea serios. Mai gîndiţi-vă, vă rog, şi la alt cuvînt.
Domnul de Lauzun nu s-a întors în Anglia; locuieşte la Versailles; e foarte mulţumit, î-a scris lui Madeinoiselle. rugînd-o să-i facă cinstea de a-1 primi; dar ea e miniată li' culme. Mă îndoiesc că va izbuti s-o potolească. Am mai făcut o ispravă vrednică de toată lauda: am

vizitat-o p»' doamna de Ricouart, care s-a întors nu de multă vreme, foarte mulţumită că e văduvă. Vezi că poţi să-mi dai să-ţi duc pînă la capăt simţămintele de recunoştinţă, ca şi romanele pe care nu le poţi citi: iţi mai aminteşti? Draga mea: îngrijeste-te de sănătatea ta, adică de frumuseţea ta, care mi-e atît de scumpă.

1E vorlia de arhiepiscopul <1« Aix, Uoanac.

908 ~ DOAMNEI DE GR ION AN

Paris, miercuri 12 ianuarie (1689)

La ora cinci seara, draga mea copilă, te aflai, aşadar, în camera ta: înseamnă că ai sărbătorit Bobotează la prînz; ai fost într-o societate foarte aleasă, întru nimic mai prejos decît cea de la Paris. Nu eu voi fi cea care-1 voi împiedica pe arhiepiscop să ştie că eşti mulţumită de el: i-am spus-o acum cîteva zile doamnei de La Fayette, care s-a bucurat foarte mult; e încredinţată că nici unul din voi doi nu s-a molipsit nici de felul de a fi, nici de felul de a gîndi al celor din Provenţa.

Dar hai niai bine să vorbim despre regele şi regina Angliei: e un lucru atît de neobişnuit să ai aici această curte, Incit pomenim într-una de ea. Toţi se străduie să hotărască ordinea de întîietate a rangurilor, şi se pregătesc să trăiască vreme îndelungată alături de nişte oameni care cine ştie cînd se vor întoarce în ţara lor. Asta spunea şi regele, acum cîteva zile, şi că regele acesta e un om minunat, că va merge la vînătoare împreună cu el, că va veni la Marly, la Trianon, si că curtenii trebuie să se deprindă cu toate astea. Regele Angliei nu-i lasă delfinului locul din dreapta, şi nu-1 conduce la plecare. Regina nu 1-a sărutat pe Monsieur, care e nemulţumit; i-a spus regelui: „Spuneţi-mi cum vreţi să f ac; dacă vreţi să mă port după obiceiul din Franţa, voi săruta pe cine veţi vrea: după obiceiul din Anglia, nu voi săruta pe nimeni". A fost s-o vadă pe soţia delfinului, care e bolnavă, şi care a primit-'o stînd în pat. După obiceiul din Anglia'nu se stă jos; cred că ducesele se vor purta după obiceiul din Franţa, aşa cum au făcut şi cu soacra ei. Toată lumea nu vorbeşte decît despre noua curte.

Prinţul de Orania e la Londra, unde îi bagă pe milorzi la închisoare: e aspru, şi în curînd mulţi îl vor urî. Domnul de Schomberg este comandantul suprem al armatelor din Olanda, în locul prinţului, şi fiul său îi va moşteni funcţia moarte: iată că şi-a dat arama pe faţă1.

1 Ca şi în alte cazuri, e vorba şi aici de un zvon fals,

îţi trimit lista cu schimbările de intendenţi1. Domnul de Pomereuil o numit în Bretania. Să dea Dumnezeu ea Domnul de Luxembourg să nu comande acolo trupe; ee durere pentru prietenii noştri2! Tremurăm la gîndul ăsta. Ştii că mareşalul do Lorges se duce la Guycnne, avîndu-î sub ordinele sale pe Saint-Ruth. într-un cuvînt, draga mea copilă, vor sta de strajă şi înlăuntru şi în afară. Vezi cîte trupe, şi ce putere trebuie să ai, ca să poţi face faţă în acelaşi timp Ia atîtea lucruri.

Cavalerul tot nu-şi părăseşte camera şi jilţul:nu s-a simţit bine cînd a ieşit seara; starea asta, care nu-i îngăduie să meargă la Versaillcs, îl necăjeşte peste măsură; aş vrea din tot sufletul să-1 pot consola şi înveseli puţin; dar din pricina gutei e năpădit de gîndurile cele mai negre, care-1 fac nepăsător la toate: aş fi foarte fericită să-i fiu în vreun feî de folos; darnu-î pot sluji cu nimic, spre marea mea părere de rău. îi transmit toate complimentele pe care i le trimiţi, si îl alin vorbindu-i despre amintirile frumoase pe care ţi le-a lăsat si despre toate drăgălăşeniile tale: doamna de Coulanges ţi-e foarte recunoscătoare; mă roagă să-ţi spun din parte-i lucrurile cele mai îndatoritoare şi mai amabile. Se îngrijeşte foarte mult de abatele Tetu, care, într-adevăr, nu se simte bine; boala lui de nervi e cu adevărat cumplită, şi e chinuit de o insomnie căreia începe să nu-i mai vină de hac nici opiumul.

Băiatul tău e tare chipeş; era ieri la Operă cu Menseigneur. I-a scris domnului de Carcassonne; ii va mai scrie incă: iubirea acestui unchi nu merge de la sine, ci trebuie întreţinută; am grijă să-i amintesc de asta. îmi zugrăveşti, de parcă aş avea-o în f aţa ochilor, urîţenia mirilor; mi pare, intr-adovăr, că mă aflu la nuntă. Sint foarte bucuroasă că, împotriva obiceiului tău, i-ai spus domnului Gaillard ce amintire mi-au lăsat alesele sale însuşiri şi privirile sale pă-

1 Agent» ai putorii i'cgale investiţi cu atribuţii neUaiitale intr-nna sau multe provincii.

' Ducele şi ducesa d.c Ohaulnes.

irunzătoaro. Căsătoria domnului de Mirepoix îmi pare a fi 1irmarea unor farmece vrăjitoreşti1. Ştii cît ţin Ia tine, scumpa mea copilă.

309 - DOAMNEI DE GRJGNAN

Pari.t, vineri 14 iun.iw.rle (1680)

Jată-mă, scumpa mea fată, după masa de prînz, în camera cavalerului: stă în jilţul lui, sîcîit de tot felul de dureri care i se preumblă prin tot trupul, A dormit foarte bine, dar nemişcarea şi neputinţa de a ieşi din casă îl supără peste măsură, scoţîndu-1 din fire: sînt foarte tulburată, căci ştiu mai bine ca oricine ce nenorocire înseamnă asta, şi eare-i sînt urmările. E un frig cumplit; termometrul nostru a cobor ît foarte jos, rîul e îngheţat; ninge, şi nici ji-apucă bine să îngheţe, că te-ai şi pomenit că a îngheţat â doua oară ; e eu neputinţă să mergi pe străzi ; nu ies din casă şi din camera cavalerului. Dacă nu ţi-ar trebui cincisprezece zile ca să-mi răspunzi, te-aş ruga să-mi scrii dacă nu crezi că-1 stînjenesc stînd cu el toată ziua : dar cum n-am vreme do aşteptat, îl întreb chiar pe el, şi-mi pare că n-ar avea nimic împotrivă. Frigul îi sporeşte durerile: nu un astfel de frig îşi doreşte; c dăunător cînd e atît de crîncen.

I-am amintit domnului de Lamoignon rugămintea pe care i-ai făeut-o în legătură cu M. B.***; acest om va simţi pretutindeni recunoştinţa ta. îmi plac simţămintele de recunoştinţă statornice: cunosc oameni care nu numai că nu au de loc asemenea simţăminte, dar care le înlocuiesc prin ură şi grosolănie.

Domnul Gobelin e tot la Saint-Cyr'2. Doamna de Brinon e la Maubuisson, unde in curînd se va plictisi de moarte: fiinţa asta nu poate sta locului ; a avut o viaţă nestatornică, a schimbat mai multe mănăstiri; marea ei inteligenţă

* Jlîreasa, a cărei uianiă, ducesa do LaFcrte', ţinuse cu orice preţ sase fac4 stă căsătorie, avea doisprezece ani. Mirele, marchizul de Mircpoix, douăzeci

y.) ' Unde era duhovnic ia şcoala pentru tinere fete nobile întemeiată de l.inioc *1 XIV-)ea şi de doamna de Maintenon.

n-o apără de acest cusur. Doamna de Maintenon e foarte ocupată cu piesa pe care o vor juca tinerele fete de care se îngrijeşte; va fi un lucru foarte frumos, după cît se spune*.

A fost în vizită la regina Angliei, caro, pentru că a lăsat-o să aştepte o clipă, i-a spus că-i pare rău că a pierdut atîta timp în care putea s-o vadă şi să stea de vorbă cu ea, şi a primit-o foarte bine. Toată lurnea e mulţumită de această regină; e foarte înţeleaptă, I-a spus regelui, cînd 1-a văsuţ mîngîindu-1 pe prinţul de Walles, care e foarte frumos: „Eram invidioasă pe norocul fiului nieu, fiindcă nu-şi simte nenorocirea; dar acum îl plîng pentru că nu simte mingîierile si bunătatea Majestăţii Voastre". Tot ce spune e bine gîndit şi de bun-simţ; soţul ei nu-i seamănă: are mult curaj, dar o inteligenţă derînd, căci povesteşte tot ce s-a petrecut în Anglia cu o nepăsare care nu-i spre lauda lui. E cam naiv, şi ia parte la toate petrecerile de la Versailîes. Soţia delfinului nu se va duce s-o viziteze pe regină: ar vrea să stea într-un jilţ, în locul din dreapta, ceea ce nu s-a mai întîmplat nicicind; va rămîne şi mai departe în pat; regina va veni s-o vadă. Madame va avea un jilţ în stîuga, iar prinţesele de sînge nu vor merge decît

împreună cu ea, în faţa ei, ele avînd dreptul doar la taburete. Ducesele vor sta ca atunci cînd sînt primite de soţia delfinului: totul e pe deplin hotărît. Regelui i s-a spus că un rege al Franţei nu-i dăduse decît un jilţ la stingă lui unui prinţ de Walles j vrea ca regele Angliei să se poarte tot aşa cu delfinul, si si treacă înaintea lui. îl va primi pe Monsieur fără jilţ şi fără ceremonie. Regina 1-a salutat, şi s-a grăbit să-i spună stăpînului nostru regele ceea ce ţi-am spus. Nu-i sigur că domnul de Schomberg mai are încă locul prinţului de Orania in Olanda. Anul ăsta toţi mint. Marchiza2 dezminte în fiecare scrisoare veştile pe care le-a scris în scrisoarea dinainte: înseamnă oare asta a şti tot ce se întîmpîă? Urăsc zvonurile mincinoase. Steaua domnului de Lauzun iar păleşte: nu mai stă Ia curte, nu mai e primit la orice oră, ca pînă acum; aventura

1 Esther de Ractne, piesS a c&cî premieră urma sa atM loc la 26 ale lunii, 1 Marchiza d'Uxelles.

Joi ?i"a P^rdut strălucirea ei romanţioasă şi minunată.; a ajuns o întîmplare oarecare: ăştia-s oamenii şi astea slai vremurile.

924 - DOAMNEI DE GRÎGNAN

Paris, luni 21 februarie (1GS9)

E adevărat, fata mea dragă, iată-ne din nou în chip crud despărţite una de cealaltă: aco fa tmnbla1. N-ar mai fi lipsit docît să fi adăugat la toate si drumul de aici pînă la Leş Roehers, sau la Rennes; dar asta nu se va întîmpla ctirînd: doamna de Chaulnes vrea să-şi termine mai înt-îi o seamă de treburi, şi mă tem numai să nu plece prea tîrziu, căci am de gînd să mă întorc iarna viitoare, din mai multe pricini, dintre care cea dinţii este că sînt pe deplin încredinţată că domnul de Grignan va fi silit să se întoarcă pentru â fi îăcut cavaler, şi că nici tu nu vei aîîa timp mai potrivit pentru a te îndepărta de castelul tău Mtut de vînturi şi în. cave cu greu se poate sta, spre a veni să-ţi mai îndeplineşti îndatoririle la curte împreună cu domnul cavaler al ordinului2, care nu-1 va căpăta decît atunci.

Mi-am îndeplinit şi eu zilele trecute aceleaşi îndatoriri la Sainţ-Cyr, într-un fel mai plăcut decît mi-aş fi putut închipui vreodată. Ne-am dus acolo sîmbătă, doamna de Coulanges, doamna de Bagnols, abatele Tetu şi cu mine. Locurile ne fuseseră dinainte păstrate. Un ofiţer i-a spus doamnei de Coulanges că doamna de Maintenon poruncise să i se păstreze un scaun Ungă ea: îţi dai seama cit e de mare o asemenea cinste. „Dumneavoastră, doamnă, mi-a spus, puteţi alege". M-am aşezat împreună cu doamna de Bagnoîs în banca a doua, în spatele duceselor. Mareşalul de Bellefonds şi-a ales locul din dreapta mea, iar în faţă stăteau doamnele d'Auvergne, de Coislin, de Sully. Am ascultat, niareşaîul şi cu mine, tragedia, cu o atenţie caro n-a trecut aeobs'ervată, şi rostind în şoaptă şi la locul potrivit anumite

1 In italiană (corect Irsmblar): e lucru cumplit,

1 Ordinul Saint-Esprit. E voria ,<ie Boa.telc de Gr.igtian.

laude, care nu s-ar fi puiuţ poate naşte sub buclele şibuclişoarele tuturor doamnelor aflate de faţa. Nu pot să-ţi spun cît de mare e plăcerea pricinuită de această piesă: nu-i un lucru uşor de reprezentat, şi nu va putea fi niciodată imitată; muzica, versurile, cîntăriîe, personajele sînt într-o armonie atîţ de desăvîrşită şi de deplină, încît uu-ţi mai doreşti nimic altceva; fetele care joacă în roluri de regi sau de alte personaje sînt întru totul pe măsura piesei; eşti iot timpul atent, si n-ai altă neplăcere decît aceea de a şti că în curînd o piesă atît de minunată se va termina • totul în ea e simplu, totul e plin de nevinovăţie, totul e sublim şi mişcător: fidelitatea faţă de Biblie te umple de respect; toate cîntările, bine potrivite cu cuvintele, care sînt luate din Psalmi sau din Pilde1, şi introduse în piesă, sînt de o frumuseţe carc-ţi smulge lacrimi: bunul-gust şi atenţia îşi dau deopotrivă încuviinţarea întru lauda acestei piese. Am fost fermecată, şi mareşalul de asemenea; aplecat de la locul lui şi s-a dus să-i spună regelui cît e

de mulţumit, şi ţa stă Ungă o doamnă cu adevărat vrednică să vadă Es(h.sr. Regele a venit către locurile noastre, şi, întorcîndu-se spre noi, mi s-a adresat mie, spunlndu-mi: „Doamnă, sînt încredinţat că aţi fost mulţumită". Eu, fără să-mi pierd cumpătul, i-am răspuns: „Sire, piesa m-a fermecat; ceea ce simt ou încape în cuvinte". Regele mi-a spus: „Racine are mult talent". I-am răspmis: „Sire, e drept că arc mult talent; dar şi aceste tinere fete sînt foarte talentate: interpretează piesa ca şi cum n-ar fi făcut niciodată altceva". Mi-a spus: „Ah! cit despre asta, c adevărat". Şi apoi maiestatea sa a plecat, şi m-a lăsat pradă invidiei tuturor: cum aproape numai eu singură eram nou-venită, i-a făcut plăcere să vadă admiraţia mea sinceră, nezgomotoasă şi firească. Domnul prinţ, d'oamna prinţesă au venit să-mi spună cîteva cuvinte; doamna de Maintenon a trecut ca un fulger: pleca împreună cu regele; le -am răspuns tuturor, căci eram în vervă. Ne-aro întors seara la lumina torţelor. Am cinat la doamna de Gouîanges, căreia regele de asemenea îi vorbise pe un ton familiar, nespus de plăcut şi de îndatoritor. L-am văzut seara pe domnul cavaler; i-am povestit cu naivitate micile mele succese,

• Psalmii lui Oavid :;j PiloWr Uti SoUtmon,

nevriud a Io ascunde fără pricină, cum fac unele persoane; a fost mulţumit, şi iată-mă cu cugetul împăcat; sînt sigură că nu m-a .învinuit, mai tîrziu, nici de vanitate prostească, nici de apucături burgheze: n-ai dccît să-1 întrebi. Domnul ele Mcaux mi-a _vorbit foarte mult despre tine; domnul prinţ de asemeni; tc-am plîns că nu eşti aici; dar cum ai putea fi, scumpa mea copilă? nu putem f i pretutindeni în acelaşi timp. Tu erai la opera voastră din Marsilia; cum Atys e nu numai minunată dar şi plină de farmec,e cu neputinţă să te fi plictisit. Pauline trebuie să fi fost uimită de spectacol: n-are cum să-şi dorească unul mai desăvîrşit. Am o părere aţît de bună despre Marsilia, încît sînt încredinţată că n-ai putut să te plictiseşti acolo, si pun rămăşag că petreci mai bine decît la Aix.

Dar chiar în sîmbăta asta, după atît de frumoasa reprezentaţie cu Esther, regele a aflat că tînăra regiuă a Spaniei a murit, după ce doua zile vărsase într-una: e ceva necurat la mijloc. Asta i-a spus şi regele lui Monsienr a doua ii, adică ieri. Durerea a fost de neînchipuit: Madame scotea strigăte de jab: regele avea, cînd a ieşit, ochii scăldaţi in lacrimi1.

Din Anglia sosesc veşti bune: nu numai că prinţul de Orania nu-i ales nici rege, nici protector, dar i se dă a înţelege că atît lui cit şi trupelor lui nu le mai rămîne decît să se întoarcă de unde-au venit2; asta ne scuteşte de multe griji. Dacă vestea e adevărată, în Bretania noastră vor fi mai puţine tulburări, şi fiul meu nu va mai avea neplăcerea să comande nobilimea din vicomitatul de Rennes şi din baronia Vitre: 1-au ales, în. ciuda voinţei lui, să le fie căpetenie. Un altul ar fi măgulit de asemenea cinste; dar el e supărat, căci nu-i place, oricare ar fi împrejurarea, să se războiască prin ţinuturile astea.

Băiatul tău s-a dus la Vcrsaillcs să petreacă de earnavaljj dar acolo totul stă sub semnul durerii pricinuite de moartea reginei Spaniei: 30 va fi întors, altminteri unchiu-său se va

1 Regina Spaniei, in vîrstl de douăzeci şi şapte do ani,care murise probabil °triviiă, era nepoata lui Ludovic a! XlV-lea, (Fiica lui PlUHppc d'Orlcans şi. a lui Henriette d'Angletcrrc.)

"Prinţul şi prinţesa ţie Orania, vor fi proclamaţi rege si regină pe data do ^februarie.

duce după el chiar acum. E un carnaval tare trist, şi ţoală lumea e peste măsură de mîhnită.

Am cinat ieri la Le Civil1, cu ducesa de Lude, doamna de Coulanges, doamna de SaintGarmain, cavalerul de Grignan, domnul de Troyes, Corbineili: am fost destul de veseli; am vorbit despre tine eu multă dragoste şi preţuire, cu părerea de rău că nu eşti printre noi, si păstrîndu-ţi o amintire foarte vie: o să vii şi-o să ne-o împrospătezi. ,

Doamna de Durfort trage să moară chinuită de friguri rele; ca şi doamna de La Vieuville, care e spuzită toată de vărsat. Adio, preaiubita mea copilă: dintre toţi cei care comandă în provincii, crede-mă că domnul de Grignan are locul cel mai plăcut.

873 - DOAMNEI DE GRIGNAN

Leş Ilochcrs, miercuri 20 iunie (1689)

Nu-ţi pol spune, scumpa mea copilă, cît de mult îl plîng pe domnul cavaler2: puţini au parte de o nenorocire ca a lui; sănătatea lui e atît de greu zdruncinată de cîtva timp, încît nu mai poate nădăjdui nici că răul va trece aşa cum a mai trecut şi altă dată, nici în vreun regim, sau în venirea altui anotimp. Simt acest lucru, şi întru cît îl priveşte, căci nu-î poţi cunoaşte fără să-i fii prieten şi fără să-i dai cea mai mare cinstire, şi întru cît îl priveşte pe fiul tău3, care pierde o dată cu el tot ce poate fi mai de preţ; toate acestea se văd dintr-o ochire, a vorbi de ele în amănunţime ar însemna să-i pui la grea încercare modestia: sînt adevăruri care mi se înfăţişează cum nu se poate mai limpede, şi nu-mi rămîne decît să-mi îndrept privirile către Dumnezeu, ce i-1 dăruieşte în schimb marchizului pe domnul de Monteg'it4, care e înţelepciunea însăşi, şi pe toţi ceilalţi din regiment, care,pentru a fi pe placul domnului cavaler, nu ştiu cum să-1

*La locotenentul civil, îcan Le Camus.

a Amintim că e vorba de cavalerul de Grignan, f ratele contelui. 8 Marchizul de Grignan era căpitan în regimentul unchiului său. • Ofiţer în regimentul cavalerului Le Grignan.

mai răsfeţe pe micul căpitan. Nu afli oare astfel o mîngîiere de care n-ai parte în alte regimente mai puţin credincioase colonelului lor? Marchizul mi-a scris o scrisoare atît de mişcătoare, încît mi-e inima nespus de înduioşată: se laudă într-una cu domnul de Monte"gut; glumeşte şi mă felicită pentru frumoasa scrisoare pe care am compus-o despre domnul d'Ar Ies1; frumos din partea ta că i-ai ţrimis-ol Spune că nu se mai îndeletniceşte cu poezia, că abia au timp să răsufle ; sînt tot timpul pe afară, nu se pot odihni nici două ceaguri în şir: au de-a face cu un om2 care-i supraveghează îndeaproape.

Trimite-mi veşti despre domnul cavaler; nădăjduiesc în schimbarea de climă, în însuşirile tămăduitoare ale apelor, şi încă mai mult în dulcea mîngîiere de a fi cu voi şi cu familia lui. îl cred un fluviu binefăcător, cu mai mult temei decît crezi tu asta despre mine: îmi pare că va da o întorsătură bună oricărei împrejurări, că va pune rînduială în toate. B drept că cele întîmplate în legătură cu o comitatul d'Avignon3 sînt o vrere a cerului pe care cu greu am fi putut-o bănui. Dar să lăsăm deoparte gîndurile negre; destul te frămînţi tu însăţi, nu mai e nevoie să-ţi mai vorbesc şi eu despre toate astea în scrisorile mele. Trebuie să-ţi păzeşti sănătatea, căci pierderea ei ar fi un rău şi mai mare; a mea e, ca şi pînă acum, desăvîrşită. Curăţenia capucinilor, din care lipseşte siminichia, îmi pare ca un pahar de limonada, şi chiar asta şi este: am înghiţit-o, ca să-mi scot gindul ăsta din minte/căci de multă vreme nu mă mai curăţisem; a fost ca şi cum n-aş fi îuat-o. Te încrezi prea mult în leacul ăsta ? e drept că fiul meu iese în fiecare dimineaţă; e un leac care te curăţă de ceea ce îâ chipul cel mai vădit prisoseşte, dar care se mulţumeşte doar cu atifc. Ducem o viaţă atît de bine orînduită, încît e aproape cu neputinţă să ne îmbolnăvim. Ne sculăm la ora opt; foarte adesea mă duc, pînă la ora nouă, cînd bate clopotul de liturghie, să respir aerul proaspăt din pădure \ după liturghie,

l

1 Amintim că e vorba de arhiepiscopii l ci' Arles, fostul coadju(or,fi-a(.elf raiade Grignan.

a Marchizul de Boufflers, viitor mareşal al Franţei, oare comanda în «JC-FMania armata din care făcea parte tîaarul mărcii Iz de Cristian.

* v. scrisoarea 097, i

ue închinam, ue spunem bună dimineaţa, ne ducem să culegem flori de portocal, prinzim; pînă la ora cinci lucrăm sau citim: de cînd fiul meu nu mai e cu noi, citesc eu, ca s-o cruţ pe nevasta lui, care are pieptul şubred. La ora cinei mă despart de ea si mă duc să mă plimb pe minunatele noastre alei; mă urmează un lacheu, am cu mine cărţi, schimb intr-una locul si mă plimb de fiecare dată pe alte cărări; am o car te de rugăciuni si una de istorie: citesc cînd din una, cînd din cealaltă, si timpul trece mai uşor; mă gîndese la Dumnezeu, la vrerea Sa, îmi înfrînez sufletul, visez la viitor; în sfîrşit, către ora opt, aud im clopot, e vremea cinei5 uneori mă aflu cam departe; o aflu pe marchiză1 în frumoasa ei grădină ; ne ţinem de urît; cinăm cînd se îngînă ziua cu noaptea, servitorii noştri cinează şi ei; mă întorc împreună cu ea 1(1 locuî mărginit de portocali, botezat de noi Coulanges, privesc plină de jind la sfinta sălbăticie?, printre gratiile frumoasei porţi de fier pe care tu n-o ştii; aş vrea să mă aflu acolo ţ dar'ora nu mi-o îngăduie, îmi place viaţa asta de o mie de ori mai mult decît cea de la Rennes: singurătatea de aici nu-i oare cu totul pe potriva unei făpturi care trebuie să se gîndeasca la sine, şi care este, sau vrea să fie, creştină? Scumpa mea copila, doar tu îmi eşti mai preţioasă decît trista si netulburata pace de oare mă bucur aici; căci mărturisesc că mu gîndese cu prea mare plăcere că voi putea, dacă va voi Domnul, să-mi mai petrec încă Vreo cîteva zile cu tine, Sînt, neîndoielnic, întru totul încredinţată de dragostea ta, dacă mi-am lăsat pana să alerge pe hîrtie spre a-ţi povesti despre viaţa-mi atît de tristă.

I-am trimis o bună bucală din scrisoarea ta fiului meri, îi aparţine:

Qii.and c'est pour Jitpiter qu'on chct-n ge.. ,*

partea asta e foarte izbutită; ai o inteligenţă vie şi originală. Eşti minunată, draga mea copilă, şi ai un curaj, şi o tărie, si atîtea alte însuşiri neasemuite, prin care îi întreci pe toţi ceilalţi.

1 Nora doamnei de Scvignd. a Sfinta sălbăticie a pădurilor, 8 Cînd Jupîter c pricim. scMin tt (T, V).

i.., Vefs i-Ufl Isif, operă ele Quinaull şi

Adio, preascumpa si preaiubita mea; nădăjduiesc că o să-mi vorbeşti despre' PauJine şi despre domnul cavaler. î! îmbrăţişez pe conte, pe care toţi U iubim prea mult.

- DOAMNKIDE GRIGNAN

Leg lluchei-f, duminicii ÎS septembrie (WSOj

iu sfirşit, ani primit scrisoarea ta de pe i septembrie, fata mea; ajunsese la Ilenn.es; e o călătorie pe care scrisorile mele o fac cîteodată: în loc să fie vîrîte într-un sac, sînt băgate într-aîtul, şi nu ştii cine-i vinovat j dar iat-o; aş fi fost tare necăjită s-o pierd; aflu aici lucruri care mă ajută să fac legătura între spusele tale şi să înţeleg tot ceea ce-mi scapă. Hai să vorbim repede despre vizita bunului duce de Ghaulnes, despre primirea cu adevărat măreaţă şi prietenească pe care i-ai făeut-o: o găzduire fără seamăn, bucate alese, două mese, ca în Bretania lui, aşternute afară, o societate numeroasă, şi nici o adiere de vînt rece: dacă ar fi bătut vîntul, v-ar fi ameţit de cap, şi nu v-aţi mai fi auzit între voi, căci şi fără el eraţi destui, îmi pare că Flame1 ştie să vă slujească bine, cu îndemînare şi voie bună: văd toate astea, scumpa mea copilă, cu o bucurie pe care nu ţi-o pot zugrăvi. Voiam să fii văzută în toată gloria ta, în toată gloria ta de Ia tară cel puţin, căci cea de la Aix e încă mai mare, şi să rnănînce la tine şi altceva decît găinuşele îndopate şi omleta cu slănină de pe la noi. Ştie acum ce ştii să faci: Ia Paris o să-ţi dea mîna să faci ce vrei; a avut parte şi de cele mai puţin bune, şi de cele bune, şi de plăcinta cu carne do berbec,'şi de cea'cu carne de porumbel.

Goulanges de asemenea şi-a jucat de minune rolul; încă. se ţine bine: mă tem ca schimbarea asta să nu-i facă rău, căci veselia e una dintre cele mai de seamă însuşiri ale îxii, Parcă-1 văd, nespus de bucuros că se aflã acolo, îuînd parte cu mult interes la tot ce se înlîmplă în jurul lui, şi arătîn' du-se plin de încîntaro în faţa darurilor desăvârşite cu care
1 -Haiordomul,
329

trată Paulîne. îl învinuieşti mereu ca nn-i în nd slat de faţă duci şi pairi ; totuşi eu 1-am văzut plin de haz ctad eram numai între noi ; şi chiar tu mi povesteai, l vSea cind mă aflam aici, acum cinci am despre nişte mele la care petrecuseşi de minune. Domnul de Chaulne. îmi Se -iată scrisoarea lui ; o să vezi singură dacă e sau nu multumii de voi toţi, şi de felul în care ştiţi să faceţi onorurile Kazdă V-a făcut să rîdeţi de duhul casei: ol meu nu s-a ivit încă 'la Grignan: sînt pe lume treburi mult mă! plăcute ScîtTăs ai de vorbă cu el. Tu ştii, de altfel, cam tot ce-ar ff vrut să vă spună, şi amintirea mea ş-a bucurat de prea L7e cinstire: m-ai pomenit de cîteva ori, ai băut in sanataSa mea Coulanges s-a căţărat pe scaun; găsesc isprava tare Sdioasă peftru un omuleţ rotund ca o minge şi cu desavî Sre neîndemînatic; sînt fericită că n-a căzut de-a berbelacuTpe cînd închina in sănătatea mea: straşnic , îmi doresc o scrisoare de la el. Găsesc foarte plăcut şi cu adevărat minuTat pr nil pe care oaspeţii tăi 1-au descoperit cu ajutorul SSuHermecat al lui Flame pe ap ea orc* « tai Noe pe Î2e mi-o zugrăveşti cu atita haz. Muzica de care-mi vorbeşti e Ju Ssăvîmre nouă: seamănă cu cea pe care o auzi la menaIeria d! la Versailles^. Intr-un cuvînt, fata mea, t? araţi « fi npsous de mărinimoasă, cum singura zici prim ndu-1 a\ît doPb ne pe cel ce vă va face atîta rău*: sînt încredinţata S el însuBi e foarte mlhnit. Doamna de Chaulnes îmi scrie că se vor ivi mari greutăţi la conclaviu, ş de asemenea .,1 in SJtxLă cu spinoasa chestiune a scutirilor de taxe; ,ar eu spun: cu atît mai bine:
Rome sera au moins «n peu plus tară rendue*
C ît timp Sflntul Duh va alege un papă, şi cit limp se V0r dueetotat ve, acest comitat, acest încîntăţor Avignon va fi tot al nostru Ai spus cum nu se poate mai bme, draga mea copilă: e întocmai ca în siua în care ai fost la bal la S! strălucind toată de giuvaerun; a doua n a troDuit

333

$ le dai înapoi; dar ceea ce ţi-a rămas era şi mai de preţ, gj erai mai frumoasă atunci decît vor fi veniturile voastre jacă rămîn în starea în care sînt acum. în privinţa asta îţi spun ceea ce-mi spui tu eînd Ie vezi pe toate în negru: mai line să nu mai vorbim de asta. într-adevăr, nu s-ar fi zis ca aşa stau lucrurile, cînd 1-aţi primit la Grignan pe excelenţa sa.' nu Ş*iu cum e cu putinţă una ca asta, şi cum de poată cineva să alerge atît de bine fără de picioare ; e o adevărată ţjxinune cerească, şi dea Domnul să fie mereu aşa. Doamna ducesă de Ghaulnes mi-a trimis scrisoarea pe care i-ai scris-o: n-am văzut în viaţa mea scrisoare în care să fie spus mai bine tocmai ceea ce trebuie; fiecare cuvînt e la locul lui, şi e tocmai cel ce se cuvine. Ce să-ţi spun, draga mea? sînt părtaşă în toate privinţele la tot ce ai făcut în chip atît de desăyîrşit: amorul propriu, prietenia, recunoştinţa, toate sînt pe deplin mulţumite, îmi pare că fraţii voştri n-au plecat decît după ce v-au ajutat să faceţi onorurile casei. Nu-ţi spun nimic despre trimisul ce urma a fi ales; lucrurile au mers prea încet, s-au lungit prea mult: o să vorbim despre asta altădată.
Preaiubitul tău fiu e sănătos, şi a fost pretutindeni alături de domnul de Boufflers, luptînd, cu vitejie: fata mea, aibâ-l Domnul In pază pe pustiul ăsta, n-o să zic altceva de dimineaţa pînă seara.
Mayence1 s-a predat: vestea asta m-a uimit: eram afcîfc de liniştiţi stiindu-1 împresurat, încîtîmi băteam întotdeauna joc de domnul de Lorraine. Se spune că marchizul d'UxeîIes §i-a

păstrat atît stima prietenilor cît şi pe cea a duşmanilor. Mă tem ca fratele decanului2 să nu fie şi el mort sau rănit: toţi vitejii săi fraţi se prăpădesc de tineri; e încredinţat de asta, lucru ce s-a văzut din felul în care a înţeles atît de repede şi atît de uşor ceea ce i-a spus domnul Prat3: e deprins să primească astfel de veşti. Sînt mîhnită din pricina Bietului Martillae: ce poţi face fără xm picior într-un oraş luat cu asalt? Ce zarvă,, ce învălmăşeală, ce iad ! Nu ştiu de

* Mayence, ocupat de trupele franceze şi împresurat de armai ele imperiale,
jsi Ia. 8 septembrie. ' Decanul (superiorul) bisericii colegiale (biserici avîn.l un corp canonic)
" Qrlgnan, Klppert.
"Preotul orăşelului Grignan,

ce, dar sînt neliniştită, li pling p o domnul de La Ti-ousse: aveam dreptate să spunem, văzîndu-1 că-şi repară castelul: .,Cel mai rău lucru ce i se poate întîmpla e să se bucure de cheltuiala pe care o face"; aveam dreptate s-o spunem, căci, din păcate, nu ne-am înşelat.
Vrei să ştii cum no petrecem timpul, scumpa mea copilă? Vai! iată cum1, ne sculăm la ora opt, mergem la liturghie Io nouă; după cum. e vremea, ne plimbăm sau nu ne plimbăm, adesea fiecare de unul singur; prînzim foarte bine; mai vine c iţe un vecin, si vorbim despre ce mai e nou; după-amiaza lucrăm, noră-mea la cîte toate, eu la două Osii de tapiserie1 pe care mi 3e-a dat, doamna de Kerman la Chaumes; la ora cinci ne despărţim, apoi mă plimb, fie singură, fie cu ceilalţi; ne intîlnim într-un loc foarte frumos, citesc, mă rog lui Dumnezeu, visez la scumpa mea fată, îmi fac castele în Spania, In Provenţa, cind veselă, cînd tristă. Fiul meu ne citeşte cărţi minunate: una ne vorbeşte despre cele sfinte, celelalte sînt de istorie; avem astfel cu ce ne îndeletnici si timpul trece mai uşor; apoi chlbzuinm la cele ce-am citit; fiul meu e neobosit,'dacă vrem ne poate citi cinci ore la rînd. Faptul de a primi scrisori şi de a răspunde la ele ţineunloi1 de seamă in viaţa noastră, mai ales în ceea ce mă priveşte. Am avut oaspeţi, o să mai avem, dar nu-i dorim; cînd vin, îi primim bucuroşi. Fiul meu are muncitori cu ziua, si-a orîndiiii, cum se spune aici, aleile cele mari:într-adeyăr,sînttarr frumoase; a aşternut în grădină un strat de nisip, într-un cuvînt, fata mea, e ciudat cum, în ciuda vieţii searba.de F s aproape triste pe care o ducem, zilele trec atiţ de repede ; şi numai Dumnezeu ştie ce pierdem o dată cu ele: ah! dar -: ,.,,,;z,,',,, j,,,,Kln, lotuşi,nu raăpot împiedic-
mim ş ia ora au^e jjiv^,,~, .,,.
nopţii: iată cam care-i rînduiaîa mănăstirii noastre; aeasuppa porţii stă scris: SAINTE LIBERTE, OU FAIS CE QUE TU VOUDRAS2. îmi place de o sută de ori mai mult viala
i Btc «bl» ««*,,. - rost cleşte recent de c.tre con t«a ^ '"•^C^SSr.^?-' - <er. aa.K.u.,,
OOPUO.U. ^ «» Tholimc.)

asta decît cea de la Rennes: mai e tare puţin şi va trebui să mă duc să-mi peti'ee acolo postul Paştcîui, întru hrana sufletului şi a trupului.
Du Pîessis1 mi-a scris că dulcea nălucă abia de şi-a arătat vîrîul nasului, că. nu i s-a dezvăluit pe dc-a-ntregul; dar că e însurat cu .o făptură desăvârşită, cu totul pe gustul lui. deşteaptă, frumoasă, de obîrşie aleasă, drept care nu-şi mai cloreşte nimic: tocmai de asta mă îndoiesc, dacă e să mă iau după spusele_ tale; îmi pare totuşi că o ascultă încă pe doamna de Vins. Dar iată propriile lui cuvinte: „O iubesc mult mai mult pe femeia asta decît pe răsposata"; se potrivesc de-minune cu durerea pe care a simţit-o cmd a pierdut-o: îţi mai aminteşti?

1025 - DOAMNEI DE GRIGXAN

ies Rochcrs, miercuri 21 decembrie (.1689)

Goulacges mi-a scris o foarte lungă si foarte frumoasă scrisoare; cred că ţi-a scris şi ţie in acelaşi timp. Mi-a trimis nişte cuplete pe care le preţuiesc mult; căci pomeneşte in ele toate locurile frumoase din Roma, pe care le preţuiesc de asemenea; e vesel, e mulţumit, e favoritul domnului de Turenne (cum îţi sună numele ăsta?)2, e îndrăgostit de Pauîine, îi cere papei îngăduinţa să se însoare cu ea şi îl roagă să-i dea lui oraşul Avignon, pe care vrea să-1 aşeze

iar sub stăpînirea casei voastre; se va numi contesă d''Avignon. în sfîrşit, spune că bătrâneţea îi dă tîrcoale: bănuieşte ca-i aşa, după unele semne; dar mărturiseşte că n-osimte cîtuşi de puţin, nici întrucât priveşte trupul, nici întrucât priveşte mintea; şi îţi mărturisesc, îa'rînduî meu, că şi mie mi
lFost perceptor al micului marchiz de Grignan, apoi ai micului marchiz de Vins, „Dulcea nălucă." c poate o femeie, sau poate nădejdea de a fi perceptor îitr-ocasă princiară.
2 Louis de La Tour, prinţ de Turennc, nepotul marelui Turenne. Surgliiiipatm ani în urmă, îl întovărăşi s» ia Roma pe unchiul şuii, cardinalul de

se întîmplă aproape ca şi lui, si că numai gîndmdu-ma bine ajung să văd lămurit adevărul. Sînt mai îngrijorată de sănătatea ta decit de a mea. De unde pîaă unde, draga mea, ai colicile astea care te silesc să stai la pat? îa Psris nu-ţi era atît de rău; apele minerale1 cu care s-a tratat Pauîine astă veră nu ţi-ar fi oare si ţie de folos? L-am auzit spunînd pe Bourdelot2 că apele de Forges şi băuturile răcoritoare care subţiază sîngele sînt de o sută de ori mai sănătoase decit leacurile fierbinţi, care îngroaşă sîngele şi pun căldură peste căldură. Sînt gînduri de care poate iţi vei bate joc; totuşi chibzuieşte îa toate acestea, tu care judeci lucrurile mai bine decît'medicii; chibzuieşte de asemeni la rostul cafelei: nu socoti căţi-e dăunătoare? dragostea mea, precum şi neştiinţa mea, care n-are de partea ei decît o mare experienţă, te roagă să cugeti la toate astea. Sînt foarte bucuroasă că domnul cavaler rămîne la tine în iarna asta; e o mîngîiere de care ai nevoie. Nu-ţi spun asta pentru că ştiu că-mi citeşte scrisorile: e un capriciu de bolnav; nu-ţi spun asta, aşadar, pentru a-i îi pe plac; dar a făcut cu cei o sută de mii de franci tocmai ceea ce trebuia să facă: ăsta a fost şi gîndul întemeietorilor8, să-i dea putinţa să-şi mărească averea şi să-şi desfăşoare cu folos priceperea în treburile războinice, în privinţa asta si-a îndeplinit toate îndatoririle, < iar cît priveşte faima, s-a făcut cu mult mai vestit dceît ne-am fi putut vreodată dori: asta fie spus fără supărare; a avut parte de tot atîta avere pe cît a irosit, şi de mult mai puţin decit e vrednic; dar n-ar f i rămas aici dacă Dumnezeu nu 1-ar fi oprit dintr-o dată în drumul său; şi tocmai asemenea soartă nenorocită e pricina pentru care trebuie să-î plîngem pe marchizul nostru; căci dacă ar îi ajuns atîfc de departe pe cît ar fi trebuit să ajungă, marchizul s-ar fi putut foarte bine lipsi de orice alt ajutor; dar trebuie să ne întoarcem cu gîndul la Dumnezeu şi să ne supunem Lui, aşa CBID iaci şi tu, îuînd totul asupra ta.

Din localitatea Vala.

i <ii'i«san.

Domnule, Iţi cer de mii de ori iertare pentru tot ce~mi îngădui să spun: dar de ce-nii citeşti scrisorile? Doarnu-ţi vorbesc ţie.1
Ce spui de frumoasele mobiîe ale ducesei de Lude, şi <ie atîtea altele, care, după cele ale majestăţii sale, iau calea Monetăriei? Apartamentele regelui au aruncat şase milioane pe piaţă; toate socotite laolaltă vor ajunge la o sumă foarte mare. Doamna de Chaulnes şi-a trimis masa cu cele două, gheridoane şi frumoasa ei.măsuţă de toaletă din argint. Abatele Pigorre mi-a trimis edictul, arătîndu-mi de asemeni cu cît a sporit valoarea banilor: ah.! parcă vă văd îmbogăţindu-vă, dacă aveţi cumva lăzile pline ochi cu bănet. I-am scris în sîîrşit domnului de Lamoignon; voisem să-I necăjesc, şi să mă mulţumesc a-i trimite doar complimente; dar nu m-a răbdat inima.

Lecturile noastre, scumpa mea fată, sînt minunate, îl citim pe Abbadie2 şi Istoria Bisericii5; împletim astfel sunetul lăutei cu cel al vocii. Ţie nu-ţi plac asemenea încercări îndrăzneţe: nu ştiu cum de-am izbutit să te ţinem aici închisă o iarnă întreagă. Eşti nestatornică, nu-ţi place istoria, şi e ştiut că numai cărţile pe care le îndrăgim şi pe care le citim ca şi cum ne-ar privi pe noi înşine ne pot aduce bucurie. Uneori, pentru a ne trece timpul în chip plăcut, citim Scrisorile*: Doamne, cît farmec au ! Şi cît de bine le citeşte fiul meu l Mă gîndesc întotdeauna la fata mea, şi cît de vrednice de ea ar fi aceste judecăţi atît de temeinice; dar fratele tău spune că tu găseşti că de la un capăt la altul e mereu acelaşi lucru: ah, Dumnezeule! cu atît mai bine; unde mai poţi afla un stil mai desăvîrsit, o ironie mai fină, mai firească, mai delicată, fiică mai vrednică a atît de minunatelor Dialoguri ale lui Platon? Dar după primele zece scrisori cită seriozitate, cîtă temeinicie, ce forţă, ce elocinţă, cîtă dragoste de Dumnezeu şi de adevăr! Şi în ce chip e susţinut şi

1 Vezi Scrisoarea 603.

* Jaofeaes Abbadie (1654—1727), teolog protestant, autor al unul Tratat despre religiei creţline.

* De AnloineCfodeau{l605—1S72), episcop do Vonocşi cie Grassc, unul dintre i membri ai Academiei franceze.

Leş lettros provinciales de Pascal,

lămurit adevărul acesta în ultimele opt scrisori, care sînt scrise pe un ton diferit\ Sînt încredinţată că le-ai citit întotdeauna doar în grabă, oprindu-te doar ici colo, la părţile hazlii; dar altminteri ie vezi cînd le citeşti pe îndelete. Adio, preaiubita mea: scrie-mi dacă marchizul va fi bine cartiruit la iarnă; asta ar fi o mingiiere. Socot că domnul cavaler nu-şi lasă cu totul în voia soartei regimentul, şi că domnul de Monlegut îi du sl'siluri folositoare tânărului cc-

Leş

miercuri,

11 'ianuarie f 1090)

Ce de-a daruri, Dumnezeule ! Ce de-a urări l Avut-am oare vreodată parte de altele care să mă fi bucurat mai mult, e\n care ştiu ce vor să spună şi care văd inima din care purced? îţi voi vorbi despre un simţămînt pe care-1 attu în mine; dacă ar putea să te răsplătească pentru ceea ce simţi tu, aş fi nespus de mulţumită,căci n-am altceva să-ţi dau in schimb: "m locul acelor temeri atît de iubitoare, pe care le iscu hi i ine nenumăratele morţi de care afli întruna, şi care te silesc să te gindesti la alte morţi, îţi arăt adevărata mîngîiere şi chiar bucuria pe care rni-o dă adeseori gindul că sînt muH mai vîrstnică decît tine: ştii că trista bătrîneţe nu mă lasă nepăsătoare; dar încă mai puţin nepăsătoare mă lasă ghidul că cei dinţii merg în frunte, şi că, după cit ne e dat să ştim, firesc este să-mi păstrez r îndul faţă de iubita mea î aţa •. mi-e cu neputinţă să-ţi zugrăvesc adevărata alinare pe care mi-o aduce credinţa aceasta. Ce chinuri am indurat pe vremea cînd sănătatea ta şubredă mă umplea de teamă să nu s-răstoarne rînduiala firească a lucrurilor! Timpurile acelea au îost cumplite: ah! mai bine să nu mai vorbim, să ?!E mai vorbim de asta; eşti sănătoasă, slavă Domnului; toat? sînt iav aşa cum e firesc a fi: Domnul să te aiM în paza I-ni-

socol oă şi Ui înţelegi ce vreau să spui), ,si că mă cunoşti hideajvms.

Ajung .şi la domnul cavaler: nu mi-o greu să cred că clima proventei îi este mai prielnică iarna decît cea do la Paris, Mărturie stau toţi cei care, precum rîndunicile. vin să se încălzească la soarele vostru. Dar, bucurîndu-rnă că-i prieşte schimbarea, mă întristez totuşi că a pierdut o rentă de p'mie de scuzi: dar de unde şi pînă unde îi aducea regimentul atîfla bani? i-1 va vinde marchizului? şi dacă cu banii pe care-i va lua se vor plăti o parte din datorii, nu vor scădea şi dobînzile? Fă socoteala asta care mă nelinişteşte', nu pot să mi-î închipui pe domnul cavaler de Grignan la paris fără trăsura lui, atit de pe potriva rangului său şi atit de frumoasă; nu-s in stare &ă-î văd umblînd pe jos, sau cerşind invitaţii pentru Versailles; aşa ceva nu-mi poate intra in cap; e un lucru ce se cere mai întîi cercetat: ah! ce bine se nimereşte aici acest cuvînt judecătoresc ! Nu mă mulţumesc nici cu cei şaizeci de oameni, în afară de gărzi, de care-mi vorbeşti: mă înşeli, nu-i ăsta ultimul tău cuvînt; am nevoie de o demonstraţie matematică.

îu ceea ce o priveşte pe Pauîine, socot că nu şovăiesii Intre hotarîrea de a o îndrepta pe o cale bună sau pe una rea. Inteligenţa ta, care are o mare înrîurire asupra ei, îţi va arăta cu uşurinţă drumul pe care-1 ai de urmat; totul te îndeamnă să-ţifaci dintr-asta o datorie: şi onoarea, si conştiinţa, şi puterea pe care o ai asupra-i, Cînd mă gîndesc în cît de puţin timp s-a îndreptat pentru a-ţi fi pe plac, cît de drăgălaşă s-a făcut, socot că vei fi vinovată de toate lucrurile bune pe care nu le va face.

Cît priveşte lecturile tale, iubita mea fată, cred că ai prea mult de vorbit şi de cugetat pentru a mai afla şi timpul fie a citi. Aici avem mai mare linişte, şi ne folosim de ea. Recitesc chiar, împreună cu fiul meu, anumite lucruri pe care le citisem în grabă la Paris şi care-mi par cu totul noi. Recitim de asemenea, pe l îngă cart i mai mari, lucrări mat scurte pe care le aflăm la indemînă, de pildă toate acele minunate oraiinni funebre ale domnului de Moaux, ale doninu-

33T

Iui abate Flechier,ale domnului Mascaron, ale lui Bourdsloue: îi pîîngam din nou pe domnul de Turcnne1; pe doamna de Montausier2, pe domnul prinţ, pe răposata Madame, pe regina Angliei3; admirăm portretul lui Cromwell4: sînt capodopere de elocinţă ce farmecă mintea. Să nu spunem: „Oh! sînt lucruri învechite"; nu, nu-s lucuri învechite, sînt luCruri dumnezeiesc de frumoase. Pauline va afla despre tot ce cuprind şi va fi fermecată; dar toate astea nu trebuie citite decit la Leş Rooaers. Nu ştiu ce carte să-i recomand iui Pauline. Davila5 e frumos în italiană: noi 1-am citit; Guîchardiné e prea lung; îmi plac mult anecdotele despre casa de Medicis7, căci spun acelaşi lucru mai pe scurt; dar sînt scrise într-o italiană proastă; nu mai îndrăznesc să-I numesc şi pe Bentivoglio8. Sa rămînă Ia poezia ei; fata mea, n\i~mi place prosa: Tasso, Aminta, Pastor fido, Philli di Sciro9; nu îndrăznesc să-1 pomenesc şi pe Ariosto, sînt tn el părţi supărătoare; să citească istorie; să-i prindă gustul, căci astfel îşi va putea vreme îndelungată afla o îndeletnicire aducătoare de mîngîiere: c de temut că, dacă renunţi la astfel de cărţi,nu mai afli nimic vrednic a fi citit. Să înceapă cu Viaţa Marelui Teodosie^^ şi să-mi scrie cum i-a părut. Cîtă vorbărie, copila mea: în unele zile ne place să ne spunem verzi şi uscate, fără ca gîndurile serioase care ne frământă să ne părăsească totuşi vreo clipă. Adio, preaiubita mea: îţi dorim toată fericirea cu putinţă în anul acesta, şi quanto can.

1 tn oraţtunile funebre ale lui JIascaron şi Flechier.

* Julio d'Angenne, fiica marchizei de Rambcraillcl. Oraţiunea funebra de la Snmorm întărea acesteia a fost rostita de Flechier,

3 Ultimele trei oraţiuni funebre îi aparţin lui Bossuet (Domnul de Meaux),

4 în oraţluneaf unelwâ consacrată lut Henviatte da France, regini a Angliei,

5 Enrico Davila (1576—1631), istorie Italian, autor al unei importante Istorii a războaielor civile în Franţa.

8 Fraacesco Guicoiardini (1482—1540), autor al unei importante Istorii a Italici.

* Varieîlas: Anecdote ăin Florenţa sau istoria secretă a casei cfc Medicis,

* Guido Bcntîvoglio: Istoria războaielor civile ăin Flandra.
' Pastorală de BonareUi della Boverc, imitată după Aminta. de Tasso şl dup& Pesîor fido de Guarint, '« De Esprit Flechier. " îîi italiană: si ctt va mai fi.

Î033 - DOAMNEI DE GBIGNAN

Leş Rochers, duminică 15 ianuarie (1630)

Ai dreptate, nu mă pot obişnui cu data acestui an ; totuşi, iată-1 că a început de-a binelea; şi vei vedea că, în orice fel I-am petrece, va trece, cum spui, ca viatul, şi în curînd vom da de fundul sacului.

Mă răsfeţi, într-adevăr, peste măsură, şi prietenele mde de la Paris de asemenea: abia s-a mai să'ltat soarele cu o şchioapă pe cer, şi mă şi întrebi cînd să mă aştepţi la Grignan; iar ele mă roagă să le spun încă de pe acum cînd vin, ca să guste dinainte bucuria de a mă vedea. Sînt foarte fericită de toate aceste dovezi de iubire, şi mai cu seamă de cele pe care mi le dai tu, care nu suferă nici un fel de asemănare. îţi voi spune, aşadar, de-a dreptul, scumpa mea contesă, că de acum şi pînă în luna ssptembrie mi-e cu neputinţă să mă gîndesc să plec de aici; e tocmai vremea în care trimit la Paris tot felul de lucruri, din care n-am expediat pînă acum decît o foarte mică parte. E vremea cînd abatele Charrier strînge impozitele pe moştenirile scoase la vînzare1, care îmi vor aduce zace mii de franci: vom mai vorbi de asta altădată; pînă una alta să ne mulţumim a ne lua orice nădejde de a ne vedea înainte de luna pe care ţi-am spus-o. Draga mea copilă, nu-ţi mai spun că tu eşti tot rostul meu, că numai către tine năzuiesc; ştii asta prea bine, şi mai ştii şi că în inima mea ai un loc pe care tare mă tem că domnul Nicole ar voi să-1 j*'circnmcidă* din plin ;dar ce să fac,ăsta-i felul meu de a simţi. j îmi spui un lucru cum nu se poate mai înduioşător cînd jj îţi doreşti să nu apuci să vezi sfîrşitul anilor fericiţi pe '.Care mi-i urezi. Dorinţele noastre sînt însă potrivnice; căci ţi-am scris un adevăr întru totul întemeiat şi la locul lui, şi |>pe eare Domnul va vrea neîndoielnic să-î împlinească, acela "care ne arată rînduiala firească poruncită de Geruri î El mă wîngîie de drumul greu al bătrîneţii; iar simţăraîntul acesta

1 In original lads el ventas, impozit perceput de senior asupra moştenirilor •«coase la vinzare.
* Aluzie la un text dîn tratatul lui Nicole Cujctîrt morale asupra f'ji^lo, 'olar si Kocmsheliilor.

oslo cuminte şi de bun-simţ, c îl u vreme al tău e nesăbuit şi proa supus iubirii.

Te voi plîngo clnd nu-i vei mai avea in preajma ta pe domnul de La Oarde şi po domnul cavaler: e o societate cum nu-ţi poţi dori alta mai bună, dar plecarea lor are şi ea temeiurile oi, şi acela de a trezi iar la viaţă pensia unui om care n-a murit încă mi se pare cum nu se poate mai însemnat, îl vei avea în schimb lingă tine pe băiatul tău, care îşi va lua cu cinste locul la Grignan; va fi bine primit acolo pentru o mie de pricini, iar tu, de asemenea, îl vei îmbrăţişa din toată inima, îmi mai scrie o scrisoare frumoasă spre a-mi ura un an nou fericit, şi mă roagă fierbinte să-1 iubesc de-a pururi. îmi pare că nu se simte de loc bine la Keisersloutre1; spune că nimic nu-1 mai împiedică să vină la Paris, dar că aşteaptă porunci din Provenţa; că în tot ce f ăptuieşte se supune acelor porunci. Găsesc că-1 laşi să tînjească prea' mult în aşteptare:

scrisoarea lui e de pe 2; îl credeam la Paris; spune-i să se ducă acolo si că, după ce se va fi arătat puţin, să alerge sa te îmbrăţişeze. Şocot că nu mă înşel oînd gîndesc că băiatului ăstuia, dacă i-ai găsi o partidă bună, majestatea sa i-ar acorda cu uşurinţă dreptul de a moşteni frumoasa funcţie pe care o aveţi. Găseşti că firea lui nu seamănă de loc cu firea lui Pauline;.totuşi e cu neputinţă să nu fie înzestraţi amîndoi cu o inimă aleasă; cît priveşte unele toane, asta-i altceva. Sini nespus de fericită că simţămintele lui sînt pe gustul tău: eu una i-as dori ceva mai multă aplecare către ştiinţă, către lectură; dar asta poate va veni cu timpul. Intru cit o priveşte pe Paulinc, care nu citeşte, ei mănîncă cărţile, socot că-i mai bine să înghită pe nemestccate lucruri proaste dectţ să nu-i placă să citească; de romane, de comedii, de autori ca Voiture, ca Sarasin2, te saturirepcde: a încercat să-1 citească pe Lucian? e în stare să înţeleagă Scrisorile* apoi, trebuie să citească istorie; dacă-i nevoie să fie ţinută de nas ca s-o poată înghiţi atunci îi pîlng de milă. întru cît priveşte atlt de frumoasele cărţi religioase, dacă nu-i plac, cu atît mai rău -

'KaiserslaiUcrn, oraş aparţinînd I'alatuiatutui bavarez, cuccnt de zul de Boufflors la 20 septembrie 1688,

a Vincent Votture (1589—1648), poettranecz, membru al Academiei f raoec'<fJean-Fransois Sarasin ((1611—1654,) poet şi istovtc.

s Scrlstrile provincia!e do Pasca),

tru ca;
fermeca
fol de
în Montaigne, nici în Qharron1, nici în alţii care le seamănă; e încă prea devreme pentru ea. Cea mai bună morală pentru vîrsta ei e cea pe care o află în conversaţiile alese, în fabuîc, in istoria povestită în pilde; cred că e de ajuns. Dacă ii vei dărui puţin din timpul tău stînd de vorbă cu ea, socotea vei face, fără îndoială, lucrul cel mai folositor: nu ştiu dacă tot ce-ti spun merită osteneala să fie citit; sînt departe de a socoti că numai părerea mea e cea bună.

Mă întrebi dacă am rămas tot o biată femeie plină de smerenie, care im-i bună de nimic altceva: da, întocmai, draga mea, asta sînt şi acum, asta şi nimic mai mult, spre marea mea părere de rău. Oh! singurul meu merit e că-mi cunosc. bine religia, şi ştiu care lucru e cel mai de seamă; nu voi lua niciodată minciuna drept adevăr; ştiu ce e bine şi ce nu are docît înfăţişarea binelui; nădăjduiesc să nu mă insei, şi că Dumnezeu, care mi-a dăruit pînă acum simţămintele cele bune, mi le va dărui şi de acum înainte: harul din trecut îmi e chezaş întru cîtva pentru cel ce se va pogori asupră-mi şi în viitor, astfel că trăiesc plină de încredere, dar şi de mare teamă. Te cert însă, scumpa mea contesă, pentru că spui că iubitul nostru Corbinelli este un mistic al diavolului, cuvinte care-1 fac pe fratele tău. să leşine de rîs; îl cert aşa cum te cert şi pe tine. Cum adică, un mistic al diavolului? un om care nu se gîndeste deeît cum să-i nimicească împărăţia; care se roagă zi şi noapte duşmanilor diavolului, Sfinţilor şi Sfintelor Bisericii! Un om pentru care bicisnicul trup nu înseamnă nimic; care îndură sărăcia ca un adevărat creştin (tu vei spune ca un adevărat filozof); care slăveşte zi şi noapte desăvîrşirea şi fiinţa lui Dumnezeu; care nu-şi judecă niciodată aproapele, iertîndu-1 întotdeauna; care-şi petrece viaţa făoînd milostenii şi în slujba aproapelui; care nu umblă nici după desfătări, nici după plăceri; care e pe ^e-a-ntregul supus voinţei Domnului! Şi pe omul ăsta ii numeşti tu un mistic al diavolului! Căci nu poţi spune că

mă înşel, şi că nu ăsta-î portretul bunului nostru prieten: st totuşi cuvintele tale au un iz glumeţ, din care pricină ta prima clipă te simţi îndemnat să rîzi, şi care ar putea să-i ia pe nepregătite pe cei săraci cu duhul. Dar eu îţi ţin piept, după cum vezi, si-1 apăr pe credinciosul admirator al sfintei Therese, al bunicii mele1, şi al preafericitului Jean deLa Croix2

Fiindcă veni vorba de Corbinelli: mi-a scris zilele trecute un bilet plin de haz, în care-mi povesteşte ce s-a spus şi cum a fost la o masă dată de domnul de Lamoignon8: actori erau stăpînii casei, domnul de Troyes, domnul de Toulon, părintele Bourdaloue, însoţitorul său*, Despreaux: si Corbinelli. S-a vorbit despre scrierile anticilor şi moder*nilor; Despreaux s-a arătat a fi de partea anticilor, cu excepţia unui singur modern, care-i depăşea, după părerea lui, şi pe cei vechi şi pe cei noi. însoţitorul lui Bourdaloue,care făcea pe foarte priceputul, nemaideslipindu-se de Despreaux şi de Corbinelli, 1-a întrebat atunci care e acea carte atît de preţuită de el, Desprâaux n-a vrut să i-o spună; atunci Corbinelli i-a zis: „Domnule, te rog în genunchi să-mi apui şi mie care-i acea carte, ca să stau toată noaptea s-o citesc." Despreaux i-a răspuns r îzînd: „Ah! Domnule, dar sînt încredinţat că ai citit-o, şi nu numai o dată". Iezuitul nu se dă bătui» şi plin de dispreţ, pe faţă cu un cotai riso amaro, stăruie pe lîngă Despr6aux să-i spună numele acelui autor neasemuit. Despreaux îi spune: „Părinte, nu mai stărui." Dar părintele nu se lasă. în cele din urmă Despreaux îl apucă de braţ, şi, strîngîndu-1 cu putere, îi spune: „Părinte, fieprecuravoiesti: e Pascal. —Pascal, spune părintele, roşu caracul şi ca trăsnit,, Pascal e tot atît de frumos pe cît poate fi minciuna de frumoasă. — Minciuna, spune Despreaux, minciuna î aflâ că e un autor pe cît de adevărat pe atît de fără de seamăn ţ a fost

1 Jcanne de Ohatntal, digeipola ferventa a Ştiutului Pranţois c£e Salica, late— mcitoare a ordinului La Vlsitation. Va It beatificată..

* Mistic spaniol (1542—1591). Scrierile sale fuseseră traduse în franceză în 164.1 şi ta 1845. Va «sanctificat (canonizat) în 1726.

* Prieten al lui Uoileau (care apare în această scrisoare submimele de Bespr6aux).

' lozuitul care-1 însoţea, câci conform uneîa dintre regulile ordinului, călugării Iezuit! nu aveau voie sa lasă singuri.

tradus la trei limbi1. Părintele îi răspunde: „Asta nu-i face carteamaiadevărată". Despreauxîşi iese din fire şi se porneşte să strige ca un nebun: „Cum, părinte, o să-mi spui cumva că îotr-o carte a unuia de-ai voştri nu stă scris că un creştin ţiu are datoria să-1 iubească pe Dumnezeu? îndrăzneşti să gpui că nu-i aşa? — Domnule, spune părintele furios, trebuie să facem mai întîi deosebirea între... —Să facem deosebirea, gpune Despreaux, să facem deosebirea, auzi drăcie ! Să facem deosebirea, deosebirea între a fi sau a nu fi datori să-1 iubim pe Dumnezeu!" şi apucîndu-1 pe Corbinelli de braţ, o ia la goană către celălalt capăt al încăperii; apoi, întorcîndu-se, şi alergînd ca un nebun, n-a mai vrut să se mai apropie nici rnăcar o clipă de acel părinte, şi s-a alăturat celorlalţi oaspeţi, care rămăseseră în camera unde era aşternută masa: aici povestea se termină şicortina cade. Corbinelli îmi făgăduieşte să-mi spună restul prin viu grai; dar eu, care sînţ încredinţată că vei găsi scena la fel de hazlie pe eît amgăsit-oeu, mă grăbesc să ţi-o istorisesc, şi cred că dacă vei fi în toane bune, o vei găsi pe placul tău.

Fata mea, te cert pentru că eşti fie şi măcar o clipă îngrijorată din pricina mea cînd nu primeşti scrisori de la mine: uiţi cum merge poşta; trebuie să te deprinzi cu gînduî ăsta; şi nu te gîndeşti că, chiar dacă aş fi bolnavă, deşi acum nu sînt cîtuşi de puţin, tot ţi-aş scrie măcar cîteva rînduri, si dacă nu eu, fiul meu, sau altcineva: într-un cuvînt, tot ai avea veşti de la mine; dar n-am ajuns încă aici.

Aflu că mai multe ducese şi înalte doamne aflate la Versailles au turbat de furie pentru că n-au fost invitate la cina regilor; asta zic şi eu nenorocire. Ştii mai bine declt mine celelalte noutăţi. I-am trimis biletul de la Bigorre lui Giîebriac, care îţi mulţumeşte de mii de ori: e foarte

mulţumit de ceea ce-i spui despre Tribunalul dragostei2. Văd că Pauline e foarte înfumurată că ştie să joace şah; dacă ar şti cît de mult depăşeşte acest joc înţelegerea mea, m-aş teme

1E vorba de Serissrile .frovindate, JB caro Pascal susţinuse o polemică răsunătoare cn iezuiţii. Cartea fusese tradusă în latină (de Nicole), în italiană {de Cosino Bruneţii) şi în spaniola (de Graeiaoo Cordcro).

* Referire la interesul arătat Ia un moment dat <Je către contesa de Grignan J>efltr«lgtoriaaş3-nuîttiteîor«rur8d'a!n<nţrşlatnibadurtior,prlntrecare descoperise 'W strămoş al familiei de Grignan, pe vestitul Guillaume Âdhtmar, mort în 1190,

de dispreţul ei. Ah ! da, îmi amintesc, nu voi uita niciodată acea călătorie; vai l e oare cu putinţă să fi trecut de atunci douăzeci şi unu de ani? Nu-mi vine săcred, îmiparecătotuj s-a întîmplat nu mai departe decît acum un an; dar îmi dau seama, după cît de repede s-a'scurs pentru mine tot acest răstimp, ctim îmi vor părea anii ce vor mai veni.

J(H4 - DOAMKKl 1>E GRI ('.NAN

Leg iîochers, duminică 19 februarie (1(>90)

Dacă m-ai vedea, draga mea, mi-ai spune să ţin postul: şi văzind că nu mai sufăr de nici una din bolile pentru care m-ai silit odinioară să-î întrerup, ai fi încredinţată, ca şi mine, că Dumnezeu nu-mi dăruieşte asemenea sănătate do fier decît ca să mă pot supune rînduielilor Bisericii; aşa că, draga mea, nu te nelinişti, în privinţa asta fiul meu nu-mi porunceşte nici pe departe cu atîta străşnicie pe cît îmi porunceşti tu. Află că ai pe cuget mai multe zile nepostit o decît ol. Mîncam aici foarte bine; e drept că n-avem la îndemînă rîul Sorgue1, în schimb avem în apropiere marea; nn ducem lipsă de poşte, şi mă prăpădesc după untul minuna! care se face laPrevalaie, şi din care ni se aduce în fiecare sap tămînă; îmi place şi-1 mănînc de parcă aş fi bretonă: ungem la felii de pîino cu nemiluita, uneori din cea neagră; mîncîiv du-le ne gîndim întotdeauna la tine; fiul meu îşi înfige şi acum toţi dinţii în ele, şi mai cu seamă mă bucur că şi eu pot face la fel: în curînd o să le presarăm cu Verdeţuri şi cu toporaşi; Seara o supă cu puţin unt, după cum e obiceiul pe aici, nişte prune uscate straşnice, nişte spanac la fel de straşnic; aşa post mai sic şi eu, drept care ne spunem ruşinaţi:

Qu'on a de la peine a serrir sainte Eglisd*

întru cît te priveşte, draga mea,nădăjduiesc ca dacă sănătatea nu-ţi îngăduie să posteşti, nu vei avea cruzimea SH-

1 Rîu din sudul Franţei foarte bogat tn peşte,

•Vers uşor modificat, dlntr-o epigramă do Clcraeni Marot. Cîtiîe gmi '•ilajefti sfinta Biserica.'

faci. Ai un junghi şi colici, şi ar trebu i să te cruţi: răspunde-nii Bteva cuvinte în legătură cu asta.

'.'; Ai o mulţime de guri do hrănit: domnul de Grignan, domnul cavaler, Martillac; nu ştiu dacă Paul ine posteşte. Ar trebui să se pocăiască puţin pentru toată carnea pe care a înîncat-Q 4<3 lăsata secului. De ce, draga mea, îmi ponegreşti Cafeaua cit lapte? Pentru cănu-ţi place laptele, socot; căci altminteri ai găsi că nu se află lucru mai bun pe lume. Beau duminica dimineaţa numai pentru plăcerea de a-i simţi gustul '; tu crezi că o ponegreşti cînd zici că nu-i bună decît s-o ajute Be p sărmană bolnavă de pîămîni să-şi ducă biete3e-i jţ'ilo: ai dreptate, şi e lucru de mare laudă, căci dacă îi dă Viaţă unei muribunde, eu aţit mai mult îi va prinde de minune cuiva care e sănătos. Şi cu asta, ani terminat eu capitolul postului. Am apucat si timpul eîndn-aveaţi la Grignan peşte atît de bun, , .,,;

'Dar sâ-ţi spun cile ceva despre predici: cîl de mult te plîng că acelea pe care eşti adesea silită să le asculţi sînt atît de lungi şi de searbade ! Domnul Nicole şi frumosul său tratat1 n-au izbutit să mă facă mai răbdătoare. Cind voi fi îa fel de bună ca ţjomnuî de La Garde, dacă

Dumnezeu se va îndura de mine, or să-nii placă: pînă atunci, mă mulţumesc cu evangheliile explicate ale domnului Le Tourneaux'3: aşa arată adevăratele precfici; numai din pricina vanităţii paăienilor au ajuns ceea ce sînt acum. Citim uneori cazaniile Sf întuîui jean Chrysostome; sînt dumnezeieşti, şi no plac atit de mult, încît eu una mă gîndesc să nu mă mai duc Ia Bennes decît în Săptămîna Patimilor, ca să nu rnai am a înfrunta elocinţa de temut a celor ce apără în predicile lor parlamentul. Mi-am amintit, draga mea, de postul aspru pe care-1 ţineai odinioară do lăsata secului, neträind decît din marele tău amor propriu, pe care-1 amestecai in toate, în afară de cele ce ar fi putut să te hrănească; dar nici asta M-ţi aducea mulţumire, căci uneori te făceai stacojie la faţă, atît de tare îţi fierbea sîngele în vine: te răsfăţai, gîndindul'fdoar la tine însăţi: cît ha? avea nesăbuinţa ta! De asemeni făspundeai lui La Mousse, care-ţi spunea: „Domnişoară, acestea vor putrezi: — E adevărat, domnule, dar pînă
v "~ •- "'• •:.'-.'
1 Eseuri ele morală (în voi.III, cap.: Cum fă profitam <7c firedivile proaste), * tn traf.al.ul său Postul creştin.

atunci mai e." Dumnezeule sfinte î cine-ar f i putut crede că o asemenea făptură o să fie în stare să uite de sine aşa cum ai uitat tu, şi să devină o femeie atît de destoinică si de minunată? Acum ar trebui, dimpotrivă, să-ţi insuflam puţină dragoste, puţină preţuire faţă de tine însăţi: eşti prea lipsita de ele, şi prea numai cugîndul la ceilalţi.Trăsură,cai, catîri, hrană, un trai care presupune cheltuieli foarte mari deşi niei tu singură nu ştii unde o să găseşti banii trebuincioşi, draga mea, numai tu eşti în stare să f aci asta; dar nu înţeleg cîtuşî de puţin cum te vei descuroa; ar trebui să te gîndeşti la Bourbilly1: poate că aşa vei ieşi din încurcătură, după ce ai nădăjduit în zadar că o vei scoate la capăt altminteri. Te rog, încă o dată, din suflet, draga mea, să te gîndeşti la toate astea. Prelaţii tăi sînt nemaipomeniţi, unul stăpînit de nefericita manie a constucţiilor, şi celălalt gîndindu-se doar la sine, căei cam ăsta-i adevărul, şi nu numai nedindu-ţi niei cel mai mic ajutor, dar, precum un rege, tăindu-i marchizului amărîta aeeea de pensie pe cate i-o dădea. Dacă n-a plătit cete cuvenite în Iun; septembrie, im trebuie să te miri că nu dă ceea ce făgădu ise pentru clădirea pe care o construieşte: ce oameni
Duşmezeule Sfintei
Doamna de Ghaulnes îmi scrie că marchizul e tare drămui •, vjne adeseori s-o vadă ;ţi-ascris,nucrede căvamai aveatinr sa treacă prin Provenţa. Cred că funcţia de căpitan a fost vii dută 5 am ştiut asta înaintea ta. E adevărat că fiul tău e « băiat voinic şi de treabă; dar nu uita că nu are firea posat a lui Bouîflers: nu pot suferi această comparaţie, în afara numai dacă va fi să aîbă parte de aceeaşi soartă strălucită. Marchizul trebuia să-ţi povestească mai cu de-amănuntiil primul lui drum la Versailles; asta am vrea să ştim, şi cum 1-a primit regele, şi ce î-a spus: în asemenea împrejurare ar fi fbst de mare folos să fie de faţă taică-său sau vreun unchi; măcar de am aveaun răspuns favorabil la ceea ce cerem; dar mai curînd socot că dorinţa noastră nu-i bine primită. Ce-o să faci atunci, biata mea copilă? Iată bileţelul pe care mi 1-a trimis abatele Bigorre: ne face laare plăcere; căci ne trimite veştî taai adevărate decît alţii. Dacă femeile şi curtenii care găsesc că domnului de Chaulncs îi trebuie prea multă vretoe
* Proprietate pe caro doamna de Cîrignan o putea ipoteca.

ca sa împace lucrurile ar şti tot co s-a uneltit în altimii optJprezece ani împotriva Romei, ar găsi că, dacă izbuteşte sâ-şi ducă treaba cu bine la capăt, se poate spune despre el că-i un om cu adevărat priceput şi norocos. Am putut afla cîte ceva despre cincisprezece sau şaisprezece capete de acu-jaţie, care sînt cam tot atît de grave ca şi izgonirea celor două sute de fete ale

doamnei de Mondonville j1 domnul de (jrignon ştie mai bine ca oricine ce înseamnă asta; dar nijneai n-are timp să privească mai îndeaproape asemeneafîeaeuri; e mult mai uşor să defăimezi, să judeci şi să te arăţi nerăbdător. A venit domnul cardinal d'Estrees; nu ştiu dacă va hotărî să pară duşmanul trimisului nostru3: rămîne de văzut. A trecut prin Paris în drum spre Versailles, şi a trimis din parte-i un gentilomla doamna de La Fayette: e foarte bun prieten cu ea.

Versurile iubitului tău Adhemar sînt foarte admirate si foarte frumoase; celelalte sînt mediocre, sau bune, cum spui, doar cînd sînt compuse pe rime date. Iată şi versuri de domnişoara de Scudery pentru Coulanges: ce părere ai? Găsesc că nu seamănă destul-cu Rafael3, ca să i se potrivească ; se spune că e un ultim rămas bun, şi că ne părăseşte pe nesimţite, o dată cu domnul de Montausier4. Vine o vreme oînd începi sa cugeti la călătoria asta, draga mea, cînd ai trăit atîta; nimic nu ne îndeamnă mai mult la asemenea gînduri decît cărţile pe care le citim şi atîţia oameni mai tineri decît noi pe care-i vedem murind: căci asta-i soarta noastră, a tuturor. Dar ce cumplită e cea a domnului***, care a dat o viaţă întreagă bani eu camătă !Credeam că pentru păcatul ăsta eşti pedepsit pe lumea cealaltă ŞJ nu pe lumea asta.

Soarta sărmanului nostru d'Harouys e cu mult mai de înţeles: avînd patima da a face plăcere tuturor, măsură, fără temei; patima aceasta întunecîndu-le

1 Aceasta fondase în 1562, la Totilouse, împreună cu abatel» Ciron, un aşet pentru copii care fusese distrus în 1686. Petele, în număr de două sute, f uizgonite, iar doamna de Mondonville închisă tntr-o mănăstire. Masările ea arbitrare tulburaseră foarte mult opinia publică. 8 La Roma (adică domnul de Chaulnes). 8 Despre care e vorba în acele versuri.

trj. "Aceasta va muri, într-adevir, în mai 1690; domnişoara deScudary va mai 1 însă încă unsprezece ani.

pe toate celelalte, şi chiar dreptatea; iată, de asemeni, vin lucru cu totul neobişnuit; dar, în cazul lui, spada ucigaş^ e neasemuit mai frumoasă. Cunoşteai, îmi spui, cartea domnului Du Bois1; draga mea, ai un gust care nu dă greş; ea ne întăreşte şi mai mult în credinţa ca religia noastră e cea adevărată; O găsesc foarte frumoasă; n-am ajuns încă să citesc scrierea despre Moravurile Bisericii^: nu-i voi mulţumi domnului Du Bois (şi aşa e îndeajuns de fericii că-ţi place cartea lui), ci domnului de Grignan pentru bunătatea de care dă dovadă răminînd cu tine şi cu iubita-i familie, întrucît mă, priveşte, eu sînt întotdeauna cu voi, cum ţi-am mai spus-o, şi mă gîndesc într-una la voi, in mijlocul acestor păduri deasupra cărora soarele străîuceşle ca în Provcnţa, şi unde îţi recitesc scrisorile.

1051 - DOAilNKt

DE GRIGNAN (Şl DE GRIGNAN)

CAVALBPJ'U'I

Lrs Rvclu'rs, miercuri 19 aprilie (Itiiiti)

Mă întorc iar la tine, draga mea, ca să-ţi spun că dacă doreşti să ştii cu de-amănuntul ce e primăvara trebuie să vii aici. Eu însămi ştiam prea puţine lucruri despre ea; anul ăsta îi cercetez pînă şi cele dinţii abia ghicite începuturi. Cum crezi că sînt copacii de opt zile încoace? Hai, spune. O să zici: „Verzi". Cîtuşi de puţin, sînt roşii. Sînt plini de muguraşi de un roşu-aprins care stau să se deschidă: si apoi din fiecare se desface o frunzuliţă; şi cum asta nu se întîmplă cu toţi deodată, ai în faţa ochilor un minunat amestec de verde şi de roşu. Nu ne mai saturăm privindu-i: punem rămăşag pe bani'mulţi — pe care n-avem de glnd să-i plătim

— că partea asta din alee o să fie verde pesto două ore; unii spun că nu: atunci punem rămăşag. Carpenii au rînduielile lor, fagii pe ale lor. într-un cuvînt, ştiu în privinţa asta tot ce se poate şti. Dar sînt nebună ! Să ne gîn-

DeipTe adevărata religia; Pit ru al Academici franceze. Do acelaşi Du Boii?.

"i, soifîncin- Du ;?o-is, om d<> l'u<

mai bine, draga mea copilă, la petiţia noastră, şi la bietul Bsaulieu1, care se luptă din răsputeri cu o pleurezie: j s-a luat sînge de zece ori: gîndul ăsta mă tulbură cumplit. • Adio, preascumpa şi preaiubita meat să nu ne mai facem gînduri negre; totul va fi bine, dacă va voi Dumnezeu, îl îmbrăţişez pe domnul de Grignan din toată inima, si sint întru totul cMigată de partea înţeleptului La Garde.

107-7 - CONTELUI DE BUSSY RABUTIN

Grignan,

13 noiembrie 1090

Gind vei vedea data acestei scrisori, vere, o să crezi că m-am făcut pasăre. Am trecut vitejeşte din Bretania în Provenţa, Dacă fata mea ar fi fost la Paris, m-aş fi duş acolo; dar ştiind că-şi va petrece iarna în frumosul ţinut în care mă aflu acum, m-am hotărît să vin s-p petrec împreună cu ea, spre a rnă bucura de soarele minunat de aici, urmîncl să mă întorc la Paris cu ea Ia anul. Am socotit că după ce i-am dăruit şaisprezece luni fiului meu, e drept să-i dăruiesc cîteva luni şi fetei mele; şi pîamll meu, care părea anevoie de îndeplinit, nu m-a costat prea multă osteneală. Mi-au trebuit trei săptămîni ca să fac drumul, în litieră, si de asemenea pe Ron. Ani putut chiar să mă odihnesc cîteva zile; şi, în cele din urmă, am fost primită de fipmnul de Grignan şi de fata mea cu o dragoste atît de fierbinte, cu o bucurie şi cu o recunoştinţă atît de sinceră, încît mi-am zis că drumul fusese încă prea scurt, de vrerne ce la capătul lui mă aşteptau cei atît de dragi mie, şi că <?ele o sută cincizeci de leghe pe care le-am făcut nu m-au obosit cîtuşi de puţin, îţi voi povesti cîndva despre casa de aici, nespus de mare şi de frumoasă, si mobilată cu o rară bogăţie. Am vrut să te vestesc că am schimbat locul, ca să nu-mi mai scrii la Leş Rochers, ci aici, unde am parte de Bazele unui soare care mă va întineri cu blînda-i căldură. Căci, preaiubitul meu văr, am ajuns la vîrsta eînd nu ne

Majordomul doamnei UR Sé\»ign£, rămas la Carnavnlel.

mai putem îngădui să trecem cu vederea asemenea mici ajutoare. Am primit ultima ta scrisoare înainte de a pîeca din Bretania; dar aveam atîtea treburi pe cap, incit mi-atft Spus că-ţi voi răspunde de aici.

Am aflat zilele trecute de moartea domnului de Seignelai1. Gît era de tînăr ! Gît era de bogat! Şi ce funcţii înalte avea î Nimic nu-i lipsea spre afifericit: ni se pare ea strălucirea însăşi a murit o dată cu el. Uimitor este însă că se spune că doamna do Seignelai renunţă la comunitatea de bunuri, pentru că soţul ei e dator cinci milioane2. Asta arată că zadarnic ai venituri mari, cînd cheltuieşti de două sau de trei ori pe atîta. Precum vezi, iubitul meu văr, moartea ne face să fim cu toţii pe o potrivă; pînă şi cei mai fericiţi, în faţa ei sînt fără apărare: ea le curmă bucuria şi orgoliul, mîngîindu-î astfel pe cei care n-au avut parte de o soartă inai bună. Aici s-ar cuveni să spun cîteva cuvinte creştineşti ; dar nu vreau să ţin o predică, ci

vreau doar să-i scriu o scrisoare de prietenie scumpului meu văr, să-1 întreb ce mai face, ce mai face scumpa lui fată, să-i îmbrăţişez pe amîndoi din toată inima, să-1 încredinţez de preţuirea si ne devotamentul doamnei de Grignan şi al soţului ei, care stăruie să-i spun acest lucru, şi să-1 rog fierbinte să mă iubească şi de acum înainte: nu merită osteneala, după aţiţia ani, să mai schimbăm în privinţa asta ceva.

1090

_ LUI COULANGES

(Grignan 26 iulie, 1691)

lata, aşadar, că a murit domnul de Louvois3, acest: mare ministru, acest mare om, care ocupa un loc atît <fa| însemnat, al cărui eu, cum spune domnul Nicole, era aţi

1 Fiul mai mare al lui Colbert, Jean-Baptiste Colbert., marchiz de Scignelai, Ministru şi secretar dc,stat. Murise la 3 noiembrie, în vîrstă de treizeci şi nouă® ani.

' AstM nu maiţutca Ii silită sa pKteas.cS ea datoriile.

3 Frartyois-Mk'Kl le Tellier, marchiz de Loweois (1641—1691), unul <Jln-principalii miniştri ai lui Ludovic al XlV-lea. A jucat un rol de scama în reorgaiîi/.ar':* armatei franceze. In 1689-cflzuse în dizgraţie,

<jo cuprinzător, do care depindeau atîtea lucruri! Cîte treburi, cita planuri, cîte proiecte, cîte taine, cîte interese de descurcat, cîte războaie începute, cite intrigi, cîte strălucite mişcări de şah de pus la cale şi de dus pînă la capăt. Doamne, mai lasă-mi puţin timp: aş vrea să-i dau şah ducelui de Savoia, şi să-1 fac mat pe' prinţul de Orania. _- Nu, au ţi se va mai da nici o clipă, nici o singură clipă." frobuie oare să cugatăm asupra acestei cumplite întîmplări? fntr-âdevăr, trebuie să meditäm la ea, fiecare în singurătatea sa. Iată al doilea ministru de care afli că a murit1 de cînd eşti la Roma; nimic mai puţin asemănător decît moartea lor; dar nimic mai asemănător declt soarta lor şi decît îndatoririle lor, şi decît cele o sută de mii de miloane lanţuri care-i legau pe amîndoi de viaţa asta.

'Şi cînd asemenea întîmpîări de se'amă trebuie să ne îndrepte gîndul către Dumnezeu, tu simţi că şovăi în credinţa ta din pricina a ceea ce se petrece la Roma şi în conclav: sărmanul meu văr, te înşeli amarnic. Am auzit spunîndu-se că. un bărbat plin de înţelepciune a tras cu totul altă învăţătură văzînd cele ce se petrec în acel mare oraş, şl anume că religia creştia-ă e în chip neîndoielnic plină de sfinţenie şi cu adevărat miraculoasă, dacă dăinuie astfel prin ea însăşi în mijlocul atîtor stricăciuni şi pîngăriri2. Fă, aşadar, ca acel bărbat, trage aceleaşi învăţăminte, si glndeşte-te că tot acelaşi oraş a fost odinioară scăldat fa sîngele unor martiri fără de număr; că în primele secole, toate intrigile din conclav se terminau prin alegerea, dintre toţi preoţii, a celui ce părea că are mai multă rîvnă şi tărie ca să îndure martiriul; că au fost treizeci şi şapte de papi care 1-au îndurat unul după altul, fără ca încredinţarea că vor muri astfel să-i fi făcut să fugă sau să refuze aeest loc aducător de moarte, şi încă de ce moarte! Citeşte-le Minai povestea. Spun unii despre această religie, care dăinuie printr-un necurmat miracol atît în fiinţa ei cît şi în timp, că nu-i decît o nălucire a minţii omeneşti! Dar oamen*i n-au astfel de năluciri. Citeşte-1 pe Sfîntul Augustin Aide(>ăru,lreHgiei;.GileşţG'l pe Abbadie, atît de diferit de mare sfînt, dar întru totul vrednic do a-i fi asemuit,

1 Celălalt f usesc Soigncîai (T. scrisoarea 1077).

1 Probabil aluzie la un test de Montaignc (Essais, cartea a Il-a, cap, XII).

clnd vorbeşte djspro religia creştină (intreabă-1 pe abatulo do Poîignac dacă-i preţuieşte cartea): gîndeşte-te, aşadar, la toate, şi nu te grăbi să judeci cu atîta uşurinţă; spunc-i că orice uneltiri s-ar face în conclavuri, tot Sfîntuî Duh p alege pe papă; Dumnezeu săvîrşeşte totul. El e stăpînu] â toate, şi iată care ar trebui să fie gîndul nostru (ara citit asta într-un autor de seamă): „Ce nelinişte îl mai poate tulbura pe cel ce ştie că Dumnezeu săvîrşeşte totul, şi care iubeşte tot ce e săvirşit de Dumnezeu?" Te las să cugeti la aceste cuvinte, iubitul jneu văr. Adio.

•I-M O - CONTESEI D K GUITAUT

Pariu, wiercwi 3 iunie (lo!)3)

Nu v-am tulburat tăcerea, doamnă, respectindu-vă hotărîrea, şi muiţurnindu-mă doar să aflu veşti despre dumneavoastră. Pentru â rupe această tăcere,' scumpă doamnă, nu puteaţi afla prilej la care să fiu mai simţitoare. Cunosteaţi alesele însuşiri ale doamnei de La Fayette1, fie din ceea ce văzuseţi dumneavoastră însăşi, fie prin mine, fie prin prietenii dumneavoastră' în privinţa ei nici o laudă nu vi să părea prea mare: era vrednică să vă fie prietena: iar eu mă socoteam nespus de fericită fiindcă mă iubea de ani nenumăraţi; nici cel mai mic nor n-a întunecat vreodată prietenia noastră, îndelunga deprindere încă nu mă obişnuise cu minunatele ei însuşiri: le preţuiam din plin de fiecare dată, c|i şi cum atunci le-aş fi descoperit întîia oară: şi p înconjuram cu cele mai mari atenţii, pentru că aşa mă îndemna inima, şi nu pentru că aşa se cuvine să te porţi în prietenie; eram do asemeni încredinţată că cu îi eram cea mai mare mîngîiere, şi timp de patruzeci de ani a fost într-una tot aşa; patruzeci de ani sînt cumplit de mulţi, dar pe ei se întemeiază adevărul prieteniei noastre. Suferinţele ei în ultimii doi ani deveniseră de neindurat; o at>ă-

1 Duanina de La Fayr.Uc uuivise în noaplrn «.U: '25 spre 'îfi mai. în virşlă ('" eineiy.eci ,=i opt de ani.

e fiecare dată, căci toţi spuneau că-i nebună că mi să iasă de toc din casă; era stăpînită de o tristeţe ucigătoare: ce nebunie! se spunea, im-i oare cea mai fericită femeie din lume? Piecunoştea şi ea asta; dar eu le răspundeam celor ce eraw atifc de grăbiţi s-o judece: „Doamna de La Fayette nu-inebimă",. faşă să mai adaug nimic. Vai l doamnă, abia acuna vedem cit de nedreptăţită a fost biata femeie în purtarea ei: a trebuit să moară ca să ne dăm seama că avea dreptate să au iasă, şi să fie tristă. Avea un rinichi cu dosăvîrsbe putred şi cu o piatră înlăuntm, iar celălalt era plin de puroi1: în starea asta nu poţi ieşi. Avea doi polipi înlăuntrul inimii-, şi vîrful inimii veşted: nu-i de ajuns pentru a avea acele stări de deznădejde de care go plhigea? Avea maţele tari şi pline de vînturi, ca o băsică, şi o colică de care se plhigea într-una. Iată lialul în care era biata femeie, ea care spunea mereu: „Va veni o zi cînd veţi afla..." tot ce s-a aflat. Şi astfel, doamnă, a avut dreptate cît a trăit, a avut dreptate după ce a murit, şi întotdeauna a îatovărăşit-o dumnezeiasca dreptate, care a fost cea mai de S3amă însuşire a ei. Moartea i-a fost pricinuită de eeî mai mare dintre polipii pe care-i avea în inimă, care a întrerupt circulaţia, lovind în acelaşi timp crîncen toţi nervii, astfel că a rămas fără cunoştinţă în toate cele patru zile cît a fost bolnavă. Domnişoara Perrier, care e o femeie minunată, nu s-a dezlipit de lîngă ea nici zi, nici noapte, îngrijind-o cu o bunătate pentru care o voi iubi toată viaţa; vă va putea spune că totul s-a petrecut întocmai cum vă spun, şi că, spre mîngîierea noastră, Dumnezeu s-a milostivit de ea într-un fel care ne arată că e cu adevărat predestinată2 ; eăci s-a mărturisit într-a opta zi după Ziua Domnului, cu o rîvna şi minată de o pornire care nu puteau veni decit d;e la El, şi s-a cuminecat în acelaşi chip. Iată de ce, scumpă doamnă, noi vedem în această sfîntă împărtăşanie, pe care avea obiceiul s-o ia de Rusalii, o milostenie şi un har d'irnnozjiesc, nvmite să ne mîngîie de durerea că n-a putut fi împărtăşită pe patul de moarte. Mi s-au dezvăluit

1 F, Uţia rUMiothiquc de In Plohuln ezită, înlr-o notă, între -puUula-.ît (ţesucare vi ii-iulţesc prea repede, în chip-anormal) şi purulent. • !»r.,j;Li3Uiial<i s "i fie mîn-tuită {conform doctrinei jansenlste).

cu acest prilej comori de credinţă care m-ar fi făcut să sufăr îndoit dacă nu m-ar fi întărit nădejdea că Dumnezeu s-a milostivit de ea. Iată, scumpă doamnă, tot ceea ce nu m-am putut împiedica să vă spun; mă veţi ierta, ştiind ce simţăminte nutresc faţă de dumneavoastră, simţăminte ce m-au îndemnat să-mi deschid inima într-o împrejurare care o îndurerează peste măsură: v-aş fi necăjit încă şi mai mult dacă aţi fi fost aici. Acestea fiind spuse, trebuie să mă liniştesc, ca să vă pot răspunde la scrisoare.

Vă plîng din suflet că v-aţi găsit treburile în starea în care spuneţi; sînt uimită, n-as fi crezut asta niciodată, şi vă înţeleg acum tăcerea într-o vreme în care v-aţi străduit să descurcaţi atîtea treburi încurcate. V-aş povăţui să nu împingeţi prea departe starea de istovire în care vă aflaţi, căci e mai îngrijorătoare decît vă puteţi închipui. Scumpă doamnă, luaţi-vă un ajutor, şi încercaţi să ţineţi seama de cele ce vă spun.

E adevărat că ura dintre Boucard1 şi Hebert2 e uluitoare, şi nu mi-a fost cîfcuşi de puţin pe plac; sînt fericită că mi-am dat în aronda biata mea moşioară.

în privinţa capelei noastre, vă rog stăruitor şi fără alt ocoliş, doamnă, să-i vorbiţi domnului Tribolel3, pe care-3 cunosc ca pe un orn foarte de treabă; şi dacă-i poate spune din partea mea domnului Poussy4 că ştiu că nu-şi îndeplineşte slujba cum ar trebui, acum că are un venit mai mare, şi că aş dori să şi-o îndeplinească, aş putea prin el, care ca preot paroh are dreptul să-şi spunăcuvîntul, fie să-1 silesc aă-şi facă datoria, fie să-1 înlocuiesc cu un altul, ales de parohul nostru, şi care şi-ar îndeplini-o cu mult mai bine. Slujba aceasta măruntă e cu mult sub ceea ce domnul Poussy socoate a fi vrednic de el: de aceea cred că n-ar fi greu să-1 hotărîm să se lase de ea. Gîndiţi-vă pe îndelete la toate acestea, scumpă doamnă: e o treabă care n-o să vă dea prea mare bătaie de cap.

1 Om de afaceri al doamnei de Se"vigii(5.

1 Perceptor. , . .

'Abatele Tribolet, paroh în l5j>oisse, sat învecinat cu castelul familiei de Guitaut.

• Abatele Poussy slujea în capela domeniului din BcurWjiy (proprietate a djamnei de Sévigntî învecinată cu satul fipoisse).

Cit priveşte dijma pe care trebuie s-o ridic de la cei jin Gourcelles1, la mijloc e o greşeală de neiertat a lui Boucard; a mai făcut şi altele, şi mai boacăne. Mă întreb cum je cineva care se mişcă atît de greu şi se arată atît de nepăsător faţă de interesele mele îl poate învinui aşa cum îl învinuieşte pe un om căruia nu i se poate pune în seamă nimic asemănător; îi voi scrie în privinţa asta. L-am întâlnit îndeajuns de mult pe domnul de Montai la Paris, pentru ca să-şi poată închipui că rni-a vorbit de proces. Oare aşa îţi arăţi davotamentul faţă de interesele cuiva, înşeJîndu-i în felul *sta încrederea? O să încerc să-i mai amintesc puţin lui Boucard de toate astea, şi îi voi spune să stea de vorbă cu domnul Tribolet, care mi-a_scris de mai multe ori, şi pe eare-1 găsesc plin de înţelepciune. Dacă nu aveţi nimic împotrivă, fiţi bună şi milostiviţi-vă, şi puneţi rînduială in 'toate. Vă mulţumesc de mii de ori pentru binevoitoarea dumneavoastră scrisoare; ea mă despăgubeşte pentru trecut; nu-mi pot dori însă nimic mai mult decît să nu scriu pe ocolite, ca dumneavoastră: do ce nu scrieţi ca mine, şi ca pe vremea părinţilor noştri? Nu mi-aţi spus cînd vă veţi întoarce.

I-am scris lui Boucard un întreg talmeş-balrnnş despre domnul de Montai şi despre dijma pe care mi-o datorează doamna Druys2, ca să nu bănuiască nimic, şi-î rog, scumpă doamnă, să vă vorbească de ceea ce v-am spus şi de domnul do Poussy; toate acestea le veţi auzi de la el; şi-i

scriu lui Hebert să-mi spună cîte slujbe face domnul de Poussy la Bourbilly, ca să poată arăta că nu el m-a încunoştinţat dsspre asta: într-un cuvînt, sînt tare şireată. Ştiu că nevasta lui Boucard nu-i atît de plină de rîvnă ca el, şi asta raă supără ; le cer banii de pe grînele pe care Hebert li le-a trimis spre vînzare.
Fata mea vă trimite multe şi preaplecate salutări, iar eu, scumpă doamnă, sînt intru totul a dumneavoastră.
MARCHIZA DE
Stărui să vă grăbiţi, căci luna iulie se apropie, şi cei aşteaptă să le dau bani ard de nerăbdare; puneţi-1
s Sat lingă Epoisse.
"Probabil nora contelui de Montai.

puţin In mişcare pe domnul Tribolot; asta va. gr':,, lucrurile.
1.133 - CONTESEI DE GUITAUT
Grignan,
Sîrvt mai aproape de dumneavoastră, doamnă, aîîîu, da-mă aici, decît eram cind mă aflam la Paris; trebuie totuşi ca această scrisoare să se întoarcă acolo, ca să fiu sigură că va ajunge la dumneavoastră. Am plecat pe U mai, am sosit la Lyon după unsprezece zile, m-am odihnit acolo trei zile, am plutit apoi pe Ron, iar a doua zi am fost întîmpinată pe malul acestui frumos fluviu de fata mea şi do domnul de Grignan, care m-au primit atît de bine şi m-'au dus într-un ţinut atît de deosebit de cel de unde veneam. Incit m-am crezut într-o ţară de basm. Spuneţi-mi dacă n-am dreptate, doamnă, devreme ce nu vezi aici nici suferinţă, nici foamete,niciboîi, nici săraci.Te crezi într-o altă lume, dar asta nu înseamnă că mi-am uitat prietenele ; şi cum în acea lume urîtă din care vin e mereu vorb; de bani, şi cum am hotărît ea suma pe care trebuie s-o încă sez din arendă la Sfînlul loan să le fie plătită acelora căror;, le datorez dobînzi, aşteptate de ei cu nerăbdare în lunn iii lie, îi comunic domnului Boucard sa-mi trimită cei 13914| pe care mi-i datorează arendaşul meu, căci mi-a plăti2090-H- la Crăciun: astfel că nu-mi datorează doc-H cit v: spun. Dacă lucrurile merg uşor, cum ar trebui să meargă nu vă va mai supăra cu nimic, şi îmi va trimite banii pri-: Dijon. Dacă însă e nemulţumit, îl trimit, la dumneavo?? tră, scumpă doamnă, si vă rog în genunchi să chibzriţ; şi să hotar îţi, făpă a uita că am avut un arendr.Ş'care-w' dădea cu 200 -|f mai mult decît, Lapierre, dacă cumva v.1vrea să renunţe din pricina grindinei care a bătut : şi să se gîndească că griul e scump, şi că contractul noslru e T'e termen lung; într-un. cuvînt, socot că trebuii.' să-mi p>a" tească cei 1391 4r ^r* n'lc' ° greutate; şi îi spun că, da<'a mă înşel cumva în această privinţă, nu voi asculta nit'1 °

lămurire deeît dacă vine prin diimnemaslră, reîuzind orice cerere si orice tîrguială, şi orice pierdere de timp, si orice scrisori inutile, care nu-s bune deeît ca să întreţină încetineala şi nepăsarea oamenilor mei, şi dorind să ajung la ceea ce mă interesează, fără scuze neîntemeiate. Aşadar, scumpă doamnă, adunaţi-vă sfetnicii, adică pe domnit! abate Tribolct, şi nu rnă lipsiţi nici de acum înainte de milostiva dumneavoastră bunătate, căci nu vă am deeît pe dumneavoastră. Domnul Manin, domnul Boucard şi Hebert însuşi îmi făgăduiseră că le vor duce ei la bun sfîrşit pe toate; dar pe aceşti trei oameni e eu neputinţă să-i aduni laolaltă şi să-i Iaci să se hotărască; lucru pe care, de altminteri, nici nu mă mai gîndcse să-1 încerc. Nu-i vorba deeît de noul arendaş. Prima parte a arendei care era de 1700jf, trebuind a îi plătită anul trecut, '93, de Crăciun, el mi-a plătit 2009-ff şi 4 parale: adică mai mult cu 309-jf şi 4 parale, care trebuie socotiţi ca fiind primiţi înainte din cei 1700-jf pe care trebuia să mi-i plătească de Sfîntul ioan care a trecut, îmi mai datorează deci încă 1390-ff şi 16 parale, din care trebuie scăzute tot felul de reparaţii care nu se mai termină, precum şi grîuî pe care 1-a dat din porunca mea: tocmai de acest lucru, scumpă doamnă, vă rog din suflet să vă îngrijiţi. Dacă nu

va fi fost întru totul nevoie de aceîe reparaţii, voi fi îndreptăţită să mă pîirig de Boucard şi de Lapierre; dar în privinţa asia nu mă mai puteţi ajuta, căci sînt gata făcute.
V-am scris, doamnă, cît de bine am călătorit piua. aici; cred că v-am spus de asemenea cît e de plăcută viaţa pe care o duc: trecerea de care mă bucur şi ascultarea ce mi se dă sînt mai mari decît mi-aş putea dori,-mă bucur de asemenea de o mare libertate, căci am întotdeauna cel puţin trei ore în care pot să citesc ai să fac ce vreau, în restul timpului stau cu fata mea si cu fata ei, cu domnul cavaler de Grignan, cu domnul marchiz de La G arde, care e de o mare cucernicie, şi a cărui societate e foarte plăcută; peste două sau trei sile vor veni domnul de Carcassonne şi domnul d'Arles; un castel frumos, aer curat, terase frumoase, mîncare îmbelsugilă: ducem, scumpă doamnă, o viaţă din cale afară detiliailă, şi zilele se scurg prea repede, iar noi uităm de cuven. iţa p oca ir. ţa.

Moartea domnului de Saint-Romain1 mă umple de spaimă1. a trecut dintr-o dată, dintr-o viaţă aspră şi lipsită de credinţă, în moarte. Cum poate fi apărat în faţa lui Dumnezeu un astfel de filozof? Mie nu-mi vine în minte decît ceea ce spune Sfintul Augustin despre un călugăr care s-a lepădat de craştinism: „Nu era cu noi, căci dacă ar fi fost ..."2 restul îl ştiţi.
E adevărat că avi fost cît pe ce s-o îngroape de vie pe micuţa La Fayette3, biata de ea, şi întîmplarea pe care mi-o povestiţi mă cutremură. Dar nu-i nimic de făcut, căci aflaţi, doamnă, că mi se scrie din Caen că o domnişoară de Guir.6'3, nepoata unui abate pe care poate 1-aţi cunoscut, era bolnavă de vărsat: s-a zbătut în convulsii, au crezut-o moartă; au vrut să-i scoată inima, spre a o duce în păstrare la o mănăstire care-i plăcea ei mult: a început să strige cînd s-au pornit .s-o taie; toţi au încremenit de spaima, cum nu-i greu să vă închipuiţi; i-au dat tot felul de leacuri, s-a vindecat, dar nu şi de tăietura pe care începuseră să i-o facă: căci era mare arşiţă, şi a făcut cangrenă, din care pricină a si murit. Astfel, scumpă doamnă, primejdia ne paşte de pretutindeni: nu ştii încotro să mai câţi. îmi pare peste măsură de rău de sărmanul domn Du Bois. Era atît de prins de scrierile Sfîatului Augustin4, încît şi-a uitat de toate micile lui treburi casnice; dar acum îl cred în rîndul drepţilor: îl avea ca duhovnic pe minunatul şi preasfîntul preot de la Saint-Jacques5: îl invidiez si ii regiet în acelaşi timp.
Nu vă mai spun noutăţile — le ştiţi ca şi noi. Eu una nu ştiu niciodată nimic cînd sînt la Paris; dar în provincie se citeşte totul, se ştie totul. Fata mea vă preţuieşte şi vă cinsteşte; iar eu, scumpă doamnă, vă îmbrăţişez şi vă cer de o mie de ori iertare, şi vă rog stăruitor să vă milostiviţi de bietele mele treburi.
l do Saint-Romain, consilier de stat, abate şi diplomat remarcabil, murise la Paris Ia li iulie, în virstă de optzeci de ani, în cursul unei vizite.
a ... „citnoi, ar fi rămas cit noi" (Prima. Epistolă a S Untului loan, cap. 11,10).
' B vorba probabil de Marie-JIadeleine de La Fayette, în vîrstă de trei ani, nepoata romancierei.
4 Du Bois tradusese roeant predicile Sfîntului Augustin.
"Biserica Saint-Ja<Sjues-du-Haut-Pas din Paris, frecventaţi de doamna de Sévigné.

O salut pe la tras bonne1. Scrieţi-mi unde e domnul Ţrouve3 ; am auzit lucruri care mă mîhnesc: spuneţi-mi ce g-a întîmplat.
1134 - LUI COULANGES
Grignan, 9 septembrie (1694)
Am primit mai multe scrisori de îa tine, dragul meu văr; nu s-a pierdut nici una: ar fi fost mare păcat; fiecare are farmecul ei, bucurîndu-i pe toţi cei de aici; adresa pe care o pui pe ultima, luîndu-ţi rămas bun de la toţi cei pe care-i pomeneşti, a izbutit să nu supere pe nimeni: La castelul regal Grignan. E o adresă izbitoare, şi care ne dăruieşte măcar plăcerea de a ne face să

credem că, printre toate frumuseţile de care e plină închipuirea ta, frumuseţea acestui castel, mai presus de a multor altora, îşi are ca şi pînă acum locul ei de cinste, şi ăsta e unul dintre lucrurile cu care se poate cel mai mult mîndri: trebuie să-ţi vorbesc puţin despre castel de vreme ce-1 iubeşti.
Scara aceea dărăpănată prin care se urca în a doua curte, spre ruşinea neamului Adbemar, a fost pe de-a-ntregul dărîmată şi înlocuită cu cea mai minunată scară din cîtc se pot închipui; nu spun că e mare, şi nici falnică, pentru că fata mea nevoind să dărîme toate apartamentele, au trebuit să se mulţumească cu loc puţin, pe care însă au ridicat o capodoperă. Vestibulul e frumos, şi poţi m încă aici în toată voia; ajungi la el urcînd pe o alee foarte largă şi pietruită; pe poartă se află blazonul familiei Grignan; îl iubeşti, de aceea îţi vorbesc de el. Apartamentele prelaţilor, din care nu cunoşti decît salonul, sînt mobilate foarte plăcut, şi ne simţim în ele de minune. Dar să nu uit să vorbim Puţin şi despre felurile nemaipomenit de îmbelşugate şi "G numeroase care se mănîncă aici, mai cu seamă eeuia;
"Saaora doamnei ele GuHaut.
' Slinon Trouvi, canonic la biserica din lîp

sîiit,.totuşi, lucruri pe care le mănînei pretutindeni: puii du poiîrniclie de pildă, o mîacare de Ioc neobişnuită; dar neobişnuit e că aici mîncarea asta e totdeauna ca atunci .dud la Paris mesenii o adulmecă îndelung, făcînd o strîmMtură fericită, şi exclamînd: „Ah! ce mireasmă! te rog, miroau! puţin"; printre noi asemenea uimire nu-şi are rostul; toţi pu i j de potîrnichc de aici sînt hrăniţi numai cu cimbrişor, cu maghiran, si en toate ierburile înmiresmate din săculeţele noastre1; pe oricare L-am alege, c la fel de bun; şi tot aşa sînt şi prepeliţele cele grase, ale căror copane trebuie să se desfacă de trunchi încă ie la prima îmbiere a gazdei (şi aşa se întîm-plâ totdeauna), precum si minunatele turturele. Cu pepenii, smochinele si strugurii se întîmplă un lucru ciudat: dacă am vrea, din cine ştie ce neaşteptat capriciu, să găsim un pepene prost, am fi siliţi să-Laducem de la Paris, căci aici nu-l poţi afla; smochinele sînt albe şl dulci, iar strugurii, ca nişte boabe de cliihtimbar pe care le poţi sparge între dinţi, te-ar ameţi de-a binelea dacă nu i-ai mânca cu măsură, căci e ea şi cran ai bea cu înghiţituri mici cel mai ales vin de Saint-Laurenl; iubitul num văr, ce viată ! tu o cunoşti sub un soare mai puţin fierbinte: nu seamănă cîtuşi de puţin cu cea de la mănăstirea La Trappc2. Dar uite ce amănunte m-am apucat să-ţi scriu: pana fiecăruia dintre noi aleargă, pare-se, la voia intîmplării; ţi le întorc po cele pe care mi îc-ai scris si tu, şi care-mi plac atît de rnuît; feîul acesta slobod de a-ţi aşterne gîndurile pe hirtie are destule foloase, căci nu eşti silit sa cauţi prea departe lucrurile despre care vei scrie.
Laud îoarie curajul doamnei de Louvois, care a plecat din Paris în ciuda poveţ-elor tuturor celor ce voiau s-o înspăii'nîute vorbiadu-i de stricăciunea aerului3; dor undc-i aerul- ăsta stricat? cine le-a spus că nu-i chiar la Paris? Dara peste el clnd va voi Domnul, si nici cu un ceas mai

devreme. VorLesie-nai de minunăţiile de îa Tonnerre si de la Ancy-lc-Franc; am văzut şi eu acel preafrumos castel, avînd pe una din porţi chipul unei regine a Siciliei din care coboară în'linie dreaptă domnul deNoyon.Tc socot nespus <JG norocos: abia te-ai despărţit de domnul duce de Chaulnes şi de înaltu-i rang, si iată-ţe în mijlocul belşugului şi bogăţiilor doamnei de Louvois; urmează-ţi steaua binefăcătoare atîta vreme cit te va călăuzi, li scriam asta şi doamnei de Coulangcs, acum cîteva zile; mi-a vorbit de CaTettc1; ab.! ce nebun !
Cum să trecem de îa toate astea, dragul meu văr, la mareşalul d'Humieres, cel mai iubit şi cel mai vrednic de iubire dintre toţi curtenii? I-a spus domnului paroli de la Versailles: „Domnule, aveţi în faţă un ora care va muri peste patru ore, şi care nu s-a gîndit niciodată nici la mînluirea sufletului său, nici la treburile sale pămînteşti". Spunea un lucru foarte adevărat, şi

merită să cugetăm îndelung la acest adevăr; dar renunţ îa a-ţi mai vorbi deasprc asemenea lucruri serioase, pentru a-ţi pune o întrebare altminteri serioasă: vrei s-o încredinţezi pe doamna de Louvois că-i sînt întru totul devotată? E atît de amabilă, încît ai vrea parcă mereu s-o vezi si s-o auzi. Scrie-mi cine mai e la tine, răspîătindu-mă astfel cu aceeaşi monedă de care te slujeşti şi tu acum. Sînt bucuroasă că te afli mai aproape de noi, deşi n-am nici o nădejde că te voi vedea mai curînd; totuşi, înseamnă şi asta ceva. Domnul de Grignan s-a întors îa Marsilia. E semn că în curînd va fi printre noi. Flota caro se află în preajma Barcelonei2 pare că se va hotărî în curînd să urmeze povaţa anotimpului rece care se apropie. Toţi cei de aici te iubesc şi te îmbrăţişează, fiecare potrivit cu cit i se cuvine, iar eu mai mult decât toţi. Domnul de Carcassonne e Inelntal de scrisorile tale,

Carctte sau CaroUi. care r"*?.! indea a fi descendentul unei familii Italia După o viată avcnlnroasl se întoarce în Italia, iitulo pretenţiile nosEtite, şi unândovinebcaaf.uiarail.unai mite flc.Qsulii.de miidclirre, 8Flota cngicză şi olandeză,

.1139—-LUI COULANGES

Crignan, 3 februarie (1695)

Doamna do Chauînes îmi scrie că mare e fericirea mea că mă aflu aici, unde am parte de un soare atît de minunat; ea crede că nu e zi in care să n-o ducem ca în rai. Dar vai! dragă vere, află ca ne c de o sută de ori mai frig aici decît la Paris; sîntem în bătaia tuturor vînturilcr; suflă cînd vîntul dinspre miazăzi, cînd cel dinspre miazănoapte, cînd mai ştiu eu care altul, luindu-se, care mai do care, la întrecere; se bat între ele pentru cinstea de a ne fereca în camerele noastre; toate rîurile au îngheţat; Ronul, năvalnicul Ron, n-a scăpat nici el; călimărilc rse-au îngheţat; ne-au îngheţat şi degetele, care nu mai pot apuca bine pana; nu tragem In piept decît zăpadă; munţii sînt minunaţi, în nespusa lor sălbăticie; zilnic îmi doresc un pictor care să zugrăvească cum se cuvine înspăimîntătoarea lor frumuseţe: iată cum stau lucrurile. Povesteşte-i, te rog, toate astea, ducesei de Ghaulnes, care crede că no plimbăm pe pajiştea verde, cu umbrele de soare, la umbra portocalilor.

Ţi-ai închipuit foarte bine tot belşugul rustic al nunţii noastre1; fiecare şi-a luat partea cuvenită din laudele cu care ne copleşeşti; dar nu ştim ce vrei să spui cînd vorbeşti de prima noapte de nuntă. Vai! cît eşti de grosolan! Am fost încîntată de felul plin de cuviinţă în care s-a desfăşurat întreaga seară; i-am scris doamnei de Coulanges: mireasa e dusă în camera ei, unde se duc de asemenea veştmintele de noapte, rufăria, bonetele; îşi desface părul, e ajutată să se dezbrace, se culcă în pat; nimeni nu ştie cine si cînd intră în această cameră; fiecare merge să se culce; dimineaţa, după ce toţi se scoală, nimeni nu se duce la miri; aceştia, la rîndul lor, se scoală, se îmbracă; nu li se pune nici un fel de întrebare neghioabă: „îmi eşti ginere? îmi eşti noră?" Sînt ce sînt; nimeni nu te sileşte să vii la masă dacă nu vrei; fiecare face şi mănîncă ce vrea; totul se petrece in tăcere şi în chip cuviincios; purtarea fiecăruia e

» Nunta marchizului Ue 6-rignan cu fata una» fermier general, Annc-Mar-' itc do SaUH-Amaut.

]a locul ei, nimeni nu se simte-stînjenit,nu se îac glume proasto; aşa ceva n-am mai văzut niciodată, şi găsesc că e lucrul cel mai plăcut şi mai minunat din cîte se pot închipui. Am îngheţat de frig, şi-mi cade pana din mînă. Unde eşti? la Saint-Martin, la Meudon, la Bâville? Ce loc biriecuvîntat se bucură acum de prezenţa încîntătorului şi tînărului Coulanges? î-am scris doamnei de Goulanges niştîî lucruri cumplite despre zgîrccnie: cînd mă gîndesc la bogăţiile pe care le lasă doamna de Meckelbourg, mă bucur nespus că o să mor fără o leţcaie, dar şi fără datorii; e tot ce-i cer lui Dumnezeu, şi e destul pentru o creştină. :'

1141 - LUI COULANGES

Gn'gnan, 26 aprilie (1695)
Ori de cîte ori îmi scrii, dragul meu văr, mă bucur nespus; scrisorile tale sînt tot atît de minunate ca si tine şi se citesc cu o plăcere de toţi împărtăşită; toţi le ascultă cu dragoste, îţi încuviinţează spusele, te admiră, fiecare potrivit cu iubirea pe care ţi-p poartă. Cînd nu-mi scrii, nu bombănesc, nu mă supăr, ci-mi spun: „Vărul meu se află acum în cine ştie ce palat fermecat; vărul meu nu mai e stăpîn pe vrerea lui; cine ştie cine l-o fi răpit pe bietul meu văr;" si aştept cu răbdare să-ţi aminteşti iar de mine, fără să mă îndoiesc vreodată de prietenia ta; căci cnm ai putea să nu mă iubeşti? e primul lucru pe care 1-ai făcut de cum ai deschis ochii, şi eu sînt cea dirităi făptură care te-a iubit şi care te-a socotit vrednic de iubire, făcîndu-i şi pe ceilalţi să te iubească: o prietenie atît de bine întemeiată nu se teme de scurgerea timpului. S-ar părea că timpul, care face atîta rău cînd trece peste ceilalţi, pe tine te lasă neatins; nu mai pricepi ce-i cu actul tău de botez, eşti încredinţat că au scris greşit anul naşterii; cavalerul de Grignan spune că au adăugat pe actul lui anii pe care ţi i-au scăzut ţie, şi are dreptate: aşa trebuie să ne socotim vîrsta. Eu, care nu-s încă înştiinţată prin nimic de numărul anilor lăsaţi în urmă, sînt cîteodată uimită de cit pot fi de sănătoasă;

m-am vindecat de toate bolile de care suferеam odinioară; nu numai că înaintez încet ca o broască ţestoasă, dar sint cit pe ce să cred că merg ca un rac: totuşi mă silesc să nu mă las înşelată de aceste semne amăgitoare, şi pe&te eîţiva ani te Toi povălui să. faci la fel.
Te afli Ia Ghaulnes, dragul meu văr: e un loc cu adevărat fermecat, unde se vor întoarce în curînd domnul şi doamna. de Chaulnes; vei vedea puii acelor privighetori pe care odinioară le-ai cîntat în. versuri atît de frumoase; îşi vor înteţi, neîndoielnic, chitul, aflînd de la tine că vor avea fericirea să-i vadă mai des pe stăpînii acelor frumoase locuri. Am urmărit toate simţămintele guvernatorului şi ale soţiei sale, şi n-am găsit unul care să nu îi îo&t la locul lui, si să nu fi izvorît din înţelepciunea şi din mărinimia cea mai desăvîrşită: au înţeles suferinţele adinei ale unei provincii pe care au guvcrnat-o coplesind-o cu cele mai mari daruri timp de douăzeci si şase de ani; totuşi s-au supus1 cu multă nobleţe; le-a trebuit mult curaj ca să învingă puterea obiceiului, care-i făcuse parcă una cu Bretania; acum au alte ginduri; vor să so bucure in linişte de rangul lor strălucit: găsesc că purtarea lor c vrednică de toată lauda • am urmărit-o şi înţcles-o cu interesul şi atenţia cuiva csrc-i iubeşte şi-i cinsteşte din adîneul inimii. I-am scris ducesei cit de mulţumit este domnul de Grignan la Marsilia şi in această provincie; ba cliiar se pare că din porunca mareşalului de Tourville I-au cruţat în toate privinţele; mareşalul îi va cere trupe cînd va avea nevoie iar domnul de Grignan, c a locotenent general pe întreaga armată, va comanda trupele de marină sub acest mareşal; aşa stau lucrurile pe lumea asta: oamenii vor să treacă la fapte cu orice preţ. îl plîng din suflet pe fiul meu ea nu va mai avea bucuria să so afle in. preajma fostului guvernator şi a soţiei sale; şi el simte c îl de mult pierde, fini pare rău pentru doamna de Couîanges, îi voi scrie cliiar acum. Toţi cei de aici iţi trimit complimente, iar cu te sărut pe amîndoi

la \nnc;ia »io gavorno-tor i!) favoarea contelui <J'o Towlouse.

115*- LUI GQULAN.G-ES-1
Gi-i'snan, 29martie (Î6M).
După ce s-a u terminat toate, pîîng şi mă tîngiir de moartea lui Bîanehefort, băiatul acela atît'do minunat, de desăvîrşit, şi care era dat drept pilda tuturor tinerilor noştri2. O faimă strălucită,, o vitejie de toţi ştmtă şi vrednică de numele pe carc-1 purta,o fire minunată spre binele lui (căci o fire posacă e un cliin pentru cel care o are), spre bucuria prietenilor săi, spre bucuria familiei sale; simţitor la dragostea mamei, a bunicii sale, iubindn-îe, ştiind c'ît preţuiesc, fiind bucuros să le arate recunoştinţa lui şi să Ie răsplătească astfel pentru marea lor

iubire; mult bun-simţ şi o înfăţişare chipeşă; de Joc îmbătat de tinereţea sa, aşa cum sint toţi tinerii, care parcă nu-şi mai găsesc astimpărul; şi băiatul acesta minunat piere dintr-o dată, ca o floare luata de vînt, şi nu in luptă, nu în vreo împrejurare neprielnică, nu din pricina vreunei molimi! Dragul meu văr, unde să aflăm cuvinte spre a spune ce gîndeşte fiecare despre durerea celor două mame şi spre a Ie face să înţeleagă ce ghid im noi cei de aici? Nu plănuim să le scriem; dar dacă în cine ştie ce împrejurare ai prilejul să pomeneşti in faţa lor numele fiicei mele şi al meu, precum şi numele domnilor de Grignan, iată ce să le spui despre simţămintele noaslre în legătură cu această pierdere de ncînlocuit. Doamna de Vins a pierdut totul, e drept3; dar cînd inima noastră a ales între doi fii, nu-1 mai vezi decit pe cel ales. Nu pot. spune altceva.

Mă înclin în faţa sfintului si modestului mormint M! doamnei de Guisc, care, spre veşnica ei laudă, a renunţat la mormîntul regesc al străbunilor ei*. II socot nespus de fericit pe domnul de Saint-Geran, şi pe tine de asemenea.

*B ultima sorisoare a doamnei de. S<5vigiit5,

* E vorba do Cîiwlss-Franyois de Cregwj, mardii/. <le Blaneuetort, al doi!«a fiu al mareşalului de Crâqtuy. Murise în virată do douăzeci şi şapte de ani,

3 Doamna da Ving îşi pierduse unicul fiu.

4ESsol>ei;i d'Orttow, Oucesa.de- Gaise, era-fileatel. Saston d'OrKScHB? ţi a Ivi Jtarguarite de Lorraine. Ceruse să fio Inmormîntulî nu ia Saint-Denis, iu regală, ci la mănăstirea carmclilelor.

fiindcă puteţi s-o consolaţi pe soţia Iui: spune-i din partea noastră tot ce vei crede de cuviinţă. Cît priveşte moartea doamnei de Miramion, vrednică mamă a Bisericii1, va fi cu adevărat o pierdere pentru toată lumea.

Adio, iubitul meu văr: nu ţi-as putea scrie lucruri mai vesele. Ţi-ai îndeplinit îndatoririle faţă de Jubileu2. Frumoasa călătorie la Saint-Martin a urmat la puţină vreme după postul şi rugăciunile de care-mi vorbeai. Pe domnul şi doamna de Marsan, care se bucură acum de asemenea viaţă minunată, merită să-i vezi uneori, şi chiar să-i pui în sacul tău, şi să pleci cu ei la spinare; iar eu merit să mă afîu în sacul în care-i pui pe cei care te iubesc; dar mă tem că pentru aceştia nu mai ai nici un sac.

1 Doamna de Miramion înlemeiase numeroase aşezăminte de binefacere. * Adică po3tul şi rugăciunile prilejuite de această sărbătoare catolică (v.
scrisoarea 96).

CUPRINS

Nr. colilor de tipar : 23,5
Combinatul Poligrafic
„CASA SCÎNTEir1
Bucureşti — R.S.R.
Corn. 734